

IRTI TALOUSVÄKIVALLASTA —
RESEPTEJÄ SOLIDAARISEEN HYVINVOINTIIN

Kaarina Kailo:
IRTI TALOUSVÄKIVALLASTA –
RESEPTEJÄ SOLIDAARISEEN HYVINVOINTIIN

KIITOKSET

Lahja- ja huolenpitotaloutta käsittelevässä kirjassa on luonnollistakin luonnollisempaa muistaa esittää kiitoksia niille ystäville, tukiryhmäläisille, sukulaisille ja muille, jotka ovat edistäneet tämän vaalikirjan syntymistä.

Haluan kiittää tukiryhmän väsymättömiä jäseniä (tiedätte ketä olette!), kärsivällistä miestäni Seppo Juurakkoa, jolle aikaani ei juuri ole riittänyt kirjan työstämisen tuoksinassa. Kiitän myös koiraamme Juurakon Huldaa, joka on tuonut väsyttävänä ylityön ja yön tunteina lämpöisen kylkensä tueksi ja pakottanut minut pihalle selvittämään päätäni.

Erityisesti kiitän Ilona Nykyriä, jolta liikenä aikaa kirjan alkuosan editointiin ja Rauhanpuolustajien Teemu Matinpuroa, joka antoi tukeensa vaalikampanjaani antamalla taittoapua.

Kiitän kaikkia niitä, jotka myös puolustavat hyvinvointivaltiota sekä ekologisesti, sosiaalisesti ja luonnon moninaisuuden näkökulmasta kestävän tulevaisuuden edellytyksiä. Tällaisia kirjoja ei julkaista rahanvalan alaisuuteen joutuneissa yhteiskunnissa, joista demokratia, moraalit, eettiset pelisäännöt ja reilu peli on ulkoistettu.

SISÄLLYS

ALKUPALAT | 7

JOHDANTO JA RUOKALISTA | XX

I. HYVINVOINTIVALTIO JA NAISRAUHA | XX

RIIKKA PALKKI – RUNOJA

2. UUSLIBERALISMI JA GLOBAALITALOUS – PIKARUOKAA
JA MUONAMAATTEJA | XX

3. KILPAILUTALouden VAIKUTUKSET NAISTEN
ASEMAAN – SEKAMETELISOPPA JA PAKKOPAASTO | XX

KARI HOLTINKOSKI – RUNOJA

4. HUOLENPIDON JA HOIVAN MAAILMANTALOUS –
36 RESEPTIÄ | XX

5. JÄLKIRUOKAA: LÄHIDEMOKRATIAN UUDET IDUT JA
EKOSOSIAALISEN KESTÄVYYDEN RESEPTJÄ | XX

6. SANASTO | XX

LÄHTEET | XX

LINKKEJÄ | XX

ALKUPALAT

Tietoisku sydämeen – reilumman maailman reseptejä ja valittuja paloja

Tarjoan tässä kansalaisille suunnatun tulevan kirjani maistiaiset, valittuja paloja niin eriarvoisuuden tilastoista kuin ravitsevan talouden raaka-aineista, huolenpito- ja kumppanuusyhteiskunnasta.

Yksi keskeinen motivaatio miksi lähdin eduskuntavaaliehdokkaaksi oli vaalien tarjoama tilaisuus nostaa kansalaisten tietoisuutta meneillään olevista suurista yhteiskunnallisista muutoksista. Haluan jakaa ekologisen ja sosiaalisen kestäväen tulevaisuuden kannalta tärkeätä tietoa meneillään olevasta kunta- ja palvelurakenteen sekä hyvinvointivaltion myllerryksestä. Sama prosessi etenee muuallakin maailmassa, ei vain meillä. Kilpailutalouden, talousväkivallan, pörssikapitalismin sekä markkinatalouden sosiaalisten vaikutusten tutkijana pelkään vuoden 2007 vaalien ratkaisevan hyvinvointivaltiomme tulevaisuuden.

Eriarvoisuus on räjähtämässä käsiimme. Ministeri Lehtomäki väitti minun pelottelevan turhilla kauhukuvilla alustaessamme samassa paneelissa globalisaation uhista ja mahdollisuuksista. Huoleni hyvinvointivaltion tulevaisuudesta perustuu kuitenkin tutkittuun tietoon ja Suomen hyväksymien palveludirektiivien, elinkeinoelämän tekemien raporttien ja ehdotusten sekä meihin suoraan vaikuttavien kansainvälisten sopimusten analyysiin. Sanoisinpa olevani pikemminkin realistinen. Hallituspuolueiden ja elinkeinoelämän mörköjä ja uhkakuvia pidän sen sijaan tekaistuinä, tarkoitushakuisina ja harhaanjohtavina. Niiden mukaan suurten ikäluokkien eläköityminen merkitsee ilmeisesti suurempaa uhkaa hyvinvointivaltiollemme kuin talouseliitin ja pörssikeinottelijoiden pohjaton ahneus ja yhteisten resurssien riis-toviljely, ilmastonlämpenemisestä puhumattakaan. Uusliberalistien mukaan mummot ja vaarit, mutta varsinkin mummot tulevat lisääntymään kuin kanit, ja näin heistä muodostuu uhkakuvissa nuorille ja eläkerahojen myöntäjille ongelmajäte, resurssirasite, joka syöksee hyvinvointivaltion varat perikatoon. Nuorten ja vanhusten asettaminen vastakkain on surullinen strategia heikentää yhteisvastuuta. Kokevatko nuoret tosiaan heille hyvän maailman rakentaneet ja heidät kasvattaneet vanhukset pelkäksi menoeräksi? Talouselämän kovat ar-

vot tuskin heijastuvat niiden olettamalla tavalla kautta yhteiskunnan. Näin ainakin sopii toivoa. Vanhukset ovat useimmissa kulttuureissa arvostettu rikkaus, tiedon, kokemuksen, usein elämänviisauden ja lämmön ensiarvoinen lähde. Hoidettuaan lapsiaan, he hoitavat usein myös lastenlapsiaan, ja edustavat aikamme talousslangilla kuvattuna suurta ”sosiaalista pääomaa.” He ovat kuin pihlajanmarjat talvipakkasessa. Monessa jäämyrskyssä koeteltuja, perinnetiedon välittäjiä ja säilyttäjiä. He ansaitsevat parempaa kohtelua kuin sen, ettei hoitohenkilökuntaa ole riittävästi, ja että heidän asioille ja ulos viemistään karsitaan ”tuotamattomana rönsynä.” Ihmisyuden mallin itsensä tulee muuttua inhimillisempään suuntaan pudotuspelien kilpailuhenkisistä ja kovasydämisistä pyrkymistä. Emme voi hyväksyä huutokauppaa vanhuksilla, lapsilla ja muilla aitoa, läsnäoloon perustuvaan huolenpitoa tarvitsevilla kansalaisilla.

Eliitin mörkövisiot työelämän haasteista sisältävät myös uhkakuvia työvoimapulasta, maahanmuuttajien haluttomuudesta muuttaa Suomeen, ja yrittäjävajeesta. Näihin liittyvät tutkimukset kertovat aivan muusta. Näissä valituissa paloissa annan esimerkkejä harhaanjohtavista myyteistä, joita tilastot ja tutkimukset eivät tue. Pyrinkin herättämään kansalaisia suhtautumaan varovaisemmin ja vähemmän luottavasti säästökonsulttien ja rakennemuutos-agenttien lupauksiin. Kansaa manipuloidaan säästöihin ja joustoihin hyvinvointivaltion säilyttämiseksi, mutta kyse on aivan muusta...

Mutta kuinka kansalaiset voivat käyttää äänioikeuttaan estääkseen hyvinä pitämiensä julkisten palveluiden alasajon, tai vähin erin, mutta väkisin etenevän siirtymisen kilpailu- ja tehotalouteen? Jos samat kansan, tai pikemminkin pääomanedustajat, jotka toimivat elinkeinoelämän, EU:n ja Suomen vauraan luokan puolestapuhujina voivat jatkaa markkinavoimien ja pääoman vapautusliikkeen tukemista, riskinä on, että palaamme historiassa kokonaan taaksepäin, sääty-yhteiskuntaan ja luokkakonflikteihin. Viidakon lakeihin. Universaalien hyvinvointivaltion sijaan siirtyisimme kovien arvojen kilpailuyhteiskuntaan, jossa perusoikeudet korvataan ostovoimaisten asiakassuhteilla ja vähempioisaisista huolehdittaisiin tarveharkinnan ja huutolaissysteemin arvopohjalta. Pelkään lisäksi, että kyseessä ovat viimeiset vaalit, missä voimme vielä vaikuttaa kansanvallan, lähidemokratian ja kansalaisvaikuttamisen tulevaisuuteen. Niitä kaikkia ollaan alistamassa tehokkuudelle, kilpailukyvyille, tuottavuudelle ja säästöpolitiikalle, jossa raha ratkaisee kaiken. EU:n ja Suomen itsensä johdolla sosiaalisen solidaarisuuden Eurooppa halutaan korvata yksipuolisesti talous-Euroopalla ja

pääoman hallitsemalla Suomella, jossa elinkeinoelämä pikemminkin kuin kansan tarpeet ja oikeudet määräävät siitä, miten yhteisiä asioita hoidetaan. Kulusta vasikkaan on nyt palvottu 20 vuotta, eikä vauraus ole vielä kukaan tihkunut alaspäin, hallituspuolueittemme lupauksista huolimatta. Päinvastoin, kaikki elämän pyhät rituaalit ja perusasiat – lasten ja vanhusten muona, kulttuuri, kasvatusta, koulutus, urheilu ja perhe-elämä ollaan rahan ja talouskasvun himossa alistamassa riisto- ja piiskatalouden päämäärille. Läsnäolo ja välittäminen ollaan ulkoistettu pelkkinä ”rönsyinä” tuottavuuden lisäämiseksi. Etävanhustenhoiva ja mobiilikirjastotulosyksiköt kertovat jo sanoina mitä tapahtuu, kun teknologian ja markkinavoimien epäpyhä liitto kaupallistaa ja tuotteistaa elämän syvät sivistykselliset ja inhimilliset arvot. Eliittiröyhälistö – maailman johtava röyhkeä talousjohto – on esittänyt, etteivät tasa-arvon, ympäristölakien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset saa muodostua esteeksi vapaan kilpailun/kaupan ja liikevoittojen tavoittelemiselle. Mikään ei saa hillitä monikansallisten suuryritysten voitontavoittelua ja leviämistä yli rajojen. Jos kilpailukyky ja demokratia joutuvat törmäyskurssille, tuleeko demokratian tosiaan joustaa – kuten monet ovat esittäneet!

Jos julkiset palvelut korvataan kilpailutettavilla ostopalveluilla ja yksityisillä palveluntarjoajilla, tasa-arvolla ja perusoikeuksilla ei ole enää entisaikojen suurta merkitystä. Yksityistämisen myötä palvelut ja omavastuun euromäärät nousevat, mutta pitkäjänteisyys, turvallisten ja tuttuun palvelujen jatkuvuus sekä laatu kohtelu heikkenevät. Kun voitoista ja taloudellisuudesta tulee kaikkien palvelujen ydinarvo, vanhuksilta viedään elämänilo ja laatu. Älylattiat, -vaipat ja muonamaatit korvaavat kaiken sen mikä tekee elämästä elämää – pyhät ruokahetket, maukas ruoka, ruokaseura ja inhimillinen läsnäolo.

Hanki tietoa, lue tämä kirjanen siitä mihin kansaa ollaan salavirkkaa ja epädemokraattisesti viemässä. Äänestä muutoksen puolesta, sillä vuosisatojen aikana rakennettu hyvinvointi ja sinnikkyydellä aikaansaatu kansalaisten yhdenvertaisuus ovat nyt vaakalaudalla. Tämän kirjan sisältämien tietojen levittäminen on minulle kohtalonkysymys, sillä olen voinut havaita henkilökohtaisesti kunnallispolitiikassa, miksi ja miten kansan enemmistön oikeuksia rapauttavat epäinhimilliset päätökset runnotaan läpi.

Tämä kirjanen syntyi, koska haluan jakaa kaiken kansainvälisissä ja paikallisissa kansalaisjärjestöissä keräämäni kokemukset ja tiedot koskien suuntaa, johon meitä ajetaan kuin pässejä narussa, väkisin, väkivaltalla. Kirjani käsittelee talousväkivaltaa, monikansallisten yritysten ja

pääoman, vapaakauppalobbareiden ja kansainvälisten finanssi-instituutioiden johtamaa eliitin vallankumousta. Kutsun sitä pääoman vapautusliikkeeksi. Se perustuu lyhytnäköiseen voittojen kasvattamiseen kaiken muun kustannuksella, ja tämä kilpajuoksu pohjalle merkitsee historiallista uhkaa, jo ilmastonlämpenemisenkin myötä, koko vihreälle planeetallemme, puhumattakaan tulevien sukupolvien oikeuksista luonnon antimiin ja resursseihin.

Olen lähtenyt mukaan punavihreään politiikkaan, koska olen nähnyt läheltä uusliberalistisen kilpailutalouden vaikutukset kansalaisten elämään ja haluan olla omalta osaltani estämässä demokratian, sosiaalisten turvaverkkojen ja yhteisvastuun romuttamista. En lähtenyt politiikkaan varsin poliittisella 1970-luvulla, koska vierastin senaikaisen hallitsevan ideologian fundamentalistisia juonteita. Myös opiskelijaliikkeessä oli väkivaltaisia juonteita ja yhden totuuden kolonisaatiota, vaikka 1970-luvun arvot vaikuttavat lähes utopistisen solidaarisilta tämän päivän keskushallinto-kulttuurin näkökulmasta. Edustamani huolenpitotalous, kumppanuustalous ja hoivaparadigman yhteiskuntamalli eivät ole paluuta sosialismiin tai kommunismiin tai mihinkään vallankeskittämisen totalitarismiin. On kuitenkin pystyttävä erottamaan ihannejärjestelmät ja niiden ihailtavat arvot ja toisaalta ihmisten taipumus valjastaa ne itsekkäille valtapyrkimyksille. Pyrinkin analysoimaan syvätasolla vallan taustalla vaikuttavia väreiriippumattomuuden ja kunnian käsityksiä, ja näin huomioimaan niin tietoisien kuin tiedostamattoman vallanhimon alkujuuret. Tarvitsemme aivan uusia hyvinvoinnin reseptejä, joissa yhdistyisivät kannustava yrittäjyys- ja työllistämisenpolitiikka sekä yhteisvastuu, solidaarisuus ja kaikki vähemmistöt ja naiset huomioiva väkivallaton arvomaailma ja käytännöt.

Pari sanaa siitä, että julkaisen tämän kirjan omakustanteena. En epäile tämän julkaisutavan vähentävän kirjani sisällöllistä arvoa, sillä olen julkaissut tähän mennessä yli 70 artikkelia ja kokoomateosta, joista suuri osa on akateemisia julkaisuja. Valtaosa kirjankustantajista on integroitunut pääomaa suosivaan kilpailutalouteen ja sen arvoihin. Myös kustantajat haluavat lisätä tuottavuutta, kilpailukykyä ja tehokkuuttaan vaikka polkemalla kirjojen kirjoittajien oikeuksia ja neuvotteluasemaa. Tämä tarkoittaa, että kirjojen toimittajille tai kirjoittajille ei haluta enää maksaa kunnollisia korvauksia tai edes kirjan myyntituloihin suhteutettuja tekijänpalkkioita. Olen huomannut tämän omakohtaisesti siinä, että saamani kirjoitus- ja toimituspalkkiot ovat pienentyneet vähä vähältä. Olen joutunut ostamaan omia kirjojani

samoilla ehdoilla kuin kirjakaupat ja on tapahtunut niinkin, että olen saanut ainoana korvauksena muutaman toimittamani kirjan ilmaiskappaleen. On ilmeisesti niin suuri kunnia tulla julkaistuksi, ettei rahalla saisi olla enää merkitystä.

Omakustanne lisää toisaalta mahdollisuuksiani levittää kirjan sisältämää tietoa, sillä se, että sen julkaisemiseen ei liity välitasojen voitontavoittelua, antaa minulle mahdollisuuden päättää itse kirjan myyntihinnasta. Voin ilman suuria taloudellisia menetyksiä myös jakaa kirjaa ilmaiseksi – esimerkkinä lahjataloudesta, joka perustuu tärkeän tiedon kierrättämiseen oman taloudellisen edun sijaan. Kirja on tulevan laajemman tutkimukseni maistiaisversio, jonka päämääränä on ennen kaikkea edistää vaihtoehtoisen tiedon leviämistä.

Kannen pihlajamarjat kuvaavat minulle runsauden ravitsevaa taloutta, punaisten elämänvoimien tarjoamaa toivoa ja hedelmällisyyttä talven, pakkasen, puhurin, vihurin ja ilmastonmuutoksen aiheuttamien muiden tyrskyjen keskellä. Ne ovat punaisia kuin lämminsydäminen solidaarisuus, kirpeitä kuin terävä ja kriittinen mieli, terveitä kuin tiedostava toisinajattelija, ravitsevia kuin myyttinen runsaudensarvi. Ne ovat yhteisiä marjojamme, eikä kenelläkään tule olla ylivaltaan perustuvaa oikeutta patentoida niitä pienen ryhmän omaisuudeksi. Maailma, luonnon antimet kuuluvat meille kaikille. Mutta niitä on puolustettava nyt jos koskaan jättiketjujen lisääntyvältä ahneudelta ja riistopolitiikalta. Niin koulut kuin kirjastot, lapset kuin vanhukset halutaan voitontavoittelun piiriin. Tämä kirjanen kertoo kuka ja mitkä instanssit ovat näiden arvojen takana, ja mitä voimme tehdä suunnanmuuttamiseksi ja muutosvastarinnan lisäämiseksi. Maailma ei ole kaupan, demokratia ei ole kaupan, pyhät pihlajat pihalla – naisten voiman ja seksuaalisuuden symbolit – eivät ole kaupan. Perusoikeutemme eivät ole kaupan. Kansalaisyhteisötemme eivät ole kaupan.

Kuvaan miten talousväkivalta osana markkinavoimia on vaikuttanut naisten ja vähäosaisten oikeuksiin ja mitkä vallankäytön strategiat siihen ovat johtaneet. Kirjanen auttaa tiedostamaan toisaalta talousylihallan ja toisaalta lahja- ja huolenpitotalouden taustalla vaikuttavat arvot ja varsinkin edellisen soveltamien vallanmekanismien kierouden.

JOHDANTO JA RUOKALISTA

”Kilpailutamme sitä, kuka kehtaa hoitaa halvimmalla vanhukset ja sairaat, läheisemme, jotka eivät itse pysty puolustautumaan. Nyt odotellaan kansainvälisen palvelukaupan vapautumista. Se voi johtaa vielä halvempiin hoitajiin, joiden kontrolli siirtyy lähtömaahan.”

(Palola & Särkelä 2006, 85)

Tämän kirjan tavoitteena on paljastaa ja syventää tietoa taloudelliseen demokratiaan ja hyvinvointivaltioon kohdistuvasta väkivallasta sekä vaihtoehdottomuuden ideologiasta, joka hallitsee tänään maailmanpolitiikkaa, ei vähiten Euroopan Unionissa. On tärkeää lisätä tietoisuutta tämän uusliberalismiksi nimetyn suuntauksen vaikutuksista kansalaisten perusoikeuksiin, yhdenvertaisuuteen, naisten, lasten ja vanhusten sekä kaikkien eri tavoin haavoittuvaisten ryhmien asemaan.

Pörssiataloutteen kriittisesti suhtautuvat puhuvat nykymenosta usein ”kilpajuoksuna pohjalle”, sillä luonnon sietokyvyn heikkeneminen ja energia- ja muiden resurssien hupeneminen uhkaavat koko vihreän planeettamme tulevaisuutta.

Kirjan keskeisiä käsitteitä ovat valta ja väkivalta osana varjoglobalisaatiota. Miten ne sitten määritellään? Olen tutkinut vallan ja väkivallan ilmiöitä erilaisista etnokulttuurisista ja sukupuolisensitiivisistä näkökulmista ja tiedän, että ne voidaan määritellä kovin eri lailla eri yhteyksissä. Tyydyn tässä kuitenkin seuraavaan, varsin yleisesti käytössä olevaan ja järkeenkäypään määritelmään, joka on tämän kirjani aiheen kannalta riittävän pelkistetty: väkivalta ja valta ovat henkisten, psykologisten, taloudellisten, poliittisten, uskonnollisten ja omistussuhteisiin liittyvien resurssien suoman hyödyn käyttämisestä niiden hallitsemiseksi, joilla näitä resursseja ei ole. Valta merkitsee Max Weberin mukaan ennen kaikkea kykyä ja mahdollisuutta toteuttaa oma tahtonsa tärkeiksi koetuissa ratkaisuisissa suorassa, näkyvässä konfliktitilanteessa vastoin muiden tahtoa ja jopa vastarintaa.

Michel Foucault’n ja Steven Lukacsin kaltaiset vallan teoreetikot, jotka ovat valta-asemassa vallantutkijoiden keskuudessa, eivät ole itse huomanneet valtakäsitystensä kulttuurisidonnaisuutta ja sukupuolittunutta luonnetta. Eri kulttuureissa on hyvinkin erilainen tapa hahmot-

taa valtaa, sen merkitystä ja ilmenemistapoja. Esimerkiksi amerikkalainen ekofeministi Judy Grahn (1982) pitää elämän synnyttämistä ja luomista ensisijaisena vallan muotona. Hänelle valta on siis uusintavaa, elämää ylläpitävää ja luovaa, ei hierarkkista tai tuhoavaa. Foucault'n valtakäsitys on sen sijaan abstrakti ja vailla määriteltyä sisältöä, sillä hän näkee vallan vaikuttavan kaikkialla ja hyvin moninaisin tavoin. Se heijastuu arjen pienissä teoissa sekä suuren luokan politiikassa. Tämä varsin laajalti omaksuttu vallan käsitys ei kuitenkaan huomioi valtasuhteiden monia asemaan, luokkaan, sukupuoleen, maantieteeseen, ikään ja muihin eriarvoisuuden tekijöihin liittyviä piirteitä. Näin se ei auta purkamaan vallan epäsymmetrioita ja komentoketjuja. Vähemmistöt toki pyrkivät vallan keinoin vastustamaan sortoaan, mutta tämä "vallan" muoto ei ole verrattavissa valtayhteiskunnan vallankäyttömahdollisuuksiin, jotka juontavat sen ylivoimaisista aineellisista ja poliittisista resursseista. Vallan eriarvoistavat vaikutukset voidaan hälventää ja neutralisoida, kun sitä ei tarkastella sosiaalisten ja poliittisten hierarkioiden kautta erilaiset resurssit ja vallankäytön edellytykset huomioiden.

Uusliberalistisille arvoille pohjautuvassa markkinataloudessa – jota kutsun tässä kirjassa kilpailutaloudeksi – on kyse vallan uudelleenjaosta ja keskittämisestä; se vain pyritään verhoamaan väitteisiin koko maailmaa hyödyttävästä ja hyvinvointia tuottavasta rakennemuutosten prosessista.

Suomessa on julkaistu viime vuosina paljon kirjoituksia ja tutkimuksia globalisaatiosta. Tämä paljon viljelty käsite viittaa talouden teknologiavetoiseen maapalloistumiseen ja maailmanlaajuisten markkinoiden syntyyn, joka on meneillään olevien suurten asenne- ja rakennemuutosten taustalla. Tavoitteenani on osoittaa, että tässä vallan keskittämisen arvoille perustuvassa suunnanmuutoksessa on juonteita, jotka lietsovat väkivaltaa ja aiheuttavat sosiaalista epävakautta ja turvallomuutta.

Väitän ja pyrin todistamaan tässä kirjassani, että uusliberalistinen markkinatalous luo sorrolle, väkivaltaisille epäsymmetrisille suhteille ja yleiselle pahoinvoinnille samat edellytykset makrotasolla eli julkisessa elämässä kuin patriarkaalinen ydinperhe mikrotasolla, yksityisessä elämässä.

Kun nykyään toimitaan useilla tahoilla lähisuhde- ja muunlaista väkivaltaa vastaan, on ehdottoman tärkeätä tiedostaa väkivaltakulttuurin syyt, ne sosialisointien ja kasvatuksen mallit sekä yhteiskunnalliset ilmiöt, jotka luovat otollisen maaperän väkivallalle niin asenteiden kuin ra-

kenteidenkin tasolla. Suomessa on viimeisten parinkymmenen vuoden aikana saatu yhä enemmän tutkimustietoa väkivallan sukupuolittuneista ja ryhmäkohtaisista juonteista, myös naisten keskinäisestä sekä miehiin tai lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Amnesty International -järjestö on määritellyt naisiin kohdistuvan väkivallan aikamme suurimmaksi ihmisoikeusrikokseksi. Suomen on usein korostettu lukeutuvan maailman kilpailukykyisimpiin maihin, mutta se johtaa myös toista tilastoa: Suomi on Euroopan Unionin kärkeä tilastoissa, jota ilmentävät naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, ja sijoittuu toiseksi myös Harvardin väkivaltatutkimuksessa (2002).

Tarvitsemme entistä tehokkaammin solidaarisuuden ja rauhan edellytyksiä rakentavaa hyvinvointia, eri maiden ja kansojen välisen turvallisen rinnakkaiselon reseptejä, sillä mammonadiktatuuriin, tuohon aikamme taloususkontoon, sisältyy pimeä puoli, jota ei ole nostettu riittävästi näkyviin. Talouskasvu, kilpailukyky ja tehokkuus ovat samanlaisia yhteisöllisyyttä luovia uskonkappaleita globalisaation nimeen vannoville kuin isä, poika ja pyhä henki kristityille. Niitä hoetaan uskonnollisella vakaumuksella, jonka ainoana rationaalisenä päämääränä on ylläpitää kansalaisia yhdistävää myyttiä paremmasta tulevaisuudesta ja estää kriittinen ajattelu ja auktoriteettien kyseenalaistaminen.

Rajattoman talouskasvun ihanne resursseiltaan rajallisessa maailmassa on kuin ruisleipään leivottu kivi. Hampaat kirskahtavat lopulta kiveen ja geenimuokattu epäpyhä pikaruoka lakkaa ravitsemasta. Kaikkien sota kaikkia vastaan ja luovan tuhon ideologia tiivistävät osuvasti sen väkivaltaisen, jopa itsetuhoisen eetoksen, jolle uusliberalistinen kilpailutalous rakentuu.

Suomessa on viimeisten parinkymmenen vuoden aikana toteutettu yhä enemmän tutkimuksia ja täsmäkampanjoita väkivallasta. Aiheina ovat olleet mm. parisuhdeväkivalta, sukupuolittunut väkivalta, internet- ja mediaväkivalta, vanhuksiin tai lapsiin kohdistuva väkivalta ja naisten toisiinsa ja miehiin kohdistama väkivalta. Vähemmälle huomiolle on sen sijaan jäänyt vallitsevan yhteiskuntamallin ja politiikan sisällään pitämä väkivalta tai väkivaltaan pohjautuva maailmankatsoisuus ja eetos. Hyvinvointivaltion kriisitilaa näkyväksi tekeviä sosiaalipoliittisia kirjoituksia ja tutkimuksia kyllä tehdään, mutta on kuvaavaa aikamme ideologiselle väkivallalle, että nämä vaihtoehtoiset kriittiset näkemykset eivät juuri pääse kuuluviin medioissa tai muualla. Uusliberalistinen hegemonia on yhden totuuden julkisuutta, jossa ei kyseenalaistavia vaihtoehtonäkemyksiä suvaita.

Annan ensimmäisen esimerkin siitä, miten tämä makrotason eli

julkisen elämän väkivaltajärjestelmä heijastuu mikrotason eli yksityisen piirin väkivaltana. On yleisesti tunnustettu tosiasia, että väkivallan psykologiset alkurihmastot ovat sen syvin ja vaikeimmin kitkettävä taso. Yhteiskuntamallimme piilosukupuolijärjestelmässä, joka on hallinnut viime vuosisadat kautta maailman, joskin alueellisin variaatioin, nainen kasvatetaan ja ikään kuin aivopestään pitämään alisteista, tilaa luovuttavaa, uhrautuvaa ja miesvaltaan sopeutuvaa käyttäytymistä naisen ”luonnollisena” ominaisuutena. Kutsun tätä myös eri tavoin symbolisesti hunnutetun naisen kuvaksi. Kun naiseus näin ”naturalisoidaan”, ”luonnollistetaan”, tietynlaiseksi ja naiset saadaan sisäistämään oman riippuvainen ja alistainen asemansa ikään kuin luonnonlakina, on vähemmän todennäköistä, että he nousisivat kokemaansa henkistä, taloudellista, poliittista, kulttuurista, uskonnollista ja psykologista väkivaltaa vastaan.

Tapasin Kanadan intiaanireservaateissa vuosina 1993–1997 useita naisia, jotka totesivat kylmän rauhallisesti, että ei se raiskaus mitään ”niin erikoista” ollut, sillä se oli tullut joka toisen naisen osaksi. Tämä ei tarkoita, että ilmiön laajuus tekisi siitä vähemmän traumaattisen. Erilaisten naistentautien ja varsinkin kohtusyövän ja gynekologisten kasvainten yleisyys reservaateissa saattaa päinvastoin hyvinkin kieliä siitä, että naisen ruumiillista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta loukanneen tapahtuman aiheuttama trauma heijastuu fyysisenä oireena. Heikko itsetunto, heikosti kehittynyt omanarvontunto ja kyky rakastaa itseään ovat myös tunnistettuja syitä siihen, että monet väkivaltaa kokeneet naiset (ja miehet) eivät pysty edes tiedostamaan tai myöntämään sitä, että heidän elämäänsä varjostaa väkivalta. He kärsivät hiljaa ja nöyrästi, eivät uskalla lähteä suhteesta tai avioliitosta, eivät edes pyytää apua. Mitä enemmän heidät saadaan syyttämään väkivallasta itseään kumppaninsa sijaan, sitä vähemmän väkivaltaa harjoittava kumppani joutuu ottamaan teoistaan vastuuta.

Tämä psykologinen tilanne siis kasvattaa kynnystä nousta vastarintaan ja altistaa uhrin muille väkivallan muodoille. Patriarkaalisessa tai hierarkkisille järjestelmille pohjautuvassa yhteiskunnassa yksi väkivallan muoto siis johtaa muihin ja kasvattaa kuilua uhrin ja väkivallantekijän välillä. Tällainen psykoemotionaalinen alistaminen lisää alttiutta alistua fyysisestikin uhrin osaan ja taloudelliseen riippuvuuteen. Tässä onkin patriarkaatin ydin – naisten ja miesten epäsymmetriset valtasuhteet kätketään ”luonnollisen” työnjaon ja sukupuolten välisen näennäisluonnollisen yksityisen/julkisen reviiirin normien alle. Näin pyritään estämään epäreilun työnjaon kyseenalaistaminen.

Tässä onkin kautta historian onnistuttu hyvin. Naisten enemmistö kokee jopa taloudellisesti riippuvaisen asemansa naisen luonnolliseksi osaksi eikä nouse kapinaan sitä vastaan. Feminismi uhkaa tätä heteropatriarkaalista miesten välisen vaihdon piilosopimusta, koska se tekee luonnolliseksi leimatusta luonnottoman ja mielivaltaisen ja paljastaa sukupuolten välisen, miesten neuvotteleman ”sopimuksen” laittomuuden ja tarkoitushakuisuuden. Feministejä leimataan ja heistä levitetään valheellisia tietoja, jotta heidän paljastuksiaan ei otettaisi todesta eikä hyväksyttäisi.

Samaa tapahtuu vähemmistöjen ja muiden eri tavoin alistettujen ryhmien kohdalla. Myös alkuperäiskansoilta on viety eri tavoin itse-tunto, oman kulttuurin ja kielen arvostus ja luotu näin perusedellytykset sisäistetylle itsevihalle tai alemmuudentunteelle. Siinä tilassa ihminen ei nouse kapinaan, vaan uskoo pahimmillaan ansaitsevansa osakseen saamansa rasistisen ja syrjivän kohtelun. Mielen miehitys onnistuu täydellisesti silloin, kun uhri saadaan itsekin hyväksymää alistetun asemansa, jopa puolustamaan sitä. Sitä kutsutaan sisäistetyksi sorroksi tai syrjinnäksi. Tällaiset ihmiset saattavat uskoa propagandaan alemmasta rodusta tai palvelijasukupuolesta. He hyväksyvät olevansa alempiarvoisia.

Mutta myös väkivaltainen mies tai orjapiiskuri on väkivaltakulttuurin uhri. He ovat joutuneet usein itse muiden miesten kiusaamisen, väkivallan ja alistamisen kohteeksi herruusjärjestelmän hierarkioissa ja sisäistäneet alemmassa asemassa olevan kaltoin kohtelun luonnollisena asiana. Ei ole toisaalta syytä olettaa, että väkivaltaa käyttävä yksilö itsekään nauttisi tai hyötyisi tästä vallankäyttöön pohjautuvasta ihmis-suhteesta. Se voi antaa tyhjän voimantunteen ja aineellisia etuja, mutta onko kukaan väkivaltaan turvautuva aidosti onnellinen, tasapainoinen, sinut itsensä ja elämän kanssa? Onko väkivalta kuin laastari haavan päällä? Olemisen syvintä haavaa se ei paranna. Pidän väkivallan kulttuuria itseään patologiana, sairautena, poikkeamana rauhallisen ja tasapainoisen, vakaan elämän normista. Kun sitä on luonnollistettu tarpeeksi kauan, se vain alkaa näyttää ainoalta mahdolliselta ihmisyyden mallilta. Historia on kuitenkin osoittanut, että se ei suinkaan ole ollut ainoa ihmiselämän malli ja nais–miessuhteiden normi.

Makrotasolla eli julkisessa elämässä uusliberalistinen arvomaailma ja toimintamalli perustuvat samalle ylivallan patologialle kuin lähisuuhdeväkivalta. Naiset ovat myös tässä julkisen puolen järjestelmässä taloudellisesti riippuvaisia, ja myös siinä pätevät samat toisiinsa lomituneet väkivallan ja psykologisen alistamisen lait. Taloudellista, poliit-

tista, uskonnollista, kulttuurista ja henkistä väkivaltaa käyttävä järjestelmä saa naiset ja monet muutkin haavoittuvaset ryhmät sisäistämään epäreilun ja alistaisen asemansa luonnonlakina.

Väkivaltainen mies saattaa käyttää taloudellis-poliittista valtaansa manipuloidakseen naisen väheksymään itseään, kykyjään, ystäviään, taitojaan, jopa ulkonäköään. Eri keinoin lietsottu riittämättömyyden tunne luo sisäisen tyhjiön tai omanarvontunteen vajeen, johon on helppo tarjota lääkkeeksi – lumelääkkeeksi – kulutushyödykkeitä. Nainen joka ei usko itseensä ja on jatkuvan itsensä kehittämisen kulutusvetoisen propagandan armoilla, on valmiimpi alistumaan, nöyrytyään ja suostumaan itseään loukkaaviin töihin ja rooleihin kuin vahvan identiteetin omaava, kriittisesti ajatteleva, itsenäinen nainen.¹

Uusliberalismin voisi tiivistää patriarkaalisen kapitalismin ja herruusjärjestelmien irvikuvaksi, korostuneeksi ja kärjistyneeksi ilmaukseksi. Se on omaksunut ihmisoikeusjulistusten tasa-arvoa ja vapautta painottavan puhettavan mutta kääntänyt sen pääläelleen. Kun YK:n julkilausumilla ja erilaisella tasa-arvolainsäädännöllä on painotettu niiden oikeuksia, jotka ovat rakenteellisista ja institutionaalisista syistä alistaisessa asemassa, ja positiivisen syrjinnän merkitystä historiallisesti kehkeytyneen eriarvoisuuden lieventämiseksi ja poistamiseksi, uusliberalismi antaa tarkoitushakuisesti koko tasa-arvon käsitteelle paremmassa asemassa olevia suosivan uuden merkityksen. Julkiset tukiaiset eivät esimerkiksi saisi ”vääristää kilpailua” eli jo lähtökohdiltaan enemmän valtaa ja resursseja omaavat yritykset pyrkivät heikentämään vähempi-osaisten tukijärjestelmiä oman kilpailukykyensä nimissä.

Samalla tavoin monet – joskaan ei suinkaan kaikki – miehet sulkevat silmänsä patriarkaalisen yhteiskuntajärjestelmän ja sen miesvaltaa (ns. panssaroitua miehisyyttä) suosivien rakenteiden todellisuudelta ja kohdistavat kritiikkinsä väkivaltakysymyksissä naisiin, painottaen yksilöpsykologiaa, joka ei salli rakenteiden ja asenteiden tarkastelua. Näin väitetään – jopa tilastoja uhmaten –, että naiset olisivat yhtä väkivaltaisia kuin miehet, tai puolustetaan miehistä väkivaltaa seurauksena naisten verbaalisista kyvyistä, kotivallasta tai nalkuttamisesta ja henkisestä väkivallasta. Kuitenkin tiedetään, että miehet ja naiset ovat potentiaalisesti yhtä hyviä henkisen väkivallan käyttäjiä. Miesten kohdalla se vain eskaloituu usein myös fyysisenä väkivaltana, jonka seurauksena Suomessakin kuolee 20–30 naista vuosittain. Naisten lisääntynyt väkivalta on kuitenkin ongelma, ja siihen, niin kuin miestenkin väkivaltaisuuteen, tulee puuttua ja paneutua tietynlaisen maailmankuvan ja arvomaailman oireena, ei vain vapaasta tahdosta riippuvana yksilöllisenä

valintana.

Uusliberalistisen opin pyrkimys peittää vallankäyttö vapausretoriikalla ja myytillä ”yhtäläisten mahdollisuuksien tasa-arvosta” vastaa väkivaltaisten yksilöiden yrityksiä kiistää oma väkivaltaisuutensa ja kätkeä se muilta. Muutosvastarintaa hillitään samoin keinoin: syyllistämällä ne, jotka vastustavat kohtaamaansa taloudellista ja muuta väkivaltaa. Myös kehitysmaat ovat väkivaltaa kokevan naisen asemassa. Niitä painostetaan hyväksymään epäedulliset ehdot ja lainat vetoamalla siihen, että ne ovat ”primitiivisiä” ja alikehittyneitä. Ainoana arvosteluperustana on tällöin teollinen länsimaa eettisesti kyseenalaisine, ekologisesti kestävämmine talousmalleineen – saman tapaan kuin lännessä miesarvoille ja -normeille pohjautuva työelämä ja politiikka, johon integroituminen tulkitaan naisten tasa-arvoistumiseksi.

Jotkut maat ehkä uskovat väkivallalla alistetun naisen tavoin omaan ”syyllisyyteensä”. Teollisuusmaiden kehitysagentit eivät semminkään kykene arvostamaan näiden maiden kehittynyttä ihmishudefilosofiaa, vanhusten arvostettua asemaa ja monien yhteisöjen keskinäisiä vahvoja auttamisverkostoja. Nämä talouskehityksen kauppatankustajat eivät eroa paljoakaan entisaikojen lähetyssaarnaajista, jotka kuvittelivat omaavansa sen ainoan oikean uskon, tiedon, totuuden, joka kaikkien muidenkin tulisi omaksua. Nyt kaiken mittana on teollinen, saastuttava, mekaaninen ja luontoa tuhoava kehitysusko, joka vie näitä maita kauemmaksi omavaraisuudesta ja kestävästä maataloudesta.

Myös naisilta viedään usein kaikki voimaannuttava ja omanarvontuntoa lisäävä tieto ja omaehtoisuus. Yksi suurimmista synneistä, johon nykypatriarkaatus voi langeta, on kyseenalaistaa vallitsevat miesehtoiset uskonnot tai maailmankuva. Pelottavimman uhan näyttävät muodostavan matriarkaattien tai rauhanomaisten yhteiskuntien tutkijat – niin voimallisesti heitä on katsottu aiheelliseksi syrjiä, vähätellä ja nimillä epäetieteellisen huuhaan keittäjiksi.²

Monet alkuperäiskansat ovat menettäneet itsekunnioituksensa ja jopa rakkauden omaa kulttuuriaan ja kieltään kohtaan. Heidät on itsensäkin manipuloitu vähättelemään omaa tietämystään ja ekologista viisauttaan ja saatu suuntaamaan kiinnostuksensa länsimaiseen tietojärjestelmään ja arvomaailmaan. Omia kulttuurisia juuriaan ja perinteitään tutkivia ja vaalivia alkuperäiskansojen edustajia leimataan länsivihamielisiksi tai primitiivisyyteen jähmettyneiksi.

Nämä ilmiöt eivät tietenkään ole mustavalkoisia. Niin uusliberalismi, patriarkaatti kuin kapitalismikin omaavat monivivahteisia paikallisia variaatioita eivätkä näyttäydy eri puolilla maailmaa identtisinä.

Vaikka niitä on luonnollisesti syytä tutkia puolueettomasti ja tarkan paikannetun tiedon valossa, ilman kärjistäviä yleistyksiä tai yksinkertaistavia näkemyksiä, on markkinataloushehkkutukseen myös pystyttävä vastaamaan vaihtoehtoisen, kriittisen tiedon valossa. On pystyttävä ja uskallettava kertoa kansalaisille, että heille myydyssä leivässä saattaa piillä kivi.

Vaihtoehdottomat totuudet yhteiskunnallisista järjestelmistä, ihmisyiden perusolemuksesta, parhaista keinoista taata sosiaalinen turvallisuus, rauha ja vakaus eivät sovi demokraattisiin järjestelmiin. Kaikissa yhden totuuden järjestelmissä piilee totalitarismin, jopa fasismien siemen. Niistä ei myöskään ole väkivallalle otollisen maaperän luomisen esteeksi, koska ne itsessään edustavat väkivaltaista hallinta- ja ajattelumallia.

Tämä kirja ei pureudu väkivallan monitasoiseihin teorioihin, jotka itsessään olisivat kokonaisen kirjan aihe; se pyrkii antamaan avaimet sen ideologisen munkkilatinnan avaamiseen, joka estää kansalaisia näkemästä ajassamme vallitsevien, vaihtoehdottomiksi väitettyjen suuntausten, virtausten, uskonoppien ja toimintamallien läpi. Väkivaltalta on turvautumista sellaiseen ylivaltaan, jossa luodaan aineellisten ja aineettomien, psykologiseen alistamiseen johtavien keinojen avulla asenneilmapiiri ja sosiaalipoliittinen todellisuus, joka rajaa ihmisten valinnanvapautta ja vaihtoehtoja oman elämänsä hallinnassa ja rakentamisessa ja altistaa heidät eritasoiselle hyväksikäytölle, manipuloinnille ja hallinnalle.

Vastarinnan valta on tietenkin myös valtaa, mutta epäsymmetrisiä valtasuhteita painottavasta lähtökohdasta nähden vastavirtaan uijat, toisinajattelijat ja aktivistit eivät turvaudu lainkaan samanlaiseen vallankäyttöön – ylivaltaan. Heidän vallankäyttönsä päämääränä on vallan uudelleen määrittely, ei sen anastaminen uudeksi valtakoneistoksi. Tosin poikkeuksia löytyy tästäkin.

Vallankumoukset ovat usein johtaneet uusiin vallankeskittämisen ideologioihin oman demokratia-retoriikkansa uhalla. Näkemys, jonka tuon kirjassa esiin vaihtoehtona, onkin vallan radikaali uudelleenmäärittely. Fasismi, kapitalismi, sosialismi ja kommunismi ovat kaikki epäonnistuneet reilun, oikeudenmukaisen ja yhdenvertaisuuteen pohjautuvan maailman luomisessa, koska niissä ei ole onnistuttu purkamaan ylivallan rakenteita, varsinkaan vallan hajauttamisen ja naisten työn ja aseman osalta. Tarvitsemme aivan uusia reseptejä solidaariseen hyvinvointiin.

Väitän, että näitä reseptejä löytyy eniten maailman sosiaalifoorumiliikkeen aktivisteilta kaikessa moninaisuudessaan. Sosiaalifoorumit

ovat aikamme tärkein vastavoima uusliberalistiselle ideologialle. Ne ovat niin merkittävä vaihtoehtoryvä, että niistä ei juuri puhuta valtamedioissa. Davosin talousfoorumi saa säännöllisesti runsaasti näkyvyyttä ja palstatilaa. Samaan aikaan varjo - Davosista eli Maailman sosiaalifoorumista raportoidaan puolueellisesti ja negatiivisesti, jos lainkaan. Tässä näkyekin globaalitalouden tiedotusylivalta pähkinänkuoressa: varsinaisen julkisuuskynnyksen ylittää vain finanssieliitin talouspuhe, eivät talouselämän marginalisoimat sosiaaliset näkökohdat. Tämä on mediaväkivaltaa. Se tukee yhden totuuden markkinafundamentalismia, yhtä ainoata totuutta. Sellainen ei kuulu demokratiaan vaan totalitarismiin.

Tämän kirjan päämääränä on auttaa kansalaisia, kuntalaisia, toimittajia, poliitikkoja, valtuutettuja, naisia, vanhuksia, maahanmuuttajia ja muita ryhmiä tunnistamaan joitakin niistä keinoista, joilla valtaapitävät synnyttävät valekonsensuksen (näennäisen yksimielisyyden) edellytykset ja oletukset. Maailman sosiaalifoorumin tunnettu tukija ja puhuja Noam Chomsky kutsuu tätä ilmiötä konsensuksen eli valeyksimielisyyden tuottamiseksi. Kun opimme tunnistamaan vallankäytön piilomekanismit, voimme lisätä mahdollisuuksiamme hallita omaa elämäämme, pohtia vaihtoehtoisia tapoja järjestää yhteiskunnan asiat – lyhyesti: käyttää äänioikeuttamme.

Väitän, että politiikkaan ei ole pian enää mahdollista vaikuttaa, jos annamme valtamme luisua tämän ylikansallisen talouseliitin käsiin, niin kuin lisääntyvästi tapahtuu. Poliitiikkaa ollaan kovaa vauhtia ulkoistamassa niiden tahojen johdolla, jotka ovat sitä mieltä, että markkinafundamentalismi, vapaakauppa, pääomien vapaa liikkuminen ja monet muut aikamme avainkäsitteet ovat voittaneet poliittisen kilpailun. Suitsimaton kapitalismi ja sitä tukeva patriarkaalinen maailmanjärjestys ovat oikeistolaisen ajattelun mukaan ainoa oikea ja toimiva yhteiskuntamalli, jota ei tule enää kilpailuttaa poliittisten vaihtoehtojen kesken.

Talousfundamentalismi on saavuttanut Suomessa ja muualla läntisessä teollistuneessa maailmassa sellaisen aseman aineellisten ja henkisten resurssien hallinnassa, että on syytä olla huolissaan siitä, onko aitoa politiikkaa enää olemassa. Vuoden 2007 vaalit ratkaisevat demokratian ja hyvinvointivaltion tulevaisuuden Suomessa. Jos vaalien alla kaikkea hyvää lupaavat hallituspuolueet jatkavat vaalilupausten rikkomisen linjaa, odotettavissa on lisää varakkaita suosivia veronalennuksia ja sosiaali- ja terveyspalvelujen alasajoa.

Yksityistäminen ja monikansallisten suuryritysten rynnistys suoma-

laisille markkinoille ovat edenneet viime hallituskauden aikana nopeaa vauhtia. Jos kuntalaitos muutetaan osakeyhtiömalliseksi konserniksi tai kuntaliitosten yrityskonserniksi, tämä saattaa olla, ja Lissabonin strategian (ks. sanastoa) mukaan varmaan onkin askel yksityistämisen suuntaan. Silloin demokratia kärsii ja suuri osa päätöksistä ja kilpailuttamiseen liittyvistä tiedoista muuttuu salaiseksi. Mihin valtuutettu ja enää tarvitaan, jos ajatus yhteisestä taloudenhoidosta ei-poliittisena virkatyönä valloittaa alaa entisestään? Jo nyt on nähtävissä, että lautakuntien määrää on vähennetty näennäissäästöjen ja ”virtaviivaistamisen” nimissä, samalla kun vaihtoehdottomuuden ilosanomaa julistavat konsultit, kontrollerit ja erilaiset virkamiehet tai ”asiantuntijat” päättävät ennen poliittisina pidetyistä asioista. Se tosiseikka, että julkisten palvelujen ulkoistaminen, kilpailuttaminen ja heikentäminen ovat voineet ja voivat edetä yritysmaailmasta omaksuttujen arvojen hengessä, ilman että kansa olisi reagoinut asiaan millään tavalla, kertoo paljon mielenmiehityksestä nyky-Suomessa.

Luottamusmiesten ja -naisten enemmistön taipumus uida vastaan panematta virran mukana demokratiaa ja palveluja romuttavia päätöksiä tehtäessä on huolestuttava ilmiö, jota tulee analysoida huolella. Ei riitä, että tyydymme uskomaan, että he todella kannattavat suurin joukoin palvelurakennemuutostusta tai että kyse on pelkästä reaali-politiisesta sopeutumisesta ”välttämättömiin” uudistuksiin.

Pyrin tässä kirjassa osoittamaan, että kyse on pikemminkin ylhäältä johdetusta sanelupolitiikasta ja pyrkimyksestä estää muun kuin jo etukäteen päätetyn EU-strategian eteneminen. Jotta vaihtoehdot poliittiset näkemykset eivät pääsisi sotkemaan suunnitelmia, eliitti on panostanut yhden totuuden monokulttuurin synnyttämiseen, levittämiseen ja luonnollistamiseen. Sillä jos niin kansa kuin kansanedustajat ja kunnalliset luottamusmiehetkin kuvittelevat toimivansa vailla valinnanvaraa ja joutuvansa kannattamaan pakon edessä johdon ehdottamia toimenpiteitä, vaihtoehtoja ei edes etsitä.

Sopeutuminen ja taloudellinen tehokkuus, kilpailukyky ja tuottavuus ovat aikamme pyhimät ideologiset ajatusrakennelmat, joita yhdenkään ”yhteiskuntakelpoisen” tahon ei tule kyseenalaistaa. Kun kansa ja poliittiset vaikuttajat saadaan tähän pelonsekaisen sopeutumisen ja itsehallinnan tilaan, uusliberalismia ei todellakaan tarvitse enää kilpailuttaa. Sen määräävä asema on hyväksytyt abstraktien kilpailukyvyyn ylläpitämisen ja ”yhteisen kakun” kasvattamisen nimissä.

Mutta mikä on totuus? Miten uusliberalistien antamat kollektiivisen vaurastumisen lupaukset on lunastettu? Heikosti. Ja joissain tapauksissa ei mi-

tenkään, kuten jatkossa osoitan. Alas tihkuva vauraus, jota on niin auliisti lupailtu, ei olekaan tihkunut vaan virrannut vuolaasti – ylöspäin.

Tämän kirjan päämääränä on lisäksi hahmottaa vaihtoehtoja vaihtoehdottomuuden mantroille, ennen kaikkea ns. kumppanuus- ja huolenpitotalouden muodossa. Niiden arvo- ja toimintalogiikka edustavat utopistista, mutta ihanteena tarpeellista vaihtoehtoa globalisaation ”luonnonlaki-talouspolitiikalle”. Esitän kysymyksen siitä, kumpi takaa paremmin oikeudenmukaisuuden ja kollektiivisen hyvinvoinnin toteutumisen – kapitalistinen markkinalogiikka vai hoivan, huolenpidon, antamisen ja ottamisen tasapainon ja vuorottelun kumppanuustalous. Näissä vaihtoehtoresepteissä on aimo annos idealismia, mutta tarvitsemme tällä ahneuden ja itsekkyyden aikakaudella myös kompassia osoittamaan tietä muunlaisiin arvomaisemiin.

Rajaan kirjan ensimmäisen, varjoglobalisaatiota esittelevän osan talouseliitin ja EU-virkamiesten levittämien myyttien ja ruohonjuuritason todellisuuden välisiin jännitteisiin ja ristiriitoihin. Pysin osoittamaan, että eliitin strategia ja julkinen puhe – diskurssi – ovat epäjohdonmukaisia. Osa kansasta onnistutaan johtamaan niillä harhaan, osa näkee niiden läpi mutta ei pysty vaikuttamaan tilanteeseen, osa taas on hämmentynyt myyttien, väitteiden ja todellisuuden välisestä kuulusta.

Olen kerännyt aineistoa tätä kirjaa varten noin kymmenen vuoden ajan elikkä siitä lähtien, kun törmäsin rakennesopeuttamisen ideologiaan Kanadassa ja havaitsin samojen muotivirtausten vaikuttavan myös Suomessa.³ Aloin lisäksi jokin aika sitten kirjata ylös kansalaisten kertomuksia heidän kokemuksistaan pahoinvointiyhteiskunnassa. Näitä kokemuksia on kertynyt myös lukuisista tilaisuuksista, joissa olen alustanut meneillään olevasta yhteiskunnallisesta murroksesta ja sen vaikutuksesta varsinkin naisten asemaan. Olen myös pyytänyt kansalaisia, kuntalaisia ja tutkijoita ottamaan minuun yhteyttä ja kertomaan kokemuksistaan ”pudotuspelien Suomessa”. Aikomukseni on analysoida aineisto myöhemmin tarkkaan ja laajentaa otosta.⁴

Uskon, että ihmiset äänestäisivät eri tavoin, jos heitä autettaisiin näkemään harhaanjohtavien myyttien taakse. Uskon, että he nousisivat demokratian alasajoa ja muita aikamme ilmiöitä vastaan, jos he olisivat nykyistä paremmin selvillä siitä, mihin taloudellinen ja poliittinen eliitti on meitä väkisin sysäämässä. En tietenkään ole ainoa enkä edes harvinainen vaihtoehtoisen tiedon jakaja. Meitä on monta mutta uutiskynnyksen ylittäminen on nykyisin suuri haaste. Vaihtoehtoiset näkemykset huolestuttavat niitä, jotka haluavat pitää kiinni vallastaan tai

eduistaan.

Tutkittuani pitkään naiseen kohdistuvaa väkivaltaa aloin vähitellen huomata yhteydet uusliberalismin ja patriarkaalisen ydinperheväkivallan välillä. En kuitenkaan näe hyödylliseksi tai rakentavaksi syyllistää miehiä yksilöinä väkivallan kulttuurista. Mies voi yhtä lailla olla väkivallan uhri, nainen sen harjoittaja. Molemmat voivat samaistua erilaisiin dominoivien järjestelmiin. Patriarkaattia tai eriarvostavaa sukupuolijärjestelmää sen eri variaatioissa sekä miesvaltaa ei voida kuitenkaan liioin kiistää, sillä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden taustalta löytyy historiallinen jatkumo, jolla miehiä on naisia enemmän ja johdonmukaisemmin kasvatettu väkivaltaan ja vallankäyttöön, olipa kyse kunniamurhasta tai pohjoismaisesta väkivallasta.⁵

Kuvaan kirjan ensimmäisessä luvussa, ”hyvinvointivaltio ja naisrauha” historiallista taustaa, jota vasten hyvinvointivaltiomme alasajo näyttäytyy selvänä paluuna oikeusturvan ja kansalaisten yhdenvertaisuuden taannuttua yhteiskuntajärjestystä edeltäneeseen aikaan. Kuvaan hyvinvointivaltion vakautta ja tasapainoa ylläpitävää ideologiaa ja sen vaikutusta naisten asemaan. Koska haluan osoittaa, miten luokka-asema, sääty, sukupuoli ja monet muut sosiaaliset tekijät vaikuttavat kansalaisten asemaan vallan tai vallanpuutteen jatkumolla, laajennan esimerkkiaineistoani tilanteen mukaan havainnollistamaan myös muiden kansalaisryhmien asemaa. Tässä luvussa viitataan myös naisrauhaan, jolla itse ymmärrän yhteiskunnallista vakautta, tasapainoa ja hyvinvointia, josta kaikki hyötyvät—ei vain väkivallalle alttiimmat ryhmät naisista lapsiin ja vanhuksiin.

Toisessa luvussa, ”Uusliberalismi ja globaalitalous – pikaruokaa ja muonamaatteja”⁶ määrittelen vallitsevan markkinatalouden, pörssi- tai kasinotalousmallin, ja esittelen maailman johtavat rahoitusinstituutit ja muutosagentit, joiden armoilla joudumme elämään jopa kansallismielisten sisällä. Moniin uskomusjärjestelmiin – kommunismista sosiaaliseen markkinatalouteen – sisältyy jaloja arvoja, mutta ne ovat petäneet lupauksensa vallan keskittyessä harvoille, omaa etuaan ajaville intressiryhmille. Uusliberalismin tehokkuus- ja tuottavuuspakkomielen voi mielestäni tiivistää pikaruokaan ja muonamaatteihin, jotka ovat kyseenalaisen kilpailukyvyyn nimissä johtaneet ravitsevan paikallisen ruoanvalmistuksen ulkoistamiseen, ja niin lasten kuin vanhempien seurallisten, siteitä luovien ruokailutilanteiden korvaamiseen eräänlaisella tehuruokinnalla.

Kolmannessa luvussa, ”Kilpailutalouden vaikutukset naisten asemaan – sekametelisoppa ja pakkopaasto” kuvaan globaalitalouden

vaikutuksia naisten asemaan – lähinnä Suomessa. Maapalloistumista hehkutetaan uusia työpaikkoja luovana autuaaksi tekeväna prosessina, mutta sen vaikutukset vaihtelevat suuresti sukupuolen, iän, terveyden, maantieteen ja luokan mukaan. Pyrkinessään yhtenäistämään maailman markkinat ja kulttuurit, uusliberalistinen talousmalli on kehittänyt merkitykseltään historiallisen sopan, jossa monilla jää luku käteen. Luodut työpaikat ovat usein matalapalkka- tai silpputöitä, joilla monet naiset eivät edes tule toimeen. Ilmiö on johtanut köyhyyden naisistumiseen ja pakkopaastoon myös monen Suomen 600.000 köyhän kohdalla. Suurin osa heistä on yksinhuoltajanaisia, yksinäisiä (nais)vanhuksia ja lapsia.

Neljäs luku, ”Huolenpidon ja hoivan maailmantalous – 36 reseptiä” pyrkii luomaan toivoa epätoivon keskellä. Järjestyttävät tilastot eriarvoisuuden lisääntymisestä voivat masentaa ja nostaa verenpainetta, mutta tässä tarjoan uskoa hoivaavaan ja toisten tarpeisiin vastaavaan ihmisyyteen – ja joitakin konkreettisempiäkin hyvinvoinnin reseptejä. Juureen leivottu ruisleipä edustaa ravitsevaa kulttuuriperinnettä, luomureseptiä, ja samalla suomalaista lahjaa maailman ruokatalouteen. Se ei symboloi kansalliskiihkoa vaan niitä etnisiä aarteita, joita meidän tulisi jakaa sen sijaan että kilpailemme ”osaamisen” maailmansodassa riistämällä resursseja heikommilta. Kuvaan luvussa maailman sosiaalifoorumin radikaalia naistoimintaa uusliberalismin kitkemiseksi mielestämme ja yhteisöllisistä rakenteista ja palautan mieleen kertomuksen runsausta jakavasta ihmisyydestä. Sen keskiössä eivät ole itsekäs kilpailuvietti ja mammonankeruu, vaan kuluskriittisyys ja tulevien sukupolvien oikeuksia ajavat yhteisvastuun arvot. Vaikka en keskity solidaarisen hyvinvoinnin suomalaisiin piirteisiin (olen kartoittanut niitä aiemmissa kirjoituksissani, esim. Heiskanen & Kailo 2006), pyrin osoittamaan, että nais- ja rauhanliike sekä kansainväliset kansalaisjärjestöt voivat löytää huolenpito- ja kumppanuustaloudessa/maailmankuvassa uudella tavalla kansoja yhdistävän hyvinvointipolitiikan idun.

Loppusanoissa, ”Jälkiruokaa: lähidemokratian uudet idut ja ekososiaalisen kestävyuden reseptejä” teen yhteenvedon pitkän tähtäimen visiosta koskien yhteiskuntaa, jossa voisimme palata solidaarisen hyvinvoinnin käytäntöihin ja rakentaa uusia kansanvaltaisempia keinoja luovan talouden siirtämän tuhon raunioille.

1. HYVINVOINTIVALTIO JA NAISRAUHA

Tässä luvussa kuvaan jännitettä hyvinvointivaltion vaalijoiden ja vastustajien välillä ja alleviivaan tämän naisystävällisen yhteiskuntamallin merkitystä koko yhteiskunnan hyvinvoinnille. Hyvinvointivaltiota käsittelevä tutkimus ja loistavatkin työelämän muutosten kuvaajat unohtavat usein naisten erityishaasteet ja kilpailutalouteen siirtymisen sukupuolivaikutukset. Kun viittaan tasa-arvoon tai yhdenvertaisuuteen, tarkoitan laajempaa kuin vain naisten oikeudet käsittävää tasa-arvoa. Lähtökohtani on, että on epärealistista väittää, että naisiin, lapsiin, vanhuksiin ja miehiinkin kohdistuvan väkivallan rakenteelliset edellytykset voitaisiin poistaa ottamatta huomioon niiden taustalla vaikuttavia yhteiskuntamalleja ja ideologioita.

Kapitalistinen puhe tasa-arvosta on onttoa, sillä tämä talousjärjestelmä pohjautuu jo perusrakenteeltaan yhteiskunnan haavoittuvimman ryhmän, työväenluokan, hyväksikäyttöön. Kapitalisti katsoo maailmaa pääoman etujen näkökulmasta ja on valmis käyttämään hyväkseen halpatyövoimaa ja heikossa neuvotteluasemassa olevia työntekijöitä omien voittojensa nimissä. Kapitalistinen vauraus on peräisin työvoiman ja palkan välisestä lisäarvosta ja siitä, että naisten tekemän palkattoman tai huonosti palkatun koti- ja hoivatyön arvo kiistetään. Se merkitsee kuitenkin piilosubventiota eli piilotukiaista koko niin sanotulle talouselämälle, jolla ei olisi ilman sitä käytössään uusinnettua työvoimaa. Sikäli kuin kapitalismi perustuu työehtojen ja palkkojen polkemiseen tai pitämiseen alhaisina, sen ei voida väittää edistävän tasa-arvoa.

Tasa-arvo on oikeudenmukaisuuden ohella merkittävin yhteiskuntapoliittinen tavoite myös tämän päivän Suomessa, mutta sitä tulkitaan eri poliittista lähtökohdista hyvin eri tavoin. Tasa-arvoon vedotaan esimerkiksi koulutuspolitiikassa, aluepolitiikassa, sosiaalipolitiikassa ja työelämän kehittämisessä. Vaikka tasa-arvo tuo useimmilla ensimmäisenä mieleen naisten ja miesten tasa-arvon, siinä on myös vahva sosiaalinen ulottuvuutensa. Köyhyys, syrjäytyminen ja työttömyys nähdään juuri tasa-arvon kannalta ongelmina. Myös etniset kysymykset nousevat monissa maissa keskeisiksi tasa-arvokysymyksiksi (Petäjaniemi 1998, 8).

Merkittävää on, että naisten ja miesten tasa-arvoa ei ole Pohjoismaissa tulkittu samanlaisuudeksi. Naisten asemaa parannettaessa on

painotettu, että naisten tulee saada toimia työelämässä omilla ehdoillaan, ei miesten ehdoilla (Petäjaniemi 1998, 11). Laajassa mielessä tasa-arvo koskee sukupolvien, sukupuolten, maan eri alueiden välistä, kielellistä ja sosiaalista tasa-arvoa.

Laadullinen tasa-arvo merkitsee sitä, että naisten ja miesten tiedot, taidot, kokemukset ja arvostukset saavat yhtä suuren painoarvon yhteiskunnassa. Ei siis ole kysymys siitä, että naiset integroitaisiin esimerkiksi työelämään, jossa he toimisivat puhtaasti miesten ehdoin, vaan siitä, että naisilla ja miehillä on mahdollisuus toimia ja vaikuttaa yhteiskunnassa, työelämässä ja perhepiirissä omilla ehdoillaan (Petäjaniemi 1998, 18). Hyvinvointivaltio on onnistunut tutkimusten perusteella parhaiten laaja-alaisen tasa-arvon takaamisessa, vaikka ei sekään siinä täydellisesti ole onnistunut (ks. Jantti 2006). Kuvaan tässä luvussa myös, millaisin argumentein hyvinvointivaltiomallia on alettu ajaa alas ja korvata kilpailutaloudella viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Tapa, jolla hyvinvointiyhteiskunta ja muut yhteiskuntamallit asennoituvat väkivaltaan, kertoo paljon siitä, miten ne suhtautuvat aitoon ja laaja-alaiseen hyvinvointiin. Edistääkö vai purkaako kyseinen yhteiskuntamalli herruus- ja dominointijärjestelmiä, patriarkaalaisia väkivaltarakenteita ja -asenteita? Miten se suhtautuu jo 1200-luvulla Suomessa julistettuun naisrauhaan?

Naisrauhalla on Suomessa pitkä historia ja monet tietosanakirjat määrittelevät sen tarkoittamaan lakia tai määräystä olla vahingoittamatta tai häiritsemättä erityisesti naisia. Tällä tarkoitettiin historiallisesti varsinkin kieltoa kajota seksuaalisesti naiseen ilman laillista avioliittoa. Nykyisin myös naiseen kohdistuvaa perheväkivaltaa ja avioliitossa tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä pidetään naisrauhan rikkomuksina. Valloittajat ovat usein katsoneet oikeudekseen raiskata ja hyväksikäyttää valloittamiensa alueiden naisia. Puolustautujat on kuitenkin joskus saatu antautumaan helpommin lupaamalla jättää näiden naiset rauhaan.

Suomen Ruotsilta valloittaneen Venäjän tsaari Aleksanteri I julisti myös naisrauhan.” (Wikipedia, <http://www.wikipedia.fi> luettu 26.1.2007). Naisrauha on myös määritelty yhdeksi Birger Jaarlin rauhaneläistä. Joidenkin lähteiden mukaan naisrauhaa julisti myös kuningas Birger Maununpoika vuonna 1316.

Latinankielisessä suojelukirjeessään ”Karjalan naisille” kuningas Birger edellyttää, että kaikkien ”vaimojen ja naisten, olkoot aviossa eläviä, leskiä, nunnia tai neitseitä, tulee saada nauttia rauhaa ja turvallisuutta yhtä hyvin omaisuuden kuin hengen puolesta”. Kirjeessä täs-

mennetään, että naisia ei saa ”millään vääräyksillä rasittaa ja vaivata tai heille tehdä ruumiillista väkivaltaa”. (Heikkinen 2003)⁷

Hyvinvointivaltiota, varsinkin sen pohjoismaista toteutumismuotoa, on usein kutsuttu naisten parhaaksi ystäväksi. Maailman sosiaalifoorumin tapahtumissa siihen on usein viitattu myös sosiaalisena innovaationa, joka tulisi sisällyttää tähänastisen historian onnistuneimpana yhteiskuntamallina UNESCON maailmanperintölistaan. Markus Jäntin viimeaikaiset tutkimustulokset (2006) tarjoavat todisteita hyvinvointivaltion positiivisista vaikutuksista jopa talouden dynaamisuuteen. Hän osoittaa vertailemalla suomalaista hyvinvointijärjestelmää ja amerikkalaiseen unelmaan pohjautuvaa yhdysvaltalaista mallia, että poikien mahdollisuudet yletä isään korkeammalle yhteiskunnan tikkailloilla ovat paremmat hyvinvointivaltiossa kuin vaurautta ja valtaa keskittäneessä kilpailutalouden järjestelmässä. Amerikkalainen kirjallisuus ja propaganda ovat kuitenkin ylläpitäneet sitkeästi myyttiä, jonka mukaan kaikilla on mahdollisuus rikastua ja menestyä Yhdysvalloissa, jos he vaan paiskivat töitä ja ottavat haasteet vastaan. Tämän myytin romuttaminen tärkeää, sillä paljon käytetty keino saada kilpailutalous näyttämään houkuttelevalta vaihtoehdolta ovat jatkuvasti toistettut epätieteelliset, perustelemattomat väitteet siitä, mikä talous- ja yhteiskuntamalli lupaa eniten vaurautta ja hyvinvointia kaikille kansalaisille.

Kun Suomessakin hehkutetaan amerikkalaista kilpailutalouden mallia, jossa julkisella sektorilla on vähäinen rooli, unohdetaan mainita sen vaikutukset eriarvoisuuden ylläpitäjänä. Työpaikkojen sosiaaliedut ovat Yhdysvalloissa olemattomat. Tuoreen selvityksen mukaan amerikkalaisilla työpaikoilla ei ole usein minkäänlaista perheellisen sosiaaliturvaa. Yhdysvallat on yksi niistä viidestä maailman maasta, jotka eivät tarjoa lainkaan palkallista äitiyslomaa, vaikka siellä on arviolta noin 26 miljoonaa työssäkäyvää naista. Toistasataa maata tukee työssäkäyvien naisten oikeutta rintaruokintaan, mutta niiden joukossa ei ole Yhdysvaltoja. Palkallista sairaslomaa ei tunneta. Työviikon enimmäispituutta tai sallitun ylityön määrää ei myöskään määritellä. Yhdysvaltoja pidetään silti kilpailukykyisenä supermaana, ja monet suomalaispoliitikot ihailevat sitä kritiikkittömästi (HS 4.2.07, A13). Eduskunnan järjestämässä Naisten äänioikeuden juhluvuoden seminaarissa Joensuu esimerkiksi Piia-Noora Kauppi edusti kokoomuslaista näkemystä muistuttaessaan, että Yhdysvalloissa on huomattavasti enemmän naisia johtavassa asemassa ja yhtiöiden huipulla kuin Suomessa. Hän ei maininnut, että hinta, jonka naiset siellä maksavat tästä ”tasa-arvostaan” on se, että enemmistöllä heistä ei ole lapsia. Kuinka voisikaan olla, kun

työssäkävyyllä ei ole esimerkiksi oikeutta jäädä hoitamaan sairasta lasta tai omaista, puhumattakaan vanhemmuuden kustannusten jakamisesta.

Yksi uusliberalistisen talousideologian eniten toistettuja mantroja on, että kun tuetaan yritysmaailmaa ja pääomatahoja, vaurautta tihkuu myös alaspäin ja kaikki hyötyvät tuotetusta talouskasvusta. Niinpä kaikkien kannattaa puhaltua yhteen hiileen, joustaa ja säästää ja näin taata tuleva yleinen hyvinvointi. Puolueettomat tutkimukset paljastavat tämän väitteen pelkäksi uskonkappaleeksi, talousliturgian aame-neksi, jonka tueksi ei löydy minkäänlaisia todisteita. Myös Maailman kauppajärjestö WTO:n julkaisemat tutkimukset uusliberalismin vaurautta luovasta hyödystä on osoitettu sisäpiirien tuottamaksi tarkoitushakuiseksi propagandaksi (Joseph Stiglitz).

Niin suomalaiset kuin pohjoisamerikkalaiset ja kanadalaisetkin naistutkijat ja feministit vastustivat äänekkäästi liittymistä Euroopan Unioniin tai vastaaviin pohjoisamerikkalaisiin vapaakauppajärjestelmiin. He näkivät propagandahehkutuksen läpi ja muistuttivat, miten tärkeä hyvinvointivaltio on nimenomaan naisille. Naiset tarvitsevat miehiä enemmän julkisia, verovaroin ylläpidettyjä palveluja, päiväko-teja, vanhusten hoitojärjestelmiä ja terveydenhoitoa, sillä vapaaehtoi-suuteen perustuva hoiva- ja huolenpitotyö merkitsee heille palkatonta työtä. Naiset eivät voi myöskään yhdistää työ- ja perhe-elämää ilman päivähoitoa, johon harvalla olisi riittävästi rahaa, mikäli siitä pitäisi maksaa markkinahintoja.

Hyvinvointivaltio on leimattu Suomessakin nykyisin kalliiksi, vanhanaikaiseksi, aikansa eläneeksi, moderniin maailmaan sopimattomaksi ja tuhlailtavaksi yhteiskuntamalliksi. Se on merkinnyt julkista tukea naisten työllistymiselle, mutta se on samalla subventio teollisuudelle ja työelämälle yleisemminkin, sillä mistä yritykset ja valtionhallinto saisivat terveitä ja hyvinvoivia työntekijöitä, jolleivät naiset synnyttäisi, hoivaisi ja huolehtisi? Jako yksityiseen naisten reviiiriin ja miesten julkiseen alueeseen on osa epäsymmetristä sukupuolijärjestelmää, jolla on historian saatossa pyritty luonnollistamaan naisten hoiva- ja tunnetalous, ikään kuin äidin kuuluisi yksin vastata vanhemmuuden aiheuttamista sosiaalisista vaikutuksista.

Jotta suunnanmuutos solidaarisesta yhteisvastuun politiikasta yksilön ”riippumattomuutta” ja omaa vastuuta korostavaan kilpailutalouteen kävisi ymmärrettäväksi, on tärkeitä nostaa esiin ne syyt, joiden vuoksi hyvinvointivaltiota ei ole syytä romuttaa, ja kysyä kenen ehdoilla ja eduksi tämä muutosprosessi on sysätty alkuun. On myös pureu-

duttava yhteiskuntamallia ja poliittisia vakaumuksia syvempiin eriarvoisuutta ylläpitäviin tekijöihin. Käsittelen siksi tässä luvussa myös niin sanottua kunnian ja häpeän piilosukupuolijärjestelmää, jonka uskon vaikuttavan eri tasoisesti kaikkien puolueitten naisten ja miesten asenteiden pohjalla – hienovaraisesti tai räikeämmin. Aloitan kuvaamalla lyhyesti suomalaista sukupuolijärjestelmää ja sen kytköstä hyvinvointivaltion ideologiaan.

I. I. SUOMALAINEN SOSIAALIPOLIITTINEN SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ

Mies on luotu liikkuvaksi, vaimo pirtin vartijaksi.

(Stark-Arola 1998, 224, suomalainen sananlasku 1840-luvulta)

Koska keskityn tässä kirjassa tasa-arvon ja väkivallan kytköksiin ja niihin järjestelmiin, jotka Suomessa ja muualla parhaiten takaavat naisrauhan, naisten psykofyysisen koskemattomuuden, haluan osoittaa ensin, millä tavoin hyvinvointivaltio on murtautunut naisiin kohdistuvan väkivallan taloudellisia ja itsetuntoon liittyviä lähtökohtia.

Naisten taloudellista riippumattomuutta ja valinnanvapautta pidetään yleisesti tärkeänä keinona ylläpitää naisrauhaa, sillä on selvää, että miehestään taloudellisesti riippuvainen nainen on paljon haavoituvaisempi väkivallan eri muotoja kohdatessaan kuin itse omasta elämästään määräävä nainen, jonka ei tarvitse taloudellisista syistä jäädä väkivaltaiseen suhteeseen. Tasa-arvon onkin todettu toimivan vahvana puskurina sukupuolittunutta väkivaltaa vastaan, vaikka väkivaltaongelmaa ei ole Suomessa ja muualla edelleenkaan saatu hillittyä riittävän tehokkaasti. Voisi olettaa, että Suomessa ei olisi edellytyksiä perheväkivallalle, koska miehen rooli elättäjänä ei ole ollut merkittävä. Tunnettu ja arvostettu hyvinvointivaltio-tutkija Raija Julkunen on tiivistänyt suomalaisen sukupuolijärjestelmän kehityspiirteitä eri aikakausina seuraavasti:

Kansainvälisessä vertailussa Pohjoismaita yhdistää tasa-arvoisena pidetty sukupuolimalli. Jane Lewis (1992) kuvaa Pohjoismaiden sukupuoli- ja sosiaalipolitiikkamallia heikon mieselättäjyyden malliksi. Tämä on mielestäni osuva yhteenveto:

Pohjoismaissa on vaimojen ja äitien palkkatyö normalisoitunut sekä käytäntönä että ideologisesti. Naisille on siitä huolimatta, että heillä on päävastuu hoivasta, taattu pääsy työmarkkinoille ja naissukupuolesta aiheutuvat menetykset työmarkkinoilla ovat keskieurooppalaista tasoa pienemmät.

(Julkunen 1994, 179)

Ruotsalainen Yvonne Hirdman (1990a) puhuu myös sukupuolisopimuksista ja niiden uudelleen neuvottelemisesta. Hän katsoo sukupuolten yhdenvertaisuussopimuksen (jämlikhetskontrakt) syrjäyttäneen kotiäitisopimuksen 1960-luvun puolivälistä lähtien. Julkunen mukaan Suomessa ajatellaan, että oma sukupuolimallimme on muodostunut luonnollisella tavalla historiamme nojalla. Hän huomauttaa, että Suomessa ei ole koskaan ollut tilaa kotiäitiyhteiskunnan juurtumiselle, ei laajaa urbaania porvaristoa eikä työväenluokkaa patriarkaalisine perhemalleineen, mieselättäjäineen ja kotiäiteineen. Naiset vain siirtyivät maataloilta palkkatyöläisiksi (Julkunen 1994, 179). Julkunen arvioi 1960-lukua sukupuolimallin ja -ideologian katkoskohtana käyttäen Yvonne Hirdmanin (1990a) tavoin naisten ja miesten työelämän neuvottelusta sukupuolisopimuksen käsitettä. Julkunen viittaa implisiittisesti viljelemääni piilosukupuolisopimuksen käsitteeseen tähdentäessään, että sukupuolten oikeuksia, velvollisuuksia, suhdetta ja paikkoja sääntelevä sopimus on enimmäkseen kätkeyty ja äänetön (Julkunen 1994, 179). Joissakin katkoskohdissa konfliktit nostavat sukupuolisopimuksen näkyviin ja näin ikään kuin neuvoteltaviksi (Julkunen 1994, 179):

Koska moderni yhteiskunta on tehnyt ongelman juuri naisista, sukupuolikonfliktit ja niiden ratkaisuna sukupuolisopimukset näyttävät koskevan vain naisen paikkaa ja jättävän miessukupuolen koskematta. Samasta syystä naisilla on aktiivinen rooli sukupuolisopimuksista ”neuvoteltaessa”. Tämän neuvottelun tuloksia ei allekirjoiteta eikä uuden sukupuolijärjestyksen pykälää kirjata mihinkään asiakirjaan. Mutta modernissa yhteiskunnassa sopimuksen käsite on sikälikin paikallaan, että sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä neuvotellaan valtiollisilla areenoilla ja niihin haetaan poliittisia ratkaisuja.

(Julkunen 1994, 179)¹

Vahvana näyttönä valtiollisen politiikan merkityksestä sukupuoli-ideologian ja käytäntöjen uudelleen muotoilulle voidaan Julkusen mu-

kaan pitää rationalistista, DDR:n sosialismin toteuttamaa ”pohjoismaista” sukupuolimallia: mallin rakentamista edistivät naisten elatusriippuvuuden purku, naisten koulutustason nousu, ansiotyön normalisointi ja kaksoistyö, kattavat päivähoitopalvelut, naisten reproduktiiviset oikeudet turvaava abortti- ja sosiaalipolitiikka sekä naisistunut julkinen hoivatyö. Julkunen tiivistää, että Suomessa on pikemminkin vallinnut porvarillis-agraarinen toimintatapa ja ideologisesta sekä poliittisesta valta-asemasta on kamppailtu eri kääntein. Julkunen viittaa Irma Sulkusen tutkimuksiin (1989, 11), joiden mukaan poliittiset toimintatilanteet ja niihin erottamatta liittyneet sukupuolistrategiat ovat eri käännteissä jäsentyneet uudelleen, ja väittää, että 1960-luvulla ”solmittiin” uusi merkittävä sukupuolisopimus:

Naisen paikan uudelleenmäärittely ei ollut rakennemuutoksen sopuisa ja poliittikaton seuraus vaan naisten omaa, osin hyvin äänekästä poliittista toimintaa, jonka teki mahdolliseksi radikaali suhdanne. Uusi sukupuolisopimus ja sosiaalidemokratisoituvuutta toimintatapa – ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta, hyvinvointivaltion laajentaminen, yleinen valtiollistuminen – ruokkivat toistan ja asettuivat hyväksi kehäksi.

(Julkunen 1994, 181)

Hyvinvointivaltio on merkinnyt naisten lisäksi myös muille haavoittuville ryhmille turvallista elämää. Tehokkaista tulonsiirtomekanismeista mainittakoon työttömyyskorvaukset, sosiaaliapu, asumistuki, kansaneläke, lapsilisät ja progressiivinen tuloverotus. Pohjoismaissa on lisäksi edelleen voimassa suuri määrä yhteiskuntaa tasa-arvoistavia, ihmisten turvallisuutta lisääviä ja tulonsiirtojen tavoin vaikuttavia lakeja. Näitä ovat esimerkiksi minimipalkkoja, työturvallisuutta ja terveyttä, työttömien oikeuksia, sukupuolisen syrjinnän kieltä, pakollisia sairausvakuutusjärjestelmiä ja työnantajan sosiaaliturva- ja työeläkemaksuja koskevat säädökset.

Väitän, että tämä hyvä kehä on sulkeutumassa ja olemme palaamassa aikaan ennen kattavia palveluita, joiden turvin naisten asema on noussut ja monet muutkin ryhmät vammaisista, sairaista, syrjäytyneistä ja vanhuksista työttömiin ovat eläneet turvallista ja suhteellisen laadukasta elämää varallisuuseroista huolimatta.

Toisaalta ei riitä, että yhdistämme väkivallan ja taloudellisen riippuvuuden. Jos naiset kokevat yhä tänään vakavaa lähisuhdeväkivaltaa väkivallan muiden, julkisten muotojen lisäksi, on analysoitava myös

väkivallan psykologiset taustat. Ei siis riitä, että vain muutetaan yhteiskunnan rakenteita ja suodaan naisille mahdollisuudet integroitua miesvaltaisille aloille. Naisiin kohdistuvassa väkivallassa on kyse paljon moninaisemmasta, uusliberalismin myötä kärjistyvästä ilmiövyyhdestä.

Olen käsitellyt toisaalla kunnian ja häpeän piilosukupuolisopimuksen merkitystä miesten ja naisten sosiaalistamisprosessissa. Tämä lisää psykologisen ulottuvuuden siihen, miten sukupuolten rooleja, suhteita ja työelämän eroja on säädelty ja miksi naisrauhaa, naisten mahdollisuutta elää turvallisissa olosuhteissa miesvaltaisessa maailmassa on noustu aika ajoin uhkaamaan historian taloudellis-poliittisissa suhdanteissa. Olen vakuuttunut siitä, että sukupuolittunutta väkivaltaa ja muita toisiinsa limittyvän syrjinnän muotoja on mahdoton saada romutetuksi, ellemmme huomioi yhteiskuntamallin rinnalla myös psykoeemotionaalaisia ja alitajuisiin asenteisiin liittyviä tekijöitä.

Miksi miesten ja ihmisten yleensä on niin vaikea luopua saavuttamistaan eduista ja vallasta jopa silloin, kun he tiedostavat sen olevan demokratian ja ihmisoikeuksien vastaista? Ei riitä, että toteamme sen olevan puhdasta vallanhimoa. Mistä vallanhimo juontaa, ja mistä tasa-vertaisuuden vastustaminen on lähtöisin? Suomea on pitkään pidetty tasa-arvon mallimaana ja edelläkävijänä jo naisten ensimmäisinä saaman yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden tähden. Mutta miten on mahdollista, että takaisku on kohdannut nyt naisia jopa pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, joissa Ruotsia myöten ollaan nyt romuttamassa universalismin periaatetta ja kattavaa sosiaaliturvaa?

Vaikka on selvää, että tämän kehityksen takana ovat puoluepolitiikka ja poliittiset arvot, uskon, että taustalla vaikuttavat myös kaukaa historiasta periytyvät, mieheyteen ja naiseuteen liittyvät asenteet ja odotukset. Ja ne puolestaan kytkeytyvät piilosukupuolijärjestelmään, jossa naisiin ja miehiin liitetyt kunnian ja häpeän leimat vaikuttavat itsepäisinä jäänteinä.

1.2. KUNNIAN JA HÄPEÄN PIILOSUKUPOULIJÄRJESTELMÄ

Kuvaan seuraavaksi tarkemmin kunnian ja häpeän (piilo)sukupuolisopi musta ja osoitan myöhemmin sen yhteydet uusliberalistisen markkinatalouden avainarvoihin. Pyrin osoittamaan, että naisen symbolinen ja

konkreettinen hunnuttaminen juontaa samasta patriarkaalisesta maailmankuvasta ja arvohierarkiasta, olivatpa sen kulttuurikohtaiset ilmenemismuodot kuinka erilaisia tahansa. Väitän, että taloudellinen, uskonnollinen ja seksuaalinen kontrolli ja säätely edistävät arvomaailmaa, jonka kova ydin yhdistää Itää ja Länttä, Etelää ja Pohjoista — patriarkaalista yksityisomaisuuden kasaamista ja puolustamista.

Viittaan käsitteellä (piilo)sukupuolisopimus sosiaalisen sääntelyn kätkeytyyn patriarkaaliseen valtaan ja sen julkilausumattomiin mekanismeihin ja prosesseihin, sillä kautta maailman on vallalla oletus, että yhteiskuntasopimus olisi solmittu ikään kuin yhteisymmärryksessä ja edustaisi näin kansalaisten tahtoa ja asenteita. Varsinkin naistutkijat ovat paljastaneet, että oli pa kyse Rousseauista, Kantista tai muista ”yhteiskuntasopimuksen” teoreetikoista, yhteiskunta- ja sukupuolisopimus edustavat pikemminkin eliittimiesten määritelmiä, oletuksia ja/tai arvoja hyväksyttävistä heteronormatiivisista ja mieskeskeisistä normeista. Vaikka monet naiset ovat sisäistäneet ja omaksuneet kussakin kulttuurissa vallitsevien ”sopimusten” sukupuolistavat sisällöt, olisi poliittisesti naivia puhua niiden sisältämien arvojen ja sukupuolisuhteiden tietoisesta allekirjoittamisesta. Sukupuolijärjestelmät ovat seurausta mieshegemonian psykologisesta, viestinnällisestä, poliittisesta ja yhteiskunnallisesta ylivallassa, jonka turvin naiset on sosialisoitu yhdessä muiden, vähemmän valtaa omaavien ryhmien kanssa hyväksymään alistainen ja riippuvainen asemansa ikään kuin ”luonnollisena” ja jopa suotavana.

Oli pa kyse patriarkaalisen kirkon harjoittamasta mielen miehityksestä tai sosiaalisesta, kasvatukseen kytkeytyvästä manipulaatiosta, uskomukset sukupuolten täydentävyydestä ovat seurausta vuosisatojen aikana toteutetusta hienovaraisesta Kirkollinen ja maallinen valtaeliitti on aikanaan luonut hierarkkisen herruusjärjestelmän taatakseen omat intressinsä ja omistusoikeutensa.² Herruusjärjestelmille on ollut kautta historian tyypillistä pyrkiä takaamaan alamaisten kuuliaisuus ja uskollisuus vallanpitäjille niin psykologisten kuin aineellisten ja lainsäädännöllistenkin valtamekanismien avulla. Kuten rauhantutkija Betty Reardon (1997) on osoittanut, hierarkkiset käskytyk- ja kuuliaisuussysteemit ulottuvat niin naisiin kuin eliittimiesten alistamiin miehiinkin, mm. sotilaisiin, joiden tulee uhrautua isänmaan puolesta, siinä missä äidit uhrautuvat perheen nimissä. Herruussysteemien valtastrategioitten ytimeen kuuluu se, että niiden epäsymmetrinen vallanjako ja mielivalta pyritään kätkemään ”yhteisen edun” retoriikan alle.³

Hyötyvätkö Irakissa taistelevat, usein alemmista yhteiskuntaluokis-

ta lähtöisin olevat sotilaat sotasaaliista – öljystä ja yrityssopimuksista ja -järjestelyistä? Kysymyksen voi esittää toisinkin: Olisivatko he valmiita riskeeraamaan henkensä taatakseen riittävät öljy- ja kaasuarat isänmaansa ja ennen muuta sen eliitin tarpeisiin, jos he tiedostaisivat tämän aikamme ristiretkien todelliset motiivit? ”Vapauden” ja ”demokratian” viemisen mainostaminen antaa kuitenkin näille saalistussodille näennäiskunniallisen kilven, jonka taakse sotilaat ja maan ylin johto voivat piiloutua ja piilottaa taloudelliset intressinsä. Sodan tuoma ”kunnia” on kyllä sotilaille usein kyseenalainen, sillä on tunnettua, että monet menevät armeijaan ennemminkin vaihtoehtojen puutteen kuin militaristisen innon tähden voidakseen kouluttautua, saada toimeentulon tai menestyä muuten kovien arvojen ja eriarvoisuuden Yhdysvalloissa.

Kunnian ja häpeän sukupuolijärjestelmä kiteyttää naisiin ja miehiin kohdistetut erilaiset sosiaaliset, psykologiset ja psykohistorialliset odotukset sekä moraaliset velvoitteet. Vaikka luokka-asemalla on merkitystä sen suhteen, mitä ryhmiä säädellään ja manipuloidaan räikeimmin, naiset ovat omassa yhteiskuntaluokassaan selkeästi ankaramman moraalisen katseen kohteita. Ns. (piilo)sukupuolijärjestelmää ylläpidetään etikettien, rituaalien, kulttuuristen tapojen ja lakien lisäksi myös sukupuolitetun ruumiin kontrolloimisen ja psykologisen häpeänpelon avulla. Sukupuolesta ei voida puhua käsittelemättä miesten ja naisten keskinäisiä valtasuhteita ja ennen kaikkea tapaa, jolla miehen kunnian mitataan suhteessa naiseen, ja naisen häpeä yhdistetään olemuksellisen ”naiseuden häpeän” lisäksi myös tekoihin, joihin naiset eivät pysty itse vaikuttamaan.

Vaikka miehenkin toimintaa säädellään kunnian ja häpeänpelon avulla, hänen sukupuolensa omaama suurempi valta suo hänelle suhteellisesti enemmän vaihtoehtoja ja suuremman itsemääräämisoikeuden silloin, kun kulttuuriset normit uhkaavat häntä, jopa hänen henkeään. Vai onko näin? Jos oma suku painostaa miehiä murhaamaan suvun naisia kunnian nimissä, ovatko hekin sukupuolijärjestelmän uhreja, vailla vapaata tahtoa ja yksilöllistä itsemääräämisoikeutta? Vai ovatko he yhtä harvinaisia tapauksia kuin ne suomalaismiehet, jotka murhaavat vaimojaan ja partnereitaan juuri eron hetkellä, ”kasvonsa menettäessään”? Tämän seksuaalisen kontrollin tulkitseminen pelkästään yksilöpsykologisesti, yksittäisen patologisen miehen tekona, on yhtä ongelmallista kuin sen projisointi kokonaisen uskonnon tai kulttuuripiiriin toimintatavaksi.

”Kunniamurhien” järkyttävät käytännöt yhdistetään useimmiten

muslimi- ja arabimaihin, mutta naisiin kohdistuva monitasoinen väkivalta on maailmanlaajuista. Tämä ei tarkoita, ettei monien Etelän maiden ”kunniamurhia” lainsäädännöllisesti ja asenteellisesti suvaitsevia kulttuureja tulisi tältä osin tuomita, onhan kyse äärimmäisen vakavasta ihmisoikeusrikoksesta. Tapa, jolla pohjoismaalaiset miehet ovat tukeneet ja puolustaneet kunniamurhiin syyllistyneitä maahanmuuttajamiehiä, kieli kuitenkin siitä, etteivät edistyksellisten tasa-arvon kärkimaiden miehet ole läheskään niin vapaita väkivallan kulttuurista kuin kuvitellaan.⁸

Miksi sitten juuri kunnian ja häpeän ovat niin keskeisessä asemassa eri kulttuurien sukupuolijärjestelmien ja yhteiskuntasopimusten perinteisessä ytimessä? Kunnia ja häpeä osana sukupuolisopimusta oikeuttavat miehet kohtelemaan naisia patriarkaalisen vaihdon välineinä perheen kunnian nimissä, samalla kun häpeää aiheuttavista teoista syytetään eniten juuri niitä perheenjäseniä (naisia), jotka pystyvät vähiten vaikuttamaan häpeällisiksi katsottujen tapahtumien ja tekojen syntyyn. Nainen määrittellään patriarkaatissa suhteessa miespuolisiin sukulaisiinsa, ei itsellisenä subjektina. Rärkein esimerkki tästä on kautta kulttuurien havaittava taipumus syyllistää, tuomita ja sulkea yhteisön ulkopuolelle nainen, joka on raiskattu tai ”muuten häväisty”. Huomionarvoista häpäisemisen sosiologiassa onkin, että naisen kokemuksia ei tarkastella väkivallan uhrin vaan hänen ”omistajansa” tai miessukulaisensa näkökulmasta. Tässä paljastuu, että naisen kokemukselle ei panna suurtakaan painoa. Pahimmissa tapauksissa väkivallan uhri saatetaan jopa surmata ”kunnian nimissä”. Väkivallantekijää sen sijaan ei usein edes rangaista, ja suvun miehet saattavat sopia asian.

Kautta maailman vallalla oleva näkemys, jonka mukaan mies on ihmisen prototyyppi ja nainen poikkeama miesten määrittelemistä (miehisistä) normeista, heijastaa syvälle syöpynyttä epäsymmetristä vallanjakoa patriarkaalisissa kulttuureissa. Se liittyy miesarvojen ja toimintamallien luonnollistamiseen ikään kuin ainoana oikeana monokulttuurisena maailmankuvana (Kailo 2000, 2001). Monokulttuurinen maailmankuva onkin yleistymässä nyt kautta länsimaiden ja samaa fundamentalistista markkinataloutta viedään WTO:n, maailmanpankin ja EU:n toimesta myös ns. kehitysmaihin. Tyypillistä fundamentalistiselle patriarkaatille on huomion siirtäminen herruusjärjestelmän ja väkivallan arvoista ja käytännöistä uhrin asemassa ollemaan kulttuurisen ”toisen” häpeään ja tähän asemaan joutuneen ryhmän syyllistämiseen.

Olen laatinut kategorioiden luomisen ja analyysin apuvälineeksi

kaksi ”kunnialistaa” helpottamaan sellaisten hierarkkiseen herruussysteemiin ja alistamispolitiikkaan samaistuvien tai sitoutuvien yhteiskuntajärjestelmien näkyväksi tekemistä, joissa kansalaisten, erityisesti naisten, elämää säädellään häpeän pelon ja kunnian puolustamisen psykologialla ja joissa piilosukupuolijärjestelmän epäsymmetriset valtasuhteet peitetään ”yhteisen hyvän” retoriikan alle.

Yhteenvetona toteaisin, että naisen keho toimii yhteisön, kulttuurin tai kansakunnan puhtauden ja arvokkuuden symbolina ja yksittäisen naisen kunnia koostuu patriarkaalisesta piilosukupuolisopimuksen hyväksymisestä ja sisäistämisestä (ks. myös Mary Douglas, 1966).⁴ Tuon sopimuksen sisältämät rooliodotukset edellyttävät, että

KUNNIALLINEN NAINEN

- Kuuliaisuus, tottelevaisuus suvun johtohenkilöitä kohtaan
- Naisellisen puhtauden ja kauneuden vaaliminen miehen nautinnoksi
- Alistuminen miessukulaisten, varsinkin isien, veljien ja aviomiehen valtaan
- Sen perinteen sisäistäminen, että perheen kunnia koostuu ensisijaisesti miehen kunnian ja asemasta perheenpäänä ja yksinoikeuksiensa vartijana naisen kunnian ollessa kytkettynä juuri miehen omistus- ja määräysvaltaan ja naisen kunniaan nimenomaan miehen kunnian takeena. Nainen on kunnian kantaja välillisesti, ei suoraan omana itsenään.
- Seksuaalisen koskemattomuuden, siveyden ja maineen säilyttäminen ennen kaikkea miehen kunnian nimissä sekä aviomiehen nöyrä seksuaalinen tyydyttäminen (jatkuva valmius ja alistuminen miehen seksuaalisiin toiveisiin)
- Oman ruumiin, varsinkin eroottisten paikkojen kätkeminen (varsinkin aviossa muiden kuin aviomiehen katseelta)
- Eläminen kaikin tavoin perheen (eli lähinnä miehen) tahdon mukaisesti vaikka eristyksessä (mahdollisesti sisältäen suostuvaisuuden pysyä kodin seinien sisällä paitsi miessukulaisten luvasta ja saattelemana käydä kodin ulkopuolella)
- perinteisten perhearvojen välittäminen seuraaville sukupolville
- Äitiys, kotivelvollisuudet ja patriarkaatin uusintaminen naisen olennaisena tehtävänä
- Ennen kaikkea poikalasten synnyttäminen⁵

Kuten Kauhanen toteaa: ”Kunnia on yksi kollektivistisen kulttuurin avainkäsitteistä: miehen kunnia, suvun kunnia, perheen, kylän, kansan, puolueen tai vaikkapa Ainoan oikean Jumalan kunnia. Ja koska kollektiivilla on aina hallussaan lopullinen totuus, sen normeista poikkeaminen rangaistaan ankarasti” (2000, 2). Tunnettu yhdysvaltalainen kulttuuritutkija Harry Triandis toteaa kirjassaan *Individualism and Collectivism*, että kunniamurhat ja etniset puhdistukset kuuluvat kollektivistisen kulttuurin luonnollisiin seuralaisiin. Toisen tunnetun kulttuuritutkijan, hollantilaisen Geert Hofsteden mukaan perheen vaatimasta uskollisuudesta luopuminen on pahinta, mitä kollektiivisessa kulttuurissa voi tehdä (Kauhanen 2000).^{6 7} Näitä tasoja ei voida erottaa jyrkästi toisistaan, sillä esim. poliittis-taloudellinen ja kulttuurinen taso ovat juuri sitä miehistä samuuden filosofiaa ja yhtenäiskulttuuria, jonka ulkopuolelle nainen yleensä jää.⁹

Toisaalta, kuten muslimimaiden väkivaltaa tutkinut Kirsti Härkönen on havainnut, seksuaalinen häpeä ja kunnia ovat useissa maailmankolkissa niin laaja käsite, että siihen vedoten voidaan pyrkiä tukahduttamaan kaikki naisten vaatimukset asemansa parantamisesta (ks. Härkönen 2004, 243). Härkönen toteaa, että tämä uhrin syylistäminen on tyypillistä myös kristinuskolle ja sitä esiintyy runsaasti tämän päivän Suomessa, mm. mediassa. Koska naisen häpäisemiseksi riittävät kuulopuheet ja naiseen kohdistunut, hänen tahdostaan riippumaton väkivalta, on selvää, ettei hänellä ole samanlaista itsemääräämiseen perustuvaa subjektiasemaa kuin miehillä. On myös ilmeistä, että naista kohdellaan pahimmillaan pelkkänä miehen investointina tai yksityisomaisuutena, johon viittaa se, että pilatun tavaran (jopa raiskatun naisen) voi murhata. Tämä tuo mieleen yhteydet aavistushakkuiden ja aavistusmurhien välillä: Mies menettää maaomaisuutensa Naturalle ja vaimonsa toiselle miehelle. Hän polttaa molemmat, joskus myös lapsensa. Kyse ei ole vain patologisesta käytöksestä, vaan häiriintyneen maailmankuvan ja menneiltä ajoilta periytyvän miehisen kunnia-käsitteen jatkumosta.

Miehinin ylivalta on myös valtaa määrittellä kaksinaismoraalisesti ja eri kriteerein miehen ja naisen rikkomusten seuraamukset. Molemmat kärsivät kuitenkin tämän järjestelmän ristiriitaisuuksista, ihmisoikeuksien vastaisista arvoista ja käytännöistä eli herruuden maailmankuvasta ja järjestelmästä. Niin miehet kuin naisetkin voivat sisäistää sen sisältämät epäoikeudenmukaisuutta, turvattomuutta ja pahoinvointia tukevat käytännöt ja uskomukset ”luonnollisina”.

Mitä tulee miehen kunniaan, huomaamme, että se ei suinkaan estä

miehiä murhaamasta vaimojaan tai perheenjäseniään, vaikka naisten ja lasten puolustamisen voisi olettaa kuuluvan kunniallisen miehen rooliin. Niin muslimi- kuin kristityissäkin piireissä tavattava fundamentalistinen eli yhden jyrkän totuuden (piilo)sukupuolijärjestelmä edellyttää äärimuodossaan, että

KUNNIAN MIES

- Sankarillinen oman ryhmän etujen puolustaminen ja säilyttäminen
- Materianhallinta
- Sankaruus kytkettynä väkivaltaiseen, hegemoniseen maskuliinisuuteen, jossa valmius sodankäyntiin ”vihollisia” vastaan
- Oman ryhmän etujen nimissä on keskeinen miehisyyden mitta
- Suvun päämiehen hierarkkisen ylivallan puolustaminen fyysisin, psykologisin, aineellisin sekä lainsäädännöllisin sanktioin ja rangaistuksin
- Oman suvun ja sen naisten sekä materiaalisen omaisuuden suojeleminen ja puolustaminen (”suojeleminen” määrittyy kuitenkin miesten omaisuus oikeuksien kautta)
- Verikoston toteuttaminen kunnian nimissä perheen jäsenien murhien yhteydessä
- Oman sisäpiirin suosiminen
- ”Perinteisen” heteronormatiivisen ja hierarkkisen yhteiskunta- ja sukupuolisopimuksen ylläpito ja puolustaminen
- ”Perinteestä” poikkeavien tai suvun omaisuutta uhkaavien tahojen kontrolloiminen, hallitseminen ja rankaiseminen
- Naisten ja lasten sekä suvun nuorempien jäsenien toiminnan ja käytöksen säätely ja kontrolli (suvun naisten kunnian puolustaminen ja valvominen)
- Panssaroidun ihmisyyksmallin sisäistäminen, ilmenee stoalaisena tunnekyllyytenä, tunteitten tukahduttamisena, jyrkälle erolle itsen ja muiden välillä, itsensä kovettamisena ”pehmeille” arvoille (eläinten, naisten, ”vihollisten” kärsimyksille)
- Naiselliseksi leimattujen ominaisuuksien karttaminen (cf. sanonta, ”hametta vailla”!)^{8, 9, 10}

Positiivisella puolella miehet kasvatetaan kehittämään piirteitä, jotka ovat tarpeen työelämässä ja yleensä elämässä selviytymisessä: rohkeutta, päämäärätietoisuutta, heikompien puolustamista, vahvuutta, itsevarmuutta, johtajuutta. Naisia taas sosiaalistetaan yhteisöllisyyteen,

toisten huomiomiseen, uhrautumiseen, kollektiivisen edun ajattelemiseen yksilönoikeuksien sijaan ja äidinhoivaan. Pahimmillaan ne johtavat itsetuhoisaan käytökseen, passiivisuuteen, sairaalloiseen oman tahdon polkemiseen, heikkoon itsetuntoon ja riippuvaisuuteen miessukulaisista niin pienissä kuin suurissa asioissa. Vaikka yllä kuvatut miehisen kunnian varjopuolet tuskin kuvaavat miehiä yksilöinä, on tärkeätä tiedostaa, että samat piirteet, jotka voivat näyttäytyä myönteisessä valossa, johtavat usein ylivaltaan ja alistamiseen eli näiden samaisten ominaisuuksien ”väärinkäyttöön.”. On myös tärkeätä todeta, että tätä patriarkaattifundamentalismien muuttia ei omaksuta tällaisena kuin harvoissa kulttuureissa. Herruusjärjestelmissä ei myöskään ole kyse kaikkien miesten sodasta naisia vastaan, vaan ennen kaikkea eliitin toteuttamasta manipulaatiosta, jolla erityisesti vähemmän valtaa ja vaurautta omaavat miehet saadaan naisten lisäksi hegemonisen valtaryhmän etujen toteuttajiksi (esim. itsensä uhraavina pyhän sodan taistelijoina, isänmaan kilpailukyyn puolesta uhrautuvina naistyöntekijöinä jne.).

Sukupuolisuhteiden fundamentalismi johtaa äärimmäiseen oman sukupuolen kunnian puolustamiseen ja toisaalta alamaisuuteen ja väkivaltaisen sukupuolijärjestelmän tukemiseen. Monet äidit suostuvatkin välittämään naisia alistavia sukupuolijärjestelmän rooliodotuksia tyttärilleen ja kasvattamaan pojistaan pojat ovat poikia -tyylisiä militarismien ja talousvarustelun kannattajia. Mitä vähemmän heillä on koulutusta ja mitä vähemmän heitä on opetettu ja kannustettu kriittiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja ajatteluun, sitä sokeammin ja nöyremmin he ylläpitävät ympärileikkauksia ja muita terveydelle haitallisia ”kulttuurisia” tapoja. Tyypillisin kulttuurinen ja sukupuolipoliittinen yhteentörmäys lienee suvun fundamentalistimiehen ja länsimaiseen tyyliin emansipoituneen tyttären kohtaaminen.¹¹¹⁰

Nöyrät kansalaiset saadaan kunnioittamaan mitä irratiionalisimpia uskomuksia, tapoja ja käytäntöjä vetoamalla patriarkaaliin uskontoihin ja valtiollisiin auktoriteetteihin sekä arvojen ja niiden sukupuolituneiden sisältöjen pyhään, pyhissä lakiteksteissä annettuun ja näin kumoamattomaan alkuperään.

Myös uusliberalismin ”vapaakauppa” ja markkinatalous ovat kytköksissä yllä kuvattuun fundamentalismiin – ne ovat tiuhaan toistettuun yhden totuuden ideologiaan kytkeytyvä herruusjärjestelmä. Väistämättömäksi väitetyn globalisaation, oman valtion tai talousalueen kilpailukyyn ja talouskasvun kaltaiset abstraktit käsitteet nostetaan siinä jumalkäsitteiksi, joille kansalaisten, varsinkin naisten tulisi uhrata säälliset työehtonsa ja palkkansa ”kaikkia hyödyttävien” joustojen nimissä.

Ne vastaavat uskonnollisen fundamentalismin perheyhteisön abstraktia arvoa, jonka puolesta ennen kaikkea naisten edellytetään uhrautuvan jopa kärsiessään parisuhdeväkivallasta.

Hannele Koivunen (1995) osoittaa kirjassaan *Huora ja Madonna*, että naisten alisteista asemaa ylläpidettiin ennen hyvinvointivaltiota luterilaisuuteen ja uskonpuhdistukseen kytkeytyvin argumentein, joiden epärationaalisuuteen ja valtopoliittisiin taustoihin ei ollut helppo saada otetta. Luterilaisuuteen on liittynyt vahvemman kunnian ja häpeän sukupuolisopimuksen maiden tavoin pyrkimys oikeuttaa naisen riippuvuus ja alempiarvoisuus uskonnollisin perustein, joihin järki ei yltäisi. Kristinuskon valjastaminen taloudellisen hyödyn palvelukseen näyttäytyy erityisen voimakkaana tämän päivän Yhdysvaltojen uuskonservatiivisessa politiikassa, ja uusliberalismin voidaan nähdä ylläpitävän samaa tehokkuuden ja hierarkkisten valtasuhteiden perintöä, joskin joltain osin peitellymmmin.

Uskonpuhdistuksen on Koivusen mukaan todettu liittyneen kapitalismin kehittymiseen ja uusien tuotantotapojen syntymiseen. Protestanttisuus sopi katolilaisuutta paremmin uuteen tuotantotapaan, se vähensi turhia pyhimysten juhlapäiviä ja synnytti siten lisää työpäiviä. Luther kirjoitti vuonna 1523 seurakunnille uuden järjestyssäännön, jossa suositettiin lopetettaviksi lähes kaikki Marian lukuisista juhlapäivistä. Uuden uskon ihanne oli ahkeruuden, työn ja velvollisuuden korostaminen. Näiden hyveiden kautta pääomat kasvoivat työntekijöiden ahkeroidessa ja synnyttäessä vaurautta. Tästäkin syystä työteliäs Martta sopi paljon haaveilevaa Mariaa paremmin uskonpuhdistuksen naisihanteeksi (Koivunen 1986, 190, 191). Lutherille Maria oli vain nainen, ja naisen paikka oli kotona paiskimassa töitä. Luther halusi poistaa kaikki kertomukset ja legendat, joissa puhuttiin Mariasta, puhumattakaan yleistyneestä uskomuksesta, joka koski Marian ruumiillista ylösnousemusta. Myös Marian rooli ”uutena Eevana” kiellettiin, koska hänellä ei ollut mitään osuutta ihmisten pelastukseen. Luther ei pidä minään sitä, että Maria kuitenkin synnytti Jeesuksen (Koivunen 1986, 191,192).

Uskonpuhdistus poisti Marian juhlapäivät myös Ruotsi-Suomessa. Naiseus poistettiin ja Maria kiellettiin, mutta kertomukset ja legendat rehottivat edelleen kansan keskuudessa. Tässä esimerkissä tiivistyy uskonnollisen ja taloudellisen fundamentalismin agenda: miten valjastaa osa kansalaisista, varsinkin naiset, hyödyttämään eliitin etuja. Sukupuolisosialisaatiolla on suora yhteys tarpeeseen saada naiset hyväksymään ja sisäistämään oma mieskulttuurin tukijan ja avustajan roolin-

sa ikään kuin luonnostaan lankeavana. Se, että kirkko tai talouselämä nostavat omalla auktoriteetillaan yhden naisena olemisen mallin hyväksyttäväksi ja ainoaksi oikeaksi, on naisten alistamista henkiseen ja psykokulttuuriseen väkivaltaan

Elias Lönnrot kirjoitti: ”On luonnollista, että esi-isät muodostivat Ukko-käsitteen ilmaistakseen merkitystä luoja, kaiken tekijä ja haltija.” Ukon puoliso, Maan emonen, oli puolestaan ”tuskin kiinnostava. Emoa, emää, emosta ei tarvitse ymmärtää naisjumalana... se vain ilmentää sitä mistä kullakin aineella on ylläpitonsa, lujautensa, vahvuutensa.” Lönnrot ei siis antanut lainkaan arvoa sille, että meren jumalatar, veden emonen, Veenemönen, Veinemoinen, on itse Väinämöisen etymologinen alkuperä (Kannisto et al., 1982, 16). Vaikuttaisiko tämä naisten luovuutta ja jumaluutta halveksiva näkemys herruuden identiteetistä, miehestä Jumalan kuvana ja valtarakenteen sukupuolittuneesta mielivallasta nyky-Suomen väkivaltakulttuurin taustalla?

Julkusen historiallisesta katsauksesta miesten ja naisten suhteisiin ja rooliin työelämässä voisi päätellä, että miehen kunnia ei nivoudu Suomessa ainakaan millään merkittävällä tavalla elättäjyyteen. Esimerkiksi monissa Lähi-Idän maissa ja Etelä-Italiassa esiintyvälle naisten alistamisen kulttuurille on tyypillistä mieselättäjyys ja jyrkkä jako miesten julkiseen ja naisten yksityiseen reviiiriin. Suomessa mieselättäjyydelle ja näin ”miehelle perheenpäänä” on ollut vähän rakenteellisia mahdollisuuksia, ja se onkin yksi peruste sille, että patriarkaatista tulee keskustella vivahteet ja kansalliset erot huomioiden.

Aineellisen niukkuuden, matalien palkkojen, pientilojen tarjoaman kituliaan elämän, sotien, sosiaaliturvan puuttumisen, sairauden ja juoppouden vuoksi suomalaiset miehet olivat huonoja elättäjiä silloinkin, kun he uhrasivat itsensä työlle. Suomalaisessa naisessa on sen sijaan ollut jotain erityistä itsellisyyttä. Vuosisadan vaihteessa suomalaiset naiset saattoivat lähteä yksin, ilman patriarkaalista valvontaa, jopa siirtolaisiksi (Lindström 1991), tehdaspaikkakunnille muutosta puhumattakaan ... Ja tämän päivän suomalaisten mielissä nainen elää vahvana ja työteliäänä äitinä (Strandell 1984; Kortteinen 1992).
(Julkunen 1994, 182)

Vaikka mm. Anu Koivunen on kyseenalaistanut myytin Suomen ”vahvoista” naisista toistuvalla puheella (”diskursiivisesti”) tuotettuna osittaisena myyttinä (2003), naisen ”kunniaan” liittyy Suomessa

pikemminkin itsenäisyys, kova työnteko kodin sisällä ja ulkopuolella sekä suhteellisen suuri itsemääräämisoikeus. Julkunen osoittaa, ettei naisten poliittistakaan järjestäytymistä kielletty laein, sillä naisiakin tarvittiin kansakunnan rakentamisen projektiin. Saman universaalin toimintamallin on haluttu suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa kattavan kaikki: tavoitteena on ollut mahdollisimman suuri taloudellinen ja sivistyksellinen tasavertaisuus sekä sosiaalinen perusturvallisuus kaikille kansalaisille. Lähtökohtana on kaikkien samanlainen kohtelu heidän sosiaalisesta, taloudellisesta tai työmarkkina-asetustaan riippumatta. Suomalaisen universalismin perustan muodostavat yhteiset palvelut, joista julkinen valta on vastuussa (Palola & Särkelä 2006, 10).¹¹ Kun naiset saivat valtiollisen äänioikeuden yhtä aikaa miesten kanssa, valtiostakaan ei muodostunut samansuuntaista (vahvasti?) patriarkaalista, naisilta suljettua aluetta kuin Keski-Euroopassa (Julkunen 1994, 182).

Kunnialla on kuitenkin psykologista merkitystä niin naisille kuin miehille, ja molempien sukupuolten käyttäytymistä ja ammatillista suuntautumista on helpompi hallita sen avulla kuin vain poliittisilla toimilla ja säädöksillä. Hyvinvointivaltio piti varsinkin 1960–80-luvulla aisoissa yllä kuvattua yhden totuuden sukupuolijärjestelmää ja poliittisen väkivallan käsikirjoitusta. Vaikka se ei ehkä pureutunutkaan pinnan alla kyteviin ja vaikuttaviin kunnian ja häpeän rakenteisiin, se loi kuitenkin lailliset yhteiskunnalliset puitteet naisten tasavertaisuudelle työ- ja perhe-elämässä. Jotta sen sisältämiä oikeudenmukaisuutta lisääviä elementtejä osattaisiin arvostaa, on hyvä tietää, millä tavoin se eroaa aiemmista yhteiskuntapoliittisista arvoista.

1.3. HYVINVOINTIVALTION SUUNNANMUUTOS

Koetamme jo tehtyihin tutkimuksiin viitaten osoittaa, että Suomi ja suomalainen sosiaalipolitiikka on muuttunut perusteellisesti noin kahtena vuosikymmenenä, eli juuri edellä kuvaamaamme politiikan kukoistuskautena (ks. myös Alasuutari 2004, 3; Heiskala ja Luhtakallio 2006a, 7; Helne ja Laatu 2006, 17.)

Kartoitan tässä luvussa hyvinvointivaltion alasajon historiallisia ja ideologisia taustoja aihetta käsitelleisiin tutkimuksiin nojaten. Psyko-historioitsija Juha Siltalan kirja Työelämän huonontumisen lyhyt historia on hyödyllinen, kun halutaan ymmärtää nyky-yhteiskunnan ar-

jen muutosta. Siltalan tarkastelun kohteena on viime vuosikymmeninä Suomessa ja laajemminkin maailmalla toteutunut työelämän suunnanmuutos. Hän katsoo monen muun globaalitalouteen kriittisesti suhtautuvan tutkijan tavoin, että se on merkinnyt kansalaisten suurelle enemmistölle entistä merkittävästi uuvuttavampaa, epävarmaa ja eriarvoista arkea ja työelämää. Siltala määrittelee tavoitteenaan olleen tutkia ”oman työnsä myynnillä elävien ihmisten kuormituksen muutosta toisen maailmansodan jälkeisistä hyvinvointivaltioista maailmantalouteen”. Siltala uskoo tämän ”hyperkilpailuun” siirtymisen olevan eräänlainen laaja-alainen ihmiskoe, jolla lukemattomien ihmisten elämä on tehty kestävämmäksi. Hän muistuttaa, kuinka keskeisesti ihmisyyden olemus määrittyy kulttuurisesti ja historiallisesti osana laajempaa kapitalistista kehitystä. Hän heijastaa omaa lähestymistapaani sikäli, että hänkin painottaa pelkän rakenteiden muuttumisen seuraamisen sijaan ihmisten sisäisen mielekkyyden kokemuksen, omanarvontunteen ja arvokkaan minäkuvan kokemuksia ja niissä tapahtuneita muutoksia.

Siltala toteaa, että läntisissä teollisuusmaissa alkoi toisen maailmansodan jälkeen uusi hyvinvointivaltiokehitys, joka seurasi John Maynard Keynesin talouspoliittisia teorioita. 1930-luvun lamakaudella herättiin siihen totuuteen, joka on nyt unohdettu, että markkinat eivät tasapainota itseään klassisen taloustieteen olettamaan tapaan, automaattisesti, vaan saattavat johtaa suuriin kriiseihin. Valtion on hyvä luoda tulonsiirtojen ja veropolitiikan turvin kulutuskysyntää ja tätä kautta työllisyyttä. Keynes oli sitä mieltä, että valtion puuttuminen kapitalismin toimintaan toimii puskurina huonoja suhdanteita vastaan. Kapitalismin heikoimpiin lenkkeihin tulee varautua sääntelyllä, jotta estettäisiin tilanne, jossa omistajaluokka lakkaa investoimasta tai ostovoima katoaa eriarvoisuuden ja köyhyyden myötä. Työllisyys on muutakin kuin vain ihmisoikeus, se synnyttää ”psykologisen tasapainon” yhteiskunnassa: se luo kysyntää ja kysyntä taas lisää työllisyyttä.

Myös kommunismin ja vallankumouksen pelko vaikutti Siltalan mukaan ratkaisevasti hyvinvointivaltion syntyyn. Keynesin merkitys oli siinä, että hän painotti, että on tärkeää suojella kansalaisia elämän, työelämän ja suhdanteiden arvaamattomuudelta ja sattumanvaraisuuksilta. Niinpä sosiaalisten oikeuksien lähtökohdaksi nousi etenkin 1960- ja 1970-luvulla ajatus, että jokaisella tuli olla oikeus elinikäiseen turvaan vain siksi, että oli sattunut syntymään tietyn valtion kansalaiseksi.

Hyvinvointivaltio on ollut merkittävä nimenomaan ihmisoikeuksien edistäjänä ja laajentajana. Oikeus työhön ja toimeentuloon nousi kansalaisten enemmistön oikeuksien määrittäjäksi, sitä pidettiin yhtä

tärkeänä oikeutena kuin aikaisempina aikoina ajettua omistusoikeutta. Herääkin kysymys, ollaanko nyt palaamassa historiassa aikaan, jolloin palkkatyö ei olekaan enää omistamisen veroinen oikeus. Pohjoismaiselle hyvinvointipolitiikalle oli lisäksi luonteenomaista, että oikeus työhön ei ollut vahvan ay-liikkeen ansiosta enää riippuvainen omaa työtään myyvän ”yksilöllisestä tinkimisvoimasta”. Vakinainen turvattu työpaikka merkitsi siis työntekijöille myös henkisesti turvattua ”reviiriä” vailla kovia tulostavapaineita tai syytä kyräillä tai kytätä työtovereita. Samalla syntyi uudenlaisia mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen.

Siltala painottaa, että hyvinvointivaltio ja korporatiivinen työmarkkinapolitiikka loivat suurelle enemmistölle tunteen tasavertaisten sopijapuolten reilusta sopimuksesta – ajatus, jolla oli varmasti kaikupohjaa talonpoikaisten perinteiden Suomessa. Hyvinvointivaltiosta muovautui samalla naisten oikeuksien edistäjä, mihin vaikuttivat tietenkin myös työväenluokan vahvat naiset. Luokkataisteluhenki oli suomalaisessakin ay-liikkeessä vahva, lakkoihin ja ulosmarseihin ryhdyttiin vielä 1970-luvun tehtaissa ja telakoilla hyvin herkästi, mutta hyvinvointivaltio-projekti integroi toisaalta kommunisteja kapitalistiseen järjestelmään. Näin hyvinvointivaltio vastasi niin naisasianaisten kuin vasemman laidankin vaatimuksiin.

Mikä sitten aiheutti suunnanmuutoksen ja vähittäisen paluun omistajuutta painottavaan, eriarvostavaan suuntaan ja kohti väkivaltaa lietsovaa yhteiskuntasopimusta? Useat tutkijat, myös maailman sosiaalifoorumin jäsenet, näkevät murroksen taustalla lähinnä USA:n ja Iso-Britannian aloitteesta toteutetun Bretton Woods -järjestelmän purkamisen 1970-luvun alkupuolella. Tämä talousjärjestelmä suunniteltiin USA:ssa ja Isossa-Britanniassa 1940-luvulla. Yleisen mielipiteen tuki hyvinvointivaltioille ja radikaaleille demokraattisille uudistuksille oli tuolloin äärimmäisen voimakasta. Bretton Woods -järjestelmä säännösti osittain tästä syystä valuuttakursseja ja salli pääomaliikkeiden rajoittamisen. Tarkoituksena oli vähentää haitallista keinottelua ja rajoittaa pääomien maastapakoa. Syyt ymmärrettiin hyvin ja ilmaistiin selkeästi.

Vapaat pääomaliikkeet luovat sen sijaan luovat nykyään niin sanotun ”virtuaaliparlamentin”, mikä merkitsee sitä, että kansainvälisellä pääomalla on käytännössä veto-oikeus valtioiden politiikkaan, jos se pitää sitä ”epärationaalisena”, toisin sanoen itselleen epäedullisena. Tällä käsitteellä tarkoitetaan työntekijöiden oikeuksia, julkista koulutusta ja terveydenhuoltoa, yrityksiä elvyttää taloutta – itse asiassa mitä ta-

hansa, mikä saattaisi auttaa yhtiöiden voittojen sijasta ihmisiä (ja olisi siksi ”epärationalista” sanan teknisessä merkityksessä). Nk. uusi kansainvälinen järjestys on ylipäänsä antanut yksityisten sijoittajien ”virtuaaliparlamentille” entistä täydellisemmän veto-oikeuden politiikkaan, minkä seurauksena demokratia suvereenisuus ja yhteiskunnan jäsenten terveys on kärsinyt pahasti.

Kulttuurinen käänne kohti kilpailutaloutta ajoittui monien tutkimusten mukaan noin 1980-luvun puoliväliin. Helneen ja Laadun tuoreen tutkimuksen mukaan käänteen käynnistäjiä olivat kansainvälisten vaikutteiden myötä tulleet uudet puhetaivat ja ideat (mm. reaganismi ja thatcherismi, OECD:n ja IMF:n politiikkasuositukset), rahamarkkinoiden sääntelyn purkaminen sekä julkisen hallinnon toimintaperiaatteiden ja rakenteiden uudistukset (mm. laki valtion liikelaitoksista 627/1987).

Tämä synnytti jättimäärät keinottelupääomaa, jolle vapaa kauppa, teknologinen vallankumous ja internet soivat ennennäkemättömät mahdollisuudet liikkua poliittisen kontrollin ulottumattomissa. Tästä seurannut kansainvälisten rahamarkkinoiden epävakaus loi esimerkiksi Länsi-Euroopan valtioille painetta alkaa kehittää Saksan markkaan kytkettyä valuuttakurssiyhteistyötä, josta muodostui sittemmin Euroopan rahaliitto.

Suunta kääntyi vähitellen kohti pääomaliikkeiden ja kaupan vapauttamista kaikissa teollisuusmaissa. Eliittipiireissä ei enää kannatettu valtion puuttumista talouselämään. Taloustieteen suunta kääntyi Siltalan mukaan keynesiläisyydestä kohti monetarismia, joka näki kapitalismin enemmän tai vähemmän luonnonlakien mukaisena järjestelmänä, mikä yksistään riitti takaamaan sen oikeutuksen. Palattiin siis ideologiseen uskonkappaleeseen markkinoiden itsesäätelyluonteesta, jossa keynesiläisyys näyttäytyi vain toisen maailmansodan sotatalouden aiheuttamana poikkeamana asioiden luonnollisessa järjestyksessä. Siltala toteaa, että 1970-luvulta alkanut muutos on edennyt suurin harppauksin. Kyseessä näyttäisi todella olevan maailmanlaajuisten finanssimarkkinoiden irtautuminen ”luonnollisesta” taloudesta, toisin sanottuna pääasiassa tavaravaihtoon ja reaaliomaisuuden omistamiseen nojaavasta talousjärjestelmästä – vaikka minkä tahansa talousjärjestelmän nimittäminen luonnolliseksi tuntuukin epäilyttävältä.¹² Suunnanmuutos merkitsi pääomatulojen kasvua ja palkkatulojen vähenemistä kaikkialla länsimaissa. Pääoman yhteiskunnallinen mahti kasvoi samalla räjähdysmäisesti. Siltala osoittaa, että spekulatioiden avaruudessa liikkuvien aineettomien rahavirtojen luoma poliittinen paine on merkittävässä

määrin sanellut myös Suomessa harjoitettavan yhteiskuntapolitiikan suuntaviivat.

Tämä on merkinnyt 1990-luvun alun laman jälkeen käytännössä sitä, että pääomatuloja saavat ovat vaurastuneet ja palkansaajien osuus talouskasvusta on pienentynyt. Vakituudessa työssä käyvien määrä laski 1990-luvulla, osa-aikaiset ja halpatyöt yleistyivät ja sosiaaliturva heikkeni; köyhimmät köyhtyivät. Tämä merkitsee Siltalan mukaan kansalaiselle sitä, että palkkatyöllä on entistä vaikeampaa saavuttaa suhteellisen riippumatonta, itsesäätelyn mahdollistavaa asemaa.

Maailmanlaajuinen hyperkilpailu jättää osan työvoimasta työttömäksi, ja osan täytyy olla valmis työskentelemään lähes millä ehdolla tahansa. Tämä onkin työelämän väkivaltaistumisen kova ydin:

1940-luvulla syntyneistä 80 prosenttia sai vakituisen työn, 60-luvulla syntyneistä 60 prosenttia ja 70-luvulla syntyneistä enää 30 prosenttia. ”Vakinaisen työn sijasta kolmekymppiset rakentavat portfoliota, ansioluetteloa.

(Ojapelto 2006, 231)

Uusi aikakausi on tullut merkitsemään ”pörssi-arvostuksen” aikaa, loputtomia uhrauksia kansainvälisen kilpailukyvyn ja yritysten rahoittajien eteen. Erillisistä muutoksista alulle lähtenyt vyöry nivoi muutokset yhteen vasta myöhemmin, laman jälkeisenä.¹³ Samojen tutkijoiden mukaan perhepoliittiset tulonsiirrot heikentyivät 1990-luvulla noin kymmenen prosenttia. ”Eniten menettivät pienten lasten perheet, joiden perhepoliittiset tulonsiirrot laskivat 15 prosenttia. Lapsiköyhyys kasvoikin voimakkaammin kuin köyhyys koko väestössä koko 1990-luvulla – Perhetyypeistä köyhyyden kasvu osui erityisesti yksinhuoltajiin ja pienten lasten perheisiin” (Moisio 2005, 78-80; Helne ja Laatu 2006, 21). Lisäksi kunnallisen palvelukokonaisuuden osaksi alettiin 1990-luvun loppupuolella integroida hoivayrityksiä, kolmatta sektoria ja omaishoitoa. Painopiste siirtyi vähitellen monituottajamallin suuntaan (ks. Julkunen 2001b, 240; 2002, 28-29; 2006, 181; Helne ja Laatu 2006, 22).

Käännekohtaksi hahmottuu toisaalta myös se, että talouskasvu ei jatkunut enää Siltalan mukaan yhtä voimakkaana OECD-maissa 1970-luvun jälkeen. Syiksi mainitaan myös vuoden 1973 öljykriisi, jonka myötä Yhdysvallat joutui talousvaikeuksiin. Inflaatio ja lakkoseella vauhditetut palkankorotukset ruokkivat Siltalan mukaan jatku-

vasti toisiaan – myös huonosti tuottavilla aloilla –, ja työ ja tavarat kävivät tosiasiallisesti ylihintaisiksi samalla kun kulutustavaramarkkinat lakkasivat vetämästä. Syyksi suunnanmuutokseen arvioidaan yleisimmin kuitenkin tietoista ideologista vallankaappausta, vaikka on todennäköistä, että suunnanmuutoksen onnistumiseen vaikuttivat muutkin tekijät.

Talouseliitti haluaa modernisoida Suomea Amerikan mallin mukaan. Miten tätä voidaan väittää edistykseksi? Hyvinvointivaltion ihmisarvoon ja ihmisoikeuksiin samaistuvat ydinarvot ollaan siis romuttamassa puhtaan bisneksen, hyöty- ja tuotosrationalismin nimissä, pittaamatta sen työntekijöille ja erityisesti naisille aiheuttamista tuntuvista heikennyksistä ja uhista.

Hyvinvointivaltio- Suomessa oli maailman pienin imeväiskuolleisuus, maailman paras neuvolajärjestelmä, maailman pienimmät tuloerot, maailman toiseksi vahvin ammattiyhdistysliike ja terveydenhuolto- ja sosiaaliturvajärjestelmä, joka oli yksi maailman parhaista. Transparency international -järjestön mukaan Suomi oli vuonna 1998 maailman toiseksi vähiten korruptoitunut maa Tanskan ja Ruotsin viedessä ensimmäisen ja kolmannen sijan. Suomi oli ainakin ennen EU-jäsenyyttä myös yksi maailman demokraattisimmista maista. Juuri missään muualla ei ole ollut yhtä vähän Amnesty Internationalin ja muiden ihmisoikeusjärjestöjen rekisteröimiä ihmisoikeusloukkauksia.

Muiden kuin yläluokkaan kuuluvien yksilöiden vapaudet ja heidän mahdollisuutensa valita erilaisia elämisen tapoja ovat olleet pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa todennäköisesti suuremmat kuin missään muussa ihmisen tähän asti luomassa yhteiskuntajärjestelmässä. Suomen ja Pohjoismaiden saavutukset näillä alueilla eivät ole vain suomalaisten tai pohjoismaalaisten omia saavutuksia, vaan myös koko ihmiskunnan yhteistä omaisuutta, ihmiskunnan yhteisiä saavutuksia, vähän samalla tavalla kuin kuulennot tai parlamentaarisen demokration keksiminen (ks. HYVA ry:n sivut, www.hyvinvointivaltio.fi). Ihmiset kaikkialla maailmassa ovat aina unelmoineet yhteiskunnasta, joka olisi mahdollisimman monessa suhteessa mahdollisimman tasa-arvoinen, jossa ei olisi köyhyyttä ja jossa kaikilla ihmisillä olisi oikeus laadukkaaseen terveydenhuoltoon, koulutukseen ja ihmisarvoiseen ja luovaan työntekoon.

Tasa-arvon ihanne sisältyy myös ihmiskunnan suurten uskontojen ja profeettojen opetuksiin. Täydellisen tasa-arvoinen, demokraattinen ja vääryyksistä vapaa yhteiskunta jää haaveeksi – mutta Pohjoismaat ehdivät jo vähäksi aikaa päästä hämmästyttävän lähelle sell-

aista utopistista tilaa. Olen toisaalta voinut havaita rauhanomaisia yhteiskuntia tutkivien konferensseihin osallistuessani, että todellisia tasavertaisuuteen pohjautuvia naisjohtoisia yhteiskuntia on yhä tänään olemassa niin Sumatralla kuin Koreassa, irokeesien parissa Yhdysvalloissa ja monissa muissa maanosissa. Vaikka herruusjärjestelmät ja globaalitalous valtaavat niiltä tilaa ja muuttavat niiden arvoja, on tärkeää nostaa esiin, että patriarkaalinen ja kapitalistinen maailma ei ole sen paremmin luonnollinen kuin ainutlaatuinenkaan. Palaan tähän kirjan lopussa.

Miten siis on selitettävissä, että tämän suhteellisen onnistuneen hyvinvointivaltion alasajo näyttää menevän läpi, vaikka kansalaisten enemmistö kannattaa julkisia, verovaroin ylläpidettyjä palveluita? Palaan tähän luvussa, jossa käsittelen vallan mekanismeja ja vastarintaa, jolla kehityksen suuntaa voitaisiin vielä kääntää. Voimme yhdessä saada solidaarisen hyvinvoinnin uuteen nousuun, kunhan tiedostamme, että uusi taloususkonto ja varsinkin sen palvoma patologinen talouskasvu ovat rajallisessa maailmassamme kuin leipään leivottu kivi.

VIITTEET

¹ Pohjoismaisen mallin erityisyyttä on luonnehdittu milloin sosiaalisella korporatismilla (Pekkarinen et al., 1992), milloin sosiaalidemokraattisella regiimillä (Esping-Andersen 1990) ja sille ominaisella institutionaalisella hyvinvointivaltiolla. Tuovi Allen (1992) on kiteyttänyt, että pohjoismainen sukupuolten tasa-arvo työmarkkinoilla on kasvuun, taloudelliseen demokratiaan ja laajoihin sosiaalisiin oikeuksiin tähdänneen politiikan sivutuote. Mary Ruggie (1984) korostaa Ruotsia ja Britanniaa vertailevassa tutkimuksessaan sosiaalista korporatismia. Palkkatyöläisten intressejä taatessaan ammattiyhdistysliike on tullut edistäneeksi myös naisille palkkatyöntekijöinä tärkeitä kysymyksiä (Julkunen 1994, 180).

² Agraariajan Suomessa yläluokan herroilla oli mahdollisuus alistaa talonpojat ja heidän naissukulaisensa mielivaltaansa ja seksuaalisille haluilleen. Joitakin tietoja on myös siitä, että hoviherra saattoi yksinkertaisesti pakottaa maaorjansa naimisiin keskenään yhtäkkiä ja ilman juhlallisuuksia (Nenola 2002, 18). Tällainen vihilleventi oli täysin vastoin perinteitä, joiden mukaan avioliiton solmiminen oli yhteisöllinen tapahtuma ja tarvitsi suvun ja kylän monipäiväisissä häämenoissa antaman vahvistuksen. Mutta Nenola viittaa myös kertomuksiin siitä, miten hovinherra käytti ”ensimmäisen yön oikeutta” alustalaistensa morsiamiin. Morsian piti viedä vihkimisen jälkeen pariksi ensimmäiseksi yöksi herran käyttöön – ja jos ei morsian

ollut neitsyt saatettiin sekä hänet että sulhanen piestä (Nenola 2002, 18). Toisaalta, luterilaisella kirkolla on ollut oma vahva roolinsa naiseen liitetyn häpäisyntekniikan ja halveksinnan institutionalisoimisessa.

³ Myytti sukupuolten täydentävyydestä miehisen julkisen ja naisellisen yksityisen reviirin edustajina paljastuu, kun tuodaan esiin kunnian ja häpeän käsitteisiin liittyvä kaksinaismoraali ja sen seuraukset naisten itsemääräämisoikeuksille. Esimerkiksi Jordaniassa ”kunniamurhilla” uhattuja naisia ”suojellaan” tavalla, joka tiivistää patriarkaalisen valtapoliittikan sairaalloiset toimintatavat: uhatut naiset teljetään vankilaan ”turvaan” heitä uhkaavien miesten jatkaessa elämäänsä vapaina julkisessa tilassa. Esim. anarkistiseksi muuttuneessa sodanjälkeisessä Irakissa naisia suojellaan samoin sulkemalla heidät koteihinsa. ”Sivistyneissä” ja ”rauhanomaisissa” länsimaissa asiat eivät ole hengeltään erilaisia: välttääkseen raiskatuksi tulemista, naisia kehoitetaan pysymään poissa pimeistä puistoista, välttämään alkoholia ja palaamaan kodin suojaan ennen pimeän tuloa. Missä ovatkaan keho(i)tukset miehille pysyä sisätiloissa, jotta naiset voisivat liikkua ulkona turvallisemmin?

4

5

⁶ Kauhanen tulkitsee, että Fadime Sahindalin, Ruotsissa asuvan kurdinaisen rikkoessa yhteisönsä normeja, hän tiesi, mitä siitä voi seurata. Samalla hän osoitti, miten vahva tahto voi liittyä heränneeseen individualistiseen pyrkimykseen. Fadimen ampuja taas osoitti, miten vahvat voimat ovat liikkeellä myös vastapuolella.” (2002). Ongelmallista Kauhasen analyysissä on ettei hän tee eroa yhteisöllisten ja yksilöllisten kulttuurien sukupuolijärjestelmän suhteen, ovathan naiset tutkimusten mukaan kaikissa, myös yksilönoikeuksia painottavissa kulttuureissa yhteisöllisempiä. (”Idän ja Lännen eri arvot. Voiko Individualisti ymmärtää kollektiivista kulttuuria?). Tiede 5/2000.

⁷ Kauhanen tulkitsee, että Fadime Sahindalin, Ruotsissa asuvan kurdinaisen rikkoessa yhteisönsä normeja, hän tiesi, mitä siitä voi seurata. Samalla hän osoitti, miten vahva tahto voi liittyä heränneeseen individualistiseen pyrkimykseen. Fadimen ampuja taas osoitti, miten vahvat voimat ovat liikkeellä myös vastapuolella.” (2002). Ongelmallista Kauhasen analyysissä on ettei hän tee eroa yhteisöllisten ja yksilöllisten kulttuurien sukupuolijärjestelmän suhteen, ovathan naiset tutkimusten mukaan kaikissa, myös yksilönoikeuksia painottavissa kulttuureissa yhteisöllisempiä. (”Idän ja Lännen eri arvot. Voiko Individualisti ymmärtää kollektiivista kulttuuria?). Tiede 5/2000.

⁸ Kaavioni on toisaalta tarkoituksellisesti epähistoriallinen ja teoreettinen pikemminkin kuin lokaalisti testattu ja tieteellinen; sen tarkoituksena on toimia kunnian ja häpeän -yhteiskuntasopimuksen kärjistettynä prototyyppinä, johon eri kulttuurien sukupuolisopimuksia voidaan peilata patriarkaatin jatkumolla, primitiivisten kulttuurien ja näennäis-tasa-arvoisten yhteiskuntamallien liian jyrkän erottelun tuolla puolen. Se perustuu kuitenkin tutkittuun tietoon ja heijastaa monia

korostuneen patriarkaalisia sukupuolijärjestelmiä.

9

¹⁰ Kaavioni on toisaalta tarkoituksellisesti epähistoriallinen ja teoreettinen pikemminkin kuin lokaalisti testattu ja tieteellinen; sen tarkoituksena on toimia kunnian ja häpeän -yhteiskuntasopimuksen kärjistettynä prototyypinä, johon eri kulttuurien sukupuolisopimuksia voidaan peilata patriarkaatin jatkumolla, primitiivisten kulttuurien ja näennäis-tasa-arvoisten yhteiskuntamallien liian jyrkän erottelun tuolla puolen. Se perustuu kuitenkin tutkittuun tietoon ja heijastaa monia korostuneen patriarkaalisia sukupuolijärjestelmiä.

¹¹ Kaavioni on toisaalta tarkoituksellisesti epähistoriallinen ja teoreettinen pikemminkin kuin lokaalisti testattu ja tieteellinen; sen tarkoituksena on toimia kunnian ja häpeän -yhteiskuntasopimuksen kärjistettynä prototyypinä, johon eri kulttuurien sukupuolisopimuksia voidaan peilata patriarkaatin jatkumolla, primitiivisten kulttuurien ja näennäis-tasa-arvoisten yhteiskuntamallien liian jyrkän erottelun tuolla puolen. Se perustuu kuitenkin tutkittuun tietoon ja heijastaa monia korostuneen patriarkaalisia sukupuolijärjestelmiä.

¹² Häpeän ja miehisyden problematiikasta ovat Suomessa kirjoittaneet mm. Blåfield (1998), Huttunen (1990), Lehtinen (1998), Blomstedt (1998) Siltala (1994), maskuliinisuuden rakentumisesta ks. toisaalta klassikoteos R.W. Connell (1995). Ruotsissa kunnian ja häpeän kulttuurista ovat kirjoittaneet mm. Darvishpour (1995). Häpeää koskevia suositeltavia teoksia ovat myös Holloway (2001).

RIIKKA PALKKI – RUNOJA

Morsian

Hillitty, hallittu,
morsiuspukuun kahlittu.

Lyöty ja sorrettu,
äidinvaiston kadottama.

Ei koskaan naiseksi tullut,
vielä vähemmän ihmiseksi.

Riikka Palkki

Kilpa köyhyydestä

Kaikkiin meillä ei ole enää varaa.
Ketkä valitaan?
Jos muuten ei päästä sopuun, niin arvotaan.

Hyvä ministeri, kansanedustaja,
konsernijohtaja, osakkeen omistaja
sinun sairastelusi ei ole tarpeeksi tuottavaa.
Tukesi ja eläkkeesi lakkautetaan.

Perustahan yritys, yrittäminen kannattaa aina.
Oikein hyvää jatkoa. Näkemättömiin!

Riikka Palkki

Eurooppaan

Hyvä opetella, jo ennen kouluun menoa,
että haarukkaa ei sittenkään
saa pitää oikeassa kädessä
ja veitsen tarvitsee seuraksi.

Sanoo mummo,
joka uskoo Eurooppaan,
yhteiseen tulevaisuuteen,
jonka osaksi minäkin
pieni tyttö maalta voin tulla.

Oppia syömään hienosti
kuin
kuninkaat konsanaan,
voin pienillä ponnistuksilla samanlainen olla.

En millään ymmärrä,
miten kukaan ranskalainen
voisi nähdä kun mummon
kerrostaloyksiössä pidän
lautasliinaa sylissä ja
nauran vain sopivassa suhteessa,
syödessä en ollenkaan.

Riikka Palkki

22.11.2005

Sosiaalipalveluista 20%
järjestöjen tuottamia,
verovapaus,
resurssit,
uhattuina.

Kolmas sektori,
kolmas maailma,
kuka auttaa Toppilassa,
kuka auttaa Bronxissa,
kun ääni on huudettu käheäksi
eikä silmiä,
joilla aikaa huomata?

Riikka Palkki

Nouse jo

Laitan lumiukoille
kylttejä käteen,
vaadin oikeuksia sorretuille,
opintorahaan korotuksia.

Rotuaarilla pakkolainoja,
iltatöitä vastaan
huudan maailmaa
edes hiukan inhimillisemmäksi.

Että saisi lukea rauhassa
biologian kokeisiin,
joihin tulisi oppia muutakin
kuin köyhyyden anatomiaa.

Riikka Palkki

Anomus

Annoit kaavakkeet,
jotta voin anoa
vapaailltaa itseltäni.

Täytin
jokaisen kohdan
huolella.

Uskalsin
luovuttaa
sosiaalityrkytunnuksen.

Perustelin erontarpeen
16-tuntisten työpäivien
26-vuotisella putkella.

Lähetin anomuksen
ensin sinulle,
laittaisit eteenpäin.

Sain vastauksen:

Hyvä 080880-8008 hakemuksenne
on vastaanotettu. Sen mahdollinen
käsittelyajankohta päätetään lähetet-
tyänne lisäselvitykset (kts. liite1)
ja varattuanne ajan kuulusteluun.

Tervetuloa kiusattavaksemme.

Toivottavasti et kuvitellut,
että tämä tulisi olemaan helppoa.

Riikka Palkki

Hiljaisuus

Taustakohinan löytäneet
sähkölaitoksen miehet
palkittiin Nobelilla.

Hiljaisuus on
unohdettu arvo,
ääni äänien kilpajuoksussa.

Hiljaisuudessa kuulen sinut,
vaikka et sanoisi sanaakaan.

Hiljaisuus on.

Riikka Palkki

Alkuperäiskansan ylevät askeleet

Laulujen synnyinsijoilla
opettelin rumpusooloa.
Elämän alkulähteillä
löysin itsestäni olennon
vasta irtautumassa meren elämästä.

Elämän alkulähteillä
opin katsomaan silmistä
ihmiskunnan koko historian.
Alkuperäiskansan illan rytmistä
löysin juhlaan tarvittavan arjen.

Riikka Palkki

Kadonneet

Minne ruskea on kadonnut,
minne kadonneet juoksevat jalkani.

Raahaudun huohottaen uppohangesta
kauniin sileäksi jakkaraksi
lumettuneen kannon päälle.

Minusta on tullut kiireinen,
liian kiireinen muistamaan,
etteivät saasteet ja häly aina olleet.

Minusta on tullut kaupunkilainen,
stereotyypisempi kuin lapsuuteni
pahimmat stereotypiat
joita jäniksen jälkiä jäljitellessä mietin
veljille karhun tuloa huijattaessa,
omaa hirsimökkiä naapuriin mittaillessa.

Sokeutuneet ovat silmäni,
sokeutuneet vuosiksi pitämään
häkävuoaria lumikinoksina ja bonusrahoja
kirpeän raikastavana aamutuulena.

Sokea minusta on tullut,
sokea puhtaan hangen kirkkauteen.
Kuuro kuulemaan metsän puhetta,
liian äänekäs huutamaan
puille viisareista jotka minua hallitsevat.

Mykkä puhumaan männyille joille
ajan mittaaminen itsetarkoitus,
renkaiden kasvatus elämän merkki.

Minun elämälleni
ajan kulku merkki kuoleman tai
seuraavan deadlinen ainakin, lintu pieni,
jonka nimen olen unohtanut,
varpunen vai tiainen, joka kauniisti
viserrät ja oksan lumet niskaani
hyppelylläsi huiskutat.

Lintu, kerro minulle minne
kiirehtiä nyt
kun ei enää jaksaa eikä hoputeta
ja kaikki tahto käyttämättä.

Riikka Palkki

Minuun mahtuu

Minuun mahtuu
yksinäisenä syyspäivänä
kolmen miehen äitisuhteet

analysoidessani
heidän uusimpia kumppaneitaan
naisiksi, joihin he
tutustuvat kahden vuoden välein
pettyen miten salkku ja kaulin
harvoin sopivat samaan käteen

ja miten kukaan ei halua
yksipuolista suhdetta,
jossa jokaisesta laukeamisesta
seuraa naurunremakan jälkeen
pelko äidistä, joka
jättää yksin komeroon
itsekkyyttä unohtamaan.

Jonain oikein
sateisena päivänä
mahdun minäkin äidiksi
jollekin näistä miehistä.

Riikka Palkki

Kun ei ole vihaa

Kun ei ole vihaa,
pakottautuu hokemaan isänmaata
sata kertaa peräkkäin,
rakennustyömaan
kahdeksan tunnin hielle haisevan
aviomiehen jättäessä merkkinsä sinuun,
huutamaan rakastan

olemaan itkemättä
parhaalle tyttöystävälle
tai äidille, joka tietää,
mitä miehet tekevät
vaimoilleen nähdäkseen,
mihin loppuvat idyllisellä hymyllä
ylläpidetyt täydelliset perheet

ottamaan lyönnit silitysten sijaan -
et ollut tarpeeksi
haluttava, tarpeeksi iloinen,
tarpeeksi mitä ikinä mieleen tulee.

Silloin oppii valehtelemaan,
että elämä on ansaitsemista
ja ettei ansaitse.

Riikka Palkki

2. UUSLIBERALISMI JA GLOBAALITALOUS – PIKARUOKAA JA MUONAMAATTEJA

”Uudessa taloudessa on uutta se, että uusi talous on pelottavaa koko ajan, eikä vain laskukausien aikana”

Time Magazine, 29. joulukuuta 1997

Edellisessä luvussa päädyin ihmettelemään miten on mahdollista, että arvostetun hyvinvointivaltiomme alasajo vain jatkuu, vaikka kansalaisten enemmistö haluaa säilyttää sen hinnalla kuin hinnalla. Esimerkiksi Risto Isomäen mukaan Suomessa vain kymmenesosa ihmisistä haluaisi maaliskuussa 1999 tehdyn tutkimuksen mukaan vähentää julkisia palveluja (1999, 93). Suomalaisten enemmistö oli sitä mieltä, että julkisia palveluja tuotetaan tehokkaasti ja laadukkaasti, eikä pitänyt julkisten palvelujen kilpailuttamista hyvänä ideana. Neljä viidesosaa oli sitä mieltä että julkisten palvelujen kilpailuttamisessa mennään liian pitkälle, jos työntekijöiden palkkataso tai työsuhdeturva heikkenee kilpailuttamisen seurauksena. Vain neljä prosenttia kannatti julkisten palvelujen laajaa yksityistämistä. Toisen samaan aikaan julkistetun tutkimuksen mukaan 80 prosenttia suomalaisista kannattaa tuloerojen tasaamista ja on sitä mieltä, että hallituksen velvollisuus on tasata tuloeroja pieni- ja suurituloisten välillä. Suurin piirtein yhtä suuri osa suomalaisista on sitä mieltä että tuloerot maassamme ovat jo kasvaneet liian suuriksi. Myös Suomen rikkaimman viidesosan keskuudessa tuloerojen tasaamisen kannatus on lähes 60 prosentin suuruusluokkaa (Isomäki 1999, 93).

Jos väkivallan määritelmäksi hyväksytään Max Weberin teorian pohjalta, että se on yksipuolista vallankäyttöä jonka avulla saadaan joku tekemään jotain vastoin hänen omaa tahtoaan ja vastarintaansa, hyvinvointivaltion vähittäistä alasajoa kansan mielipiteiden vastaisesti voidaan pitää suuntana kohti väkivaltaista harvainvaltaa. Monet kansalaiset kokevat äänestämisen turhaksi ja koko äänioikeuden kyseenalaiseksi, koska kaikki puolueet tuntuvat toimivan samojen monikansallisten EU:n kautta toimivien pääomatahojen juoksupoikina – joskin joidenkin kohdalla vastentahtoisina sellaisina.¹

On selvää eriarvoisuutta, että joillakin kansalaisilla on jo suuremman ostovoimansa ja varallisuutensa tähden enemmän valinnanvapautta ja mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä kuin toisilla. Globaalille

pörssitaloudelle ja sitä ylläpitävälle uusliberalismille on ominaista historiallisessa laajuudessaan ennennäkemätön pyrkimys vallan, pääoman ja resurssien kasaamiseen yli kansallisvaltorajojen jo nyt pienelle mutta edelleen pienenevälle suuryritysten johdolle. Tutkija ja professori Matti Sarmela kuvaa suuntaa ”finalisaatioksi”:

Olen kulkenut läpi modernisaation, postmodernisaation, globalisaation ja aavistan vielä tulevan universaation ja ihmisen kosmopolisaation. Täydellisen ykseyden, täydellisen kulttuurin. Sitä voisi nimittää jo finalisaatioksi. Siinä maanosavaltioiden maailmassa teknosysteemit ovat ottaneet haltuunsa kulttuurin alueet, sfäärit, ja niiden kehityksen, eikä kehitys voi pysähtyä ennen kuin ihminen ja luonto ovat kokonaan teknosysteemien valvonnassa...

(Sarmela 2000, 6)

Sarmela on jo parikymmentä vuotta sitten ”huvittanut itseään” kirjoittamalla, että

Suomeen jää yksi paperikone, yksi sampo, yksi kesko ja yksi eurovaltio; ensin syntyy pohjoismainen, sitten mannermainen ja lopulta maailman suurin konserni. Silloin skenaario tuntui kuin lasten sadulta, mutta aikamme meritokratia on tehnyt sen todeksi. Meritokratian maailmanvalta muuttuu ehkä jo lopulliseksi, se on digitaali-imperiumi, joka ei unohda mitään, jossa pääsevät oikeuksiinsa kaikkein uusien tietoteknologia, automatisoitu tuotanto ja robottitekniikka, itseään ohjaavat suurprosessit ja tajunnantuottamisen koneistot. Organisatorisesti tehokas tieteellis- tekninen kulttuuri keskittyy lopulta universaaliksi. Vain globaalit teknosysteemit kykenevät enää tuottamaan uusia innovaatioita, uutta ympäristötekniologiaa ja arkikulttuuria, maailmankanavien folklorea.

(Sarmela 2000, 11)

Vallan keskittäminen ja periaate, jonka mukaan sallitaan isompien syövä pienempiä darwinistisen kilpailuutteen mukaan pohjautuu loppujen lopuksi väkivaltaan. Vaikka se peitellään kysynnän ja tarjonnan laeilla sekä ”vapauden” autuullisuudella ja markkinavoimien dynamiikalla, se sallii mahdin, voiman, röyhkeyden ja ylivallan määrittää ihmiskunnan kulkua ja kehitystä. Miten tämä väkivalta ilmenee

arjen käytännöissä? Lehdet ovat tulvillaan esimerkkejä ja mielipidesivulla kansa kertoo mitä ”rönsyjen” leikkaaminen osana talouseliitin ja pääoman vapautusliikettä merkitsee heidän elämänlaadulleen. Tuottavuus- ja tehokkuusimperiumi on tehnyt hyvinvointipalvelujen alarajasta uskonkappaleen piittaamatta siitä, että se johtaa pahimmillaan kalliiksi tuleviin pitkäaikaisseurauksiin, sairastumisiin, vammautumiseen, työuupumukseen, jopa vanhusten ja syrjäytettyjen nuorten itsemurhiin. Siinä missä tasapainoinen hyvinvointivaltio näki tärkeänä laadukkaan aterioinnin kouluissa ja vanhainkodeissa, tehotalous haluaa karsia kaiken minimiin. Vanhuksia ei saisi kävelyttää tai edes auttaa syömään tai menemään tarpeilleen – älyvaipat, -lattiat ja muonamaatit auttakoot heitä talouskasvun ja tuottavuuden lisäämisen nimissä. Seurustelu vanhuksen kanssa on rönsy, eikä ruokailu ole enää odotettu seurallinen tapahtuma, arjen seremonia. Kumiperunat eivät maistu, muonamaatista ei ole ruokaseuraksi. Uusi uljas talous välittää vain voitoistaan. Pikaruokaketjut valtaavat myös kouluja, vaikka näiden ”sivistyksen” tyyssijoiden tulisi pikemminkin vaalia oppilaitten terveyttä ja ruokatottumuksia, kuin luovuttaa tilansa suurketjujen voitontavoittelun areenaksi. Mutta kun valtion roolia supistetaan ja siirrytään vähittäiseen yksityistämiseen ja riippuvaisuuteen yritysten tukiaisista, ollaan väkivaltaisessa vaihtoehdottomuuden tilassa. Jos eivät rahat riitä, on otettava vastaan jättiketjujen omaan etuunsa perustuvat tarjoukset, joiden ehtona, aivan kuten maailmanpankin lainojen ehtona, on sen omien kaupallisten arvojen siirtäminen koulujen ja yliopistojen sisälle.

Mitä globalisaation taustalla vaikuttavalla globalisaatiolla eli maapalloistumisella sitten tarkoitetaan? Vaikka oma näkemykseni globalisaatiosta pääoman etujaan ajamisen väkivaltaisena projektina on todistettavasti vedenpitävä, ehkä ajan hengessä myös määritelmät tulisi kilpailuttaa. Kilpailuttamisen kriteereiksi voisi valita aivan muut kuin pääoman tuottavuus- ja kilpailukykyvaatimukset. Ekososiaalisen kestävyuden, ihmisoikeuksien ja reilumman maailman näkökulmasta paras määritelmä on se, joka auttaa parhaiten ja laaja-alaisimmin ymmärtämään meneillään olevan teollisuusmaiden yhteisen rakennemyllerryksen vaikutuksia, ei vain vauraaseen ylimpään kymmenykseen vaan kaikkiin yhteiskuntaluokkiin sekä luontoon. Jo harhaanjohtavan tai tosiasioita peittelevän globalisaatiomääritelmän levittäminen on yksi niistä vallankeinoista, joilla on pyritty tuottamaan kansan valtuutus ja mandaatti, jopa konsensus (yksimielisyys) meneillään oleville uudistuksille (Cf. Noam Chomsky). Globaalitalouden ja uusliberalismin määrittelemisen tavalla, joka estää ilmiön syvällisen, laaja-alaisen

ja rehellisen ymmärtämisen on itsessään vaihtoehdottomuutta edistävää tiedollista väkivaltaa.

2. 1. GLOBALISAATION MÄÄRITELMIÄ

Globalisaation määritelmät vaihtelevat määrittelijän lähtökohdista, arvoista, etuoikeuksista, luokasta, hyöty- tai haittasuhteesta, eettisistä ja tieteellisistä asenteista ja tietoisuudesta, tiedosta ja sukupuolittuneesta, maantieteellisestä ja muista perspektiiveistä riippuen (Kailo 2004). Painottivatpa globalisaatiotulkinnat ilmiön positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia ja luonnetta, maailman kansojen ja kulttuurien sekä talousjärjestelmien suhde on muuttunut globaalitalouden myötä merkittävästi ja lisännyt keskinäistä riippuvaisuutta: ”Globalisaatio - jatkuvasti lisääntyvä kansallisten talouksien kiinnittäminen globaaliin talouteen kauppa- ja investointisäännösten sekä yksityistämisen avulla ja teknologisen kehityksen helpottamana. Globalisaatio vähentää kaupan ja investointien esteitä, ja samalla se vähentää kansallisvaltioiden ja yhteisöjen harjoittamaa talousasioiden demokraattista valvontaa. Prosessia ohjaa suhteellisen edun teoria, kansainvälisen kilpailukykyyn tavoite ja kasvuun perustuva malli. Suurimmassa osassa maailmaa globalisaatio etenee yhä enenevässä määrin sosiaalisten, ympäristön ja työelämän parannusten kustannuksella ja kasvattaa epätasa-arvoa” (Hines 2001). Globalisaatio viittaa monissa talousteorioissa ”maapalloistumiseen”, kansalliset rajat ylittävään yhtenäistymis- ja harmonisointipolitiikkaan, jossa kaiken tasoinen ”säätelyn” purkaminen, kaupankäynnin rajojen avaaminen ja työelämän ”sopeuttamisohjelmat” sekä ”joustot” edesauttavat uudenlaisen talouskasvua edistävän maailman murrosta. Globalisaatiosta on Suomen Akatemian johtajan, Raimo Väyrysen mukaan lähinnä kaksi peruskäsitystä: se on joko reaalin, taloudellinen ja kulttuurinen muutos, tai sitten poliittisia tarkoituksia varten rakennettu myytti. Väyrysen mukaan globalisaatio ei ole vain tieteellinen, vaan myös poliittinen käsite, jolla käydään kamppailua ihmisten mielistä (Väyrynen 1999).² Tämän suhteen en voisi olla enemmän samaa mieltä. Valtamediat³ tuottavat ja levittävät tietoa globalisaatiosta yksipuolisesti ja tarkoitushakuisesti, suosien sen elinkeinoelämää hyödyttäviä juonteita tasa-arvo, köyhtymis- tai eriarvoisuuskeskustelujen kustannuksella. Vaikka muita näkökohtia otetaankin aika ajoin esille, ilmiöiden analysoimiseen itse globaalitalouden aiheuttamina ongelmina ei juuri suoda tilaa.

Globalisaatiolla viitataan edelleen yleisesti niihin mullistaviin rak-

enteellisiin ja arvoilmapiiriin muutoksiin, joiden vaikutukset heijastuvat kaikkiin maailmankolkkiin. Niiden keskiössä on uudenlainen ihmiskäsitys, joka on sekin suunnanmuutos työnhaluudesta, muita kohtaan solidaarisesta ja yhteisvastuullisesta ihmisen mallista homo economicus- ihmisyyteen, jota kuvaa lähinnä oman edun tavoittelu, ja jonka ominaisuuksiksi uusliberalistit ovat määritelleet luontaisen kilpailuvietin, aggressiivisuuden ja materialismin (Korten 1998). Palaan tähänkin myöhemmin.

Vaikka globalisaation määritelmissä heijastuvatkin samansuuntaiset näkemykset markkinoiden ylivallassa, painotuksissa ja ilmiöiden tulkinnoissa on hyvinkin merkittäviä yksilöllisiä, kulttuurisia ja sukupuolituneita eroja. Lukuun ottamatta kansainvälisten finanssimarkkinoiden todellisuutta, globalisaatio on tunnetulle ranskalais-sosiologille Pierre Bourdieulle poliittinen puheenparsi, jolla oikeutetaan hyvinvointivaltion riisumista ja siirtolaisvastaista politiikkaa. Hänen kriittisen näkemyksensä mukaan pyrkimykset yhteiseen rahapolitiikkaan, pääoman esteettömään liikkumiseen sekä yleensä markkinaehtoiseen toimintaan ovat merkkejä suoranaisesta juonesta, jolla tavallinen ihminen pyritään nujertamaan. Vapaakaupan ideologia näkee protektionismin eli sääntelyn ja suojatullit syntinä ja antaa rahalle uskonnollisen aseman. Monissa globalisaatio tulkintoissa heijastuu vahvasti kritiikki, että elämän pyhimmän sisällön ja kulttuuriset juuret ja jatkuvuuden kadottavalle ihmiselle globaalitalous ja sen edustama maailmankatsomus voi enää tarjota terapiana vain ostoskeskuksia, kuluttamista, shoppailua. Globalisaatio on samalla monien mielestä markkinoiden katala temppe viedä ihmisiltä elinikäinen työsuhde ja siihen liittyvä sosiaalinen turvallisuus. Tästä tulen antamaan useita esimerkkejä.

Maapalloistumiseen viitataan ranskan kielellä myös mondialisaationa, ja ranskalaisen EU-komissaari Pascal Lamyn mukaan se on ”markkinakapitalismin viimeisin muunnos, jossa vahvistuu kolme perustavaa ja erottamatonta piirrettä: tehokkuus, epävakaus ja eriarvostava luonne” (Kiljunen 2002, 42). Globalisaatioon johtaneita kehityksiä ovat myös informaatioteknologian ja internetin kehitys, jotka ovat avanneet aivan uusia mahdollisuuksia pääoman liikkeille, rajat ylittävälle kaupankäynnille ja muille vaihdantatalouden uusille muodoille. Maailmaan on syntynyt monikansallinen finanssieliitti tai ”elektroninen lauma”. Globalisaation ja teknologian tasajalkainen eteneminen on mahdollistanut uuden maailmanlaajuisen demokraattisen kumouksen. Tietokone on demokratisoinut teknologian, internet informaation ja luottokortti rahan. Ei ole kuitenkaan kyse vain kulutusmuotojen demokratisoi-

tumisesta, joskin maapalloistuminen on lisännyt viestinnällistä vapautta ja kansanvaltaa monin tavoin. Valtasuhteissa ei ole tapahtunut vastaavaa kehitystä, vaan itse asiassa, uudet uljaat mediat ovat rajojen avautumisen myötä luoneet aivan uudenlaisia uhkia ja eriarvoisuuden muotteja. Lisäksi koko prosessi vaikuttaa hyödyllisimmin eliittimiehiin ja teollisuusmaihin. Väkivaltaisia juonteita omaavan vaihtoehdottomuus- tyyliinsä tähden globalisaatiota voi pitää maailman taloudellisen eliitin käynnistämänä hankkeena, joka tuottaa vaurautta pienelle osalle ihmiskuntaa ja panee loput maksamaan siitä. Itse kutsun sitä raha- ja talouseliitin vapautusliikkeeksi, jossa keskeistä on niiden loppujen pidäkkeiden poistaminen, jotka he näkevät ahneutensa ja mammonapolitiikkansa esteenä: tasa-arvolait, etiikan, moraalin. Kun ne on uusliberalistisen kovien arvojen ihmisyuden myötä ulkoistettu, suuryrityksillä on lähes täysi vapaus riistää riistoherkkiä maita ja ihmisiä. Muutama tilasto antaa tästä suunnasta järjestyttäviä esimerkkejä:

Vuonna 1960 maailman maiden rikkaimmassa viidenneksessä tulot kansalaista kohti olivat 30 kertaa suuremmat kuin köyhimmässä viidenneksessä. Vuonna 1990 ero oli 60-kertainen ja vuonna 1995 jo 74-kertainen. Alle dollarilla päivässä elävien määrä on kasvanut kymmenessä vuodessa alle miljardista 1,3 miljardiin. 1990-luvun loppupuolella yksi kolmasosa maailman työtä haluavista oli joko työttömänä tai alityöllistettyjä. Pahin tilanne vuoden 1939 jälkeen. Verohelpotusten määrä, jota annettiin yrityksille ja varakkaille yksityishenkilöille oli vuonna 1996 440 miljardia Yhdysvaltain dollaria, joka oli yli seitsemäntoista kertaa enemmän kuin mitä valtio käytti lapsiperheiden tukemiseen.

(Eisenstein 2002)

Maailman väestön rikkaimman viiden prosentin tulojen suhde köyhimmän viiden prosentin tuloihin oli 78:1 vuonna 1988 114:1 vuonna 1993 (joka on viimeinen vuosi, jolta on olemassa tilastoja.)Tuloerot ovat epäilemättä kasvaneet sen jälkeen. Samat tilastot väestöstä on saman verran tuloja kuin köyhimmällä 57 prosentilla yhteensä (eli 2,7 miljardilla ihmisellä).

(World Bank 2002)

Vuoden 1996 inhimillisen kehityksen raportissa todetaan, että vain 15 % maailman maista on ollut osallisena korkeasta kasvusta viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Vastaavasti 89

maan kohdalla kehitys on heikentynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana.

(UNDP v. 1992 kehitysraportti, Artto 2000, 33)

Globalisoitumisen kautta kaikki maailman kansat pyritään liittämään osaksi yhtä taloudellista järjestelmää. On todennäköistä, että osa globalisaation edistäjistä on mukana silkkaa ahneuttaan, osa kuitenkin vain kokonaisvaltaisen tiedon puutteesta tai hyväuskoisuuttaan. Joka tapauksessa maailman köyhät ovat ne, jotka joutuvat tämän eliitin projektin maksajiksi.⁴ Toisaalta, Thomas Wallgren on pohtinut, onko käsitteessä globalisaatio loppujen lopuksi mitään uutta, onhan se läheistä sukua termeille imperialismi, kolonialismi, myöhäiskapitalismi ja kehitys. Globalisaation voisikin ehkä pelkistää lännen tai peräti vain Amerikan ylivaltaiseksi (Kiljunen 2002, 39). Suuri joukko tutkijoita kuitenkin arvioi, että on kyse syvemmästä ja historiallisesti laaja-alaisemmasta eliitin kapinasta. Robert Weltille (2000): ”Globalisaatio-prosessi merkitsee laadullisesti uutta vaihetta kapitalismin kansainvälistymisessä. Kaikkialle tunkeutuva kaupallistuminen muuntaa kaiken inhimillisen tavaraksi, jotta siitä voidaan leipoa rahaa. Kapitalismia vaivaa pääoman arvonalaisesta johtuva patologinen laajentumisen logiikka” (Kiljunen 2002, 38). Vuonna 1996 YK määritteli globalisaation prosessiksi, jossa tuottajat ja sijoittajat yhä enemmän käyttäytyivät ikään kuin maailman talous koostuisi yksittäisestä markkina- ja tuotantoalueesta, jossa olisi alueellisia tai kansallisia ala-sektoreita, eikä kansallisten talouksien ryhmästä, joita yhdistää kauppa ja sijoitusvirrat (UNCTAD 1996, 6). Tämä määritelmä avaa näkökulman taloudelliseen ja siten hyvin perustavanlaatuisen globalisaation alueeseen. Kuitenkin määritelmä on rajallinen; se ei kiinnitä huomiota sellaisiin ilmiön alueisiin kuten arvot ja kulttuurit, jotka ovat yhtä tärkeitä.

Jan Pettman (1999) näkee globalisaation sekä ideologiana että pieninä aaltoina soljuvana prosessina. Globalisaatio viittaa ristiriitaisiin ja kiistanalaisiin muutoksiin suhteissa politiikan ja talouden, pääoman ja työntekijöiden, valtioiden ja markkinoiden sekä kansainvälisen ja valtion politiikan välillä (Pettman 1999). Laajalle Euroopassa sekä Amerikoissa levinnyt kansalaisjärjestö Attac on myös ”kilpailuttanut” globalisaatiomääritelmiä päämääränään avata suurelle yleisölle mistä tässä kehityskulussa on kyse. Vuoden 2005 Attacin valtakunnallisen suomalaisen järjestön puheenjohtaja Mika Rönkkö on tarjonnut seuraavan mielestäni oivallisen määritelmän tämän kehityssuunnan

vaikutuksista ekososiaalisen kestävyuden edellytyksiin: ”Ylikansallisten markkinavoimien kiristysote demokratiasta heikentää ihmisoikeuksia, hyvinvointipalveluja, ympäristönsuojelua ja oikeudenmukaista tulonjakoa globaalisti.” Niinpä hänen mielestään poikkikansallisen kansalaisyhteiskunnan järjestäytyminen on syytä aloittaa, toden teolla. Vaikka Rönkön määritelmä on osuva, ihmisoikeuksia myös naisten oikeuksina ja hyvinvointivaltion menetyksen sukupuolivaikutuksia on myös erittäin tärkeää nostaa näkyviin. Vähälle huomiolle globalisaatiotutkimuksissa ovat myös jääneet erilaisten vähemmistöjen sekä alkuperäiskansojen kokemukset, jotka osoittavat globalisaation vaikuttavan varsin eriarvostavasti eri ryhmiin.

2.2. GLOBALISAATIO NAIS- JA ALKUPERÄISKANSOJEN NÄKÖKULMASTA

Feministien ja esim. alkuperäiskansojen edustajien globalisaatiomääritelmissä heijastuvat yllämainitut havainnot ja teemat, mutta ne tuovat oman lisänsä määritelmiin huomioimalla myös etnisyyden ja sukupuolen, sekä usein vielä luontokysymykset ja muut eriarvoisuutta ylläpitävät lisäjuonteet.

”Globalisaatio” on Berit Åsin, norjalaisen feministipoliitikon ja emeritussosiologin mukaan hyödyllinen käsite analysoitaessa aikamme kansainvaltaisten prosessien ja ihmisoikeuksien noudattamisen vastaista toimintaa (1999, 95). Ås kritisoi miespuolisten globalisaatiokriitikojen sukupuolisokeutta viitaten esim. Batraan (1994), jonka tilastot varallisuuskilusta eivät erittele kasvaneiden tuloerojen sukupuolitunutta luonnetta. Ås heijastaa omaa näkemystäni globalisaatiosta väkivaltaisista ja totalitaristisista piirteistä omaavana kehityksenä. Ås nimittää globalisaation suoranaiseksi talousfundamentalismiksi, joka vaikuttaa eri tavoin etuoikeutettuihin ryhmiin (lähinnä pohjoisten valtioiden valkoisiin eliittimiehiin) ja kaikkiin niihin, joista koostuu etuoikeutettujen hyväkseen käyttämä globaali halpapyöluokka.⁵

Globalisaatio merkitsee maailman naisille fallokraattisen oligarkian eli miesvaltaisen harvainvallan vapautta levittää vaikutusvaltaansa globaalina monikansallisena totalitarismina yli kansallisten rajojen (Ås 1999, 99). Myös Ngan-ling Chow arvostelee globalisaatiotutkimuksissa esiintyvää abstraktia teoretisointia, jossa joko ei juurikaan huomioida sukupuolivaikutuksia tai ei tiedosteta itse globalisaation sukupuolittunutta luonnetta (2003, 444). Chow pyrkiikin toimittamassaan *International Sociology* -lehden erityisnumerossa (2003) vastaamaan

tähän tarpeeseen ja haasteeseen. ⁶Naisnäkökulma ei näyttäydä alkuperäiskansojen globalisaatioanalyysissä yhtä keskeisenä kysymyksenä kuin osana uuskolonialismia nähdyin globalisaation vähemmistöpoliittiset vaikutukset (Armstrong 1995; Indigenous Affairs 2000). Näihin vaikutuksiin kuuluvat mm. alkuperäiskansojen DNA:n tai luonnonkasveihin liittyvän tiedon kaupallistaminen ja patentointi, heidän rituaaliensa, kulttuuristen käytäntöjensä ja tuotteidensa haltuunotto ja alistaminen markkinatarvoiksi sekä heidän maidensa riisto ja tuhoaminen erilaisten pato- ja energiahankkeitten nimissä (Shiva 1998). Esim. Dijaba esittää pessimistisen näkemyksen, jonka mukaan globalisaatio on vain voimattoman kolmannen maailman integroimista länsimaitten määrittelemään maailmanjärjestykseen tai ”agendaan” (Dijaba 1997, 112). Itse näen globalisaation nais- ja alkuperäiskansojen kysymyksiin erikoistuneena tutkijana nimenomaan kaupallista monokulttuuria eli yhtenäiskulttuuria edistävänä ja positiiviset sukupuoli- ja kulttuurierot tasapäistävänä prosessina jolle on luonteenomaista tasa-arvon röyhkeä eliittiehtoinen uudelleenmäärittely ja peitelty solidaarisuuden, yhteisvastuun, sosiaali- ja työturvan ulkoistaminen (Kailo 2000). Palaan tähän luvussa globaalitalouden sukupuolivaikutuksista.

Nämä muutokset vyöryvät markkinatalousfundamentalismin nimissä varsinaisen ”talouden” reviirin ulkopuolelle, kysymyksiin, jotka ulottuvat ihmisoikeuksista naisten asemaan. Viitataan monoakkulturaatiolla myös niihin moninaisiin prosesseihin ja käytäntöihin, jotka edistävät maailmanlaajuisia kulttuurien ja arvojen yhtenäistämistä ja biologisen moninaisuuden rapauttamista ja tuhoamista talouskasvudogmin ja jatkuvan ”kehitysdiskurssin” nimissä⁷. Siinä missä nationalismin pyrkimyksenä on ollut uhrata naisten ja vähemmistöjen ääni kansallisen edun, yhtenäisyyden, päämäärälle (Kailo 2000a), uhraa uusliberalistinen globalisaatio kaiken ei-tuottavan erilaisuuden lyhytnäköisen kaupallisen tehokkuuden arvoilleen. Nationalismi on korvattu monikansallisten yritysten yhtenäistämispolitiikalla; pidänkin 1990-luvulla entisestään voimistunutta taloudellisi-ideologista globalisaatiota heteropatriarkaalisen vaihtotalouden huippukautena. Vaikka luonnonvarojen vastuuton tuhlaaminen lyhytnäköisen ”talouskasvun” nimissä merkitsee loppujen lopuksi ekologista uhkaa kaikille, se vaikuttaa suorimmin juuri naisten ja vähemmistöjen itsemääräämispyrkimyksiin ja kaventaa heidän toimeentulomahdollisuuksiaan, puhumattakaan syrjäytyneiden ryhmien mahdollisuuksista kontrolloida alistamisensa ”luonnolliseksi” leimaavia diskursseja. Nämä diskurssit leviävät tietotekniikan kautta entistä tehokkaammin. René Descartes sanoi: ”ajattelen,

olen siis olemassa”; monikansallisten yhtiöitten markkinafilosofit saarnaavat puolestaan: ”kulutan, olen siis olemassa” (Kailo, 2000b). Valtio on eräänlaisena julkisen tilan heteropatriarkaattina läheisesti sidoksissa perheeseen eli yksityisen tilan patriarkaattiin. Globalisaatio merkitsee tämän vaihtotalousmallin vaikutuspiirin ulottamista koko globaaliin maailmankylään, jossa parilla sadalla monikansallisella yhtiöllä on enemmän varallisuutta ja valtaa kuin useimmilla maailman mailla:

Tutkimuslaitos Census Bureauun tekemä palkansaajaryhmiä koskeva erillinen tutkimus kertoi, että amerikkalaisyritysten johdon palkat nousivat vuodesta 1990 vuoteen 1999 huimat 535 prosenttia. Yritysten voitot nousivat samassa ajassa 116 prosenttia, totesi yhtiön laskentajohtaja Daniel Weinberg. Vuonna 1980 toimitusjohtaja sai keskimäärin 42 kertaa paremman korvauksen työstään kuin palkansaaja. Vuonna 1999 suhde oli 475-kertainen. 2000-luvulla erot ovat vain kasvaneet.
(Ojapelto 2006, 249)

Juha Siltalan tilastot *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* -teoksessa ovat yhtä järjestyttäviä:

500 suurimman yhtiön saamat osingot ovat kaksinkertaistuneet vuoden 1991 jälkeen ja osinkojen kasvun odotetaan olevan kaksi kertaa nopeampaa vuonna 1996. Yhtiöiden (rahoituslaitoksia lukuun ottamatta) pääoman tuotto on yli kaksinkertaistunut vuoden 1980 jälkeen eli niiden voitot ovat jopa kasvaneet nopeammin kuin köyhyys, mutta eivät sentään yhtä nopeasti kuin vankien määrä. 1990-luvun loppupuolella arvioitiin jo että maailman 357 rikkaimmalla ihmisellä oli saman verran omaisuutta kuin maailman kolmella miljardilla köyhimmällä ihmisellä.

(Siltala 2004, 124)

Mitä enemmän investoidaan miesyrittäjyyteen ja varsinkin miesvaltaisiin yrityksiin kulutusideologian mukaisesti, sitä vähemmän julkisia varoja suunnataan naisten kipeästi tarvitsemiin palveluihin ja kaikkien ihmisten tarvitsemaan terveelliseen ympäristöön. Tällainen vallan keskittäminen edustaa siis uhkaa tietenkin ei-eliittiluokan miehille, mutta nimenomaan vähemmän valtaa omaaville naisille kuten

myös alkuperäiskansoille ja erilaisille elämänmuodoille kokonaisuudessaan. Globalisaatioon liittyy eittämättä monia positiivisen kehityksen juonteita (esim. helpottunut maailmanlaajuinen tiedonkulku), mutta niitä on hehkutettu yksipuolisella, luokkaerot ja sukupuolivaikutukset kätkevällä tavalla. Globalisaatiosta voisi itse asiassa puhua myös pahimmillaan tekno-oligarkiaan eli teknologiaa-omaavaan harvaintaan johtavana prosessina, sillä taloudelliseen ylivaltaan yhdistynyt teknologinen pääoma on luomassa ja osittain jo luonutkin tilanteen, jossa yhä pienempi teknologiaa omistava ja käyttävä joukko kontrolloi yhä suurempaa varallisuutta. 84 % tietokoneen käyttäjistä asuu eisensteinin8 mukaan Pohjois-Amerikassa ja Pohjois-Euroopassa, 69 % heistä on keskimäärin 33-vuotiaita, 59.000 dollaria vuodessa ansaitsevia miehiä; Suomi johtaa listaa (eisenstein 1998, 73).⁹

Puhutaankin digitaalisesta kuilusta rikkaan pohjoisen ja köyhemmän etelän kehitysmaiden sekä miesten ja naisten välillä.

Kansainvälinen naisliike vastustaa eriarvoisuutta lisäävää globaalitaloutta tiedostamiskampanjoiden ja poliittisen toiminnan lisäksi myös harjoittamalla akateemista käytännönläheistä teorian luomista ja laittamalla ja nostamalla esiin patriarkaaliselle taloustieteelle vaihtoehtoisia uusia paradigmoja. Mitä tulee Suomessa tehtyyn sukupuolisensitiiviseen globalisaatiotutkimukseen, Suomessa globalisaation sukupuolivaikutuksia on käsitelty suhteellisen vähän. Eräsaari, Julkunen ja Silius (1995) analysoivat hyvinvointivaltion sosiaalipoliittisia kysymyksiä ja sukupuolijärjestelmää *Naiset yksityisen ja julkisen rajoilla* -kirjassaan, mutta eivät esittele laajemmin maapalloistumista. Tämä ei ole kritiikki vaan toteamus, että näiden uusliberalismin taustojen syvälle luotava analyysi lisää tietoisuuttamme siitä, missä meneillään olevassa kehityskulussa todella on kyse. Leena Eräsaari puolestaan on nostanut esiin ja analysoinut seikkaperäisesti Suomen hallituksen uusliberalistisia arvoja heijastavia lainvastaisia toimia Senaattikiinteistön luomisen yhteydessä. Kirjassaan *Julkisen tilan ja valtion yhtiöittäminen* (2002), Eräsaari pohtii julkisten tilojen ja rakennusten tehtäviä muistuttaen, että rakennushallituksen omistaessa ja hoitaessa julkisia rakennuksia, tilat olivat käyttäjille ilmaisia. Eräsaari osoittaa, että maapallon resurssien rajallisuus tekee tilasta tärkeän ja keskustellun, myös konfliktierhän aiheen. Kiinnostusta tiloihin lisää myös julkisen tilan muuttuminen yksityiseksi, yksityistä jäljitteleväksi tai yksityisen ja julkisen uudenlaisiksi liitoiksi. Kaupunkipolitiikassa puhutaan kumppanuudesta valtion ja kuntien organisatoristen muutosten myötä. Rakennush-

allituksen uudelleen organisoituminen on kirjassa esimerkkitapaus siitä, miten julkisille, varsinkin naisia työllistävälle ja heidän tarvitsemilleen palveluille voi käydä uusliberalistisen, tehokkuusajatteluun ja voitontavoitteluun perustuvan politiikan seurauksena. Hän käyttää tätä yhtä esimerkkiä valtion ”yksityistämisestä” eräänlaisena allegoriana tai symbolisesti puhuttelevana esimerkkinä siitä, mitä julkiselle sektorille ylipäänsä tapahtuu (Eräsaari 2002, 17). Valitessaan rakennushallituksen tutkimuskohteeksi vuonna 1997 hän ei vielä tiennyt, että siihen liittyvästä julkisen hallinnon rationalisoinnista tulisi paradigmaattista eli että se tulisi luomaan uudenlaisia käytäntöjä julkiseen hallintoon.

Eräsaari muistuttaa että ”globalisoituminen” julkisessa hallinnossa tapahtuu tiettyjen ideologioiden tai oppien, yksittäisten termienkin avulla. Suomen virkamiehet olettavat, että heidän tulee esimerkiksi kansainvälisyyden, EU:n ja OECD:n vuoksi muuttaa organisatorisia käytäntöjään, vaikka muut maat eivät ole läheskään yhtä auliita toteuttamaan uusliberalistista oikeaoppisuutta. Viitaten Thomas Wallgrenin kirjoituksiin, Eräsaari toteaa, että julkisessa hallinnossa näitä organisatorisia muutospaineita pidetään vääjäämättöminä, vaihtoehdottomina, vaikka muutokset sanellaan jossakin muualla kuin Suomen rajojen sisällä. Julkinen viranomainen hoitaa hallintoa tietyllä paikallisella tavalla ja tyyllillä. Paikallinen tapa ja tyyli on se ympäristö, johon uusi oppi siirretään. Rakennusviraston kohtalo ja sen naistyöntekijöiden, lähinnä siivoojien lainvastainen kohtelu on Eräsaaren teesin mukainen esimerkkitapaus suomalaisesta uusliberalismin sovellutuksesta ja sen epäoikeudenmukaisista sukupuolivaikutuksista. Hänen kontribuutionaan on osoittaa, kuinka kansainväliset suositukset tai ohjeet on siis käännetty paikalliseen hallintoon, politiikkaan, budjetteihin ja muihin käytäntöihin soveltuviksi (miesnäkökulmasta). Eräsaari osoittaa samalla kuinka Suomessa 1990 – luvusta tuli varsinainen yhtiöittämisen vuosikymmen, kuten valtionalouden tarkastusviraston raportti antaa ymmärtää (Tarkastuskertomus 16/98) (Eräsaari 2002, 21). Myöhäisen aloituksen lisäksi Pohjoismaille on ollut tyypillistä se, että suunnittelu ei tapahdu näkyvästi ja kokonaisvaltaisesti vaan yhtä asiaa kerrallaan muuttaen. Uudistuksista ei ole myöskään keskusteltu demokraattisesti, vaan ”yhden miehen komiteat” ratkovat nykyään julkisen hallinnon ongelmia. Hitaan aloituksen jälkeen kiihtyvä vauhti on myös tavallista (Eräsaari 2002, 21). Myös Anne Kovalainen myös kuvaa naisten työllisyysnäkyviä tavalla, joka nostaa näkyviin tulonsiirtojen sukupuolisuutuneen luonteen. Hän toteaa että ruohonjuuritasolla, julkisella sektorilla toimivien naisrytittäjien kohdalla tilannetta voisi verrata siihen

että yksilöllinen 'riski' kasvaa palkkatyössä lyhytaikaisten työsuhteiden myötä (Julkunen & Nätti 1995). Lyhytaikaiset työsuhteet ovat lisääntyneet Suomessa 1990-luvun laman aikana erityisesti julkisella sektorilla (Sutela 1998, Sutela ja muut 2001). Suurin osa (yli 70%) uusista sosiaali- ja terveyspalvelujen yrittäjistä on naisia, jotka ovat aiemmin toimineet julkisen sektorin työntekijänä ja joko jättäneet eläkeviran perustaakseen yrityksen, olleet piilotyöttöminä samassa kunnassa tai päätöksissä saamatta pysyvää virkaa (Kovalainen 2001). Julkisen sektorin ja sukupuolisopimuksen muutoksia ovat siis palkkatyön korvautuminen pakkoyrittäjyydellä.¹⁰ Nämä ovat siis taloudellisia vaikutuksia omaavan hallinnollisen sekä työelämän väkivallan ilmenemismuoto ja huolestuttava oire demokraattisten prosessien heikentymisestä Suomessa. Eräsaari on jatkanut näiden ilmiöiden kuvausta useissa viimeaikaisissa artikkeleissaan (Eräsaari 2006). Myös Raija Julkunen on tuottanut lukuisia hyvinvointivaltion ja naisten aseman alasajoa valaisevia tutkimuksia (Julkunen 2005, 2006).

Eräsaaren globalisaatio-tutkimus on siis varoittava esimerkki suunnasta, joka uhkaa suomalaisen työelämän tasa-arvon periaatteita sekä laajemmin kansanvallan edellytyksiä virkamiesvallan keskittyessä pienen keskustelemattoman joukon käsiin. Muutoin globalisaation sukupuolivaikutuksia on käsitelty Rosa Meriläisen toimittamassa *Naiset ja globalisaatio-* nettijulkaisussa, jota edeltäneeseen konferenssiin myös itse osallistuin (2002).¹¹ Itse olen kirjoittanut globaalitalouden sukupuolivaikutuksista niin akateemisella kuin ennen kaikkea ruohonjuuritason forumeilla (esim. Kailo 2004, 2005).¹² Naisten asemassa tapahtuneisiin muutoksiin ja ennen kaikkea heikennyksiin kiinnitetään lisäksi jonkun verran huomiota myös yleisemmin globaalitaloutta esittelevissä teoksissa, joita Suomessa on ilmestynyt verrattain paljon (esim. Isomäki 2005, Ojapelto 2006, Airaksinen 2004, Siltala 2004). Naisten asemaa käsittelevät osiot ovat kuitenkin varsin pinnallisia ja heiveröisiä tai ne ovat keskittyneet vain pieneen osaan monista globaalitalouden vaikutuksista. Huomiota ovat saaneet kuitenkin hyvinvointivaltion alasajo sekä prostituutio (Jyrkinen Penttinen 2005? Julkunen). Globaalitalouden sukupuolivaikutuksia on myös tutkittu kansalaisjärjestöissä (Maan ystävät, KEPA, Attac). Viitataan soveltuvin osin myös niiden kirjoituksiin. Toisaalta Hilikka Pietilä on kirjoittanut globalisaatioon liittyvistä ja tasa-arvoon kytkeytyvästä ilmiöstä jo paljon ennen kuin niiden naisten asemaan kohdistuvia paineita ymmärrettiin (Pietilä 2003).

Eräsaaren globalisaatio-tutkimus on varoittava esimerkki suun-

nasta, joka uhkaa suomalaisen työelämän tasa-arvon periaatteita sekä laajemmin kansanvallan edellytyksiä virkamiesvallan keskittyessä pieneen keskustelemattoman joukon käsiin. Muutoin globalisaation sukupuolivaikutuksia on käsitelty Rosa Meriläisen toimittamassa *Naiset ja globalisaatio*-nettijulkaisussa, jota edeltäneeseen konferenssiin myös itse osallistuin (2002). Palaan globalisaation sukupuolivaikutuksiin erillisessä luvussa, jossa laajennan sen koskemaan myös kehitysmaiden naisten elämän muutoksia. Uusliberalistisen eliitin kapinan sisällöt avautuvat lisää seuraavissa luvuissa. Seuraavaksi haluan esitellä toisen globalisaatioon liittyvän avainkäsitteen – rakennesopeuttamisen. Miten globalisaatiokehitys sysättiin liikkeelle, ja miksi?

2.3. RAKENNESOPEUTUKSEN ALKUASKELEET

JA ETENEMINEN

Euroopassa rakennesopeuttamista eli pakkointegroimista EY:n maihin aloitettiin jo Maastrichin sopimuksella. Yksi Suomen pitkäaikaisia demokratian, tasa-arvon, YK:n ja kestävän kehityksen puolustajia, Pietilä Hilkka Pietilä kuvaa kehitystä näin v. 2003:

Taloudellisesti koko maailmaa hallitsevat yhä selvemmin rikkaat teollisuusmaat. Ne ovat kuitenkin jakautuneet kolmeen valtapooliin, USA läntisellä pallonpuoliskolla, Japani Kaukoidässä ja Euroopan Yhteisö. Koko maailman elämää hallitsee nyt näiden kolmen välinen talous- ja valtakilpailu. Puhutaan kolmannesta maailmansodasta, kauppasodasta, jota nämä kolme valtakeskusta käyvät keskenään.

(Pietilä 1993, 17)

Pietilän mukaan monet maailmantalouden asiantuntijat vahvistivat jo tuolloin sen käsityksen, että tavoitteena oli palauttaa maailmanvallan keskus takaisin sinne, missä se oli kaikki siirtomaavallan vuosisadat. Entiset siirtomaavallat siis alkoivat rakentaa itsestään uutta yhteistä valtapoolia, Euroopan supervaltaa, joka olisi vahvempi kuin kilpailijat, USA ja Japani (Pietilä 1993, 17). Jos EY ja sitä seurannut EU pyrki kytkemään hyötyalueekseen – uusiksi alusmaikseen – koko muun Euroopan, tulisi siitä Pietilän mukaan 700 miljoonan tuottajan ja kuluttajan muodostama “kaikkien kauppablokkien äiti”, niin kuin amerikkalainen Lester C. Thurow, MIT:n liikkeenjohdon opetuksen dekaani en-

nusti (Pietilä 1993, 18). Kriittisiä äänenpainoja EU:n suhteen kuului jo tällöin. Pietilä siteeraa Joyaux'ta jonka mukaan Maastrichtin sopimus ei auta eurooppalaisten asiaa, sillä EY:n ongelmat ovat aivan muualla. Hän oli sitä mieltä, että Maastrichtin sopimus vain halvaannuttaisi Eurooppaa entisestään, sillä se vesittäisi vastuuta ja lisäisi riippuvaisuutta. Kun japanilaiset luottavat itseensä, me menemme itkemään Brysseliin (Pietilä 1993, 19). Pietilä pohti jo vuonna 1993:

Kannattaa katsoa kaikkea, mitä Euroopassa nyt tapahtuu siltä kannalta,

- edistääkö se yleensä ihmisten hyvinvointia sekä tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta ihmisten ja kansojen kesken,
- toteuttaako se kansanvaltaa, ihmisten oikeutta vaikuttaa koko elämänsä koskevaan päätöksentekoon,
- pyrkii se kaventamaan kuilua rikkaan Pohjoisen ja köyhän Etelän välillä muuallakin kuin Euroopassa eli rakentamaan tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmaa,
- rakentaako se rauhan maailmaa, perustuksia kestäväälle rauhalle vähentämällä ristiriitoja ja konfliktien syitä,
- kehittääkö sen inhimillisempää kulttuuria ja sitä kuuluisaa eurooppalaista humanismia jossa jokainen voisi kasvaa ja kypsyä ihmisenä, jossa rasismi, sorto, riisto ja väkivalta lopulta alkaisivat jäädä historiaan muistona ihmiskunnan menneestä tyhmyydestä ja kehittymättömyydestä,
- keskittääkö se voimansa ja keinosensa elämän ja luonnon suojelemiseksi ja säilyttämiseksi, kestäväen kehityksen aikaan saamiseksi, jotta vielä tulevat sukupolvetkin voisivat elää.

(Pietilä 1993, 12)

Pietilä viittaa ns. valkoiseen kirjaan, jossa jo tällöin lueteltiin yksityiskohtainen aikataulu kaupan esteiden poistamiseksi. Pietilä kuvasi, että kaikkiaan noin kolmensadan määräyksen toimeenpanolla vuoden 1993 alusta lähtien EY-maissa on tarkoitus toteuttaa täydelliset sisäiset markkinat, jolloin mitkään kansalliset rajat ja rajoitukset eivät enää muodosta estettä taloudelliselle kasvulle ja menestyvälle yritystoiminnalle (Pietilä 1993, 25). Käytännössä näiden tavoitteiden ehdottoman ylivertauisuuden takia voitaisiin myös kieltää ja estää kaikki sellaiset toimet (ympäristöpoliittiset, kuluttajapoliittiset, sosiaalipoliittiset jne.) jotka haittaavat kilpailua tai joita voidaan pitää 'kaupan esteinä' (Pietilä 1993, 25). Muistan itse varoittaneeni näistä ilmiöistä palattuani

Kanadasta Suomeen vuonna 1999. Ilmiöitä ei otettu vakavasti, sain kulla liioittelevani ja maalaavani mörköjä seinille. Saman lienee kokenut myös Pietilä osoittaessaan huolta talouden syvenevästä ylivallassa. Rakennesopeuttamisohjelmat, jotka ovat yhteiskunnallisen murroksen yhteinen suuri kertomus niin kehitys- kuin teollisuusmaissa, ovat edenneet pienin mutta määrätietoisin askelein kohti yhä vapaampaa, säätelemättömämpää kaupankäyntiä, jonka merkityksestä voidaan olla montaa mieltä. Kyse ei ole sopeutumisesta väistämättömään uuteen tulevaisuuteen, vaan sanelupolitiikasta, jolla kansalaiset yksinkertaisesti pakotetaan sopeutumaan korporaatiovaltaan. Tämän seurauksena 1990-luvusta muodostui uusliberalistien toiveiden äärimmäinen täyttyminen. USA ja Euroopan unioni alkoivat järjestellä koko maailman asioita niin sanotun Washingtonin konsensuksen mukaisiksi. Washingtonin konsensus tarkoittaa ajatusta siitä, että Neuvostoliiton romahduksen jälkeen maailmassa vallitsee nyt syvä ja jakamaton yksimielisyyttä siitä, että koko maailmasta muodostetaan USA:n tarjoaman mallin mukainen globaalinen markkinapaikka. Tämän maailmanlaajuisen markkinapaikan alueella tavarat, palvelut ja pääomat voivat liikkua vapaasti ja ilman tuontitullien, kiintiöiden, valtion tukiaisten tai muiden markkinamekanismeja vääristävien tekijöiden kaltaisia esteitä (Isomäki 2000, 69).

Rakennesopeutusohjelma – uusliberalismin pääväylä julkisten palvelujen korvaamiseksi yksityisillä palveluilla – viittaa vakauttamiseen, joka tähtää lainojen takaisin maksun nopeaan varmistamiseen, sekä varsinaista rakennesopeutusta, joka sisältää pidemmällä aikavälillä toteutettavia uudistuksia. Ohjelman ydinsisällön muodostavat tavallisesti seuraavat toimenpiteet:

- valuutan devalvaatio,
- valtion kulujen leikkaaminen,
- tukijärjestelmien alasajo,
- valtionyhtiöiden yksityistäminen,
- markkinoiden avaaminen
- ja viennin lisääminen

(Isomäki 2000, 70)

Talousinstituutit väittävät, että köyhien maiden ongelmat juontavat siitä, että ne ovat jääneet syrjään maailmankaupan rahavirroista. He ehdottavat siksi ratkaisuksi nopeita ”tervehdyttämisoperaatioita”

joiden avulla niistä voitaisiin saada tasaveroisia kilpailijoita rikkaampien maiden rinnalle. Tämä näkemys estää vaihtoehtoisten analyysien huomioimisen, koska se jättää köyhyyden historialliset ja kolonialismiin liittyvät taustasyöt avaamatta. WTO, IMF ja maailmanpankki ovat pyrkineet tukemaan kehitysmaita lainoin ja tukipaketein, jotta ne voisivat nousta köyhyyskierteestään. USA:n ja Iso-Britannian lisäksi myös Uusi Seelanti, Meksiko, Kanada, Venäjä, Viro sekä monet muut kehitysmaat ja Itä-Euroopan maat muuttuivat uusliberalistisen talouspolitiikan koelaboratorioiksi, ja Euroopan unioni vyörytti esiin yhä uusia koelaboratorioiksi ja Euroopan unioni vyörytti esiin yhä uusia direktiivejä joiden tarkoituksena oli tietyn ajan kuluessa muuttaa koko Länsi-Eurooppa samankaltaiseksi rajoittamattoman markkinatalouden temmellyskentäksi.

Ensimmäinen merkki tämän suuren uusliberalistisen aallon murto-omisesta oli pitkään salassa neuvotellun MAI-sopimuksen kaatuminen yhä laajenevaan kansanliikkeiden ja kansalaismielipiteen vastustuksen vuosina 1997 ja 1998. Tämä on hyvä esimerkki, että kansalaisjärjestöt omaavat reseptejä vastarintaan ja ovat monin tavoin onnistuneet hillitsemään, hidastamaan ja jopa estämään talouseliitin röyhkeimpiä suunnitelmia. Kyseessä oli ensimmäinen kerta jolloin teollisuusmaiden kansalaisliikkeet olivat voittaneet sekä USA:n hallituksen ja Euroopan unionin komission että ylikansalliset yritykset kaikkine painostuselimineen kamppailussa, joka oli ylikansallisten yritysten näkökulmasta mahdollisesti jopa ratkaisevan tärkeä (Isomäki 2000, 70). Seuraavaksi valaisen läheisemmin globalisaation ydinkäsitettä, uusliberalismia, jota useat vallanpitäjätäkään eivät ilmeisesti tunne teorian ja tutkimusten pohjalta.

2.4. UUSLIBERALISMI

Ei Suomessa ole uusliberalismia.

Liisa Jaakonsaari, Kirkkotorin koulutuskeskus, Oulu.¹³

Ei Suomessa mikään uusliberalismi vaikuta.

Liisa Jaakonsaari¹⁴

Uusliberalistinen talousmalli on aikamme johtava arvojärjestelmä, sillä sen omaavan kannatuspohjan ja resurssien tähden se on onnistunut levittämään lonkeroitaan yli talouselämän kaikille elämäntilanteille poliitikasta koulutuslalle, kulttuuriin ja jopa kirkkoihin. Rak-

ennesopeuttamisohjelmat ovat sen käytännön tason sovellus, ja on myös aihetta tutustua sen ylläpitämään ja levittämään käsitykseen ihmisyydestä, vaurauden tuottamisen edellytyksistä sekä syrjäytymisen syistä.

Tämä oppi alkoi vallata maailmaa 1970-luvulla ja voimistui eri puolilla maailmaa 1990-luvulta lähtien. Vappu Sunnarin mukaan ”se korostaa yksilöllisen nautinnon ja edun, etuoikeuksien tavoittelemisen oikeuksia ja velvollisuuksia mm. samanlaisten mahdollisuuksien retoriikkaa ja illuusiota hyväksi käyttäen kuten liberalismikin, mutta keskittyen juuri siihen. Uusliberalisti kantaa siis liberalistiakin vähemmän huolta siitä, mitä seuraamuksia toisille on hänen toimistaan” (Sunnari 2004). 1930-luvulla uusklassisen perinnön haastoi alun perin J.M. Keynes, antaen aihetta makrotalouden kehittymiselle ja hallituksen roolin oikeutukselle vakauttaa talouselämää. Keynes tarjosi teoreettisen pohjan hyvinvointivaltiolle ja sopimukselle täystyöllisyydestä. Uusliberalismia edeltävä liberalismi oli huomattavasti uusliberalismia solidaarisempi talousmalli: ”Keynesialainen valta-asema johti yli neljänkymmenen vuoden makrotaloudelliseen talouden hienosäätöön laajan vero- ja rahapolitiikan työkalujen kautta. Tällä kaudella luotiin ihmisoikeuksien julistus ja muita lisäsopimuksia jotka olivat työvoimaystävällisiä. Vaikka liberalismi ei ollutkaan kapitalismin muotona lähestulkoonkaan tasapuolinen työnantajien ja työntekijöiden oikeuksien suhteen, keynesialainen vallankumous kuitenkin suositti sellaista työympäristöä jossa oli laillista ja mahdollista edistää ja ottaa käyttöön köyhyyden vastainen ohjelma ja inhimillisen kehityksen ohjelma. Tänään uusliberalistinen talous merkitsee taka-iskua ja paluuta röyhkeään 1800-luvun ylivallan talousmalliin: markkinat dominoivat, yritysten oikeudet ovat mittana jota vasten kaikki muu mitataan, ja tehokkuus jyrää alleen tasa-arvon. Tänään monet uusliberalismiin kriittisesti suhtautuvat taloustieteilijät tutkivatkin ilmiötä uudelleen ja hyökkäävät perinteisiä uusklassisia (uusliberalistisia) oppeja vastaan. He eivät pidä oikeana, että tuottavuus, tehokkuus ja tuloksen maksimointi asetetaan työntekijöiden hyvinvoinnin edelle kilpailun ja pääoman jyrätessä kaiken muun (ks. esim. Scaperlanda 1990, 110-123). Mitä tulee uusklassisen talouden perusteisiin, vallitseva filosofia uusliberalistisen talouden takana sekä sen makrotaloudellisessa että makrotaloudellisessa muotoilussa on utilitarianismi. Se on myös filosofinen pohja useimmille nykyisille hallituksen päätöksenteon ylistysmetodeille. Utilitarianismi, joka kehittyi Englannissa 1700-luvulla, keskittyy tuloksiin eikä prosesseihin. Vaikka keynesialainen teoria

ei käyttänyt oikeuden kieltä, sillä oli perustavanlaatuisen ennakkoa-setelma kohti sellaisten instituutioiden ja politiikan välineiden perus-tamista jotka tarjoaisivat välttämättömän pohjan taloudellisten ja so-siaalisten oikeuksien edistämiseksi, suojelulle ja täyttymykselle.

Se, että uusliberalismi merkitsee taka-iskua työntekijöiden ase-man suhteen, on pyritty peittelemään erilaisissa talouspapereissa. Muutenhan se herättäisi vielä enemmän vastustusta kuin mitä on ta-pahtunut. Myös Pettman näkee uusliberalistisen ideologian lähinnä pyrkimyksenä luonnollistaa meneillään oleva kehityssuunta, liittää markkinoihin taianomaisia piirteitä, ja kääntää ihmisten huomio pois sen lukuisista poliittisista ja taloudellisista päätöksistä ja käytännöistä, ikään kuin ne eivät olisikaan poliittisia (Pettman 1999). Tässä mielessä todellakin on kyse pakko-ideologiasta, jota runnetaan läpi ja pyritään valtavirtaistamaan niin teollisissa länsi- kuin kehittyvissä maissa ikään kuin ainoana oikeana suuntana. Sikäli kuin uusliberalismi merkitsee kaikenkatoisten suhteiden sekä tasa-arvon itsensä uudelleenmäärit-telyä, on hyödyllistä luetteloida sen aiheuttamat muutokset. Sunnarin ja Kuorikosken mukaan seuraavat aiheet ovat keskeisiä globalisaation yhteydessä:

- Muutokset poliittisessa maantieteessä ja ydin-periferia suht-eissa, jotka aiheutuvat muutoksista vallan luonteesta ja sijain-nissa (Bauman 1998, Beck 1999, Held et al., 1999, Pettman 1999);
- Samanaikaisia globalisaation ja lokalisaation (paikallistamis-en) prosesseja, uusi rikkouden ja köyhyyden maantiede ja tiuke-mpi polarisaatio niiden välillä (Blackmore 1999, Tikly 2001);
- Muutoksia valtioissa (Pettman 1999), niiden instituutioissa (Tikly 2001, Eräsaari 2002), ja niiden kansainvälisissä, kansal-lisissa ja paikallisissa suhteissa;
- Muutoksia yksilöllisessä identifiikaatioissa ja suuntautumises-sa: esim. paikallisista toimijoista globaaleiksi kuluttajiksi (Bau-man 1998, Pettman 1999);
- Muutos julkisesta yksityiseen ja sosiaalisesta perhe- tai yk-silövastuuseen ja näihin liittyen yksityistäminen ja leikkaukset hallituksen menoissa yleensä (Pettman 1999)

- Käyttäjämaksut ja lisääntyvä yksityistäminen myös sellaisissa julkisissa palveluissa kuten koulutus (Samoff 1994),
- Muutos kielenkäytössä: sosiaalisesta oikeudesta kilpailuun, tuottavuuteen ja tehokkuuteen (Pettman 1999),
- Globaalin median, tietokoneteknologian ja telekommunikaation erityisasemat globalisaatioprosessissa (katso esim. Riddell 1996, Hoogvelt 1997, Pearson 2000), sekä näihin liittyen vaatimukset keskittyä enemmän sopivien taitojen hankkimiseen koulutuksessa (Riddell 1996)
- Kasvava määrä katulapsia kaupunkialueilla, lapsisotilaita ja nuorisorikollisuuden määrä (Tikly 2001, Sunnari & Kuorikoski 2005)

Sunnari ja Kuorikoski käyttävät uusliberalismia yhteenvetona merkitsemään muutoksia taloudessa, valtion politiikassa, paikallisissa ja yleisemmissä kulttuureissa samoin kuin yksilöllisissä identifikaatioissa ja suuntauksissa.

Aivan eri suunnassa kuin valtamediat, kansalaisjärjestöt suhtautuvat globalisaatioon sekä uusliberalismiin varsin kriittisesti. Attacin aktivisti Ville-Pekka Sorsa esimerkiksi puuttuu Attacin sivuilla julkaistussa artikkelissaan tärkeään asiaan, sosiaalisen suojelun tarpeeseen Euroopan unionissa. Päätän tämän luvun Sorsan kommentteihin, jotka antavat äänen takaisin valveutuneelle kansalle valtamedioiden valikoimien journalistien tai ekonomistien sijaan:

’Uljaan’ uuden Euroopan unionin (EU) 29.10.2004 allekirjoitetusta perustuslaista ilmenee, että EU:n keskeisiä tavoitteita on luoda ”sisämarkkinat, joilla kilpailu on vapaata” (ks. I-3 artiklan 2 kohta). Unionin tavoitteena on sellainen Euroopan kehitys, jonka perustana on ”erittäin kilpailukykyinen sosiaalinen markkinatalous” (ks. mainitun artiklan 3 kohta).

Tänä päivänä me jo tiedämme, että EU on tarjonnut kansalaisilleen massatyöttömyyttä, maatalousväestön räjähdysmäistä alasajoa ja sosiaalista kurjuutta. On selvää, että unionin julistama kilpailun vapaus ja kilpailukyky on ostettu vähempiossaisten työntekijöiden ja kuluttajien olosuhteita kurjistamalla. Aina silloin kun puhutaan kilpailukyvyn lisäämisestä, tiedetään, että tuo lisääminen tapahtuu työntekijöi-

den palkkoja ja oloja heikentämällä sekä sosiaaliturvaa karsimalla. Edellä mainituista seikoista johtuu, että palveludirektiivistä on jätettävä pois terveys- ja sosiaalipalvelut (kuten vaikeavammaisia henkilöitä koskevat 'palvelut'). Tuo käsite 'palvelu' terveyden ja sosiaalihuollon osalta on muuten varsin vastenmielinen. Ei vakavasti sairas tai vammaisen tarvitse 'palvelua' vaan hoitoa ja huolenpitoa. On huolestuttavaa, että meillä elinkeinoelämä ei tunne sosiaalista vastuutaan. Meillä elinkeinoelämä ottaa mallia roistovaltio-Yhdysvalloista. Elinkeinoelämän ainoa hokema on kilpailukyvyyn lisääminen. Luulen, että EU:n tavalliset kansalaiset (en puhu hyväosaisesta vähemmistöstä) ovat oikeutetusti huolissaan hyvinvointivaltion säilyttämisestä samoin kuin tyydyttävästä terveydenhoidosta ja sosiaalihuollosta. Luulen, että tavallinen ihminen ymmärtää, että nyt liikutaan uuden Euroopan unionin perustuslain voimaantulon kannalta kohtalonkysymyksissä. Summa summarum, Ville-Pekka Sorsan sanoin: "Tehkää sosiaalisesta mallista sosiaalinen!"

Esitelyäni globalisaatiota, rakennesopeuttamista sekä uusliberalismia eri näkökulmista, painottaen niiden yhteyksiä väkivaltaiseen hallintokulttuuriin, jatkan niiden kansainvälisten instituutioiden esitelyllä, jotka ovat tämän uuden uljaan virtuaalihallinnon toimeenpanijataho. Uusliberalistinen ideologia tuskin runnottaisiin läpi kautta maailman ja varsinkin vapaakauppa-alueitten, ellei sillä olisi erittäin vaikutusvaltaisia, rikkaita ja epädemokraattisia käytäntöjä halveksivia taustatahoja. Kun niin Euroopan Unioni kuin sen jäsen Suomikin on alistettu monin tavoin näiden instituutioiden jyrän alle, on tarpeen tuntea niiden vallan mekanismit ja pääsy tähän määräävään asemaan.

2.5. RAKENNEMUUTOSTEN JA UUSLIBERALISTISEN PÄÄ- OMAN VAPAUTUSLIIKKEEN PÄÄARKKITEHDIT WTO, IMF, WB

Maailmanpankki (World Bank, WB) ja Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) ovat Maailmankauppajärjestön (WTO) ohella vaikutusvaltaisimmat kansainvälistä taloutta ohjailevat järjestöt tänä päivänä. Toisen maailmansodan liittoutuneet valtiot perustivat Maailmanpankin ja IMF:n Yhdysvaltain johdolla 1944 Bretton Woodsissa, Yhdysvalloissa, turvatakseen sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja avoimen kansainvälisen talousjärjestelmän syntymisen. Järjestöjen luonnetta määräsi myös Yhdysvaltain hallituksen tarve turvata raaka-aineen saanti. Maailmanpankin tehtäväksi määriteltiin Euroopan jälleenrakennuksen rahoittaminen. IMF puolestaan perustettiin ohjaile-

maan kiinteätä, Yhdysvaltain dollariin pohjautuvaa valuuttakurssi-järjestelmää sekä myöntämään lyhytaikaista rahoitusta maksutasevaikeuksissa oleville jäsenmaille. Perustamisensa jälkeen G7-maat ovat laajentaneet järjestöjen tehtäviä radikaalisti.

Maailmanpankin rahoitustoiminta suuntautuu nykyisin pääasiassa kehitysmaihin. Vaikka niiden valta on erityisen suuri kehitysmaiden talouksiin, ei kehitysmailla ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa järjestöjen periaatteiden muotoutumiseen koska niiden äänimäärä ja vaikutusvalta on liian merkityksetön. Maailmanpankki on myöntänyt lainoja energiantuotannon ja teiden rakentamisen kaltaisten suurten infrastruktuurihankkeiden lisäksi myös sosiaalisten ja ympäristöhankkeiden rahoittamiseen. Maailmanpankki onkin käytännössä maailman johtava kehitysjärjestö, jonka rooli suhteessa YK:n kehitysjärjestö UNDP:hen on vahvistunut voimakkaasti 1990-luvulla. 1980-luvulta lähtien molempien järjestöjen myöntämien lainojen ehtona on ollut ”talouden rakennesopeutusohjelmien” toteuttaminen. Rakennesopeuttamisen vakioresepteihin on kuulunut muun muassa hintasäännöstelyn purkaminen, valtionyritysten yksityistäminen sekä ulkomaankaupan ”vapauttaminen”.¹⁵

2.4.1. MAAILMAN KAUPPAJÄRJESTÖ WTO

Vuonna 1995 perustettuun Maailmankauppajärjestöön (WTO) kuuluu 145 jäsenvaltiota (Suomi mukaan lukien). WTO:n tehtävä on valvoa kansainvälisen kaupan sääntöjä ja järjestää kauppaneuvotteluja. Se on foorumi, jolla käsitellään kaikkia kauppaan liittyviä kysymyksiä. Kansalaisjärjestöjen ja monien tutkijoiden tulkinnat painottavat WTO:n epädemokraattista toimintatapaa ja vaikutuksia. Esim. Maan Ystävät kirjoittavat, että ”WTO:n pyrkimys jatkuvaan maailmankaupan liberalisointiin synnyttää useita ongelmia. Ympäristösuojelua ja ihmisoikeuksia koskevat sopimukset jäävät helposti kaupan liberalisoinnin jalkoihin. Myös kuluttajan oikeudet ovat vaakalaudalla ...Yhä uusien alojen liberalisointi uhkaa myös hyvinvointivaltiota. Esimerkiksi koulutus- ja terveyspalvelujen avaaminen ylikansallisten yritysten kilpailulle voisi heikentää mahdollisuuksiamme nauttia tasokkaista ja kaikkien saatavilla olevista julkisista palveluista (Kepa 2003).

Nämä pelot ovat jo toteutuneet, kuten voim osoittaa luvussa, joka esittelee Oulun alueen palvelutuotannon sekä kunta- ja palvelurakennemuutoksen linjauksia. Monet tahot, ennen kaikkea Maailman sosiaalifoorumissa kokoontuvat kansalaisjärjestöt ovat vaatineet

WTO:n päätöksentekojärjestelmää muutettavaksi. Sen tulisi olla aidosti, ei vain retorisesti läpinäkyvämpi ja demokraattisempi. Muodollisesti päätökset tehdään WTO:ssa konsensuksella. Käytännössä suuret talousmahdit sopivat kuitenkin usein asiat keskenään ja painostavat kehitysmaat kantansa taakse. On väitetty että tämä painostuspolitiikka on kuin osoittaisi kehitysmailla aseella ja sanoisi: ”allekirjoita.” Keinot millä monet kehitysmaat on saatu suostumaan heille epäedullisiin ehtoihin ovat mm. piiloinen kehitysavuksi naamioitu kiristys. Ne tarvitsevat tiettyjä investointeja ja apupaketteja, koska ovat edelleen monin hienovaraisin tavoin riippuvaisia niitä aikanaan alistaneista siirtomaavalloista niiden pitkään jatkuneen kolonialistisen ylivaltansa seurauksena. Köyhillä mailla ei ole mahdollisuutta osallistua kuin murto-osaan sadoista vuosittain järjestettävistä WTO-kokouksista, joita järjestetään harvoin alueilla, jonne kehitysmaiden edustajien olisi halvempaa matkustaa. Kansalaisjärjestöissä vallitsee vaihtoehtoinen konsensus, heidän mielestään suuret maailmanparannuskokoukset tulisi järjestää kehitysmaissa ja niistä vielä köyhimmissä, koska näin niihin maihin tuodaan samalla rahaa ja tuetaan niiden talouksia. Niinpä maailman sosiaalifoorumit on järjestetty ja pyritään järjestämään erityisen köyhillä alueilla. Kun yli 100.000 kansalaisjärjestöaktivistia matkustaa kalliin, elitistisen sveitsiläisen Davosin vaihtoehdoksi valittuun Bamakoon, Afrikan Malille, tai Mumbaihin, Intiaan, samalla he näkevät omin silmin ja voivat tutustua paremmin näiden suurien vastakohtia, rikkautta ja köyhyyttä edustaville maille. Laajan konsensuksen mukaan etenkin köyhimmille kehitysmailla on annettava mahdollisuus säädellä talouttaan, sillä he eivät ole käyneet läpi samaa protektionistista suojatullien aikaa kuin vauraat teollisuusmaat, joilla on aivan eri tavoin mahdollisuus luopua tulleista saatuaan monilla aloilla johtoaseman. Maan ystävien mukaan järjestön avoimuutta ja reilua peliä on radikaalisti kohennettava, ja kehitysmaiden edustajien ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia osallistua neuvotteluihin on parannettava (Ks. lähemmin <http://www.kepa.fi> tai www.maanystavat.fi) Oma lähtökohtani, joka edustaa myös useiden kansalaisjärjestöjen sekä sosiologien, yhteiskuntatutkijoiden näkemystä on, että koko järjestelmä on epäoikeudenmukainen, itse asiassa vanhan siirtomaamentaliiteetin ja länsimaisen kulttuuri- ja talousväkivallan jatke. Tästä näkökulmasta avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen olisi vain maalaamista homeen päälle.

WTO on edelleen useimmille ihmisille lähes tuntematon elin, mutta uusliberalistit ovat Risto Isomäen mukaan kovaa vauhtia rak-

entamassa siitä koko kansainvälisen järjestelmän keskusorganisaatiota, eräänlaista puhtaasti yhtiötaloudellisin arvoin toimivaa maailmanhallitusta (2000. 61). Uusliberalismin kannattajien totalitaristinen visio on että WTO:sta tulisi luoda kansainvälinen elin joka pakottaisi kaikki maailman valtiot omaksumaan vapaan kaupan ja kilpailun sekä pääomien rajoittamattoman liikkuvuuden periaatteet ja muuttamaan koko oman lainsäädäntönsä näiden periaatteiden mukaiseksi. Samalla WTO valvoisi sitä, ettei yksikään maa myöhemmin lipeä ruodusta ja muuta lainsäädäntöään kaupan ja investointien vapautta rajoittavaan suuntaan.

Vaikka Suomen medioissa ei kuvata näitä meneillään olevien rakenteellisten uudistusten tausta-ajendoja, kaikille lienee tuttua puhe kilpailusta, pääoman vapaasta liikkuvuudesta sekä valtuutettujen sitouttamisesta muutokseen. Toisin sanoen, demokratia on korvattu kilpailukyvyllä ja arvojen keskiöön on pystytetty Raamatun kultain- en vasikka – mammonanpalvonta, kulutus ja pörssitalouden ehdoilla pyörivä paikallis- ja globaalitalous. WTO:n sopimuksista ollaan itse asiassa näiden kaavailujen mukaan luomassa eräänlainen maailman perustuslaki (WTO entisen pääjohtajan Renato Ruggerion käyttämä ilmaisu), EU:n paljon kiistelty perustuslakiluonnos edustaa samaa kehitystä. Kansanäänestyksiä ei haluta järjestää Suomessa eikä monissa muissakaan maissa sillä kansa saattaisi äänestää väärin. Miten siis voidaan yhä viitata Euroopan Unioniin rauhanprojektina tai demokraattisena liittona? Huolestuttavaa onkin että WTO:n perustuslakiin aiotaan kirjata periaatteita, jotka ajaisivat siis käytännössä esimerkiksi YK:n erityisjärjestöjen puitteissa neuvoteltujen sopimusten tai lainsäädäntöjen yli (Isomäki 61). Itse asiassa, WTO edustaa epädemokraattista, harvainvaltaista sanktiovaltaa, joka evätessään vaihtoehdot merkitsee väkivaltaista hallintaa. Uusliberalismin kannattajat haluaisivat myös antaa WTO:lle mahdollisuuden päättää poikkeuksellisen kevyen päätöksentekojärjestelmän kautta erittäin merkittävistä kauppapoliittisista rangaistuksista maille jotka rikkovat vapaakauppasopimusten säännöksiä vastaan (Isomäki 2000, Meriläinen 2000, Cavanaugh 2002). WTO merkitsee suurta uhkaa demokratialle, koska ratkaisut kiistakysymyksissä tehdään sen ehdoilla, epädemokraattisesti valittujen asiantuntijatahojen myötävaikutuksella tai taholta. Uhka on kirjattu järjestön sopimukseen. Tässä voidaan luottaa ylikansallisten yritysten voitonjanoon ja erikoistuneiden lakimiesten kekseliäisyyteen sekä myös riitojenratkaisuelimien tuomioihin, kun ryhdytään sotaan kansallisia lakeja tukitoimenpiteitä ja muita ei tariffiärisiä esteitä

vastaan markkinoiden avaamiseksi vaikka väkipakolla. Kansalaisia ja demokratiaa uhkaavat monenlaiset vaarat ovat jo selvästi näkyvissä ja kirjattuina, vaikka ne ovatkin vielä toteutumattomia. WTO:lla on itse asiassa jo nyt mahdollisuus päättää merkittävien kauppapoliittisten sanktioiden toteuttamisesta vain muutamasta ”teknisestä” asiantuntijasta koostuvien asiantuntijaneelien päätöksellä. WTO ja muut talousinstituutit perustavat ”demokratiansa” siis näennäisdemokraattiselle päätöksentekojärjestelmälle. Kuten Isomäki oivallisesti toteaa, tämä on verrattavissa siihen, että kaksimetristen heimo haastaisi pigmit pesäpallo-otteluun ja määräisi että samat säännöt pätevät lyhyempiin pelaajiin. Oikeudenmukaista? WTO:n mukaan tasa-arvon tulee olla mahdollisuuksien tasa-arvoa. Se, että peliin osallistujat olisivat jo paa-lupaikalla aivan erilaisissa lähtöasemissa ei sitä kiinnosta. Tasa-arvo merkitsee sille, että sanaa tasa-arvo on käytetty, ei sitä, että päätättäisiin lopputuloksen tasa-arvosta tai huomioitaisiin erilaisten maiden ja kulttuurien erilaiset lähtöasetelmat mm. suojatullien käytön suhteen. Tällä hetkellä sekä USA että Euroopan unioni ajavat edelleen johdonmukaisesti WTO:n vastuulla olevien asioiden listan jatkuvaa kasvattamista. Isomäki oivaltaa, että kansallisella tasolla tämä tarkoittaisi samaa kuin kaikkia yhteiskunnan sektoreita koskeva ylin päätöksentekovalta keskittettäisiin ulkomaankauppaministeriöön. Tällöin ulkomaankauppaministeri voisi sanella myös terveyden huoltoa, ympäristönsuojelua, teollisuuden aluetukia, kulttuuria ja kaikkia muita yhteiskunnallisen elämän alueita koskevat päätökset. Muilla ministeriöillä ja ministereillä olisi vain neuvoa-antava ja toteuttava rooli (Isomäki 2000. 62). On surullista todeta, että Isomäen vuonna 2000 ilmaisemat pelot ovat siis toteutuneet.

Valtiovarainministeriö tuntuu päättävän koulujen ja kirjastojen, taidemuseoiden ja yliopistojen sisällöistä. Senaattikiinteistöt ja niiden markkinavuokra ovat väline, jolla varsinkin naisvaltaiset alat pyritään ajamaan toimintansa alas – WTO:n toiveiden mukaisesti. Sitä ei toteuteta julmalla tyrannin käskyllä vaan välillisten toimenpiteiden ja sanelupolitiikan mekanismien avulla – vaatimalla vuokria, joihin näillä ei ole varaa. Niin, valtio kiskoo kiskurivuokria itseltään, ja suo tulospalkkioita virastolle, joka tekee tällä perusteella tuottavan tilinpäätöksen. Koska päiväkodit, kirjastot ja koulut eivät voi eikä niiden tarkoitus ole tuottaa voittoa, niitä kurjistetaan näillä absurdeilla sisäisillä ja nyt markkinaehtoisilla vuokrilla. Näin ns. tuottamattomat alat eli kansalaisten tarvitsemien peruspalvelujen tuottajat saadaan näyttämään kalliilta ja voidaan todeta, ettei niihin ole varaa. On saatava

aikaan säästöjä. Nämä keinot ajaa julkinen sektori alas WTO:n ja EU:n palveludirektiivin toiveiden mukaisesti ovat härskejä. Eihän mikään pakota valtiota kiskomaan osalta virastoistaan tai järjestämiltään palveluilta vuokria, joihin niillä ei voikaan olla riittäviä resursseja – resursseja joiden tulisi tulla valtion kassasta. Kafkamaista politiikkaa – ja kieroä.

”Kipeät päätökset” tulee delegoida valtiolta kunnille ja virkamiehiltä valtuutetuille. Näin voidaan ylläpitää demokratian pyhimyskehää, vaikka päätökset on valmisteltu aivan muualla, ja vaikka valtuutettujen kumileimasin-asemaan ei helposti voida vaikuttaa. Yhteenvetona, tutkijat kuten Isomäki ja Siltala osoittavat analysoidessaan uusliberalismia että historia siis toistaa itseään. 1830-luvun Englannissa toimeenpantu paketti: maaseutuväestön kurjistamiseksi toteutettu viljan tuonnin vapauttaminen ja yhteismaiden yksityistäminen sekä palkkojen säätelyn ja sosiaaliturvan purkaminen on myös meidän päivinämme se esikuva, johon kaikki uusliberalistiset kokeilut perustuvat (Isomäki 2000, 65). Tukia annetaan niille, jotka niitä eivät tarvitse (Björn Wahlroosin sokkerijuurikasviljelmät), ei niille, jotka tarvitsisivat niitä pelkästään elääkseen. Myös maaseutuväestön kurjistaminen on meidän päivinämme lähes yhtä oleellinen osa projektia kuin 1830-luvulla: sen tarkoituksena on nytkin varmistaa se, että kaupunkeihin kerääntyy riittävän suuri varasto köyhää, työtöntä tai alityöllistettyä työvoimaa. Tämä on myös meidän päivinämme tärkeää ammattiyhdistysliikkeen vaikutusmahdollisuuksien vähentämiseksi ja palkkatason polkemiseksi (Isomäki 2000, 65).

Alkuperäinen liberalistinen talouspolitiikan aalto katkesi ensimmäiseen maailmansotaan, mutta se elvytettiin henkiin heti sodan päättymisen jälkeen. Näin syntynyt vapaakauppapolitiikan toinen aalto johti 1920-luvun mittaan kasvaneeseen rakenteelliseen suurtyöttömyyteen, laajojen ihmisjoukkojen syrjäytymiseen, kysynnän pienenemisestä johduneeseen hintojen laskuun (deflaatioon) ja viimein vuoden 1920 pörssiromahdukseen, fasistisen liikkeen nousuun ja toiseen maailmansotaan. Tällä kertaa vapaakauppapolitiikka vaikutti siis ratkaisevalla ja kiistattomalla tavalla uuden maailmanpalon syntyyn (Isomäki 2000, 66).

Herää kysymys, voisiko tämä kehitys toistua? Jo nyt kuulemme huolestuttavia viestejä ääriyhmien ja äärioikeiston kannatuksen kasvamisesta esimerkiksi Itä-Saksassa missä laaja-alainen työttömyys ja sosiaaliturvaverkkojen purku aiheuttavat ahdingkoa, ja siitä seuraavaa väkivaltaa. Emmekö koskaan voi oppia historiasta? Emmekö voi tälläkään kertaa estää historian suurta käsikirjoitusta toistamasta juon-

taan? Vai seuraako uusliberalistista rakennesopeuttamista uudestaan fasismin nousu ja lama? Vai pitääkö katsoa jo sen jälkeiseen post-korporatiiviseen aikaan...? Isomäen mukaan sodan ja syrjäytymisen kauhuista opittiin. 1930-luvulla yhä useammat maat alkoivat noudattaa protektionistista talouspolitiikkaa parantaakseen työllisyytilannettaan ja saadakseen taloutensa jälleen kuntoon. Protektionistinen talouspolitiikka johtikin esimerkiksi Saksassa nopeasti laskevaan työttömyyteen ja taloustilanteen kohentumiseen (Isomäki 2000, 67) On tärkeää panna merkille, että koko USA:n sosiaaliturvajärjestelmä on viime aikoina muutettu pitkälti samansuuntaiseksi kuin tämä 1830-luvun Englantiin aikoinaan luotu epäinhimillisyydessään vertaistiaan hakeva järjestelmä. Myös Thatcherin hallituksen lainsäädännössä on ollut selkeitä kaikuja vuoden 1834 köyhäinhuolitoista, vaikka se ei mennytkään sosiaaliturvan purkamisessa yhtä pitkälle kuin USA:n politiikka (Isomäki 2000,64). Myös maaseutuväestön kurjistaminen on meidän päivinämme lähes yhtä oleellinen osa projektia kuin 1830-luvulla: sen tarkoituksena on nytkin varmistaa se, että kaupunkeihin kerääntyy riittävän suuri varasto köyhää, työtöntä tai alityöllistettyä työvoimaa. Tämä on myös meidän päivinämme tärkeää ammattiyhdistysliikkeen vaikutusmahdollisuuksien vähentämiseksi ja palkkatason polkemiseksi (Isomäki 2000, 65). Isomäki antaa epäsuorasti toivoa, etteivät WTO:n sanelupolitiikka ja talouseksperttien ylivalta kestä kun vapaakaupan yhteiskunnalliset seuraukset paljastuvat kaikessa räikeydessään – myös etuoikeutetuille. Vapaakaupan yhteiskunnalliset seuraukset Iso-Britanniassa olivat Isomäen mukaan niin hirvittävät, että järjestelmä pysyi koossa vain kolmisenkymmentä vuotta ennen kuin markkinoiden vapautta alettiin jälleen rajoittaa edes jonkinasteisen yhteiskunnallisen tasapainon palauttamiseksi. Uskon että näin tulee käymään nytkin. Voi kuitenkin olla että paluuta keynesiläiseen tai sitä radikaalimmin ekososiaalisesti kestäväan maailmankuvaan ja ideologiaan edeltää maaemon kosto. Ilmastonmuutos ja lämpöhuoneilmiö ovat vakavia seurauksia ympäristölakien sääntelyn purkamisesta ja kaiken alistamisesta lyhytnäköiselle, kestäättömälle luonnon- ja ihmisten kantokyvyn riistolle. Isomäki toteaa, että käytännössä Englanti alkoi irtautua vapaakauppapolitiikasta jo 1870-luvulla ja rakentaa askel askeleelta demokraattista hyvinvointivaltiota (Isomäki 2000, 65). Tuleeko nyt käymään samoin presidentti George W. Bush juniorin valtakauden lopulla? Tuleeko Yhdysvalloissa alkamaan uusi solidaarisemman sosiaalipolitiikan vaihe? Jo edellisellä liberalismiin diktatuurikehityksen aikakaudella eriarvoisuus johti lopulta murrokseen. Se oli

suurelta osin eräänlaisina vapaakauppapolitiikan vastareaktioina syntyneiden kansanliikkeiden kuten ammattiyhdistysliikkeen, osuuskuntaliikkeen ja talonpoikaisliikkeiden nousun ansiota. Tänään näitä vastarinnan muotoja vastaavat Maailman Sosiaalifoorumit ja niiden alueelliset vastineet, samoin lukuisat muut kokeilut, esim. ekokylät ja earth communities- yhteisöt (Korten 2006). Tarkoitukseni ei ole tällä kirjalla lietsoa epätoivoa ja kuvata uusliberalismin tuhoisuutta itsetarkoituksena. Tarkoitukseni on päinvastoin lisätä kansalaisten tietoisuutta aikamme todellisista uhkakuvista, joita valtamediat vähättelevät, jotta voisimme aloittaa todellisen muutosprosessin, kun vielä on aikaa. Jos sitä on.

Lopuksi otteita Anne Brunilan, metsäteollisuuden edunvalvojan sekä kansanedustaja Kimmo Sasin näkemyksistä koskien talouskasvua ja globalisaation johtomyyttejä. Anne Brunilan kirjoituksessa, ”Kipeitäkään päätöksiä ei ole varaa siirtää” (14.11.2006) toistetaan uusliberalistisille arvoille perustuvan kvarttaalikapitalismin perusliturgiaa:

Hyvä talouskehitys luo helposti mielikuvaa, että nyt voidaan rahaa panna palamaan lukuisiin hyviin kohteisiin ja perustelusti. Brunila veikkaa ettei seuraava hallitus pääse jakamaan rahaa yhtään helpommin kuin nykyinenkään.... taloudellisen ympäristömme muutos-vauhti kiihtyy. Kansainvälisellä areenalla globalisaation, teknologian kehitys sekä energia- ja ilmastokysymykset jylläävät. Kotimaassa väestön ikääntyminen ei ole jossain tulevaisuudessa vaan tässä ja nyt. Työvoimapula pahenee, talouden rakennemuutos kiihtyy. Suomi ei houkuttele investointeja eikä maahanmuuttajia. Tulevaisuuteen liittyy valtavaa epävarmuutta, eikä ole selvää, miten pitäisi toimia.

Suurissa muutoksissa politiikalta vaaditaan ennakkointikykyä ja ennakkoluulottomuutta. Kun vanhat temput eivät riitä, on uskallettava ottaa uusia käyttöön. Tulevalla hallituskaudella tarvitaan rohkeutta tehdä isoja päätöksiä, joilla ratkaistaan niin kunta- ja palvelurakenteen kuin yliopisto- ja korkeakoulujärjestelmän ongelmat, energian riittävyys, kilpailukyinen infrastruktuuri, työvoiman riittävyys, kannusta ja tehokas innovaatiojärjestelmä, verotus ja monta muuta asiaa.

Globalisaatio on edennyt siihen vaiheeseen, ettei maailmantalous enää sopeudu yksinomaan perinteisellä mallilla, jossa kehittyvät taloudet kurovat vähitellen umpeen kehittyneiden teollisuusmaiden etumatkaa. Kiinan ja Intian painoarvo

globaalitaloudessa on jo niin suuri ja kasvaa kovaa vauhtia, että perinteiset teollisuusmaat joutuvat omalta osaltaan sopeutumaan ja muuttamaan rakenteitaan, jos mielivät menestyä kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa. Tulevan hallituksen kannalta politiikka, joka vahvistaa yhteiskunnan ja talouden muutosvalmiutta, ja -kykyä sekä purkaa muutosta jarruttavia rakenteita, on avainasemassa.

Kuten esipuheessa mainitsin, eri puolueet näkevät tai syöttävät meille erilaisia painajaisia. Uusliberalismin arvostelijat pelkäävät eriarvoistumisen ja tuloerojen syvenemistä, demokratian alasajoa, ympäristöntilan heikkenemistä, ilmastonmuutosta. Sen kannattajat puolestaan pelkäävät mummojen lisääntymisvauhtia ja rollaattorisukupolven aiheuttamia menoeriä. Tai kilpailukyvyyn hiipumista. Ja lopuksi esittämälläni WTO-tulkinnoille täysin vastakkainen näkemys:

Globalisaation vaikutukset enimmäkseen myönteisiä

Globalisaatio etenee hallitusti. Taloudet kansainvälistyvät ja luovat ihmisille hyvinvointia. Viestintä- ja informaatioteknologia kehittyä liittämällä kansakunnat ja kansalaiset entistä tiiviimmin toisiinsa. Tämä lisää kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja pienentää konfliktien todennäköisyyttä.

Kuitenkin länsimaissa nousee vaatimuksia globalisaation hillitsemiseksi. Kehitys on vain epädemokraattisesti pysäytettävissä - ihmisten luovuutta rajoittamalla, vapauksia kontrolloimalla ja taloudellista toimintaa radikaalisti säätelemällä. Internet heikentää vielä jäljellä olevien totalitaaristen valtioiden mahdollisuuksia sensuroida tietoja tai harjoittaa ihmisoikeuksien loukkauksia salassa.

Globalisaatiota ei ole syytä torjua, sillä sen vaikutukset ovat voittopuolisesti positiivisia. Taloudellinen kasvu on vauhdittunut ja avoimessa taloudessa on luotu huomattava määrä uusia työpaikkoja, erityisesti ympäristöystävälliseen tuotanto-toimintaan.

Vapaakauppaan myönteisesti suhtautuneet maat ovat menestyneet parhaiten. Kaakkois-Aasiassa markkinoitaan avanneet valtiot ovat päässeet jopa kahdeksan prosentin vuotuiseseen kasvuun. Sen sijaan maissa, jossa sisäisistä poliittisista syistä halukkuus osallistua maailmantalouteen on heikointa, talous on polkenut paikallaan. Suomenkin viime vuosien vahva kasvu perustuu juuri uuteen teknologiaan, poliittiseen avautumiseen

ja maailmanlaajuisiin markkinoihin.

Maailmanlaajuiset markkinat merkitsevät joidenkin kohdalla merkittävien varallisuuksien syntymistä. Globaalitaloudessa varallisuus ei ole enää riippuvainen peritystä maaomaisuudesta, vaan ensisijassa henkilön omasta henkisestä kapasiteetista ja luomisvoimasta. Globalisaatio on nostanut työn ja erityisesti henkisen työn vihdoinkin pääomaa tärkeämmäksi. Syntyviä varallisuuseroja voidaan kaventaa tiettyjen mahdollisuuksien rajoissa kansallisen verolainsäädännön keinoin.

Globalisaatio on omalta osaltaan vahvasti myötävaikuttanut kansallisen säätelyn purkamiseen. Sitä on poliittisesti haluttu, koska vanhakantainen jähmettynyt sosiaalidemokratia saattoi 1970-luvulla Euroopan taloudet kleroottiseen tilaan. Poliitikojen halukkuus kontrolloida ihmisiä saavutti lakipisteensä ja kansalaiset halusivat siirtää päätösvallan säätelijöiltä itselleen. Tavoitteeksi asetettiin, että poliitikot eivät enää päätä siitä, mitä tuotteita maahan tuodaan ja suositaanko joitakin tuotteita. Nykyinen järjestelmä onkin olennaisesti demokraattisempi.

Markkinoilla tarjonnan rajoituksia tulee olla mahdollisimman vähän edellyttäen, että tuotteet ovat turvallisia ja kuluttaja saa niistä riittävästi tietoa. Jokaisella ostopäätöksellään kuluttaja vaikuttaa markkinoiden, tuotannon ja työllisyyden kehitykseen. Jokainen voi omilla valinnoillaan suosia Reilun kaupan baaneja tai eteläafrikkalaista punaviiniä. Avoimen maailmantalouden kuluttajavalta antaa kuluttajalle oikeuden äänestää asioista jokaisen ostoksensa yhteydessä.

Globalisaatioon liittyy kaikkien ilmiöiden tavoin myös negatiivisia piirteitä. Olenkin odottanut ehdotuksia realistisiksi keinoiksi, joilla globalisaation vaikutusten oikeudenmukaisuutta lisätään.

Jos globalisaatiokritiikin sanansaattajaksi perustettu Attac tekee rationaalisen valinnan, siitä tulee Maailman kauppajärjestö WTO:n vahvin tukija. WTO luo maailmankauppaa sitovia sääntöjä, joita tarvitsemme myös tasapuolisuus- ja oikeudenmukaisuussyistä. Tällöin emme joudu toimimaan vahvemman oikeudella. WTO soveltuu hyvin tähän tehtävään erityisesti siitä syystä, että päätökset tehdään 140 valtion voimin yksimielisesti.

WTO:n olennainen tehtävä on tullien alentaminen ja kaupan esteiden poistaminen. Kaupan lisääntyessä ja kansalaisten päästessä osalliseksi hyvinvoinnista vahvistuvat myös demokratia ja ihmisoikeudet. WTO:n puitteissa olisi saatava luotua yhteiset suoria investointeja koskevat perussäännöt. Tämä hyödyt-

täisi erityisesti kehitysmaita, jotka tarvitsevat investointeja ja joiden poliittiseen järjestelmään liittyvät epävarmuudet ehkäisevät niiden saamista.

On myös toivottavaa, että saamme nykyistä kattavammat säännöt julkisille hankinnoille. Italiassa kutsutaankin EU:n julkisia hankintoja koskevaa lainsäädäntöä parhaaksi korruption estäjäksi.

Avoimen maailmantalouden vastustajat eivät ole kyenneet myöskään mieltämään taloudellisen keskinäisriippuvuuden myönteistä turvallisuuspoliittista merkitystä. Kun sosialismin romahtaminen päätti kylmän sodan asetelman, nyt käynnissä oleva taloudellinen integraatio yhdenmukaistaa taloudellisia intressejä, supistaa elintaseroja ja vähentää valtioiden välisten sotilaallisten konfliktien todennäköisyyttä.

Täytyykin ihmetellä, minkä arvojen puolesta WTO:ta vastustavat mielenosoittajat työskentelevät. Seattlen WTO-kokouksessa osalla Yhdysvaltain ay-liikkeestä oli tarkoituksena estää protektionistisin keinoin teollisuustuotteiden tuonti kehitysmaista ja maatalousjärjestöt suhtautuivat torjuvasti kehitysmaiden maataloustuotteiden tuontiin EU-alueille.

Moni kansalaisjärjestö haluaa puuttua kehitysmaiden poliittiseen päätöksentekoon. Seattle osoitti, että vastakkainasettelu kansalaisjärjestöjen ja kehitysmaiden välillä on usein yhteen sovittamaton.

Eräät globalisaation kiihkeimmät vastustajat perustavat toimintansa synkkien uhkakuvien luomiseen. Se on tyyppillistä ääriliikkeille ja populistisille poliitikoille. Suomalaisessa keskustelussa uhkakuviksi on viime vuosina nostettu esimerkiksi ulkomaalaiset, Euroopan unioni tai ydinvoima. Onko nyt globalisaation vuoro?

Ulkomaankauppaministeri Kimmo Sasi
Helsingin sanomat, mielipide 16.5.2001

Jaakko Kiander jaksaa ihmetellä, mikä ihmeen viisaus sisältyy siihen, ettei mitään hyvää muka voida saavuttaa ilman hirmuisia uhrauksia ja kauheita kärsimyksiä. ”Kun lukee pääkirjoituksia ja talouslehtiä, niin siellä toistuu aina sama fraasi: nyt tarvitaan kipeitä päätöksiä. Miksi kipu olisi aina hyvä?” (Siltala 2004, 116).

¹ Puolueiden välillä toki on eroja, ja osa tietoista valtapolitiikkaa onkin sen käsityksen luominen, ettei vasemmistopuolueissakaan olisi eroja. Vaalien alla puolueiden enemmistö nostaa esiin ”vasemmistolaisteemoja” (köyhyyden, syrjäytymisen estämistä, palvelujen parantamista jne.), mutta vaalien jälkeen viimeiset pari kymmentä vuotta vallassa olleet hallituspuolueet SDP sekä Keskusta jatkavat samaa pääomaa suosivaa linjaansa. Itse vaaleista on muodostumassa markkinaviihdettä, lööppi- ja skandaalipolitiikkaa, jolla mediat rikastuvat. Koska vaalityöhön tarvitaan yhä enemmän rahaa samaan aikaan kun julkinen tila, jossa ehdokkaat voisivat tuoda esiin tietoa tilaisuuksista ja vaaliohjelmistaan supistuu ja muuttuu jopa maksulliseksi, rahanvalta heijastuu mitä ilmeisimmin myös vaalituloksiin.

² Soros (1998), Bourdieu (1988), Friedman ja Luttwak (1988) ovat hänen mukaansa samoilla linjoilla: Friedmanin mukaan globalisaatio on vahva makrotaloudellinen voima, joka muokkaa jokaisen ihmisen elämää nyt ja tulevaisuudessa (Väyrynen 1999, C2).

³ Niistä olen tutkinut erityisesti Helsingin Sanomia sekä Kalevaa vuodesta 1999 tähän päivään.

⁴ Ks. myös Laitinen, teoksessa Meriläinen 2002, 39.

⁵ On muistettava, että myös ns. kolmannen maailman mieseliitti haluaa lisääntyvästi yhdistää etujaan länsimaisen johtavan mieseliitin kanssa.

⁶ Ks. myös Pyle 2003; Sassen 2000; Hale 1995; Goldsmith 2002; Ehrenreich 2003; Pietilä 1990, 1997, 1998; Day 2002; Miles 1996, 2000; Lindström 2003; Misra 2002; Lakeman 2000 koskien globalisaation sukupuolivaikutuksia. Suomessa globalisaatioteoriat eivät juuri käsittele sukupuolivaikutuksia, paitsi satunnaisin viittein (ks. kuitenkin Meriläinen 2000, Kantola et al. 1999).

⁷ Näihin vaikutuksiin kuuluvat mm. alkuperäiskansojen DNA:n tai luonnonkasveihin liittyvän tiedon kaupallistaminen ja patentointi, heidän rituaaliensa, kulttuuristen käytäntöjensä ja tuotteidensa haltuunotto ja alistaminen markkinatavaroiksi sekä heidän maidensa riisto ja tuhoaminen erilaisten pato- ja energiahankkeitten nimissä (Shiva 1998).

⁸ Ks. esim. Mies & Shiva 1993; Shiva 1993; 1998; 2003; Kailo 1998, 2002a, 2000b, 2004b, 2003b, 2005a, 2005b, Giddens 1987.

⁹ eisenstein ei kirjoita nimeään eikä muitakaan erisnimiä isolla alkukirjaimella.

¹⁰ Joulukuussa 2003 Genevessä pidetty maailman tietoyhteiskuntakonferenssi nostikin esiin digitaalisen kuilun ja uhkakuvat tiedonhallinnan monopoleista (HS 13.12.03.). Teknologiakehityksen suoma ”edistys” on malliesimerkki myyteistä, jolla edistetään luuloa naisten kohtaamasta hyödystä, vaikka tilastot kertovat aivan muuta Esim. Wichterichin mukaan ”Työpaikkojen dramaattisen vähenemisen pääsyyinä

on tekstiilialalla, niin kuin muillakin aloilla, rationalisoinnista ja teknologisesta muutoksesta aiheutuva tuottavuuden kasvu. Naisten työtehtävät ovat siirtyneet tietokoneohjatuille kangaspuille ja roboteille. Kaukomaiden halpa työvoima on vain toissijainen syy tekstiilialan maailmanlaajuiselle rakennemuutokselle. Tämä merkitsee samalla sitä, ettei globalisaatio riitä ainoaksi selitykseksi Euroopan maiden joukkotyöttömyydelle” (Wichterich 2002, 24.). Carpenter (1894) havaitsi jo 1800-luvulla teknologian vaikutukset naisten työolosuhteiden heikentymiseen. Onkin syytä muistaa ettei teknologinen ”edistys” sinänsä takaa hyvinvointia, vaikka esimerkiksi kodinkoneitten onkin uskoteltu lisänneen naisten vapaa-aikaa. Olennaista on ollut ennen ja nyt se, miten ”lisääntynyttä” aikaa on hyödynnetty; naisten kohdalla automatisointi on yleensä johtanut työpaikkojen menetykseen. Se on usein pikemminkin edesauttanut naisten ja muun työvoiman ”vapauttamista” vielä tehokkaampaan hyötykäyttöön ja merkinnyt yhtäältä lisävoittoja tuotantovälineiden omistajille ja toisaalta teknologiaa hyödyntävän miesteollisuuden vallankasvua. Kuten eisenstein on myös osoittanut (1998), globalisaatioon yhdistetty tietotekninen kehitys ja teknologiset mullistukset ovat jälleen kerran johtaneet eriarvoisuuden kasvuun teollisuusmaiden ja ns. kehitysmaiden, miesten ja naisten välillä.

¹¹Hyvinvointivaltio organisoitu uudelleen – entä sukupuolijärjestelmä, Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvojulkaisuja 1:6, 55.

¹² Olen itse myös julkaissut globalisaatiota käsitteleviä, sukupuolisensitiivisiä kirjoituksia vuodesta 1998 joista osa myös käsittelee ”lahjataloutta” tai naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, monoakkulturaation ja globalisaation kehyksissä (Kailo 1998, 2000a, 2000b, 2000c, 2000d, 2002a, 2002b, 2004a, 2004b, 2004c).

¹³ Olen toiminut vuodesta 2001 Attac -kansalaisjärjestön naisteemaryhmän ja –kampanjoiden koordinaattorina (femAttac), järjestänyt vuosittain opintopiirejä tai muita kansansivistysseminaareja, missä olen nostanut esiin naisten asemassa tapahtuneita mielestäni mullistavia muutoksia. Olemme myös pitäneet seminaareja Suomen sosiaalifoorumissa, mm. kutsuen tilaisuuteen Anneli Jäätteenmäen, Rosa Meriläisen, Outi Ojalan ja muita poliitikkoja, joiden tasa-arvoasioiden käytännön tuntemus oli tärkeätä saada esiin.

¹⁴Vuonna 2003 pidetyssä ”Rahat tai henki – Vai kuinka? Suuri Paneelikeskustelu Terveystieteiden tilasta” –tilaisuudessa Oulussa, kirkkotorin koulutuskeskuksessa.

¹⁵ HYVA ry:n järjestämä hyvinvointipalvelujen tulevaisuus paneeli, Kirkkotorin koulutuskeskus, Oulu, 6.12.2007.

¹⁶ Lue lisää http://www.kepa.fi/kampanjat/kehitysrahoituskampanja/praha2000/imf_wb.

3. KILPAILUTALouden VAIKUTUKSET NAISTEN ASEMAAN – SEKAMETELISOPPA JA PAKKOPAASTO

Uusliberalistisen kilpailutalouden arvojen mukaisesti sosiaalipalveluja on leikattu ja julkista vastuuta koulutuksesta, terveydestä, perheiden tukemisesta, lastenhoidosta ja sosiaalisesta hyvinvoinnista on vähennetty niin Suomessa kuin Afrikan maissa. Ammattiliittojen vaikutus ja rooli on supistunut ja työntekijöiden oikeudet, työterveyshuolto ja työsuojelu ovat heikentyneet. Tästä juontaakin naisia kohdannut henkinen väkivalta jota olen kuvannut yllä. Kun hoivatyötä delegoidaan yksipuolisesti naisille ja näin lisätään heidän työmääräänsä – olkoonkin kyse omien omaisten hoivasta – samalla heikennetään naisten kilpailukykyä työelämässä.¹ Tehokkuuden ja säästöjen painottaminen on myös kurjistanut naisten, varsinkin vanhusten ja palvelukotien/vanhainkotien naisten, arkea päiväkotien lisäksi. Tehokkuus on merkinnyt mm. palvelujen ja hoitohenkilökunnan karsintaa ja sallittavien aputoimien rajaamista. Monet hoiva-alan työntekijät turhautuvat työssä, jossa eivät saa viettää laatu-aikaa ”asiakkaidensa” parissa ja jossa esimerkiksi vanhusten henkiselle hyvinvoinnille tärkeät kauppareissut on jätetty pois. Jos ylimmän tason päättäjien joukossa olisi enemmän sosiaalisiiin kysymyksiin herkemmin samaistuvia naisia, kyseenalaistettaisiinko aikamme teho- ja kilpailutaloutta kovemmin? Julkisen sektorin suurimmat leikkaukset kohdistuvat terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Naiset kärsivät näistä leikkauksista sekä työntekijöinä että asiakkaina, sillä vastuu perheen lasten koulutuksesta ja terveydestä lankeaa tavallisesti äidille.

Heinonen muistuttaa, että tämä ero julkisesti ja yksityisesti tuotettujen palveluiden välillä on suuri myös palvelutyöntekijän kannalta:

Auttamisen moraalit muuttuu, kun kaikista ihmisistä ei enää saa eikä tarvitse pitää huolta ... hyvinvointipolitiikan ammattilais-ten ei ole helppo puolustaa huono-osaisten oikeudenmukaista tukea ja oikeuksia. Raha- ja tehokkuuskeskeinen puhetapa vahvistuu, samalla kun tarve välittämistä, yhteisöllistä huolenpitoa korostavalle eettiselle puhetavalle lisääntyy. Anna Metteri on tältä osin perustellusti puhunut lisääntyneistä kohtuuttomista tapauksista sosiaalipolitiikan kentällä Lisäksi on tietenkin aivan eri asia tehdä työtä kuntatyöntekijänä kuin pätäkätöissä

nälkápalkalla suurella palvelualan monopolilla, vaikkapa ylikansallisessa omistuksessa olevalla International Servisystemillä.

(Heinonen 2006, 22-24)

On mielestäni käsittämätöntä, ettei tämän meneillään olevan PARAS-hankkeen sukupuolivaikutusten arviointi ole ylittänyt uutiskynnystä edes vaalien alla. Olen itse kirjoittanut yleisönosastoille sekä pyytänyt tasa-arvoministeri Tuula Haataista ottamaan asian esille. Tämä ei ole johtanut mihinkään. Kuntauudistus ja kuntaliitokset ovat historiallinen murros naisvaltaisten alojen naisten työelämässä. Naiset on kautta historian kasvatettu suuntautumaan näille opetus-, sosiaali-, terveys- ja hoiva-aloille ja ne työllistävät edelleenkin lähinnä naisia. Kun nämä vakinaiset ja myös määräaikaiset työpaikat kuntaliitosten myötä alistetaan ”uudelleen järjestelyille” joissa osa työpaikoista katoaa ja monet ulkoistetaan, ei ole kyse mistään pienestä työelämänmuutoksesta. Kun ulkoistaminen lisää yritysten valtaa ja mahdollisuuksia, verovaroja siis suunnataan miesvaltaiselle reviirille naistyöpaikkojen tai ainakin säällisten, vakinaisten työpaikkojen kustannuksella.

3.1. MIESTEN JA NAISTEN PALKKAEROT

Mitä tulee miesten ja naisten palkkaeroihin, ne ovat jo pitkään, ennen uusliberalismiakin olleet puheenaiheena. Siihen, että naisten euro on vain noin 80 c. miehen eurosta kilpailutalous ei arvoillaan ainakaan tuo muutosta. Elinkeinoelämän valtuuskunta EK on esittänyt ratkaisuksi naisten kannustamista miesvaltaisille, paremmin palkatuille aloille. Tällä ei kuitenkaan puututa ongelman syviin syihin vaan vahvistetaan miesnormeja tasa-arvon taustalla. On kuitenkin suuri osa naisia, joille tasavertaisuus merkitsee pikemminkin naisvaltaisten alojen naistyön arvostusta, ei vain juhlapuheissa vaan käytännössä – ja palkoissa. Kokoomuksen ratkaisuehdotus hoiva-alan työvoimapulnan ja muiden ongelmien suhteen kouluttaa filippiinäläisnaisia Suomen työelämän uudeksi renkiloukaksi naisten töihin. Tällä ongelmia ei ratkaista vaan luodaan aiuvan uusia ongelmavyyhtejä ja ihmisoikeuksien hengen vastaisia järjestelyjä. Tuskin naiset tulisivat tänne hoitamaan toisen maan vanhuksia ja sairaita, jos heillä olisi vaihtoehtoja. Vaihtoehdottomuus on väkivallan muoto. Naisten työelämässä ja palkkauksessa on kuitenkin tapahtunut merkittäviä heikennyksiä, vaikka palk-

kakuilu juontaa kauempaa historiassa. Myös Suomessa sekä tuloerot että miesten ja naisten väliset palkkaerot ovat kasvaneet: vuonna 1990 olivat valtioveron alaiset naispalkansaajan tulot 68,7 prosenttia miespalkansaajan tuloista. Kymmenen vuotta myöhemmin naisten tulotaso oli 67, 4 prosenttia miesten tulotasosta. Tuloerot kasvoivat myös maan sisällä. Suurimmillaan ero oli Uudenmaan ja Lapin maakunnan välillä: valtioveronalaiset naispalkansaajan tulot olivat vuonna 1999 Lapin maakunnassa keskimäärin 13.0000 euroa ja Uudenmaan maakunnassa 18.000 euroa (Pikkala 2003, 77).²

Nais- ja miesvaltaisimmat ammatit

Vuonna 2005 naisten osuus oli suurin asiakaspalvelutyöntekijöissä (88,3 %)(1). Seuraavaksi tulivat terveydenhuollon asiantuntijat (87,1 %), palvelu- ja suojele- ja hoitotyöntekijät (82,6 %). Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijöistä 79 prosenttia oli naisia. Toimistotyöntekijöistä oli 77 prosenttia naisia. Malleista, myyjistä ja tuote-esittelijöistä oli 70 prosenttia ja opettajista ja muista opetusalan erityisasiantuntijoista 67 prosenttia.

(Tilastokeskus 2007, 38)

Edellä olen jo viitannut prekarisaatioon – epävarmojen ja määräaikaisten työsuhteiden yleistymiseen ei vain yksityisellä vaan myös ja ennen kaikkea julkisella sektorilla. Naisvaltaisten alojen harvat miespuoliset työntekijät sijoittuvat yleensä johtoasemiin. Samaan aikaan kun naistyöpaikkoja karsitaan, johtoportaan palkkoja on nostettu reippaasti. Kun julkista sektoria supistetaan ja kuntia yhdistetään, luodaan tietoisesti kysyntä ja edellytykset yksityistämiseksi ja/tai lähidemokratian heikentymiseksi, joka johtaa vallan ja omaisuuden keskittymiseen lisääntyvästi miehille. Julkisen sektorin alasajo ja kuntien kurjistaminen ovat lisäksi johtamassa palvelumaksujen nostamiseen ja lisätyöhön ennen kaikkea naisille. Huolenpito ihmisistä ja heidän perustarpeistaan kaupallistuu: se virtaa sinne missä on rahaa, ei missä siihen on tarvetta.

Globalisaation voittajat, monikansalliset yritykset ovat nekin miesvoittoisia valtapiirejä, jotka päihittävät aloittelevat nais- ja pienyritykset mennessä tullen. Markkinatalous suosii suuria ketjuja, pääomansijoittajia ja vaikutusvaltaisia talouspiirejä. ”Suomen kilpailukyvyllä” viitataan lähinnä miesaloihin, sikäli kuin miesaloja ei velvoiteta osallistumaan vanhemmuuden sosiaalisten kustannusten jakoon. Paljastavaa onkin, että miesvaltaiset alat ovat esittäneet perhevapaitten kustannusten

maksattamista verovaroin, jos niihin yleensäkin suostutaan. Naisalojen naistyönantajien on odotettu kuitenkin itse kattavan äitien sosiaaliset kulut.

Alla luettelemani tiedot sukupuolten välisestä työllisyysasteen eroista ovat Marjut Pietiläisen pro gradu tutkimuksesta vuodelta 2006:

Erot työllisyydessä ja työttömyysasteessa pieniä

Sukupuolten välinen ero työllisyysasteessa ja työttömyydessä on pieni, mutta tasa-arvo ei edelleenkään toteudu palkoissa eikä kotitöissä. Kansanedustajista vajaat neljäkymmentä prosenttia on naisia.

Suomessa naisten työllisyysaste on korkea ja sukupuolten välinen ero työllisyysasteessa pohjoismaalaiseen tyyliin pieni verrattaessa tilannetta esimerkiksi Turkkiin, Maltaan, Kreikkaan tai Italiaan. Turkissa naisten työllisyysaste on vain noin 25 prosenttia miesten työllisyysasteen ollessa lähes 70 prosenttia.

Suomessa osa-aikatyö ei ole kovin yleistä. Työllisistä naisista noin 19 prosenttia on osa-aikatyössä. Miesten osa-aikatyön osuus on vaihdellut vuosien mittaan ja on tällä hetkellä alle 10 prosenttia. Niissä Euroopan maissa, joissa osa-aikatyö on tyypillistä, myös työllisyysaste on korkeampi kuin maissa, joissa osa-aikatyö on epätyypillistä. Esimerkiksi Hollannissa 75 prosenttia työllisistä naisista tekee osa-aikatyötä ja miehistäkin reilu viidennes. Muissa Pohjoismaissa tehdään osa-aikatyötä enemmän kuin Suomessa, mutta Itä-Euroopassa sen sijaan osa-aikatyötä tehdään todella vähän.

Osa-aikatyö on keskittynyt voimakkaasti tietyille toimialoille.

Kaupan alalla osa-aikatyön osuus on 24 prosenttia ja naisvaltaisella vähittäiskaupan alalla 38 prosenttia. Osa-aikatyötä tekee päätoimessaan kaupan alalla työskentelevistä naisista 37 ja miehistä vain 10 prosenttia. Vähittäiskaupan alalla osa-aikatyötä tekee 44 prosenttia naisista ja 22 prosenttia miehistä. Majoitus- ja ravitsemistoiminnassa sukupuolten välillä ei ole eroa osa-aikatyön tekemisessä. Rakennusalalla miehet eivät tee osa-aikatyötä, mutta alan harvat naiset kylläkin.

Yleisimmät syyt osa-aikatyöhön ovat opiskelu ja kokoaikatyön puuttuminen. Näiden jälkeen yleisin syy on osa-aikaeläke, erityisesti miehillä.

Naispalkansaajista viidennes on määräaikaisessa työsuhteessa, miehistä vain noin 13 prosenttia. Lähes kaikissa ikäluokissa määräaikaisten osuus on suurempi naisilla. Ainoastaan 15-19-vuotiaiden ja vähintään 60-vuotiaiden ikäluokissa tilanne on

toisin päin. Koulutustasokaan ei selitä sitä, miksi naiset ovat miehiä useammin määräraikaisessa työsuhteessa, sillä tilanne on sama kaikilla koulutusasteilla. Työlliset naiset ovat koulutempia kuin työlliset miehet. Tarkasteltaessa 15-64-vuotiaiden työllisten koulutusrakennetta vuonna 2004 havaitaan 40 prosentilla työllisistä naisista olevan korkea-asteen koulutus, kun työllisillä miehillä osuus oli vain 31. Keskiasteen koulutus oli 42 prosentilla työllisistä naisista ja vastaavasti 47 prosentilla työllisistä miehistä. Työllisistä naisista 18 prosentilla ja miehistä 22 prosentilla ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta. Suomessa työttömyys on keskivertoa Euroopan maihin verrattuna ja ero sukupuolten välillä on pieni, kuten muissakin Pohjoismaissa. Sen sijaan monessa eteläisen Euroopan maassa, kuten Espanjassa ja Kreikassa, ero miesten ja naisten työttömyyden välillä on suuri. Kreikassa naisten työttömyysaste on 16 prosenttia, mutta miesten vain alle 7 prosenttia.

Marjut Pietiläinen,
Tilastokeskuksen Tieto&trendit-lehdessä 8/2006

Samaan aikaan kuin yhteiskunnan haavoittuvimmat jäsenet naisista lapsiin ja vanhuksiin saavat niellä globalisaation kitkerää säästölääkitystä, monikansalliset yritykset nauttivat verovaroin maksetuista tukiaisista ja vauraustuvat vaurastumistaan. Lapsettomana nainen elää erityisesti siinä tapauksessa, että hän asuu pääkaupunkiseudulla. Hän myös päätyy entistä useammin aborttiin työpaikan tai ammattiuran vuoksi. Mikäli hänellä on lapsia, hän kasvattaa heidät entistä useammin yksinhuoltajana tai uusperheen äitinä. Hän elää entistä useammin yksin vanhuuttaan, vaikka on itse hoivannut aiemmin vanhentuneita (Pikkala 2003). Tilastot on päivitetty seuraavasti:

Kokonaishedelmällisyysluku(1) on ollut laskussa aivan 1900-luvun alusta lähtien. Tuolloin lapsia oli naista kohden lähes viisi. Piikit hedelmällisyydessä ajoittuvat sotavuosien tuntumaan. 1970-luvulla lapsimäärä naista kohden kävi pohjalukemissa sitten 1900-luvun alun: lapsia oli naista kohden vain 1,5. Nyt lapsia syntyy naista kohden 1,8. Yksinhuoltajaäitejä oli vuonna 2005 yhteensä 103 000 ja määrä on pysynyt lähes samana edelliseen vuoteen verrattuna. Lapsiperheistä viidennes on joko yksinhuoltajaäitien tai -isien perheitä. Isä yksinhuoltajana on edelleen harvinainen Suomessa. Yksinhuoltajaisia harvinaisempia ovat rekisteröityjen saman sukupuolen pariin lapsiperheet, joita on 86 perhettä.

Riittämättömät eläkkeet ovat myös vanhenevien naisten ongelma, sillä naiset elävät keskimääräisesti miehiä pitempään. Vanhimmista miehistä kolmasosa asuu yksin. Nimenomaan keski-ikäisten miesten yksinasuminen on yleistynyt voimakkaasti. Myös vanhojen, sekä naisten että miestenkin, yksinasuminen on yleistynyt. Vuonna 2005 määrällisesti eniten yksinasuvia oli 77-vuotiaiden naisten ikäluokassa. (Vaaka vaaterissa. Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2006. Tilastokeskus 2007, 13-14.)

3.2. NAISSET JA NAISALAT MIESALOJEN KILPAILUKYVYN KAASUPOLJIN

Koska naisaloja alistetaan lisääntyvästi joustoille ja työehtojen heikennyksille, naisten ja naisalojen voidaan katsoa joutuneen kilpailukyvyn lisäämisen ja talouskasvun kaasupolkimeksi. Kun siis puhutaan Suomen kilpailukyvyistä, on harhaanjohtavaa väittää sen viittaavan myös naisaloihin. Pikemminkin naisalojen palkkamaltin ja joustojen vaikutuksena on lisätä miesvaltaisten alojen valtaa, tuottavuutta ja voitoja.

Prekariisaation eli epävarman työelämän lisäksi naisia, tosin myös miehiä, uhkaa kaavailtu ”vastikkeellinen työmarkkinatuki”. Uhkana on, että ”vastikkeellisuuden” varjolla työttömiä ruvetaan käyttämään uudenlaisena orjatyövoimana tai heikosti palkattuna reservityövoimana. Työvoimaharjoittelijoiden palkkaaminen on jo johtanut siihen, että vakituista henkilökuntaa korvataan näillä 6 kk kerrallaan harjoittelevilla työttömillä. Samalla vakituiset tai määräaikaiset joutuvat käyttämään jo muutenkin niukkaa aikaansa jatkuvaan uusien työharjoittelijoiden kouluttamiseen. Saksasta löytyy toisenlainen varoittava esimerkki. Periaatteessa naiset voidaan velvoittaa seksityöhön, jos sille on ”markkinarako” (ja sehän on aina) ja prostituutio laillista. Vaikka seksityö saattaakin olla joidenkin mielestä pienempi paha kuin hikipajat, on tunnettua, että se on liian usein seurausta ihmiskaupasta, vaihtoehdottomuudesta ja työttömyydestä. Eräs saksalainen nainen menetti työttömyyskorvauksensa, koska ei suostunut ottamaan vastaan seksityötä, josta ilmoitettiin työvoimatoimiston ilmoitustaululla. Asiasta on virinnyt debatti, joka saattaa hyvinkin antaa viitteitä keinoista, joiden avulla varojen puutteesta kärsivä sosiaaliturva-instituutio yrittää saada

aikaan säästöjä.

Uusliberalismin ainoa väistämätön seuraus on tuloerojen kasvaminen, jota seksikauppa ja prostituutio heijastavat, ja joista niissä onkin kyse. Mitä eriarvoisempi yhteiskunta, sitä todennäköisemmin prostituutio laajenee ja ”kukoistaa”. On syytä muistaa, että prostituutioon liittyy laajamittaisia ja vakavia ihmisoikeusongelmia. Prostituutujen käyttämisellä on myös taipumus muokata miesten naisia koskevia asenteita kovemmiksi ja väkivaltaisemmiksi. Prostituutio tuleekin nähdä osana patriarkaalisten yhteiskuntien naisiin kohdistuvan monitahoisen väkivallan jatkumoa. Se juontaa naisten taloudellisten vaihtokertojen ja toimeentulon kaventumisesta tai suoranaisesta puutteesta.

3.3. KILPAILUTALouden SUKUPUOLI

On huomioitava myös että prekariaatti muodostuu lähinnä synnytyksiensä olevista nuorista naisista, joita työntekijät pitävät uhkana tai tulevana menoeränä. Jos työntekijät ovat ”tuottavuutta lisäävä tekijä”, itse työntekijöiden synnyttämistä ja kasvattamista työkelvokkaiksi ei pidetä ”tuottavana”, koska raha ei vaihda silloin käsiä eikä edistä pääomapiirien arvonnalisäystä. Naisia valjastetaan nyt Suomessakin erityisesti miesalojen kilpailukyvyyn puskuriksi.

Uusliberalismin arvot heijastavat lähemmin mies- kuin naissukupuoleen yhdistettyjä käyttäytymistapoja ja kasvatuksella välitettyjä arvoja kuten valta, menestyksentavoittelu, kilpailuhenkisyys, yksilöllisyys, ”riippumattomuus” ja taloudellinen kilpavarustelu. Naisethan kasvatetaan miehiä enemmän vastaamaan läheistensä tarpeisiin sekä suuntautumaan aloille ja toimintaan, jossa keskiössä ovat hyvinvointi, yhteisöllisyys ja yhteisvastuu, uhrautuminen ja sosiaalisten (pikemminkin kuin taloudellisten) kokonaisuuksien huomioonottaminen. Siksi naiset vierastavat miehiä enemmän uuden talouden kovia arvoja - julkisen hoivan ja palvelujen alasajoa ja määrittelemistä pelkästään tuottavuus-, säästö- ja tehokkuuskriteerien valossa.

Suomessa EK eli elinkeinoelämän keskusliitto peräänkuuluttaa tästä huolimatta yhä lisää julkisen sektorin työntekijöiden vähentämistä ja siirtämistä ”tuottavaan” työhön - elinkeinoelämän iloksi. Tällainen ystävänäpäivän viesti välittyi 14.2.2007 Kalevassa kunta-alan muutenkin uuvutetuille ja kaltoin kohdelluille naisille. Kovin anteliaasta ehdotuksesta tuskin on kyse, sillä kunta on tarjonnut naisille suhteellisen turvallisen työympäristön, jossa työelämän ja tasa-arvon lakeja on valvottu

yksityissektoria enemmän.

Tulosjohtaminen seurantarjestelmineen on eriyttänyt vastoin julkilausuttuja tavoitteitaan suunnittelun työnteosta. Hallintotasolle on keskitetty valtaa järjestellä asioita, joista sillä ei ole arjen asiantunte-
musta. Laatua pidetään irrallisena suurena, eikä huomioida tasapuo-
lisesti määrällisten ja mittarein laskettavien tulostavoitteiden kanssa. Seurauksena on, että organisaatiot puolustavat olemassaoloaan tehtailemalla tilastoja entisen Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelmien tyyliin. Koulutusjärjestelmät tehtailevat titteleitä ja väitös-tuotoksia sen sijaan, että investoivat vanhaan tapaan uuden, akateemisesti vapaan ja moninäkökulmaisen tiedon tuottamisen ja sivistyksen juurruttamisen sijasta. Hoiva-ala mittaa ja listaa käyntikertoja ja siinä ohessa sairaita. Osaamisesta on tullut ”aivopääoma-indeksi” ja kasvattaminenkin on toimimista tulosityksikössä. Kiimingin kirjastoihin viitataan mobiilikirjastotulosityksikkönä, joka ei tee oikeutta kirjastojen sivistystehtävälle. Se ei ole mitattava tuote, vaan sivistyksellinen tila ja paikka, prosessi jota ei edistetä kahden tunnin kirjastoautopikaviisillä. Kun televisio ja radio tuottavat ohjelmavirtaa kaupallisesti valikoiduille kuulijoille eikä yleissivistäviä ohjelmia kansalaisille, uskonnollisen sanoman saattamista mitataan viihteellisten massatapahtumien kävijämäärillä. Naiset ovat siis lisääntyvästi puun ja kuoren välissä. He ovat globalisaation ja sen eriarvoisuutta lisäävien prosessien haavoittuvaisin ryhmä. Uuden talouden hehkuttajat muistuttavat kuinka monet naiset globaalitalous on vapauttanut kotiorjuudesta. Positiivista kehitystä toki löytyy. Teknologian ja markkinatalouden epäpyhällä liitolla on kuitenkin aina ollut taipumus lisätä naisten työttömyyttä. Teknologia ja automaatio ovat hävittäneet naisten työpaikkoja ja tehotalouden säästötalkoot jatkavat naistyöpaikkojen alasajoa. Monille globalisaatiokehitys merkitsee ”edistystä” ojasta allikkoon.

Vaihtoehdottomuutta ja pakko-alistumista vastentahtoisiin määräaikaishuoneisiin, silppu- ja pätkätöihin, yrittäjyyteen tai uusiin heikompien työehtojen töihin voi pitää samansuuntaisena talousväkivaltaana, kuin miesten kotona pitkään (ja osittain vielä tänään) käyttämää kontrollia naisten työpaikoista. Julkinen ja yksityinen ovat lähempänä toisiaan naisten kaltoin kohtelussa kuin myönnetään.

Väkivaltaisuuden taipuvaisen miehen käytökseen saattaa sisältyä juuri vaimon, avovaimon tai partnerin työelämään liittyvä manipulatio ja ylivalta. Stereotyyppisessä tapauksessa miehen kunnian tunne ja ego saa aikaan sen, ettei hän suvaitse tai hyväksy alitajuisesti sellaisia työpaikkoja, jotka ovat miehen töitä paremmin arvostettuja tai pal-

kattuja, tai jos niihin liittyy miehen näkökulmasta liiallista vapautta, valtaa ja sosiaalisia piirejä. Joskin nämä asenteet ovat lieventyneet, niistä on vielä jäänteitä. On jopa esitetty, että jotkut miehet purkavat kateuttaan tai naisen menestymiseen liittyvää kaunaa juuri väkivallan kautta. Vähiten konflikteja syntyy ilmeisesti naisten suuntautuessa perinteisille hoiva-, koulutus- tai SOTE-aloille, ja varsinkin suorittavassa pikemminkin kuin johtoportaassa. Vastaavasti julkisella puolella sukupuolijärjestelmä on rakentunut historian saatossa tavalla, joka ylläpitää samaa sukupuolittunutta hallinnan järjestelmää. Muutama esimerkki historiasta kuvaa tätä ykkössukupuolen sanelupolitiikkaa, jossa naisen työelämä on riippuvaista mieseliitin hyvästä tahdosta ja laeista.

3.4. NAISTEN TYÖELÄMÄN HISTORIASTA – SUUNNANMUUTOS TAKAISIN SÄÄTY-YHTEISKUNTAAN

Historian saatossa naisten töille, opiskelumahdollisuuksille ja uralla etenemiselle oli useita lainsäädäntöön perustuvia tai yleisiin asenteisiin sekä käytäntöihin liittyviä esteitä. Vuodesta 1864 naimattoman naisen oli ollut mahdollista olla täysivaltainen, jos hän elätti itsensä. Työelämä oli suotavaa vain naimattomille naisille. Heillekin osoitettiin vain tietyt tehtävät, kun taas yhteiskunnan ylimmät portaat, johtavat tehtävät ja virat sekä suuret tulot varattiin miehille. Voimassaolevaa lainsäädäntöä tulkittiin siten, ettei naista voitu nimittää julkisiin virkoihin, ellei sitä erikseen ollut säädetty. Näin esimerkiksi opettajan tehtävää pidettiin kyllä erityisesti naisille sopivana yhteiskunnallisen äitiyden harjoittamisen paikkana, mutta naisilta oli estetty pääsy valtion koulujen opettajan virkoihin, joihin liittyi hallinollista tai peräti oikeudenkäyttöön liittyvää määräysvaltaa muihin opettajiin (Korppi-Tommola 2001, 24). Käytännössä tässäkin ei kuitenkaan ole tapahtunut radikaalia parannusta, sillä rehtoreiksi valitaan edelleen huomattavasti herkemmin ja enemmän miehiä kuin naisia ja johtopaikat varsinkin yhtiöissä ovat edelleen vahvasti miesten reviiiriä.

Vuosisadan vaihteessa naiset joutuivat hakemaan erivapautta halutessaan julkisiin virkoihin. Usein sellainen myönnettiin, mutta ei automaattisesti. Julkisen viran saaminen oli siis riippuvaista vallasta ja sen epäminen taloudellista/ammattillista väkivaltaa. Epäämällä erivapaus saatettiin estää lahjakkaiden naisten urakehitys. Näin tapahtui vuonna 1912 muun muassa Tekla Hultinille, joka haki Tilastollisen Päätoimiston I. aktuaarin virkaa. Muodollinen syy kielteiseen päätök-

seen olivat virkaan liittyvät edustustehtävät, joiden ei katsottu sopivan naisille (Korppi-Tommola 2001, 24).

Korppi-Tommolan mukaan naisten taloudellinen itsenäisyys on vuosien saatossa kuitenkin parantunut vähin erin. On selvää, että naisia on pidetty lähes lapsina, sillä holhous ulottui avioliiton sisälle. Naimisiin mennessään naiset menettivät täysivaltaisuutensa senkin jälkeen, kun naimattomien naisten täysivaltaisuudesta oli säädetty laki vuonna 1864 ja täysivaltaisuuden ikärajaa oli alennettu vuonna 1898.

Sukupuolijärjestelmän epäsymmetrisyys vallan suhteen paljastuu selkeästi siinä, että jälkimmäisen uudistuksen yhteydessä naimisissa olevien naisten mahdollisuuksia hallita omaa omaisuuttaan ja määrätä omista tuloistaan ei enää kielletty, ainakaan täysin. Vallan mielivaltaista kasaamista miehille, myös ns. naisille rajatun yksityisen alueella, kuvaa se, että lapsen huoltajussuhteista määrättiin siten, että isä katsottiin lastensa holhoojaksi. Vasta vuoden 1930 avioliittolain mukana hävisi neidin ja rouvan titteleihin sisältynyt oikeustoimikelpoisuuden eriarvoisuus. Vuonna 1919 säädettiin elinkeinolaki, jonka turvin naimisissa olevat naiset saivat harjoittaa elinkeinoa ilman miehensä suostumusta. Jälleen selvä esimerkki naisten kohtelusta toisena, alempiarvoisena ja miehen tahdosta riippuvaisena holhouksen kohteena. Naimisissa olevan naisen oikeus yhteiseen pesään oli vuoteen 1930 saakka rajoitettu siten, ettei se ulottunut perittyyn maaomaisuuteen. Vaikka maatalon emäntä olisi ahertanut kuinka paljon, hän ei koskaan päässyt omistamaan ”miehensä” perintötilaa, vaan oli aina tämän tai lastensa hyvästä tahdosta riippuvainen (Korppi-Tommola 2001, 25). Naisasialiikkeen tärkeimpiä tavoitteita valtiollisen äänioikeuden saavuttamisen jälkeen oli kunnallinen äänioikeus, julkisten virkojen avaaminen naisille ja naimisissa olevien naisten oikeuksien laajentaminen ja yhdenmukaistaminen muiden aikuisten tasolle. Työolot, ammattientarkastus ja terveydenhuolto olivat toisaalla naiskansanedustajien työn kohteena (Korppi-Tommola 2001, 26). suurlakon jälkeen vuonna 1906 sai yksikamarisen yhtäläisellä äänioikeudella valitun eduskunnan, naiset saivat sekä äänioikeuden että vaalikelpoisuuden ensimmäisenä Euroopassa. Sitä ennen naisilla oli ollut äänioikeus, mutta ei vaalikelpoisuutta Australiassa. Tässä tärkeitä virstanpylväitä, joista muutamia olemme nyt menettämässä kaikkien vuosikymmenien taistelujen jälkeen (suluissa muutokset takaisinpäin):

- 1926 kunnille velvollisuus tarjota päivähoitoa
- (vertaa Raimo Sailaksen ehdotusta lakkauttaa subjektiivinen

oikeus päivähoitoon ja/tai rajata sitä

- 1948 ilmainen kouluateria kaikille
- (viime vuosina korvattu tehokeittiöiden kumiperunoilla tai kaukoaterioilla)
- 1985 kotihoidon tuki (vertaa kuntien sysäämistä talousvaikeuksiin ja monien valtuustojen päätöstä heikentää tai lakkauttaa kotihoidon tuki)
- 1917 8 tunnin työaika (vertaa jo 20 vuotta jatkunut naisalojen ja nuorten isien hiostus ja pakottaminen palkattomiin ylitöihin)
- 1957 kansaneläkelaki, yhtäläinen perusosa kaikille ja vähävaraisille lisäosa
- (vuonna 2007 suuri osa vanhuksista maksaa korkeampaa veroprosenttia kuin Suomen pääomatuloilla keinottelevat rikkaat, kansaneläkkeet ja vanhusten ostovoima heikentyneet samaan aikaan kun 30.000 rikkaimman varallisuusverot poistettu)
- 1964 sairausvakuutuslaki (muutosehdotuksia, jotka eivät lupaa tasa-arvoa)
- 1966 40-tuntinen työviikko (periaate, jota työnantajat eivät voitonhimossa enää välttämättä noudata)

Kun tänään juhlimme naisten äänioikeuden ja muiden saavutusten juhlavuotta, onko aidosti aihetta hurraamiseen? Eduskunnan ja tasa-arvojärjestöjen järjestämien tilaisuuksien mukaan on. Itse suhtaudun varovaisesti tähän juhlintaan.

Aikuisen asemaan noussut ja julkisen sektorin virkoihin yltänyt suomalainen nainen on ehkä 1800-luvulla tuntunut merkittävältä saavutukselta. Mutta mitä näistä oikeuksista on jäljellä? Raimo Sailas on esittänyt – onneksi saamatta suurta kannatusta – että subjektiivista päivähoito-oikeutta rajattaisiin. Kahdeksan tunnin työaikaa ei olla enää noudatettu vuosiin. Pitääkseen työpaikkansa, monien alojen naiset tekevät ilmaisia ylitöitä ja joustavat monin tavoin pysyäkseen kiinni leivänkannikassa.³ Monilta tahoilta kuuluu toisaalta viestejä, että muitakin itsestään selvinä pidettyjä perusoikeuksia ollaan nyt polkemassa. Leena Eräsaaren mukaan Suomesta on tullut palvelujen villi länsi, jossa lakeja poljetaan surutta jos ne johtavat tehokkuuteen ja säästöihin. Tätä kehitystä naisliike pelkää jo Suomen liittyessä Euroopan Unioniin. Anna-Maija Lehto kirjoittaa suomalaisesta tasa-arvosta artikkelissaan ”Naiset Suomen työelämässä”:

Ennen Euroopan Unioniin liittymistä koskevaa äänestystä

Suomessa käytiin vilkasta keskustelua liittymisen puolesta ja sitä vastaan myös naistenlehdissä. Toiset olivat sitä mieltä, että suomalaiset naiset tulevat menettämään jotakin kuuluisasta tasa-arvostaan, jos sulaudumme EU:hun. Samassa yhteydessä esitettiin asia myös myönteisesti: Suomella ja yleensä Pohjoismaillahan on paljon annettavaa muulle Euroopalle juuri pitkälle kehittyneen sukupuolten tasa-arvon kautta.

(Lehto 1999, 101)

Lehdon toinen johtopäätös oli, että käsiteltiinpä naisten asemaa millä tasolla tai millaisin välinein hyvänsä, olisi välttämätöntä myöskin nähdä, millaiset muutostrendit työelämässä yleensä vaikuttavat. Oli selvää jo vuonna 1999, että muutoksen piirteet määräytyivät hyvin kansainvälisesti. Lehto viittasi jo tällöin siihen, että tuottavuusajattelun ja kilpailun korostuminen tai joustavuus eri muodoissaan olivat tyypillisimpiä sen hetken strategioita kaikkialla maailmassa. Sukupuolten keskinäissuhteen ymmärtämisen kannalta oli oleellista löytää näiden strategioiden ilmenemismuotoja työelämän eri alueilta (Lehto 1999, 101). Kuva tasa-arvon mallimaasta on alkanutkin himmenemään sen myötä kun tarkastellaan esimerkiksi naisten ja miesten välisiä palkkaeroja: Suomessa naisten ansiot ovat vajaat 80 % miesten ansioista, mikä on EU-maiden keskitasoa. Muissa Pohjoismaissa sukupuolten väliset palkkaerot ovat pienemmät. Tavoitteena on edelleen samanarvoinen palkka samanarvoisesta työstä. Palkkakuilun umpeen kuromiseksi on käyty keskitettyjä tulopoliittisia neuvotteluja ja ne ovat yleensä olleet naisten palkkatason kannalta parempia kuin liittokohtaiset sopimukset. Nais- ja matalapalkkaerät sekä markkapainotteiset korotukset prosenttikorotusten sijasta ovat hillinneet palkkaerojen kasvua, mutta eivät poistaneet niitä. Siirtyminen eri ammattiryhmien keskinäistä palkkakilpailukierrettä ruokkivaan hajautettuun sopimuspolitiikkaan tai paikalliseen sopimiseen merkitsisi taka-iskua erityisesti julkisen ja yksityisen palvelusektorin pienipalkkaisille eli naisille.

Sukupuolten tasa-arvon ymmärtämisessä on siirrytty samanlaisuusajattelusta samanarvoisuusajatteluun ja naiskeskeisyyden kautta sukupuolen merkityksen korostukseen. Samanlaisuuden tavoittelussa haluttiin osoittaa, miten naisten asema on huonompi miehiin verrattuna esimerkiksi palkkauksessa, uralla etenemisessä tai johtaja-asemien jakautumisessa. Tavoitteena oli tukea naisia saamaan yhtä hyvä asema kuin miehillä oli. Miesten asemaa siis pidettiin mittana ja tavoittelemissen arvoisena. Keskeisenä ongelmana palkkaeroissa katsottiin olevan,

että naisten ja miesten ammatit olivat voimakkaasti eriytyneet. Siksi palkkaerojen poistamiseksi ajettiin ammattien eriytyneisyyden purkamista. Tavoite kohtasi kuitenkin huomattavia vaikeuksia. Eriytyneisyys vain kasvoi ja sitä vauhditti erityisesti hyvinvointipalvelujen kasvun aika, jolloin naisille tyypilliset työalat vetivät väkeä työelämään (Lehto 1999, 102).

Naiskeskeinen ja naiserityisyyttä korostava orientaatio naisliikkeessä ja – tutkimuksessa muutti selkeästi ajattelutapaa myös palkkapolitiikassa: alettiin vaatia samaa palkkaa samanarvoisesta työstä. Toisin sanoen tasa-arvoa ei tavoiteltu enää sopeuttamalla naisia miesten normin mukaiseen palkkajärjestelmään. Pikemminkin katsottiin ongelman olevan siinä, että ne työt, joita naiset yleisimmin ja myös mielellään tekivät, olivat aliarvostettuja palkkaukseltaan. Avuksi on otettu erilaisia työnarvointijärjestelmiä. Vaikeutena niissäkin on ollut, miten saada valtaa määrittellä kriteereitä, joilla työtä arvioidaan, miten erityisesti naisille tyypilliset työn piirteet saavat painoarvoa (Lehto 1999, 103).

Uusliberalismi on tuonut uudenlaisia haasteita ja selviä heikennyksiä naisten työelämään yllämainituista saavutuksista huolimatta. EU ei ole suinkaan ottanut pohjoismaista hyvinvointivaltiota jäljiteltäväksi ihannemallikseen, vaan päinvastoin, suomalaiset ja skandinaaviset naiset ovat nyt menettämässä juuri näitä vaivoin taisteltuja oikeuksia ja hyvinvointipalveluja, joiden turvin he ovat voineet osallistua tasavertaisemmin kuin monien muiden maiden naiset työelämään ja politiikkaan.

Siirtyminen uuteen palkkausjärjestelmään ja tulospalkkaukseen valtionsektorilla ja muilla työelämän lohkoilla on huolestuttanut monia naistutkijoita. On todettu jo pitkään, että liukuvat palkkaerät koituvat miesten hyväksi ja että kaikki valtaan perustuva arviointi (päinvastoin kuin ikälisät ja palkkaluokat) heikentää naisten palkkoja. Jo nyt on nähtävissä tulospalkkaukseen liittyviä epäkohtia ja epäilyt sukupuoleen sekä äitiyteen liittyvää syrjintää. Naiset ovat esimerkiksi AKAVAN tutkimusten mukaan tulleet arvioiduiksi alemmille tasoille kuin he itse kokevat kuuluvansa. Uskotaan myös, että yleistyneet pätkä- ja määräraikaispestit ovat seurausta yritysten ja myös valtion pyrkimyksestä välttää maksamasta vanhemmuuden sosiaalisia kustannuksia (äitien kohdalla). Nyt ollaankin aktiivisesti purkamassa, ei parantamassa naisten työehtoja, joka suunta vaikuttaa tietenkin myös miesalojen ja mies-työntekijöiden vastaavanlaisiin, joskaan ei yhtä jyrkkiin suuntauksiin. Tutkijoiden asema on myös erittäin haavoittuvainen. Apurahalla elävät tutkijat, väitöskirjantekijät ja muut ovat työttömyysturvan ja KELAN

tukien ulkopuolella, täysin lainsuojattomia. Apurahan saamista on tulkittu siten, että tutkijat työllistävät itse itsensä ja joutuvat siis yrittäjäyylainsäädännön piiriin. Apurahan vastaanottaminen siis altistaa heidät sosiaaliturvan tulkinnoille, jotka ovat heille varsin epäedullisia. Eiväthän tutkijat todellakaan ole verrattavissa varsinaisen liiketoiminnan harjoittajiin. Tämä ilmeisesti kuitenkin jälleen kerran säästää valtion rahoja.

Yhteenvetona naisten työelämän heikennysten taustoista, tuottavuusohjelmat, kilpailukyky ja tehokkuus eivät sovi yhteen tasa-arvon ja rakenteellisen eriarvoisuuden huomioivien lakien kanssa. On myös esimerkkejä, ettei naisten äitiyslomia enää laskettaisi työkokemusta kartuttavana aikana, mistä syystä isät tai lapsettomat saavat epäreilua etumatkaa urallaan. Naisten syrjintä saa siis aika ajoin uusia muotoja, jotka juontavat siitä, että naisen vanhemmuutta halutaan kohdella eriarvoisesti, eikä sukupolvien ja työntekijöiden uusintamista sekä heistä huolehtimista haluta nähdä yhtä lailla suurena julkisen elämän subventiona kuin muita tukitoimia. Tutkija Raija Julkunen käsitteli 1998 Kunnallisalan kehittämissäätiön seminaarissa hyvinvointivaltion säilymisen ehtoja: ”Kansallisten hyvinvointivaltioiden säilymiselle on karkeasti kaksi ehtoa: ensinnä valtion kyky koota julkisia resursseja, verottaa taloudellista toimintaa ja toiseksi riittävän vahva, hyvinvointivaltioon sitoutunut kansalaisyhteiskunta. Globalisaatio horjuttaa kumpaakin. Se jättää kansallisesti päätettäväksi lähinnä työhön liittyvän verotuksen, ja korkea verokiila pyrkii johtamaan kasvun ja työllisyyden heikentymiseen. Mutta verotulojen ongelmaan voidaan etsiä kansainvälisiä ratkaisuja, ja niiden löytäminen on nimenomaan EU:n tehtävä.”

Naisten äänioikeuden juhluvuonna (2006) naisten asemaa on Suomessa arvioitu useissa seminaareissa ja konferensseissa. Kunnissa tehdään nykyään yltiöpäistä kilpailuttamista ja yksityistämistä ilman kokonaisnäkemystä ja -suunnittelua. Uusliberalistinen talousmalli on nielaistu kakistelematta ja tämä kehitys mullistaa Kuntatyöntekijöiden työolot.

Naisten kunnallispoliittinen ura on maassamme varsin nuorta. Vuonna 1960 valtuutetuista oli naisia 8 prosenttia ja vielä vuonna 1980 ainoastaan hieman yli 20 prosenttia. Tämän hetkinen tilanne noin 34 prosenttia antaa oikeutetusti syyä puhua keskeneräisestä kansanvallasta. Naisten vähäinen määrä on aiheuttanut sen, että kunnallispolitiikan käytännöt, toimintatavat, erilaiset verkostot ja ryhmät ovat muodostuneet hyvin miehisisiksi. Kuntapolitiikka on pitkään mielletty myös pankkien, maanomistajien ja liikelaitosten keskinäistä etua ajavaksi

temmellyskentäksi ja lehmäkauppoja virkanimityksistä punovien joh-
tavien virkamiesten ja luottamushenkilöiden klubiksi. Näin siitä huo-
limatta, että nimenomaan kunnissa päätetään ihmisten jokapäiväiseen
elämään ja arkeen vaikuttavista asioista (ks Julkunen 2005, 2006).

Globalisaation ”väistämättömyydestä” on tehty tekosyy, millä pe-
ruuttaa ihmis-, nais- ja lastenoikeudet. Taloudellista sodankäyntiä ja
kilpavarustelua käydään eri kauppa-alueiden kesken uhraamalla ni-
menomaan naisten säällisen työn ehdot, vaikka myös lukemattomat
miehet kärsivät uudesta globaalista dominoinnin, hallitsemisen her-
ruusideologiasta. Suomessaakin hallitus suorastaan kannustaa tukien
muodossa yrityksiä luomaan matalapalkkatyöpaikkoja ja piikayhteis-
kuntaa, jossa vauraimpien kotiapua tuetaan verorahoin (köyhillä ei
liene varaa kotiapulaisiin). Tuilla, verovähennyksillä ja muilla tulon-
siirroilla suositaan vauraita, ja vastaavasti vähennetään sitä vähäistäkin
tukea, jota vähempiosaiset tarvitsevat jo elääkseen. Ollaan palaamassa
yhteiskuntaan, jossa työssäkäyvät köyhät eivät välttämättä saa riittävää
toimeentuloa 8-tunnin työpäivästä vaan joutuvat raatamaan useas-
sa työpaikassa. Tässä mielessä varsinkin naisten oikeudet ovat selvästi
heikentyneet 1970-luvun tilanteesta. Kahdeksan tunnin työaika on me-
netetty ajat sitten. Talousväkivalta ja YT-neuvottelujen uhka saa kan-
san suostumaan palkattomiinkin ylitöihin. Lisäksi naisten työmäärä on
lisääntynyt räjähdysmäisesti niin kotona kuin työpaikalla; tutkimusten
mukaan julkisen sektorin naistyöntekijät ovat uupuneimpia. Supistuk-
set julkisessa hoivatyössä merkitsevät myös palkattoman tai huonosti
palkatun huolenpitotyön palauttamista naisten harteille.

Kautta maailman naiset ja yksinhuoltajat muodostavat köyhien
enemmistön. Kaikki alimmat kolme tuloluokkaa, keskiluokka mukaan
lukien ovat taantuneet ja köyhtyneet absoluuttisesti. Eliitit - Matti
Vanhanen mukaan lukien - väittävät sen olevan luonnon laki. Todelli-
suudessa se on poliittinen valinta, jota oikeutetaan väitteellä, ettei olisi
vaihtoehtoja. Oudoin on väite, että hyvinvointiyhteiskunta säilytetään
purkamalla se vähin erin.

”Tasa-arvoisessa” Suomessa miesvaltaisten alojen työnantajat eivät
tahdo suostua osallistumaan naisvaltaisten alojen rinnalla vanhemmuu-
den sosiaalisten kulujen maksamiseen. Miesvaltaiset alat ja jopa val-
tio sekä kunnat haluavat näin edistää kilpailukykyään palkan- ja työ-
suhdeturvan heikennyksillä vähiten neuvottelukykyisten (nais)alojen
kustannuksella. Siivoojien palkanalennukset ja työmäärän kasvu ovat
häpeäpilkku Suomenkin naistyöväen kohtelussa. Huomioiden etteivät
naiset ole samassa lähtöruudussa miesten kanssa mm. vanhemmuuden

eriarvostavien vaikutusten tähden, rakenteellisen eriarvoisuuden huomiotta jättäminen ja yksilön ”vapaan valinnan ja tahdon” painotus on nähtävä tarkoitushakuisina. Ne ovat oiva keino syyllistää ne ”oman onnensa sepät”, joilta ilman omaa syytään puuttuvat tasavertaiset edellytykset selvitä markkinatalouden viidakossa.

3.5. NAISALOJEN HIOSTAMINEN JA OMAN AIKAMME HYSTERIA – TYÖUUPUMUS

Yhtiöittämisen ja yksityistämisen taustalla on Suomessakin valmistautuminen EU:n sisämarkkinoiden palveludirektiiviin sekä GATS-sopimukseen. Kun kunnan palvelutuotanto korvataan tilaaja-tuottaja-mallilla säästöjen nimissä, tehokkuus ja tuottavuus revitään jälleen lähinnä naisvaltaisten julkisen alan työntekijöiden selkänahasta. Mitä tulee ”joustoihin” ja pääoman vapaaseen liikkumiseen halpojen työvoimakustannusten perässä, ”joustamista” vaaditaan nimenomaa puolustuskyvyttömiltä työntekijöiltä. Lisäksi edistyksenä esitetty myytti uusista työpaikoista kätkee niiden luonteen. Lisääntyneet naistyöpaikat ovatkin työtilaisuuksia työturvaa polkevilla halpaketuissa tai monikansallisten yritysten julkista sektoria heikomman työsuhdeturvan määräraikais- tai pätkätöissä.

Jos entiset julkisen sektorin keittäjät, kokit, siivoajat ja päiväkodin työntekijät eivät menetä työpaikkaansa, heidän on alistuttava mitä röyhkeämpään hiostukseen. Väite on, että yksityistäminen johtaa kasvaneeseen sosiaalipalvelujen tehokkuuteen ja kehittää julkisen sektorin kykyä vastata köyhien tarpeisiin. Yksityisyrietykset tähtäävät kuitenkin voittoihin ja kannattavaan toimintaan, eivät autoituneiden maaseutukuntien tai syrjäytettyjen avustamiseen. Ne kuorivat kerman pinnalta ja jättävät kannattamattomat palvelut valtion kontrolle, joten usein niistä vain luovutaan. Köyhät jäävät kuin nallit kalliolle. Kunnan entiset naistyöntekijät puolestaan joutuvat pahimmillaan tyytyvät palkanheikennyksiin. Säästöjä tehdäänkin erityisesti naisalojen ja naisten kustannuksella.

Prekarisaatio eli elämän epävarmuuden lisääntyminen kohtaa naisia kaikissa ikäluokissa ja monin eri tavoin. Juha Siltalan kirjassa *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* (2004) viitataan useisiin tutkimuksiin, jotka paljastavat kuinka työuupumus on lisääntynyt, ei vain nuorilla IT-alojen isillä vaan ennen kaikkea naisvaltaisten alojen naisilla. Suomessa on saavutettu EU:n kirein työtahti; osallistumista lisäävät

uudistukset kaatuvat entisten töitten päälle. Tehokkuusvaatimusten, tulosvalvonnan ja tiimityön sivutuotteita ovat tiukentuneet aikataulut. Tekniikka ei ole keventänyt vaan voimaperäistänyt työtä (Siltala 2004, 243).

Työelämän raadollisuus, henkilökunnan supistukset ja riittämättömyys varsinkin sosiaali- ja terveysalalla sekä kouluissa ovat vaikuttaneet erityisesti naisten sairauspoissaolojen lisääntymiseen sekä uupumukseen. Joka kolmas koki työnsä vuonna 2003 henkisesti rasittavaksi. Vaikka työelämää kiivaasti ”kehitettiin” uupumuskeskustelun vuoksi, voimavarat suhteessa vaatimustasoon saivat työntekijöiltä huonon arvosanan (Siltala 2004, 243). Suomessa työvoiman supistaminen 400 000:lla 1990-luvun alun rakennekriisin aikana näyttää työolobarometrin mukaan vakinaistaneen kiireen pahimman lama-vuoden 1993 tasolle. Vaikka työntekijän vastuuta kokonaisuudesta on lisätty ja kohtelu sikäli parantunut, valtuuksien antamisen (*empowerment*) raja tulee vastaan työtahdissa - sitä voi kaikkein vähiten määrätä itse. Siltala lisää, että vielä vuonna 1990 yli 60 % työntekijöistä koki voivansa vaikuttaa työtahtiinsa edes jonkin verran, 1995 enää 40%. Vuonna 1994 65% työntekijöistä kertoi kiireen kasvaneen. Työn psyykinen rasittavuus lisääntyi joka toisella työntekijällä 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 2003 44 % työntekijöistä koki, ettei voinut vaikuttaa työmääräänsä. Useampi oli vuonna 2000 kuin 1988 ja 1994 sitä mieltä, että työtä on enemmän kuin ehtii tehdä, työ on henkisesti raskasta ja työtahti kireä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksella todellisuuden tekemä ”vastarinta” kielletään maanisesti alibudjetoinnilla, ja näin mm. voimattomuus tai unettomuus lisääntyi vuosina 1987-96 puolesta kahteen kolmannekseen väestöstä Stakesin ja Kelan 13.000 haastateltua käsittäneen tutkimuksen mukaan (Siltala 2004). Työuupumuksen syitä ja seurauksia voisi verrata naisten kaltoinkohteluun sekä henkiseen lähisuhdeväkivaltaan. Väkivaltainen mies syyttää ja syyllistää tyypillisesti uhrinsa. Näin hänen ei tarvitse kohdata omaa peilikuvaansa ja ottaa vastuuta käyttäytymisestään, vallankäytöstään. Työelämä toimii samalla periaatteella. On helpompi syyllistää työntekijä, jota on kohdeltu huonosti, kuin ottaa vastuu tästä väkivallasta. Kun palkattomilla tai joskus palkallisilla ylitöillä ja arvostuksen puutteella uuvutettu työntekijä parhaassa tapauksessa pääsee kuntoutukseen, hänen ei sallita löytää omanarvontunnetta eikä häntä tueta yhteiskuntapoliittisen analyysin avulla. Kun uuvutetulta kysytään yksilöpsykologisen lähestymistavan näkökulmasta vain mitä hän on tehnyt uupuakseen, miten hän voisi toimia paremmin välttääkseen uupumuksen tai miksi hän

kasaa itselleen töitä, hän kokee väkivallan toiston. Olen itse kokenut tämän kuntoutusterapiassa johon jouduin ylettömän työmääräni sekä jatkuvan työpaikkakiusaamisen seurauksena. Kun näin uupumukseni taustalla uusliberalistisen julkisjohtamisen, vallan kasautumisen ja työntekijää rankasti aliarvioitsevan työkuluttuurin, minun väitettiin välttelevän omavastuuta. Koventuneen työelämän arvoja ei siis saanut kyseenalaistaa, oma itse oli kyseenalaistettava. Tämä on samaa kuin raiskatun syyttäminen omasta raiskauksestaan.

Toimenpide-ehdotukseni:

Stressin ja työuupumuksen vahvempi lakimääräinen huomioiminen, estäminen ja siihen puuttuminen työterveyskysymyksenä, jonka estämisestä työnantajien tulisi kantaa vastuu

Uusliberalististen arvojen näkyväksi tekeminen esimerkiksi terveydenhuollon alalla: terveydenhuollon hallintoon ja politiikkaan liitetty uusliberalistisia arvoja ja käytäntöjä, jotka tehokkuuden, säästöjen ja Suomen kilpailukyvyn nimissä aiheuttavat itse terveysongelmia – puuttuminen syihin, ei pelkästään oireisiin!

Sukupuolisensitiivinen asenne terveystieteisiin:

Naistutkijana näen naisten lisääntyneen ja vakavan työuupumuksen diagnoosit aikamme heijastuksena terveysalan sukupuolistavista käytännöistä ja valtasuhteista, jotka ovat kautta historian aiheuttaneet naisille erilaisia sukupuolituneita sairauksia tai oireyhtiöitä.

Sillä on yhteyksiä niihin toisiin nais erityisiin epidemioihin, jotka ovat olleet seurausta ja heijastusta epäsymmetrisistä, patriarkaalisista valtasuhteista, kuten hysteria, arktinen hysteria tai naisten pyörtyileminen 1800-luvulla. Ne ovat yhteydessä naisten psykologisiin oireyhtymiin, joille on annettu erilaisia nimikkeitä naisia syyllistävänä, yksilopsykologisena, pikemminkin kuin sosiaalisia ja taloudellisia valtasuhteita heijastavina oireina.

Työuupumustutkija Raija Kalimo ennusti jo laman aikana, että varavoimilla työskentely maksettaisiin viiveellä: olisi odotettavissa työkykyongelmia, sairastumisia, ennenaikaisia eläköitymisiä ja muodollista töissä oloa. Pelkästä rahan laskemisesta pitäisi siirtyä työvoimasta huolehtimiseen, totesi Kalimo. (Siltala 2004, 245.) Samalla linjoilla on ollut Jorma Rantanen, Työterveyslaitoksen pääjohtaja, joka on varoitannut loukkaamasta ihmisen biorytmejä ja palautumisaikoja. Myöskään Eric Hobshawnin mukaan ihmisolentoja ei ole luotu toimimaan tehokkaasti kapitalistisessa tuotannossa, sillä heidän tuottavuuttaan ei voi nostaa äärettömiin niin kuin koneiden. Ajan kokemusta tutkinut Gritz Reheis pitää immuniteetille kohtalokkaana sitä, että alettuja töi-

tä ei saa suorittaa rauhassa loppuun, eikä noudattaa ponnistuksen ja palautumisen luonnollista rytmiä, kokea sopusointua omien kykyjen ja vaatimustason kanssa. Rajattoman kasvun ja lisääntyvän vauhdin vaatimus, jonka finanssimaailma muille elämänalueille esittää, sotii luonnon ja ihmisten tahtia vastaan (Siltala 2004, 246).

Ratkaisuksi ehdotan työuupumukselle alistavien kilpailutilouden epäsymmetristen valtasuhteiden huomioonottamista. Yksilöpsykologiset ja työnantajakeskeiset diagnoosit ja ratkaisuehdotukset vain pahentavat ongelmaa. Eurooppalaisen työolotutkimuksen mukaan (2000) ylähältä sanellut tiukat aikataulut ovat yleistyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Suomessa neljä viidestä palkansaaajasta kokee tällä hetkellä aikataulutuksen tiukkana. Terveystieteiden tutkimuskeskuksella todellisuuden tekemä ”vastarinta” kielletään maanisesti alibudjetoinnilla. (Siltala 2004, 247.) Epäsymmetristen sukupuoliroolien (naiset hoivaa, miehet johtaa) seuraukset naisten työelämään ja terveyteen niin kotona kuin työpaikoilla ovat selkeitä. Niiden kiistäminen tai huomiotta jättäminen on tasa-arvokysymys. Uupumisen lisätaustana ovat kiristyneen työtahdin ja heikentyneen työsuhteturvan ja työnkuvan lisäksi sukupuolittuneet odotukset naisen asenteista ja kaksoisside: teet niin tai näin, aina väärinpäin. Länsimaiset käsitykset ”naisen roolista” käyvät yksiin sen kanssa, mitä ei pidetä henkisesti tasapainoisen ihmisen määritelmänä: ”ihanne nainen” joksi kasvatetaan, onkin psykiatrian diagnoosikäsitteissä poikkeama miehisestä normista, jossa ihminen (eli käytännössä mies) ei ensisijaisesti uhraudu tai aseta tarpeitaan taustalle muiden edun nimissä, hakeudu arvoasteikossa alhaisia matalapalkkatöitä ja kouluttaudu vähäisen tuottavuuden aloille.

Muita trauman pitkäaikaisseurauksia ovat usein päätyminen päihdeiden ja alkoholin käyttäjäksi. Tässäkin tapauksessa uhri on se, jota prosessista syytetään, vaikka taustalla olisi nimenomaan työelämän epäreiluus, työpaikan ansaitsematon menetys, irtisanominen juuri eläkevuosien alla, ja muu elinkeinoelämän ylivaltaan juontava väkivalta. Myös väkivaltaa kokeneet naiset päätyvät usein päihdeiden ja alkoholin käyttäjiksi. Usein he myös sisäistävät pitkään jatkuneen väkivallan ja muuttuvat itsekin väkivaltaisiksi lapsiaan, ehkä myös ystäviään kohtaan. Väkivalta on kuin vampyyrin purema: purtu uhri lopulta oppii itse puremaan. Niinpä ei ole rakentavaa syyllistää väkivallasta sen paremmin yksittäisiä miehiä tai naisia vaan talousjärjestelmää, kunnian ja häpeän piilosukupuolijärjestelmää ja siihen kasvattavaa koulutusta ja julkista asenneilmapiiriä. Useinhan väkivaltaiset miehet ovat armeijaväkivallan, simputtamisen, koulukiusaamisen tai perheväkivallan uhreja

itse. He ovat samoin kuin yhä väkivaltaisemmiksi tulleet nuoret naiset noidan kehässä, josta ulospääsy vaatii laajempaa kulttuurista eheytymistä sukupuolijärjestelmään ja länsimaiseen arvomaailmaan kytkeytyvästä väkivallasta.

Usein väkivaltaa kokeneet naiset ja miehet panssaroituvat, jähmettävät tunteensa ja tuntemuksensa, turtuvat. Näin he eivät koe tuskaa vaan vetäytyvät turvaan omaan kuoreensa. Vaikka tämä on eräällä tasolla selviytymiskeino, sen hinta on kova. Se eristää nämä uhrin tuntemasta omaa luontoaan, kehoaan, ja kokemasta ruumiillisuuttaan positiivisella tavalla. Näin syntyy ruumiistaan vieraantunut machomies, joka menee pää kainalossa lääkäriin vasta kun on myöhäistä, usein liian myöhäistä. Hän ei tunne kehonsa liikkeitä ja viestejä, sillä panssari ei hengitä. Tämä selittää osaltaan myös luonnosta vieraantumisen ilmiön. Kun ei arvosta ja rakasta omaa kehoaan, ei voi kunnioittaa luontoaan. Riisto ylettyy omaan minään.

Useammin työuupumus on naisten pikemminkin kuin miesten vaiwa, sillä nainen vaatii itseltään tunnollista panosta sekä töissä että kotona. Onhan tunnettua, että naisten, tyttöjen kasvatus ruokkii itseriistoa, alistumista, sopeutumista, oman edun asettamista yhteisen edun taakse, uhrautumista ja – joustamista. Siltalan mukaan Ruotsissa yli 35 000 euroa vuodessa ansaitsevien naisten sairauslomat ovat 50-kertaistuneet neljässä vuodessa. Alle 35-vuotiaat hyvin palkatut naiset kärsivät yhä useammin stressistä, masennuksesta ja uupumuksesta – myös pitkäaikaissairaudet lisääntyvät. Tilastokeskuksen tutkimus osoittaa, että kiireen kokivat Suomessa haitallisimpana 25-45 -vuotiaat naistyöntekijät, joilla oli näytön paikka ja pieniä lapsia yhtä aikaa (Siltala 2004, 275). Siltala kehittää vertausta pienomistajan ja suuryhtiön välisestä eriarvoisuudesta, rinnastaen sen feodaaliseen restauraatioon, jossa suurtilojen tuottavuutta maatalouden kaupallistuessa lisättiin kasvattamalla päivätyö- ja läsnäolovelvollisuutta. Siltala näkee oman aikamme managerit analogisesti kartanonherrojen vouteina, jotka puristavat torppareilta ja päiväläisiltä yhä lisää. Yhtiön arvon väliaikainen paisuttaminen on mahdollista vähentämällä pienten yksikköjen eli kotitalouksien saamaa osuutta työstä (Siltala 2004, 435). Ei vain naiset vaan myös miehet työväen luokasta keskiluokkaan ovat altistuneet tälle samalle herra/orja- hallinnalle ja talousväkivallalle. Naiset ovat kuitenkin suuremman taloudellisen riippuvaisuutensa ja vanhemmuutensa tähden vieläkin haavoittuvaisempia tämänkaltaiselle riistolle. Tilipussin nyörejä käsissään pitävä väkivaltainen mies voi kyykyttää kotivaimoan aivan samoin kuin kartanonherra orjaansa. Sama ilmiö toteutuu naisvaltaisilla

aloilla, missä vaihtoehtottomuus, työelämän sietämätön epävarmuus ja sen luoma riippuvaisuus pakottaa naiset sopeutumaan. Töissä työnantajan, kotona miehen mielivaltaan. Väkivaltaan. Tällaisella stressillä on pitkävaikutteiset terveysvaikutukset, samoin kuin niillä säästötoimenpiteillä, joita kunnat soveltavat usein nimenomaan naisvaltaisten koulu- ja hoiva-alan työntekijöihin.

Vuoden 2002 alussa ilmestynyt Kelan ja Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimus kertoo, että stressioireita koki 88 % suomalaisista. Hanna Lindholmin mukaan viisi vuotta aiemmin vain 69 % koki stressiä, ja nyt oireet myös vahvistivat toisiaan entistä enemmän. Tampereen yliopiston henkilökunnasta jonkinasteisia uupumusoireita tunnisti itsestään kolme neljästä. Yliopistoissa opettajien määrä lisääntyi 1985-99 vain yhdellä prosentilla, kun taas tutkintojen määrä lisääntyi samaan aikaan 70 prosentilla. Siinä suhteessa yliopisto edustaa koko julkista sektoria. Työolobarometrien mukaan toivo katosi julkiselta sektorilta 1993, kun supistusten kierre alkoi ja pienemmälle porukalle sälytettiin isomman porukan työt keskinäisen syyttelyn ilmapiiressä:

Kuntasektorilta leikattiin työpäivinä mitaten 14% työvoimasta 1991-94, ja vuonna 1997 alle 35-vuotiaiden osuus kuntasektorilla oli 24 %, yksityisellä 37 %. Kunta-ala jäi ylikuormitettujen, ikääntyvien kutsumusnaisten alueeksi. Terveystenhoitoalan työntekijöiden kokemana kiire on aikavälillä 1977-97 enemmän kuin kaksinkertaistunut, opetusalla puolitoistakertaistunut. Vaikka työt tulivat entistä vaativammiksi, vaatimusten täyttäminen ei tuonut työn hallintaa - siksi yksittäisen työntekijän muuttuminen entistä korvaamattommaksi ei vähentänyt lamavuosien tuomaa mielekkyyden katoa työstä. Opettaja, lääkäri tai hoitaja joutui helposti tekemään kahden työt, kun sijaisia ei palkattu. Potilaat olivat entistä huonokuntoisempia ja koululaiset entistä levottomampia.

Terveystenhoitohenkilöstön henkinen uupumus kasvoi vuosina 1993-94 85 %. 1990- luvun puolivälissä joka kolmas julkisen alan palkkalainen sanoi rasittuvansa uusista vaatimuksista: vaadittiin laatua, mutta samaan aikaan väkeä ja koulutusta vähennettiin. Sairauslomia ei pidetty, koska työtovereita ei tohdittu kuormittaa. Joka viides teki ylittöitä korvauksia, koska korvaamiseen ei ollut rahaa. Vuonna 1995 kaksi kolmesta sairaalatyöntekijästä kärsi kiristyneestä työtahdistasta ja joka toinen heistä valitti, että henkinen väsyminen oli alkanut heijastua päänsärkinä, vatsavaivoina, niska- ja hartiakipuina. Mitä tuottavammaksi sairaalan hoitoyksikkö oli trimmattu, sitä suurempi

oli pitkien sairauspoissaolojen, itseraportoidun psyykkisen rasittuneisuuden sekä tuki- ja liikuntaelinsairauksien todennäköisyys. [oma alleviivaus](Siltala 2004, 244)

Työtahdin kiristymisen ja työn epävarmuuden myötä työuupumuksesta on tullut kaikkia ammattialoja ja molempia sukupuolia koskeva terveysriski. Työikäisen väestön psyykkiset oireet, kuten yllirasittuneisuus, hermostuneisuus, masentuneisuus, voimattomuus tai unettomuus lisääntyivät vuosina 1987-96 puolesta kahteen kolmannekseen väestöstä Stakesin ja Kelan 13.000 haastateltua käsittäneen tutkimuksen mukaan. Pahiten työikäisiä vaivasivat voimattomuuden tunne ja väsymys, joista kärsi joka toinen. Huomioiden naisten kasvatuksellisen altistumisen itseriistolle ja oman edun vastaiselle joustamiselle, ei ole ihme, että naiset voivat huonommin kuin miehet. Raija Kalimon ja Salla Toppisen vuonna 1997 valmistunut tutkimus 2300 työssä olevasta osoitti, että yli puolet koki jonkinasteista työuupumusta.⁴

Työuupumus, joka on kohdannut varsinkin naisvaltaisten alojen naistyöntekijöitä, on siis seurausta työelämän ilmapiiristä ja rakenteista, jossa naiset nähdään hyötyrationalismin pikemminkin kuin vastuurationalismin kautta menoerinä ja resursseina - ei ihmisinä. Aivan kuten väkivaltaiset miehet saattavat hyvinkin uuvuttaa vaimonsa tai partnerinsa epätasapuoellisella koti- ja hoivatöillä halliten häntä ylivoimallaan, patriarkaatti-kapitalismin työelämä repii joustot ja muun hyödyn ennen kaikkea naisten selkänahasta. Lisääntyneen työmäärän ja vähentyneen henkilökunnan lisäksi työelämän huonontumisen taustalla on myös uusi julkisjohtamisen malli (*new public management*), johon liittyvät ilmiöt ovat omiaan turhauttamaan aliarvioitua henkilökuntaa. Näitä työelämän muutosten varjoilmiöitä ovat mm. turhiksi koetut konsulttivetoiset kehityspalaverit, joilla yritetään paikata työilmapiirissä tapahtuneita kilpailun aiheuttamia säröjä ja jännitteitä. Tämä lähinnä konsultteja rikastuttava puuhastelu merkitsee monien mielestä väkivaltaista ratkaisua väkivallan ongelmaan, sillä palaverien ja kehityspäivien päämääränä ei ole niinkään työelämän helpottaminen vaan epäkohtiin sopeuttamisen pyrkimys. Koska yksilöpsykologisiin työssäjaksamisteorioihin ei integroida ongelman alkujuurta – kvarttaalikapitalismin työntekijöihin kohdistamaa fyysistä (terveydellistä) ja henkistä väkivaltaa, niiden vaikutuksena on aivan kuin raiskatulla henkilöllä kokea syyllistämistä. Ainoa todellinen ja aito keino ennaltaehkäistä työilmapiirin heikentymistä ja työsuhteissa ilmeneviä tullehtuneita välejä on myöntää kilpailutalouden ja yrity maailman arvojen ja käytäntöjen pakkovyörytys aloille, joille ne eivät lainkaan sovi (kou-

lut, sairaalat, yliopistot).

Työmarkkinoiden joustot tarkoittavat yleensä naisvaltaisten alojen naisten joustamista. Suurin osa muutoksille alttiiden pienten yritysten työntekijöistä on tavallisesti naisia, ja myös suurilla työpaikoilla naiset sanotaan tutkimusten mukaan irti ensimmäiseksi. Kuten yllä olemme usein jo todenneet, naisten työttömyyttä ovat edistäneet myös niin teollisuus- kuin kehitysmaissa tyypilliset toimenpiteet julkisen sektorin supistamiseksi. Rakennesopeutusohjelmien vaatiessa valtion menojen vähentämistä naisvaltaisten koulutus- ja hoiva-alojen työntekijät jäävät työttömiksi. Ylivoimainen enemmistö julkiselta sektorilta irtisanotuista työntekijöistä on naisia, joiden on lähes mahdoton enää löytää kokemustaan vastaavaa työpaikkaa, varsinkaan ylitettyään keski-ään.

Työssäjaksamisen ongelmat liittyvätkin tähän yhtenäiseksi muodostuneeseen ja elinkeinovetoisen ilmapiiriin, joka ei ole omiaan edistämään luovuutta, omanarvontunnetta tai itsekunnioitusta. Työntekijöitä aliarvioidaan, sillä he näkevät kehityspalaverien ja yhteisöllisyyden-edistämiseen tähtäävien seminaarien taustavaikuttimet. Ne ovat usein keino maalata homeen päälle – tynnytellä työntekijöitä ja viedä huomio prosesseista joilla heidän vaikutusmahdollisuuksiaan, määräysvaltaansa, palkkaustaan tai muita työelämän tärkeitä osa-alueita supistetaan. Kun aito yhdessäolon aika – pelkät yhteiset ruokatunnit – korvautuvat ohjelmoiduilla pakkopalavereilla jossa alan ammattilaisillekin opetetaan ”yhteisöllisyyttä”, seurauksena on vain lisääntyvä sisäinen raivo. Sisäinen sankari ei tottele kovapalkkaisen gurun yritysmaailmalta haisevia temppuja, kun samaan aikaan yhteiset varat eivät riitä edes opetuksen kannalta ensiarvoisen tärkeisiin oppikirjoihin. Tämä on henkistä väkivaltaa konsulttiyritysten hyväksi. Työkuntoutusohjelmat ovat pahimmillaan vastaavanlaisia yksilötason sopeuttamisohjelmia, kuin makrotason rakenteelliset sopeuttamisohjelmat, joiden ytimessä ovat uusliberalistisen maailmankuvan ja arvomaailmat taloudelliset päämäärät ja piilo-ohjelma. Tiedostavatko lääkärit, hoitajat, kuntoutuspsykologit ja ohjaajat itse minkä aatemaailman soihdunkantajina he toimivat?

YHTEENVETO

Naisten asema on saanut muitakin kolhuja meneillään olevan ”rakennesopeuttamisen” pyörteissä. Palvelumaksuja on jo korotettu, eläkeläisten tuloja ja hoitoa heikennetty. Tämä on kehitystä, joka

vaikuttaa varsinkin naisiin, koska he elävät pitempään (Tilastokeskus 2007). Myös maaseutujen tyhjentäminen ja palvelujen karsiminen vaikuttavat erityisesti naisiin, koska he tarvitsevat kipeimmin julkista liikennettä ja palveluja. Lähinnä miesvaltaisten alojen ”tuottavuusmitareiden” pakkosoveltaminen naisvaltaisille hyvinvointia edistäville aloille, minne ne eivät lainkaan sovi, heikentävät naistyön arvostusta. Tehokkuuden ja säästöjen painottaminen on myös kurjistanut naisten, varsinkin vanhusten ja palvelukotien/vanhainkotien naisten, arkea päiväkotien lisäksi. Tehokkuus on merkinnyt mm. palvelujen ja hoitohenkilökunnan karsintaa ja sallittavien aputoimien rajaamista. Monet hoiva-alan työntekijät turhautuvat työssä, jossa eivät saa viettää laatu-aikaa ”asiakkaidensa” parissa ja jossa esimerkiksi vanhusten henkiseen hyvinvointiin tärkeät kauppareissut ollaan jätetty pois. Jos ylimmän tason päättäjiä joukossa olisi enemmän sosiaalisiin kysymyksiin herkemmin samaistuvia naisia, kyseenalaistettaisiinko aikamme tehoja kilpailutaloutta kovemmin? Julkisen sektorin suurimmat leikkaukset kohdistuvat terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Naiset kärsivät näistä leikkauksista sekä työntekijöinä että asiakkaina, sillä vastuu perheen lasten koulutuksesta ja terveydestä lankeaa tavallisesti äidille.

Koulutuksen alistaminen markkinaehtoiselle tuottavuudelle on lisäksi johtanut naisvaltaisten ”pehmeitten” alojen alasajoon (naistutkimus, kulttuurintutkimus, humanistiset tieteet, kasvatustiede). Globaalitalous on kaikesta järjettömyydestä päätellen puhdas veruke muuttaa yhteiskunnan painopistettä feminiinisestä huolenpidosta kohti leimallisesti maskuliinista tuotteistamista. Kolmannen sektorin pakko-markkinoistaminen on sekin uhka naisten tarvitsemille ei-tuottaville palveluille (turvakodit, vähävaraisten tuetut lomat).

Suomessa työttömyys ja yleistyneet pätkätyöt ja työelämän epävarmuus (prekariisaatio) ovat johtaneet monien äitien ”pakoon” takaisin hellan ääreen. Sen seurauksena heitä uhkaa syrjäytyminen työelämästä ja urakehityksestä varsinkin tulospalkkauksen valtakaudella. Samalla he myös altistuvat pahemmin fyysiselle väkivallalle, jolle taloudellinen riippuvaisuus on aina luonut edellytyksiä. Vaikka naisten ei enää tarvitse anoa erivapautta voidakseen käydä töissä tai opiskella, heidän tielleen on siis kasattu joukko uusia esteitä. Naisvaltaisten hoiva-alojen ”kustannustehokkuus” taattiin menneinä aikoina manipuloidulla sairaanhoitajat kutsumus-työntekijöiksi, joiden tuli uhrautua ”luonnollisen” naisellisen myötätunnon nimissä. Markkinatalous pyrkii samaan vale-tehokkuuteen leimaamalla naisalat ”tuottamattomiksi”, kieltäen näin oman riippuvuussuhteensa naisten huolenpitotyöhön. Asenteet

eivät siis ole muuttuneet kovinkaan radikaalisti. On vain löydetty uusi veruke käydä huutokauppaa naistyöntekijöiden toimeentulolla. On paljastavaa, että avoimen ja julkisen sektorin vastakkainasettelussa heijastuu sukupuolistunut piiloviesti siitä, miten isä (miesvaltaiset teollisuus- ja IT-alat) tuovat kotiin rahat, joita äiti (julkinen sektori ja hyvinvointivaltio) tuhlaa. Tällainen toistuva ja hienovarainen poliittinen retoriikka syventää naisalojen aliarvostusta, sillä ne ylläpitävät oletusta, että leimallisesti maskuliininen, tuottava toiminta takaa talouskasvun, vaikka BKT ei lainkaan huomioi naisten näkymätöntä koti- ja uusintamistyötä. Siltala ja Julkunen myös ovat esittäneet että hyvinvointivaltiota kritisoidaan sukupuolittunein sanankääntein, leimaamalla se riippuvaisten ja vastuuttomien kansalaisten turvaverkoksi ja paapovien sosiaalianttojen reviiäksi

VIITTEET

¹ Tämä ei tarkoita että pitäisin kilpailukykyä itseisarvona. Se nimenomaan ei ole sitä kun huomioidaan ilmastonlämpeneminen ja rajallisessa maailmassa rajattoman talouskasvun ongelmallisuus (ks. Heiskanen & Kailo 2005).

² Miestä useammin ja miestä pidempään hän joutuu tyytymään määräaikaiseen, tilapäiseen, osa-aikaisen tai periodeittain avautuvaan työpaikkaan (Tasa-arvon 1999, Pikkala 2003, Nyssönen 2003). Jos hänellä on pysyväisluonteinen työpaikka, hän joutuu venyttämään työpäivänsä pituutta entistä useammin (Nyssönen 2003).

³ ISS- konsernin siivooja Oulussa otti yhteyttä minuun ja kertoi siivoojia painostettavaan ylitöihin aivan yleisesti. Olenkin luvannut selvittää tätä tapausta, johon irtisanottu siivooja viittasi uutena orjuuden muotona.

Työttömän rukous

Salsan tanssiaskel,
keveä.

Työttömän päivä,
perhonen lentää kesäniityllä.

Minä en nuku yötä hyvin.

Valhe.

Taistelu
on huomiseen kirjoitettu rukous.

Harri Holtinkoski

Soittoääni

Yksinäisyydellä on soittoääni kännyköissä:

hiljaisuus

Harri Holtinkoski

8.3.2006

Kun lapset antavat toisille lapsille aseita,
tappaakseen ihmisiä.

Jään miettimään,
miksi äidit ja isät
eivät näyttäneet lapsilleen kukkia,
kertoneet omista lempiväreistään.

Kukaan ei kysy,
miksi äidit itkevät.

Miksi pojista ja tytöistä,
kasvaa miehiä.

Harri Holtinkoski

Vallankumous

Salatut elämät päättyivät

Päätin soittaa

Vallankumous

- En uskaltanut kysyä kuulumisia.

Harri Holtinkoski

Pari euroa

Lainatkaa mulle rahaa
tai älkää sittenkään

mutta
olkaa hetki
siinä.

Harri Holtinkoski

26.4.2006, Tsernoby, Ukraina

Kaksikymmentä vuotta sitten
tästä maasta katosivat värit.

Kaksikymmentä vuotta
on mennyt nopeasti

eikä jotkut ihmiset unohda koskaan,
kun vielä parvekkeilla kasvoivat kukat
toinen toistaan kauniimpia.

Eikä niitä voitu,
heistä kenenkään haudalle istuttaa,
silloin kirjainlyhenteiden avulla
toiset pakenivat vastuutaan.

Harri Holtinkoski

Selviytymistarinoita selviytyjistä

Kuukaudesta toiseen jatkuvassa virastomaailmassa,
pahaa unta,
ihmiset,
joille puhumme positiivisesta ajattelusta.

Käsittelyaikoinakin täällä ihminen odottaa ihmistä -
me emme kaipaa sarasvoita.

Täällä kaveritkin ovat kavereita,
mekin suremme menetykset.

ODOTA AULASSA, JOS SINULLA ON
VARATTU AIKA
SOSIAALIVIRKAILIJALLE

SINUT KUTSUTAAN SISÄLLE

ET TARVITSE VUORONUMEROA!

Täällä nauru ei ole teennäistä -
täällä ei hymystä makseta.

Harri Holtinkoski

Rajalla

Alkuperäinen vuokrasopimus
verolippu edelliseltä vuodelta
päätös opintotuesta
opiskelutodistus
todistus jäljellä olevista opinnoista

kahden viimeisen kuun tiliotteet
tosite työnhakijaksi ilmoittautumisesta
kahden edellisen kuun palkkalaskelmat
päätökset sosiaaliturvaetuuksista ja viimeinen
maksuilmoitusosite
kuitti viimeksi maksetusta vuokrasta

apteekkikuitti resepteineen
julkisen terveydenhuollon tositteet
vakuutuskirja
vesimaksu
saunamaksu
sähkölasku

Harri

Holtinkoski

Entä me

Entä me,
jotka rakastamme ihmistä
ja haluamme paremman maailman.

Ihmiselle ihmisen edestä,
pääomien kahleista vapaana.

Harri Holtinkoski

Julkaistu aiemmin omakustannekirjassa: Kukkaislapsen
kyyneleitä (2001)

Lapset pyytävät

Rauhaa maailman lapset huutavat,
niin totta,
että hävettää olla aikuinen
- sotapäälliköiden halveksima.

Sota myy enemmän -
viattomien rauhan verta kaduilla

Missä on lasten maailma,
ystävyyden planeetta.

Harri Holtinkoski

Julkaistu aiemmin omakustannekirjassa: Kukkaislapsen
kyyneleitä (2001)

Älkää kaatako pieniä puita

Älkää kaatako pieniä puita,
kun lapset opettelevat kiipeilemään,
että hekin voivat nähdä.

Katsoa samalta korkeudelta elämää,
huomatakseen miksi jotkut aikuiset
eivät hymyile enää.

Harri Holtinkoski

Julkaistu aiemmin omakustannekirjassa: Isot pojat eivät tanssi
(Minerva, 2005)

4. HUOLENPIDON JA HOIVAN MAAILMANTALOUS – 36 RESEPTIÄ

4.1. Johdanto

Aikaisemmissa luvuissa pyrin tekemään näkyväksi sen väkivallan ja herruusjärjestelmien kulttuuria henkivän ideologian, jonka myötä nais- ja yhteiskuntarauhan, vakauden ja reilumman maailman edellytykset ovat heikentyneet, päinvastoin kuin uuden talouden lähetysaarnajat antavat ymmärtää. Luvut eivät olleet todennäköisesti kovin mieltäylentävää luettavaa. Olenkin usein kokenut, että kuplien puhkaisu ja mielenrauhaa uhkaavien tietojen esiintuominen tuottaa niin sanotun *ammu lähetti* -ilmiön. Tiedon nostattama vastustus, tietojen kieltäminen ja vaihtoehtonäkemyksen kiistäminen purkautuvat tiedon tuojaa vastaan. Riittävän kovien totuuksien puhuminen väkivallasta saakin väkivallan puhkeamaan pintaan. Väkivallasta puhuminen on monin tavoin aiheena tabu, jota ei vastaanoteta akateemisissa tai poliittisissa piireissä kovinkaan lämpimästi. Se on uhka sovinnaisille käsityksille ”luonnollisesta” miehisyudesta, naiseudesta ja yhteiskunnallisista arvoista. Arvaan, että talousfilosofian ja taloustieteen väittäminen väkivaltaiseksi ja vieläpä ”miehiseksi” tulee nostamaan monen karvat pystyyn. Puhumisen sijaan olisikin helpompaa lakaista kaikki nämä tiedot maton alle. Tämä on kuitenkin pelkuruuden tie jota en suosittelen, koska se vain siirtää kauemmaksi välttämättömän kohtaamisen totuuden kanssa. Toisaalta, mikäli ei tiedä että leipään, jota syö, on kätketty kivi, ei myöskään kiveä voi poistaa ja palauttaa siihen sen luonnollinen ravitsevuus, maku ja pyhyys. Inhorealisticetkin myytit on paljastettava, jotta ne voidaan korvata terveemmillä yhteisöllisillä kertomuksilla. Totean siis rohkeasti, että taloustiede on syntynyt lähinnä miestieteenä ja omaa niitä Eurooppa keskeisen, hallintaan ja omaisuudenkartuttamiseen liittyviä juonteita, jotka ovat läsnä muillakin tieteen aloilla. Historian saatossa tapahtunut naiskulttuurin ja sen arvojen sisällyttäminen tai assimilaatio näihin alun perin miesten luomiin teorioihin ei muuta sitä, että taloustieteistä ja uuskonservatiivisesta markkinataloudesta on muovautunut ennen kaikkea poikien kasvatuksessa vahvasti läsnä olevien toimintamallien ja rationaalisuuden tulkintojen

huipentuma.

Tässä osassa siirrän huomion talouskasvun leipään leipomasta kivistä ravitsevaan talouteen, huolenpitoa ja yhteisvastuuta arvostaviin vaihtoehtoiisiin yhteiskuntamalleihin. Tällaista näkökulmaa on kehitellyt Maailman sosiaalifoorumin naisliike¹ visioissaan toisenlaisesta paremmasta maailmasta, johon sisältyy huolenpito- tai kumppanuustalous, antamisen ja ottamisen tasapaino. Tämän luvun tavoitteena on siis lisätä tietoisuutta vallitsevan heteropatriarkaalisesti vaihtotalouden ominaisuusteesta peilikuvana vaihtoehtoiselle, mutta sen rinnalla vaikuttavalle huolenpitotaloudelle ja maailmankuvalle (Gift Economy). Heteropatriarkaalisella² vaihtotaloudella viitataan miesehtoiseen, hallitsemisen mielivaltaisiin hierarkioihin perustuvaan yhteiskuntajärjestelmään, jonka ”kova ydin” sisältää pakollisen heteroseksuaalisuuden ja –normit. Niissä rationaalisuus merkitsee mieseliitin taloudellisten etujen takaamista.

Pelkästään yksinhuoltajaäitien suuri määrä osoittaa, etteivät miehet ole kuitenkaan mitenkään yksiselitteisesti perheen pään asemassa. Patriarkaatti on korvautunut puhtaammin rahanvaltaan kytkeytyvillä vallan rakenteilla. Luterilainen kirkko on myös naisistunut ja ottanut askeleita naisystävällisempään suuntaan, joskin fundamentalismin eli yhden jyrkän opin edustajia löytyy edelleen muun muassa naispappeuden vastustajien parista. Nykyään puhutaan patriarkaattia enemmän hegemonisesta maskuliinisuudesta (Connell 1990), eli siitä kuinka herruusjärjestelmien sisältämä miesten suurempi valta ja etuoikeuksien määrä muuttaa muotoaan historian eri kausina.

Vaihtoehtoinen huolenpitotalouden yhteiskuntamalli sisältää uudenlaisen tulkinnan sellaisesta ihmisyydestä, jonka tulisi korvata kilpailutalouden raadollinen, vale-autonominen tai riippumaton miesnormi. Tämä on normi, johon miehetkään eivät välttämättä halua samaistua. Itse asiassa on harhaanjohtavaa ajatella että meillä olisi tyttöinä ja poikina vapaa tahto ja valinnan vapaus, sillä se miten ja mihin meidät kasvatetaan osana sukupuolijärjestelmää johtaa sisäistettyihin käyttäytymisen ja olemisen malleihin – tyyliin – jota emme täysin itse hallitse tai edes tiedosta. Uuteen reilumpaan maailmaan tarvitaan uuden ihmismallin lisäksi erilainen tapa nähdä talouselämän asema ja rooli, sekä aivan uudenlainen ihmisyyttä avaava, ei rajoittava sukupuoli-järjestelmä ja yhteiskuntasopimus. Ihmisen omanarvontunteen, juurien ja jatkuvuuden tunteen kannalta pidän tärkeänä, että paikalliset kulttuurit voivat säilyttää omaleimaisuutensa ja paikallisidentiteettiin symbolineen satsata. Ei ole kyse kansalliskiihkosta ja muut kulttuurit

poissulkevasta katsantokannasta, vaan psykologiankin tunnustamasta ihmisen tarpeesta kokea yhteisöllinen jatkuvuuden, tiettyyn paikkaan ja kulttuuriin kuulumisen tunne. Sen ei kuitenkaan tarvitse sulkea pois monisärmäistä paikallista sekä kosmopoliittista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Nythän pyritään luomaan monokulttuurista, yhtenäistä maapallonlaajuista kultuskulttuuria, jonka ydinarvot ovat itsekkyyden, menestys, toisten polkeminen, pudotuspelit, lähes itseistarkoituksellinen kilpailuhenkisyys, individualismi, riippumattomuus, materialismi. Uskon, että harva samaistuisi näihin tyhjiön päälle rakennettuihin arvoihin, jos hänelle tarjottaisiin aidompaan kokemukselliseen syvyyteen ja yhteisöllisyyteen kytkeytyviä arvoja. Kulttuurikäsitteemme onkin talouden ylivallan tähden kriisissä. Vaikka kulttuuri on parhaimmillaan paikallista, kuitenkin on olemassa myös keskinäistä yhteisriippuvaisuuttamme maailmassa vahvistavia arvoja, joita YK on kehittänyt vuosikymmenten ajan. Näistä voisimme muokata uuden arvojen globalisaation, jossa ihmis-, nais- ympäristön- ja eläinoikeudet olisivat yhdistävä, punavihreä lanka luonnonvarojen ja ihmisten riiston sijaan. Keskityn tässä kirjan osassa niihin ydinarvoihin, joita Naiset huolenpitotalouden puolesta -ryhmä on kehitellyt vuosien ajan yli kansallisten ja uskonnollisten rajojen. En tarjoa valmiita, lopullista visiota, joka olisi moninaisuuden hengen vastaista, vaan reseptejä, joista eri kulttuurit voisivat mausteillaan, ekologisella kokemuksellaan ja taidoillaan muokata paikalliseen yhteisöllisyyteen ja runsauden talouteen sopivia malleja.

Ritzerin (2002, 28) ajallemme kulttuurin keskeinen liikkeellä pitävä voima on pyhyiden riisto. Tällä hän tarkoittaa sitä, että esimerkiksi metsien pyhyys katoaa niiden muuttuessa pelkäsi lautamateriaaliksi. Kun siis tulemme tietoisiksi, että aikamme tendenssi on tehokkuuden ja taloudellisuuden nimissä imeä kaikki rönsyt pois, voimme herkistyä paremmin sille arvokkaalle, mitä olemme menettämässä. Esimerkiksi ruoka ja siihen perinteisesti yhdistetty perheen yhdessäolon aika ja yhteisöllisyys ovat perimmiltään pyhän ympäröimiä tapahtumia, mutta ruoan pyhittäminen ja pyhyys ovat häviämässä ”rationalismin” voimasta.³ Kiinnostavaa onkin tarkastella, mitä vallitsevan tehokkuuden ja taloudellisuuden nimissä on tapahtunut ja tapahtuu sille ihmisyyden ”pyhyydelle”, joka on kaiken perustana? Ennen varsinaista vaihtoehtoisen huolenpitotalouden yhteiskuntamallia, tarkastelen seuraavassa sen taustaksi sekä globaalin kilpailutalouden vaikutusta naisten asemaan että kulttuurin käsitettä.

4.2. KULTTUURI

Mitä sitten tarkoittaa aikamme tehokkuuteen ja taloudellisuuteen perustuva, pyhyyttä riistävä ja väkivaltainen kulttuuri? Mitä kulttuuri on, voiko sitä muovata tai muuttaa? Kulttuuri ei ole Matti Sarmelan (2000) käsityksen mukaan pelkkiä traditioita, jotka uusintavat itseään tai jotka uusinnetaan ja siirretään tuleville polville. Kulttuuri on sopeutumista tulevaisuuteen, tulevaisuuden ympäristöön, tulevaisuuden ennakoimista ja rakentamista. Sopeutuessaan alati muuttuvaan ympäristöönsä jokainen sukupolvi joutuu hävittämään osan omaa kulttuuriaan johon on kasvanut. Tämän ei kuitenkaan tarvitse olla jatkuvaa luovan tuhon ja uudelleenrakentamisen syklin kiertoa. Tästä näkökulmasta ajattelisinikin optimistisesti, että väkivallan kulttuuri ja pitkä historiallinen jatkumo voidaan purkaa ja korvata solidaarisemmalla, rauhanomaisemmalla ja tasapainoisemmalla yhteiskuntarakenteella ja arvomaailmalla—eetoksella. Rauhanomaisempia yhteiskuntia on ollut esihistoriassa (historia ilmeisesti merkitsee väkivaltaisen kulttuurien aikakauden alkua koska muu ei ole historia-sanan arvoista!) ja on vielä tänä päivänä, vaikka niistä tiedottaminen on antropologien kurioositeetti, eikä tavoita suurta yleisöä, politiikoista puhumattakaan.

Sarmelan näkemys finalisaatiosta, maapalloistumisen lopullisesta vaiheesta, on kuitenkin mielestäni pessimistinen, enkä halua uskoa sen olevan ainakaan realistinen. Kulttuurievoluution näkökulmasta paikalliseen luonnonympäristöön sopeutunut, yhteisöissä elänyt ihminen on hänen visiossaan kuolemassa sukupuuttoon. Hänen tilalleen on tullut postlokaalisten teknojärjestelmien toimija, oppi-ihminen, meritokraatti. Teknosysteemit määrittelevät yhä yksityiskohtaisemmin globaalin sopeutumisen ehdot, kulttuuriset vastaukset ja tulevaisuuden mahdollisuudet, voittajien resurssit ja oikean ajattelun. Sarmela painottaa sopeutumista todetessaan, että ”sitä voisi nimittää myös alistumiseksi; voittaja on se, joka sopeutuu ja alistuu nopeimmin” (Sarmela 2000, 6). Tämä aikamme kehitysksoon perustuva näkemys tekee teknosysteemien määrittelemästä kehityshyödyistä imperatiivisesti välttämätöntä, ”korkeinta rationaalisuutta”. Antropologit ovat Sarmelan mukaan nähneet myyttejä ja riittejä kaikkialla vieraiden kansojen elämässä, varsinkin silloin kun vielä puhuttiin alkukantaisista kulttuureista, mutteivät halua nähdä kehityksen ympärille syntyneitä vallan ja vaikuttamisen rituaaleja; ne eivät rakenteiltaan poikkea primitiivisen

uskonnon harjoittamisesta. Kehityskultti on kuitenkin maailman voimakkain uskonto, se tekee kehityksen kuolemanvakavaksi:

Kehitys on jo itsessään jotain finaalista, lopullista ja peruuttamatonta. Eikä kysymys ole pelkästään teknis-taloudellisesta kasvusta, vaan finalisaation determinismi on tunkeutunut kaikkiin teknojärjestelmiin, oli sitten kysymyksessä tiede tai taide, filosofia, sosiologia tai antropologia. Kaikissa teknosysteemeissä aikansa meritokraatit syyllistävät, pelastavat ja vapahtavat, pystyttävät kehityksen, alkusynnyn ja ihmisjumaluuden kulttipatsaita. Yhä useammat meritokraatit elävät rajaamalla ja mystifioimalla teknosysteeminsä pyhää, muilta erotettua tietoa ja osaamista. Ihmisjumalia eivät tarvitse ainoastaan poliittiset ideologiat ja valtiojärjestelmät, vaan jokainen teknosysteemi, joka aikoo kehittyä, laajeta, saavuttaa kansainvälisen tason ja turvata omille uskoilleen ikuisen tulevaisuuden.

(Sarmela 2000, 8)

Sarmela väittää että myytit eivät eläkään meissä kuten psykoanalyttinen filosofia on opettanut meidät uskomaan, vaan ne luovat ja niitä tarvitsevat oman aikansa eliittiluokka, meritokratia. Sitä paitsi todellisuudessa myytit ovat vain viihdettä, tärkeämpiä ovat teknosysteemien moraliteetit, joilla määritellään oikea kulttuuri ja sen vastakohta epäkulttuuri. Moraliteeteillä yhdenmukaistetaan mielikuvat, tulevaisuushorisontit, uskovaisajattelu. Kun kehitys on muutettu uskonnoksi, ei tarvitse vastata kysymykseen, ketä varten kehitys tapahtuu, kuka tarvitsee täydellistä kulttuuria ja millaista olisi täydellisen ihmisen elämä (Sarmela 2000, 8).

Sarmela näki jo vuonna 2000 aikamme kehitysuskonnon läpi, ivaten miten kehitysuskon teknokoneistot mittavat loputtomasti kehitystä, ihmistä; numeroivat ja lajittelevat, luovat hierarkioita, suuria esikuvia, voittajia, maailmanmestareita, vuosituhansien suurimpia henkilökultteja. Suuria kertomuksia, globaaleja myyttejä. Kulttuuri on lopulta vain meritokratian hierarkia (Sarmela 2000, 10). Sarmela lisää, että se tekniikka, jota uusi kulttuuri (eliitin näkökulmasta?) todella tarvitsee, on valvontateknologiaa. Maailmanluokan ihmisen ja globaalin markkinatalouden, internetkaupan, turvallisuus vaati yhä enemmän valvontakoneistoja, satelliitti-, mikro- tai nanotekniikkaa, mitä kaikkea täydellinen tekninen osaaminen nyt tuottaakaan. Digitaalitekniikan finalisaatiossa toteutuu väistämättä ”pedon merkin valtakunta”, jossa niin kuin

Ilmestyskirja sattuvasti sanoo, saa ostaa ja myydä, eli siis olla olemassa, vain se jonka identiteetti ja kulutusturvallisuus voidaan varmistaa globaalin kulttuurin kaikissa kontrolliverkostoissa (vrt. Sarmela 1983). Maailmanavot ei ole joku supertietokone sinänsä, vaan se tieto, joka kasautuu globaaleihin verkostoihin ja jonka perusteella maailmankulttuurin päätökset muotoutuvat (Sarmela 2000, 11). Sarmela visioi kieli poskessa, että Suomeen jää yksi paperikone, yksi sampo, yksi kesko ja yksi eurovaltio; ensin syntyy pohjoismainen, sitten mannermainen ja lopulta maailman suurin konserni. Voisiko PARAS- hankkeita ja Lissabonin strategioita siis seurata digitaali-imperiumi, jossa valtioiden valta on korvattu suuryritysten valtakoneistolla, jolle demokraatialla, tasa-arvolla ja muilla ”vanhanaikaisilla” arvoilla ei ole merkitystä (Sarmela 2000, 11). Aikamme iloja ja arvoja Sarmela kuvaa näin:

Kristillisistä kyläyhteisöistä ja kansallisvaltioista vapautettu ihminen saa viihdyttää itseään, kuluttaa yhä enemmän vapauksia, seksiä, väkivaltaa ja huumeita. Tieteellisteknistä täydellisyyttä. Näin maailmankansalainen saavuttaa lopulta täydellisen onnen. Hänen ei tarvitse enää elää omaa elämäänsä. Kun paikalliset kulttuurit ovat kadonneet, jäljelle jäävät ihmismielen hallinnan teknorituaalit.

(Sarmela 2000, 12)

Television elämysohjelmat, tosi-TV kilpailut, viidakkoretket ja selviytymiskisat kielivät aikamme aikuisten lapsellisuudesta, tai lapsenomaisuudesta. Onko niin että jos ei ole voinut elää aitoa luovaa lapsuutta vaan on tullut sysätyksi liian varhain tehokkuuden ja tuottavuuden aikuisuuteen, herää halu palata lapsuuden mielikuvitusparatiiseihin? Vai onko näiden ohjelmien suosio seurausta aikamme käänteisestä kansansivistystyöstä?

Amerikkalainen aktivisti, filantropi ja teoreetikko Genevieve Vaughan ja koko huolenpitoetokseen samaistunut ryhmämme kyseenalaistaa uusliberalistiset arvot yleisinhimillisinä totuuksina. Myös Kortten (1998) on kritisoinut seuraavia globaalitalouden sukupuolittuneita lähtökohta-oletuksia:

- ihmisten toimintaa kannustavat itsekkäät motiivit, ja ne kanavoituvat ensisijaisesti taloudellisen edun tavoitteluun
- yksilölle tai yhtiölle suurinta taloudellista voittoa tuottava toiminta hyödyttää yhteiskuntaa kaikkein eniten

- sekä yksilölle että yhtiölle on järkevämpää kilpailla kuin tehdä yhteistyötä; näin ollen kilpailuvaikutinta tulisi pitää yhteiskunnan suunnittelun keskeisenä tekijänä
- kansalaisten kuluttamien hyödykkeiden kokonaisarvon kasvu on inhimillisen edistyksen paras mittari, ja alati kasvava kulutus edistää yhteiskunnan hyvinvointia kiihottamalla talouden tuotavuutta.

(Korten 1998, 97)

Karkeammalla kielellä ilmaistuna nämä ideologiset oppilauseumat olettavat, että ihmisiä motivoi ennen kaikkea ahneus

- hankkimisvietti on ihmisyyden korkein ilmaus ahneuden ja hankintojen hellittämätön toteuttaminen johtaa ihanteellisiin sosiaalisiin seurauksiin
- edellä ilmaistujen arvojen toteuttamisen rohkaiseminen, kunnioittaminen ja palkitseminen on parhaaksi inhimillisille yhteiskunnille.

(Korten 1998, 97)

Uusliberalismille on luonteenomaista darwinistisen jokainen on oman onnensa seppä -ideologian luonnollistaminen. Koko talousparadigma tai käsitteiden vyyhti heijastaa enemmän mies- kuin naissozialistamisen eetosta ja suhtautumista elämään. Se painottaa kilpailuhenkeä ja suoranaista aggressiivisuutta sekä oman edun ja menestyksen tavoittelua talouskasvun psykologisena moottorina. Tyttöjä kasvatetaan kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten mukaan suuntautumaan ympäristöönsä huomattavasti yhteisvastuullisemmin ja solidaarisemmin. Arvot, joilla tytöt kasvatetaan länsimaissa ja muuallakin kytkevät naisellisuuden ja uhrautuvaisuuden, yhteisöllisyyden, muiden tarpeiden asettamisen omien tarpeiden edelle ja hoivavalmiuden. Äärimmäisyyteen vietyinä, korostunut naisellisuus tulkitaan lopulta psykologisena häiriönä ja se voidaan jopa diagnosoida masokismin muodoksi (Caplan 2000). Mutta nainen joutuu kahden tulen väliin olipa hän korostuneen naisellinen ja epäitsekkäs tai kilpailuhenkinen ja työ-orientoitunut. Polly Young-Eisendrath kutsuu tätä konfliktin identiteetiksi, sillä naista syyllistetään, tekeepä hän niin tai näin (1984). Myös Berit Ås viittaa tähän ristiriitaan vallan tempu- kirjassaan. Niin koti- kuin uraiteja syyllistetään jommankumman vaikuttamispiirin laiminlyönnistä. Mielen terveyden normina on omaa etuaan

ajava ”rationaalinen” mies, joten nainen näyttäytyy poikkeamana tästä piilonormista, olipa hän uraohjus tai hoivaajan prototyyppi. Taloustieteen miehisuus heijastuu siinä, ettei se havaitse lainkaan poissulke- miensa sosiaalisten ilmiöiden sukupuolittunutta luonnetta. Taloustiede on kehittynyt miesvaltaisena tieteenalana ja käytäntönä eikä siksi ole tiedostanut kuinka pitkälle sen edustama rationaalinen subjekti on näennäisessä riippumattomuudessaan, autonomiassaan miessubjekti. Taloustieteessä voidaan kehittää BKT- ja muita indikaattoreita täysin sukupuolisokeasti, koska oman riippuvaisuussuhteensa hoiva- ja tun- netyöhön kiistävä, torjuva ihminen opetetaan. Toisaalta, kuten alla esittelemäni Vaughan myös toteaa, oletus luontaisesta oman edun tavoittelusta ja aggressiosta ei välttämättä sovellu naiseen ja rauhanomaisiin yhteisöihin. Se, että tänäkin päivänä on lukuisia rauhanomaisia ja tasa-arvoisia kulttuureja pakottaa arvioimaan uudelleen väitteet, että kilpailuvietti ja itsekkyyks olisivat universaaleja ihmisyyden olemisen heijastumia. Tuula Kinnarinen kyseenalaistaa *Tiede*-lehdessä julkai- stussa artikkelissaan, ”Saaliseläimestä seuraeläimeksi” myytin, että ih- minen nousi luomakunnan herraksi aggressiivisuudellaan ja kilpailuky- vyllään. Näin on ajateltu, mutta kenties niin ei käynytäkään. Lajimme menestys saattoi pikemminkin perustua siihen, että esi-isät oivalsivat yhteistyön hyödyllisyyden ja muuttuivat. Kinnarinen kirjoittaa:

Maailmantapahtumien perusteella voi tosiaan vaikuttaa uskomattomalta, mutta alun pitäen lajimme oli rauhanomainen, sanoo St. Louisin Washingtonin yliopiston antropologian professori Robert Sussman, joka kuuluu esi-isiemme kärkijoukkoon.

Sussman on paneutunut fossiilaineistoon ja vakuuttunut siitä, etteivät varhaiset edeltäjämme olleet tappaja-apinoita, eivät edes metsästäjiä, kuten on vuosikymmenestä toiseen väitetty. - Apinaihmisilläkään ei ollut hampaita, jotka olisivat sopineet lihan syöntiin. Niiden hampaat muistuttivat aika lailla omi- amme. Niillä purtiin pähkinöitä ja hedelmiä, mutta ei jauhettu lihaa, Sussman selittää. Kun esimuotomme eivät pystyneet syömään lihaa, miksi ne olisivat metsästäneet mitään? Ja millä välineillä? Järjestelmälliseen metsästyksen sopivia aseita alet- tiin valmistaa käytännöllisesti katsoen äskettäin, vasta 60 000 vuotta sitten.

(Kinnarinen 2006, 25)

Robert Sussmanilla, jota Kinnarinen siteeraa, on vahva käsitys, mis-

tä mielikuvat konfliktien täyttämästä menneisyydestämme ovat peräisin: ”Läpeensä pahan ihmisen loi juutalais-kristillinen ideologia”. Myös Douglas Fry, Åbo Akademin kehityspsykologian dosentti uskoo, että esihistoriaan on sovellettu omien aikojen arvoja, politiikkaa ja näkemystä, mikä sotkee tulkintoja. Fry nostaa esimerkiksi kaksi antropologian klassikkoa, Carol Emberin 1978 ilmestyneen nomaditutkimuksen ja Napoleon Chagnonin 1988 julkaistuun yanomamo-raportin, joihin vedotaan aina, kun tarvitaan todisteita tappamisen ja sotimisen pitkästä historiasta. Kumpikaan ei läpäise kriittistä tarkastelua. Ember laskee sodaksi myös sukuriidat ja kostot, vaikka sota määritellään yhteisöjen väliseksi joukkoväkivallaksi, Fry valaisee. Toiseksi aidot nomadit, joihin esi-isämme voidaan rinnastaa, kiertelevät pienissä, rauhanomaisissa ja tasa-arvoisissa ryhmissä. Näitä ovat Emberin kohteista vain puolet. Sotaisuutta tukevat havainnot ovat peräisin paikalleen asettuneista, hierarkkisista yhteisöistä ja ratsastajakulttuureista. Vielä vähemmän esi-isämme voi verrata Amazonian yanomamo-intiaaneja, joilla on kylät ja viljelykset. Ontuvaa rinnastustakin pahempi virhe on tulkinta, jonka mukaan yanomamot todistaisivat sodankäynnin syntyneen miesten lisääntymisstrategiana. Surmatöitä tehneillä miehillä on kyllä enemmän lapsia kuin muilla, mutta lasten määrä johtuu enemmän iästä kuin väkivallasta. Kun ”soturit” ovat keskimäärin 41-vuotiaita, ”siviileillä” on ikää 20–30 vuotta. Tätä Chagnon ei kuitenkaan kerro lukijoille (Kinnarinen 2006, 27). Kinnarinen tarjoaa muitakin todisteita väitteelle, että aivoissa ovat pikemmin rakenteet yhteistyölle:

Esi-isät eivät käyneetkään kaiken tielle osuvan kimppuun – emmekä me ole niin pahoja kuin äkkiseltään näyttää. Valtaosa meistä viettää koko elämänsä tulella juttuun muiden kanssa. Ajatelkaapa sotilaita, kehottaa Agustin Fuentes. Heidät pitää varta vasten kouluttaa tappamaan. Tämäkin viittaa siihen, ettei väkivalta kuulunut evolutiiviseen työkalupakkiimme. Pikemmin meissä on mekanismeja, jotka tekevät meistä epätavallisen sosiaalisia ja avuliaita eläimiä, Fuentes aavistelee – ja osuu oikeaan. Aivokuvaukset vahvistavat, että yhteistoiminta on palkitsevaa, sanoo James Rilling, Emory -yliopiston antropologian dosentti, joka tutkii sosiaalisen käyttäytymisen neurobiologiaa. Yhteistoiminta aktivoi mielihyvääalueiksi tiedetyt rakenteet, ja itsekkääseen käyttäytymiseen reagoimme samoilla alueilla, joilla koemme pelkoa ja muita epämiellyttäviä asioita. Pettymykset myös jäävät mieleen, sillä ne herättävät aivojen keskeisen muistirakenteen hippokampuksen, Rilling esittelee

tuloksiaan. Hän vertaa yhteistyökykyämme vaistoihimme. Niiden lailla se on syntymälahja – ja ikivanhaa evoluutiivista perua.
(Kinnarinen 2006, 26-27)

4.3. HOIVA- JA HUOLENPITOTALOUS/PARADIGMA VAIHTOTALOUDEN VAIHTOEHTONA

Maailmanpankin ja Marylandin yliopiston selvitykset osoittavat, että korruptio on sitä vähäisempää mitä suurempi osuus naisilla on hallintokoneistoissa. tutkijat arvelevat, että naisten eettinen taso on korkeampi kuin miesten ja että naiset ovat miehiä halukkaampia ajamaan yhteistä etua.

(Arto 2000)

Esittelen seuraavassa amerikkalaisen aktivistin, filantroopin ja teoreetikon Genevieve Vaughanin näkemyksiä huolenpitotaloudesta. Hänen mukaansa patriarkaalinen vaihtotalous ja kapitalismi ovat ne sukupuoleen liittyvät ja sukupuolta tuottavat voimat, jotka ovat johtaneet uusliberalistiseen globaalitalouteen. Niiden vaihtoehtona on kuitenkin sellainen huolenpitotalouden ja -eetoksen paradigma, joka edistää moninaisuutta sekä naisten ja luonnon oikeuksia. Vaughanin teorian näkökulmasta voidaan löytää vastaus talouden sukupuolittuneen jännitteen avaamiseen sekä perusteet yhteiskunnan muuttamiseksi oikeudenmukaisempaan ja kohtuullisempaan suuntaan. Teoria ja siihen liittyvät julkilausumat pyrkivät myös paljastamaan globalisaation sukupuolivaikutukset ja ennen kaikkea globaalitalouden sukupuolistuneen olemuksen ja sukupuolistavat prosessit.

Vaughan on kehittänyt oman teoriasa patriarkaalisen vaihtotalouden ja naisille sekä tietyille luontoon samaistuville kansoille ominaisen huolenpito- tai hoivatalouden eroista. Hän on myös perustanut kansainvälisen ”Feminists for a Gift economy” eli Naiset huolenpitotalous-paradigman puolesta -aktivistiryhmän, jonka tarkoituksena on tuoda ”kokonaisvaltaisen naisten talouden” arvoja esiin. Naisuus ja miehisuus ovat kielenkäytössämme moniulotteisia ja monisärmäisiä käsitteitä. Tiedostan, että niihin yhdistyneet piirteet ja toimintamallit eivät ole seurausta biologiasta, joka sekun on tulkinallinen käsite. Sukupuolijako toimii keskustelussamme kuitenkin ajattelun apuvälineenä, sillä emansipatorista politiikka tuskin pystyy tekemään tehokkaasti ilman kuviteltua yhteisöä kuten globaalitalouden sortamat

naiset. Tämä ei merkitse, ettemmekö tiedostaisi niitä monia luokkaan, kulttuuriin, etnisyyteen, uskontoon, ikään ja valtaan liittyviä eroja, jotka ovat naisten keskellä tietenkin suuria. Naisliike tarvitsee strategisen eri järjestöjä ja kulttuureja yhdistävän aatteen tai vision, joka motivoi laaja-alaiseen yhteistyöhön ja sitä kautta saatavaan vaikuttavuuteen. Lahjatalouden idea on meidän ryhmämme punavihreä lanka ja yhdysside. Kanadalainen jäsenemme Angela Miles pitää tällaisen yhteisen tekijän löytymistä viime vuosien naisliikkeen ja – tutkimuksen suurimpana ja lupaavimpana läpimurtona. Meitä ei siis yhdistä mikään romanttinen kansojen välinen sisarus ikään kuin naiseus olisi samanlaisuutta. Meitä yhdistää tietoisuus, että jokaisessa kulttuurissa niiden suuristakin eroista huolimatta on leimallisesti miehisen hallinnan ja vaihdannan talouden rinnalla sille paradoksaalista tukea antava lahja- tai hoivatalous ja sen arvoja heijastava ihmisyyden malli. Emme siis edistä mitään epärealistista ja valtaan liittyvät erot kiistävää naisten vallankumousta, vaan vaihdamme tietoa siitä, miten tehdä näkyväksi jo olemassaolo hoivaihmisyyden ja välittämisen kulttuuri, johon niin miehet kuin naiset, teolliset kuin erilaisilla toimeentuloaan ylläpitävät kansat voivat samaistua. Yhteinen vihollisempi ei ole mies ja miesvalta, vaan kaikki lahjojen kierrätyksen marginalisoivat omaisuutta ja muita resursseja kasaavat ideologiat. Patriarkaallinen pörssikapitalismi on yksi sen luontoa ja tasa-arvoa pahimmin romuttavia ilmenemismuotoja, mutta yksittäisiä miehiä ei nähdä ongelmana. Varsinkaan silloin kun he eivät halua olla osa ongelmaa vaan osa ratkaisua. Joukossamme onkin monia reilumman maailman rakentamiseen samaistuneita miehiä.

Koska pidän tämän moniarvoisen, moni-naisuuden arvoille perustuvan ryhmän strategioita ja visioita edustavana esimerkkinä globalisaatiokriittisen naisliikkeen trendeistä ja arvoista, asetan Vaughanin kirjoitukset tämän luvun keskiöön. Pitkään kansainvälisessä rauhan- ja naisliikkeessä vaikuttanut Vaughan on kutsunut verkoston jäseniä moniin maailman sosiaalifoorumien kontekstissa järjestettyihin seminaareihin, suunnittelutyöpajoihin ja tapahtumiin. Hänen teoriansa ”hoivataloudesta” ovat luoneet pohjan, jolta verkoston jäsenet ovat käyneet keskusteluita ”toisenlaisen, oikeudenmukaisemman” maailman ehdoista, edellytyksistä, toimintatavoista, prosesseista ja arvoista. Vaughanin alkuperäistermin ”gift economy/paradigm” suora suomenosmuoto ”lahjatalous” ei vastaa mielestäni mielle yhtymiltään täysin alkuperäistermiä, jossa ei niinkään viitata konkreettisiin lahjoihin kuin antamisen ja hoivan logiikkaan, ja olenkin päättynyt käyttämään sen suomalaisvastineina termejä ”hoivatalous” ja ”huolenpitoeetos” tai an-

tamisen ja ottamisen tasapaino.

Vaughan on analysoinut vaihtotaloudeksi nimittämäänsä maskuliinista eetosta sekä poliittisesti että kognitiivisen psykologian ja omanlaisensa feministisen semiotiikan näkökulmasta. Hän kuvaa patriarkaaliseen vaihtotalouteen johtanutta maskuliinista (*masculinist*) tapaa hahmottaa maailmaa kirjoissaan *For-Giving. A Feminist Criticism of Exchange* (1997) ja pamfletissaan “36 Steps towards a Gift Economy” (2002).⁴ Vaughan listaa tässä jälkimmäisessä, suurelle yleisölle suunnatussa kirjassaan 36 hoivatalouden periaatetta – solidaarisen hyvinvoinnin reseptiä – ja kehittää strategiaa vaihtotalouden tyrannyin murtamiseksi ja sosiaalisen huolenpidon eetoksen ulottamiseksi molempiin sukupuoliin. Tarkastelen periaatteita myöhemmin tässä osassa kirjaa, ja keskityn seuraavassa esittelemään globalisaation kannalta keskeisimpiä kohtia Vaughanin teoriasta.

Vaughan ottaa lähtökohdakseen poikien ja tyttöjen erilaisen kasvatusmallin, socialisaation ja suhteen kieleen. Hän pyrkii osoittamaan, kuinka poikien vierottaminen äidistä ja antamisen sukupuolituneesta arvomaailmasta johtaa antamisen ja vaihdon tai ”ottamisen” sukupuolisuhteisiin ja siihen, että poika- tai miesnormista tulee kaikkien ”ihmisen” toimintojen ja arvojen luonnollistettu ydin. Vaughan näkee tavassa jolla poikia kasvatetaan varsinkin länsimaissa heijastuksia voitontavoittelun orientaatiosta, jolle juuri poikien kasvatusmallit luovat otollisen maaperän, vaikka eri aikoina kasvatusmalleilla on erilaisia tietoisia tai tiedostamattomia päämääriä. Pojat kasvatetaan tyttöjä enemmän samaistumaan itsekeseisemmän vaihdon logiikkaan, tytöt taas huolenpidon ja ”äidinhoivan” (*mothering*) logiikkaan. Vaihdon lähtökohhta ei ole Vaughanin mukaan taloudellinen vaan se liittyy mitä syvimällä psykologisella tasolla kasvatukseen. Vaihdon ja antamisen logikat muodostavat kaksi kilpailevaa, toisiaan täydentävää ajattelutapaa tai maailmankatsomusta. Hän viittaa niihin kahtena erilaisena logiikkana tai maailmassa olemisen tyylinä. Vaihto sisällyttää antamisen itseensä, kilpailee sen kanssa ja hyödyntää sitä omassa toiminnassaan. Vaihtotalous toimii kuitenkin pahimmillaan loisen tavoin perustaen operaationsa ja voimansa juuri haltuunottamalleen ”lahjataloudelle”. Vähättelemällä ja määrittämällä naisten antamisen luonnolliseksi tai leimaamalla naisten palkattoman kotityön ”siivellä elämiseksi” (nykyisin tuottamattomaksi työksi), vaihtotalous estää naisia tiedostamasta sitä perustavanlaatuista merkitystä, joka heidän hoiva-, tunne- ja kotitaloudellaan on suorana edun-, hyödyn- ja tulonsiirtona miehille ja miesaloille.⁵ Antaminen uhraa itseään vaihdolle ja tuottaa vaihdolle

sen arvon: antaminen siis pitää itseään arvottomana vaihtoon nähden, vaikka se itse asiassa onkin juuri vaihdon arvo.⁶ Juuri tähän perustuu psykologisella tasolla naisten ja naisalojen riiston jatkuminen, käsitämätön hyväksyminen ja oikeuttaminen jopa naisten itsensä toimesta. Naiset on yksinkertaisesti saatu historian saatossa itsekkin sisäistämään oma alisteinen asemansa ikään kuin väijäämättömänä ja luonnollisena. Vaughan painottaa, että vaikka naiset samastuisivatkin edelleen äidinhoivan logiikkaan ja arvoihin ja pitäisivät hoivatyötään yhtä tärkeänä kuin uraa tai palkkatyötä, se ja muu palkaton hoivaaminen/antaminen on tehty lähes mahdottomaksi.⁷

Puutetta on luotu maailmaan keinotekoisesti anastamalla useilta harvoille (sodat, dumpppaukset, työvoiman riisto ”tuottavuuden kasvattamisen” nimissä jne.) ja kätkemällä tämä vaurauden haltuunotto ”vaihdoksi” tai – naisten kohdalla – miesten ja naisten töitten keskinäiseksi ”täydentävyydeksi”. Kuitenkin on kyse tyypillisesti länsimaisesta (ja laajemmallekin levinneestä) yhteiskuntasopimuksesta, jonka sisälle rakennettu keinotekoinen ja kaksinapainen jako miesten julkiseen ja naisten yksityiseen reviiiriin luo sukupuolitetun työn häilyvän, mutta konkretian tasolla naisia alistavan rajapinnan.

4.4. HOIVA- JA VAIHTOTALOUDEN EPÄSYMMETRINEN SUHDE KASVATUKSESSA

Naiset ovat Vaughanin mukaan marginalisoituja talouselämän taustapilareita, joiden tekemän työn arvo olisi bruttokansantuotteesta yli 40 %, jos se laskettaisiin siihen. Hänen teoriallaan on yhtymäkohtia feministiseen taloustieteeseen tai holistisiin taloutta käsitteleviin teorioihin eri variaatioissaan, joissa myös pohditaan taloustieteen miehistä luonnetta ja sen sukupuolivaikutuksia (Mellor 2002; Folbre 2001; Pietilä 1997). On kyse erilaisista ekologisista taloustieteen ja taloudenhoidon malleista, jotka eivät juuri pääse esille niiden sukupuolta painottavan luonteen tähden. Yhteistä niille on naisten näkymättömän kotija hoivatalouden merkityksen analyysi osana miesten yksipuolisesti miespanokseen keskittyviä talousteorioita ja -malleja. Vaughan selittää tämän poikien ja tyttöjen erilaiseen kasvatukseen sisältyvillä arvoilla ja painoituksilla. Varhaislapsuudessa niin pojat kuin tytötkin samaistuvat äiteihinsä ja kokevat heidän kanssaan antamisen ja vastaanottamisen. Mutta pojat oppivat, etteivät he kuulu samaan antamiseen yhdistet-

tyyn kategoriaan äitiensä kanssa. Heidän identiteettinsä rakentuu maskulinisoidulle ”agendalle” tai toimintatavalle (*masculated agenda*), jonka ominaisuudet on asetettu hierarkkisesti sukupuolittuneeksi vastakohtaksi äidinhoivalle. Poikien rooliin liitetään edelleen hallitseminen, itsensä esilletuominen ja itsenäisyys, kun taas tytön rooliin liitetään ennen kaikkea huolehtivaisuus ja riippuvaisuus.

Koska pojat kasvatetaan niin sanotuksi ykkössukupuoleksi, he oppivat odottamaan ”ykköskohtelua” ja myös luovat teorioita vallanpitäjän pikemminkin kuin ”vallattoman” näkökulmasta (Vaughan 1997). Pojat kasvatetaan riippumattomuuteen riippuvaisuuteen liitetyn antamisen ja vastaanottamisen sijaan, kilpailuun yhteisöllisyyden sijaan, herruuteen ja ylivaltaan samalla tasolla toteutuvan kommunikaation sijaan ja stoalaiseen järkähtämättömyyteen tunteellisuuden sijaan. Tämä ”maskulinisoitu arvomaailma” [*masculated agenda*] on lopulta syrjäyttänyt äidinhoivan logiikan periaatteen ja eetoksen ja asettanut itsensä ihmisyyden normiksi. Se heijastuu yhteiskuntamme instituutioissa ja vaikuttaa merkittävästi tapaamme hahmottaa todellisuus (Vaughan 2002).⁸ Erilaiset sosiaaliset instituutiot uusintavat näitä malleja, vaikka naiset eivät niitä aktiivisesti omaksuisikaan. Vaughan painottaa, että kapitalismin arvot ovat samoja kuin ne arvot, jotka on yleensä liitetty miessukupuoleen. Niitä ovat uusliberalistisessakin ”kasvatusmallissa” näyttäytyvä yksilökeskeisyys, oikeuksien, ei niinkään vastuun ja lähimmäisistä huolehtimisen painottaminen, kilpailu, kasvaminen johtamiseen, määräyksien antamiseen ja huolenpitokysymysten delegoimiseen tytöille ja naisille alempiarvoisena ja ei-arvostettuna toimintana, aggressio, hellien ja hoivaavien tunteiden kuolettaminen tai niitä kohtaan tunnettu pelko. Tämä heijastuuakin siinä, että myös naisjohtajat ja yrittäjät mielellään käyttävät naistyövoimaa voittojensa kartuttamisen välineenä. Yksi kestävä sosiaalisen muutoksen aikaansaamisen edellytyksistä onkin Vaughanin mukaan se, että sekä miehet että naiset kehittävät patriarkaalisen talouden tutkimusta niin, että siinä nousee näkyville myös naisten huolenpitoeetoksen ja hoivatalouden kansantaloutta ylläpitävä merkitys.⁹ Toisaalta, ei riitä, että naisten työtä arvostetaan, äidinhoivan logiikka tulisi ulottaa poikien arvomaailmaan, jotta he aikuisina miehinä kantaisivat yhtä suurta vastuuta ympäristökysymyksistä, tarpeitten tyydyttämisestä ja sosiaalisesta vastuusta kuin tytöt ja naiset. On tiedostettava, että niin talous- kuin muissa tieteissä vaikuttaa poikien kasvatukseen liitetty rationalisuuden käsite, jonka määritelmä on elämän pyhyden, ylläpitämisen ja laadun kannalta keskeinen. Rationaalisuushan yhdistetään tuotos- ja hyötyrationalismiin,

eli omaisuutta kartuttavaan järkeen, jonka kyseenalaistamattomat ilmaisut tehokkuus, tuottavuus, kilpailukyky ja talouskasvu peittoavat järjestömyydessään kaikki ne arvot, jotka tekevät elämästä elämisen arvoisen.

Vaughan korostaa, että arvot pysyvät patriarkaalisina, vaikka instituutiot näyttäytyisivät neutraaleina ja naisetkin edistäisivät näitä arvoja. Hänen varsinaisena antinaan kokonaisvaltaisen feministisen maailmankuvan kehittämiseksi pidän kuitenkin juuri hänen erityistä tulkintaansa paitsi vaihdon ja antamisen suhteesta ja sen osuudesta sukupuolijärjestelmän piilosisältöihin, nimenomaan kaikkien muidenkin instituutioiden arvopohjaan. Vaughan toteaa, että naisten hoiva-, koti- ja tunnetyö on marxilaisen teorian mukainen ”lisäarvo”, jonka naisluokka suo kapitalismille. Marxisin miesteoreetikot eivät kuitenkaan ole osanneet huomioda sen sukupuollittunutta ja naisriis-toa edustavaa luonnetta työläisten työpanoksen edustaman ”lisäarvon” teoriassa. Tämä oivallus on erityisen hyödyllinen ja tärkeä naisten panosta vähättelevän globalisaation kontekstissa.¹⁰ En ole havainnut muiden sosiaalista sukupuolijärjestelmää tutkivien lähestyneen sukupuolisopimusta kuitenkaan nimenomaan ”vaihtoparadigman” näkökulmasta, vaikka marxilaisfeministisissä analyyseissä on monenkirjavaa patriarkaalisen kapitalismin tulkintaa. Haastava on myös Vaughanin teesi siitä, että vaihdon paradigma, jonka poikalapsi sisäistää kasvatustallissaan, muovautuu hänen ja sitä kautta koko länsimaisen maailmankatsomuksen luonnollistetuksi kovaksi ytimeksi. Antaminen tulkitaan siksi lähinnä hyötysuhteen ja oman edun tavoittelun pikemminkin kuin tasa-arvoisen ja hyvinvoivan vakauden näkökulmasta. On kuitenkin painotettava, että tämä ”ydin”, jossa ”joustot” ja ”vapakauppa” edustavat lähinnä teollisuusvaltioiden johtavan mieseliitin näkökulmaa ”vapauteen”, sulkee pois myös vähemmän valtaa omaavat miehet. Myös naiset voivat toisaalta samaistua hierarkkisen herruusjärjestelmän arvoihin, vaikka naiset ryhmänä ovatkin sen ensisijainen uhri. Länsimainen yhteiskunta perustuu juuri tälle markkinatalouden ”vaihdolle” ja, kuten antropologit Levi-Straussista Maussiin (Kailo 2006) ovat osoittaneet, naiset ovat patriarkaatissa miesten välisen vaihdon valuuttaa. Sen sijaan, että naisiin suhtaudutaan perhettä ja työelämää hyödyttävänä lahjana, meidän tulee ulottaa huolenpito- ja kumppanuustalous arvoiksi myös poikien kasvatukseen. Yhdistettynä kilpailutalouteen, valtiot, talousalueet ja yritykset kilpailevat markkinoiden valloittamisessa parhaista resursseista käyttäen juuri naistvoimaa keinona parantaa tuottavuuttaan, tuloksiaan ja voittojaan.

Tämä ei saa jatkua.

Muutoksen edellytyksenä naisten tulee kuitenkin ensin itse tiedostaa miten heidän lahjaansa käytetään hyväksi, samaan aikaan kun heidän edustamaansa julkista sektoria syytetään tuhlailusta ja monia kotiäitejä pidetään miesten siivellä elävinä ”loisina”.

”Vaihdon” paradigma on siis levittäytynyt Vaughanin mukaan hologrammin (malli jossa kokonaisuuden pienimmätkin osat heijastavat kokonaisuuden yleisrakennetta) tavoin kaikkialle muuallekin kuin vain talouden piiriin. Niinpä puhumme katseiden tai suudelmien ”vaihtamisesta” ja muusta ”vaihtokaupasta” pyyteettömämmän, toisen tarpeisiin vastaavan unilateraalisen eli yksisuuntaisen antamisen sijaan. Vaihto ei huomioi sitä, etteivät lapset, sairaat ja vanhukset esimerkiksi voi antaa takaisin vaihdon logiikan mukaan. Talouden ja vaihdon kieli on kolonisoinut meidät viimeistä linnaketta myöten.¹¹ Edellisessä luvussa viittasin väitteisiin julkisen sektorin tuhlailemisesta ja sen asiakkaiden paapomisesta ja riippuvaisuudesta. Nämä negatiiviset määritelmät ihmisryhmistä jotka tarvitsevat yhteiskunnan tukea kielivät juuri vaihtotalouteen samaistuvien haluttomuudesta antaa arvoa myös pyyteettömämmälle huolenpito- ja lahjataloudelle.

Länsimaalaisessa yhteiskunnassa antaminen liitetään ainoastaan äidinhoivan, lähimmäisenrakkauden ja hyväntekeväisyyden elämäntapoihin (sekä erilaisiin muotoihin jakaa lahjoja symbolisesti).¹² Vaughan asettuu jyrkästi sitä vallitsevaa olettamusta vastaan, jonka mukaan maiden ja yksilöiden välillä toteutuva ”vaihtokauppa” on itsestään selvä ja toivottava taloudellisen ja poliittisen vuorovaikutuksen muoto. Hän kyseenalaistaa sen yhtä mielivaltaisena konstruktiona kuin useimmat muutkin miesten määrittelemän, mieslähtökohtaisen maailmankuvan ja toiminnan myytit. Vaughan toteaa väkivallan olevan yksi keino luoda yhteyksiä ja suhteita ihmisten välillä. Väkivallan luomat yhteydet vain ovat negatiivisia ja hierarkkisia, eräänlainen antamisen ja huolenpitotalouden vastakohta. Väkiältä onkin ikään kuin maskulinisoitu [masculated] vastine antamiselle: se korvaa antamisen useilla toimintatasoilla aina perheväkivallasta sotaan asti. On haastavaa ajatella, että naiseen kohdistuva taloudellis-fyysinen väkiältä juontuisi koko epäsymmetrisen ”vaihtoparadigman” miehisestä maailmankuvasta, joka ei tunnusta vaihdolle vaihtoehtoisen antamisen arvoa – muussa mielessä kuin ”tuottamattoman” naisten luonnollistettuna roolina vaihtotalouden alaisuudessa. Uskon itse sukupuolistuneen väkivallan moniin eri tulkintamalleihin ja ”syntyihin syviin” perehtyneenä tätä monitasoisempaan ja -ulotteisempaan selitysmalliin (vrt. esim. Miedz-

ien 1998) sekä painotan omistussuhteiden merkitystä, mutta mielestäni on hyödyllistä huomioda myös tämä miehisen väkivallan psykologis-taloudellisen alkumuotin jäljittämiseen ja näkyväksi tekemiseen tähtäävä tutkimussuuntaus muiden rinnalla.

Hyvinvointivaltion purkamistalkoot ja sen arvon kyseenalaistaminen kielivät myös vaihtotalouden kovempien arvojen laajenemista yhä useammille elämän alueille. Se, että julkisen sektorin ennen hoitamia tehtäviä (omaishoito, vanhusten huolenpito, päiväkodit jne.) halutaan palauttaa koteihin ”vastuunottamisen” ja yhteisöllisyyden arvoihin viittaamalle, merkitsee käytännössä täysin vastakkaista lopputulosta. Valtio siis vähentää omaa vastuutaan verovarojen tasapuolisesta jakamisesta myös naisille ja vähempiosaisille, sillä julkisten palvelujen alasajo koituu naistyön, hoiva-, tunne- ja huolenpitotyön palauttamista ennen kaikkea naisten harteille. Kun työelämä on lisäksi muuttunut paljon kovemmaksi ja työuupumus lisääntynyt varsinkin naisvaltaisilla aloilla, olisi siis paljon aiheellisempaa viitata valtion vastuuttomuuteen kuin jo ylityöllistettyjen naisten vastuun lisäämiseen. On myös esitetty vapaaehtoistyötä ja hyväntekeväisyyttä keinona paikata julkisen sektorin supistusten vaikutuksia. Tämä *caritas*-henkinen suuntaus ei ole Vaughanin määritelmän mukaista kierrätykseen perustavaa antamista, jolla estetään rakenteellisen eriarvoisuuden rakenteiden syntyminen. Päinvastoin, hän näkee hyväntekeväisyys-antamisen vaihtotaloudesta aiheutuvan eriarvoisen antamisen aiheuttaman huonon omantunnon ilmentymismuotona. Herruusjärjestelmään ja epäsymmetrisen resurssienjaon yhteiskunnassa hyväntekeväisyys on oire epätasapainoisista suhteista, se on kuin homeen päälle maalaamista. Jos yhteiskunta jakaisi resurssit tasapuolisesti, hyväntekeväisyyttä ei tarvittaisi. Kirkon yhteisvastuukeräykset ovat laastari haavan päälle, joka ei auta murtamaan niitä rakenteita, jotka traumatisoivat ihmiset ja altistavat kokonaiset kansat rakenteelliselle väkivallalle. Tämän tiedostaminen ei tarkoita, että yhteisvastuukeräykset tulisi lopettaa. Niitä vain ei tule nähdä ratkaisuina, vaan hätäkeinoina ennen rakenteellisia muutoksia.

Vaihtotalous lietsoo negatiivista yksilöllisyyttä, itsekkyyttä, eristyneisyyttä, kilpailua, sotaa ja ylivaltaa – kaikkia niitä piirteitä, jotka ovat korostuneet ja kärjistyneet globalisaation aikana. Vaughan ei tee eroa uusliberalististen ja muiden talousoppien ja -suuntien välillä, joiden voisi tulkita edustavan vaihtotalouspatriarkaattia eri vivahtein ja painotuksin. Hän ei myöskään tee eroa erilaisten sosialisatiomallien välillä, vaikka on selvää, että eri aikoina tyttöjä ja poikia on kasvatettu hyvinkin erilaisiin tehtäviin ja päämääriin. Kuitenkin hänen analyysinsä

antaa määrätyistä monokulttuurisista eli kansoja yhdenmukaistavista tendensseistään huolimatta oman antinsa naisnäkökulmaisen ja ekososiaalisesti kestäväen taloustieteen ja toisenlaisen arvomaailman kehitykseen. Vaihtotalouden ja uusliberalismin suhteen voisi tiivistää näin: jos naiset ovat kautta historian olleet isien, poikien ja aviomiesten suuremmalle omistusoikeudelle perustuvassa sukupuolisopimuksessa patriarkaalisena vaihtotalouden valuuttaa, uusliberalismi tiivistää tämän kehityksen raadollisimmat juonteet. Kun koulut ja hoiva, ateriat ja läsnäolo halutaan korvata herruus-rationalismilla (tehotuottavuudella, tuotosfasismilla), jonka ydin on liikevoittojen kasvattaminen, olemme todellakin lähellä pohjaa tässä kilpajuoksussa pohjalle.

Aikamme riistotalous painottaa vapaitten miessubjektien yksilönoikeuksia sosiaalisten velvoitteiden ja yhteiskunnallisen vastuun ja ahneuden säatelemisen sijaan. Vaughanin teoria tiivistää monella tapaa kansainvälisen globalisaatiokriittisen naisliikkeen havainnot, kokemukset ja analyysit siitä, minkä on muututtava, jotta ”toisenlainen maailma” – sosiaalifoormeista Attacin ja muiden kansalaisjärjestöjen maailmanjärjestys-uudistuksiin – ei uusintaisi patriarkaattia. Uuden maailman neuvostot, parlamentit ja johtajat eivät saa olla teollisuusmaiden valkokauleseliittiä. Heillä ei ole riittävää kokemusta reilusta vallanjaosta. Ehkä ratkaisu on sama kuin irokeeseilla Amerikoissa – ylin päätösvalta kuuluu sen rauhanlakien mukaan heimon viisaille naisille, vanhuksille. Irokeesien mukaan valtaa ei voi antaa nuorille, rohkeille ja vahvoille. Riski on liian suuri että he käyttävät valtaansa väärin. Haavoittuvaisimmat yhteisön jäsenet puolestaan todennäköisimmin pitävät silmällä ja estävät vallan kasautumista ja väärinkäyttöä. Elämän synnyttäjinä ja pitkän hoivauran tehneinä, naisvanhukset ymmärtävät elämän ylläpitämisestä ja ovat omiaan puolustamaan rauhaa järein keinoin (Roesch).

4.5 HETEROPATRIARKAATTI VAIHTOTALOUDEN YTIMESSÄ

Luonnehdin nykyistä markkinatalousjärjestelmää heteropatriarkaaliseksi vaihtaloudeksi, jolla on tärkeänä lisäulottuvuutenaan kiinteästi heteronormatiivisuuteen kytkeytyvä poliittinen luonne. Heteroseksismi, joka merkitsee kaikkien muiden kuin heteroseksuaalisuuden sisäistäneiden kansalaisten syrjintää ja paheksuntaa ja heidän oikeuksiensa polkemista, on keskeisempi osa patriarkaalista vaihtaloutta kuin yleensä on tiedostettu.¹³ Käsite ”heteropatriarkaalinen vaihtal-

ous” kiteyttää analyysissäni tämän hetken hallitsevan maailmankuvan, jonka edustajat uskovat sen perustuvan luonnolliseen, neutraaliin ja molempia osapuolia hyödyttävällä tavalla toteutuvaan keskinäisen vaihdon prosessiin. Niin sanottu pakollinen heteroseksuaalisuus pitää osana patriarkaatin herruusjärjestelmää (Rich A, 1977) sisällään heteroseksuaalisuus–homoseksuaalisuus-vastakohtaparin lisäksi myös muita hierarkkisia, kaksinapaisia luokituksia kuten ihminen vs. eläin, kulttuuri vs. luonto, sivistynyt vs. primitiivinen. Kaikkien näiden määrittelyiden päämääränä on ylläpitää länsimaisen, lähinnä eliittimiehen herruusluokituksia ja maailmanjärjestystä (eg. Plumwood 1993). Monique Wittig, hiljattain edesmennyt marxilainen lesboteoreetikko on esittänyt, etteivät ”lesbot” ole naisia, koska he eivät vastaa heteropatriarkaatin määritelmää naisesta taloudellisen hyväksikäytön luokkana. Lesbot ovat hänen mukaansa naiseuden vankilasta ja orjuudesta karanneita ei-naisia (”run away slaves”), jotka uhkaavat heteropatriarkattia juuri siksi, etteivät alistu heteropatriarkaalisen sukupuolisopimuksen ja -järjestelmän ehtoihin; he eivät määrittele itseään tai suostu määriteltäviksi suhteessa miehiin (1981) eli miehisen voitontavoittelun ja elämänhallinnan hyötyhorisonttiin¹⁴. He ovat näin suora uhka sille taloudelliselle hyödyille, jonka naisluokan luonnolliseksi leimattu kotitaloustyö, halpatyövoima ja hoivatalous muodostavat miesehtoisen talouden kilpailukyvyyn perusedellytyksenä. Toisaalta Wittigin näkemys naisten hoivatyöstä on ”uhriuttava”; se on naisen sarron väline, eikä hän nosta esiin, kuten tekee Vaughan, hoivatyön perustavanlaatuista arvoa kollektiiviselle hyvinvoinnille, tarpeiden tyydyttämiselle. Tässä piileekin feminismin sisäinen huolenpitoetoksen ja vaihtotalouden jännite; tekeekö hoiva-sosialisaatio naisista pelkästään kovan talousmallin uhreja, vai pitäisikö pikemminkin painottaa poikien identiteetin murrosta hoiva-arvojen suuntaan? Onko ongelmana hoivatalous sinänsä vaan sen yksipuolinen delegoiminen naisten reviiiriksi?

Kulttuuriantropologiset tutkimukset esim. intiaaniryhmien erilaisista sukupuolijärjestelmistä osoittavat toisaalta länsimaisen heteropatriarkaalisen sukupuolijärjestelmän suhteellisuuden ja vievät pohjan myyteiltä, joissa se leimataan yleismaailmalliseksi.¹⁵ Mojave-intiaanien neljän sukupuolen sukupuolijärjestelmä osoittaa selvästi, että erilainen sukupuolinen orientaatio ei edusta uhkaa silloin, kun se ei vaikuta suoraan minkään ryhmän taloudellisen edun ja ylivoiman edellytyksiin (Midnight Sun 1988; Williams 1986). Koska Mojave -yhteisöissä ei ollut patriarkattiin verrattavaa hierarkkista ja kaksinapaista taloudellisen hyväksikäytön luokkajakoa, sen jäsenten seksuaalisuus ei

muodostanut taloudellis-poliittista uhkaa. Patriarkaalisuus ei siis yksin selitä naisten ja muiden ”toisten” haavoittuvaista asemaa: kyseessä on laajempi herruuden filosofia (Plumwood 1993; Kailo 2003), jonka ”logiikkaan” kuuluu alistaa kaikki ne ryhmät, jotka uhkaavat pienen mieseliitin seksuaalisia ja taloudellisia etuoikeuksia. Inuittien kolmen sukupuolen järjestelmä haastaa sekin ”luonnollisen” sukupuoli-järjestelmän oletukset länsimaisessa ajattelussa (Kailo 2007). Mohawk-intiaanit kutsuvat homoseksuaaleja nimellä kaksihenkkiset (two-spirited people). He ovat erityisen suuren arvonannon ja kunnioituksen kohteita ja usein henkisiä ja poliittisia johtajia (tänään esimerkiksi Beth Brant sekä Lee Maracle). Myös suomalais-ugrilaisilla kansoilla shamaanit ovat olleet kumpaankin sukupuoleen samaistuvia lahjakkaita johtajia, jotka ovat myös osanneet muuttaa muotoaan eläimiksi. Tämä kyky ylittää sukupuolen ja lajin rajat on nähty kaikkien olentojen keskinäisen riippuvaisuuden positiiviseksi symboliksi, luomakunnan ykseydeksi. Miten eri tavoin eurosentrinen maailma tulkitseekin homouden!

Vaikka globalisaationtutkijat ovat niin Suomessa kuin muuallakin ansiokkaasti osoittaneet vapaakauppa-myytin kytkökset taloudelliseen sodankäyntiin ja oikeistolaiseen, Bretton Woods -instituutioiden, WTO:n, IMF:n, Maailmanpankin ja finanssi- sekä teknologia-vetoisen harvainvallan toteuttamaan vallankumoukseen, vain naistutkijoiden ja naisliikkeen analyysit tavoittavat machoglobalisaation kovan ytimen: länsimaisen vahvasti sukupuolistavan ja sukupuolistuneen heteroseksistisen herruusjärjestelmän ja -identiteetin sisällöt.

Se mitä itse olen nostamassa esiin hoivatalousverkostomme toiminnassa, liittyy siis heteroseksismin merkitykseen vallitsevassa talousideologiassa ja länsimaisen hierarkkisen herruusjärjestelmän muihin ulottuvuuksiin. Olen pyrkinyt tekemään ne näkyviksi vertaamalla heteropatriarkaalista vaihtotaloutta mm. alkuperäiskansojen sekä suomensukuisten kansojen pyyntitalouden tai yhä tänään vaikuttavan ekologisen maailmankuvan sisältämiin näkemyksiin (esim. Kailo 2002a; 2002b, 2005, 2007). Pysin osoittamaan tutkimuksissani, että siinä missä ”hoivaetos” yhdistää erilaisista kulttuurisista ja yksilöllistä eroista huolimatta monia naisia, pyyntikulttuurin ”give back” tai takaisin

antamisen perinne edustaa alkuperäiskansoille ominaisempaa, vaihtotaloudelle vaihtoehtoista maailmanjärjestystä. Ne ovat haasteita länsimaiselle filosofialle, sillä tarpeiden tyydyttäminen, moniarvoisen luonnon eri olentojen keskinäisen riippuvuussuhteen tunnustaminen ja lahjojen kierrättämisen ideologia korvaavat niissä oletuksen ihmisen aggression ja oman edun tavoittelemisen ”luonnollisuudesta”.

4.6. GENEVIEVE VAUGHANIN 36 ASKELTA KOHTI HOIVATALOUTTA

Koska uusliberalistisille arvoille perustuva kilpailutalous ei voi olla syventämättä naisten ja miesten, teollisten ja kehitysmaiden välistä varallisuuskilua, se uhkaa naisten toimeentuloa. Tämä talousväkivalta heijastuu kuitenkin negatiivisesti koko yhteiskuntaan, ja siitä kärsivät myös naiset, vanhukset – ja myös ne monet miehet, jotka syrjäytyvät tai menettävät omanarvontunteensa irtisanomisten kontekstissa tai tullessaan irtisanotuiksi (”vapautetuiksi”).

Genevieve Vaughan rakentaa ja on yli kahdenkymmenen vuoden ajan rakentanut toisenlaista, reilumpaa maailmaa. Esittelen tässä lyhennettynä, suomennettuna ja editoituna hänen kirjaamansa 36 askelta kohti hoivataloutta, joita pidän hyvinä resepteinä muutokselle kohti runsauden kumppanuustaloutta ja solidaarista hyvinvointia. Vaughanin mukaan, mikäli me haluamme muuttaa yhteiskuntaa, meidän on muutettava ajattelutapaamme. Muutos lähtee siitä, että ymmärrämme, että:

1. Markkinatalouden vaihto on luonnotonta ja heijastus hallinnan, dominanssin maailmankuvasta, joka on ollut tyypillisempää länsimaisille eliittimiehille kuin esimerkiksi alkuperäiskansojen naisille.
2. Markkinatalous itse asiassa luo negatiivisia suhteita, jotka lietsovat eristyisyyttä, kilpailua, sotaa ja ylivaltaa.
3. Vaihanta perustuu sille, että annetaan jotta saataisiin takaisin täsmälleen samanarvoisesti, kuin mitä on annettu. Tällainen vaihto on keinotekoista. Vaihdon taustalla on kuitenkin sitäkin fundamentalisempi lähtökohta eli antaminen. Antaminen on välitöntä muiden tarpeisiin vastaamista.
4. Välitön muiden tarpeisiin vastaaminen luo positiivisia suhteita:

se luo yksilöiden välisiä siteitä, vuorovaikutusta, yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä.

5. Vaihto ja antaminen ovat kaksi yhteiskunnassa yhtäaikaisesti esiintyvää tapaa ajatella ja toimia. Näistä vaihto on näkyvämpää ja ilmenee niin yhteiskunnan rakenteissa kuin sen toiminnassakin. Antaminen on puolestaan jäänyt vähemmälle huomiolle ja julkisen elämän ulkopuolelle, eli kotien yksityisyyteen. Monet yhteiskunnalliset ongelmat aiheutuvat näiden kahden lähestymistavan rinnakkaisesta olemassaolosta, ja niiden keskinäisestä epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta.

6. Vaihdon ja antamisen logiikat muodostavat kaksi kilpailevaa ajattelutapaa tai paradigmaa, jotka täydentävät toisiaan. Vaihto sisällyttää antamisen itseensä, kilpailee sen kanssa ja käyttää sitä hyväkseen omassa toiminnassaan. Antaminen uhraa itseään vaihdolle, ja tuottaa vaihdolle sen arvon: toisin sanoen antaminen pitää itseään arvottomana vaihtoon nähden, vaikka se itse asiassa onkin juuri vaihdon arvo.

7. Yhteiskuntamme perustuu siis markkinatalouden vaihdolle ja antaminen liitetään ainoastaan äidinhoivaan (mothering), lähimmäisenrakkauteen ja hyväntekeväisyyteen. Muut elämänalueet ymmärretään biologisperäisiksi ja abstraktien sääntöjen hallitsemiksi. Esimerkiksi tutkijat väittävät, että käyttämämme kielen perusta perustuu yhteiskunnassamme biologiaan. Kielen katsotaan olevan vaativan aivoitoiminnallisen prosessin tuotos. Kielen perustana voidaan kuitenkin nähdä myös antaminen: tarkasteltaessa kieltä antamisen näkökulmasta, on kielen perusta inhimillinen kanssakäyminen: kieli on inhimillistä kykyä antaa ja vastaanottaa. Kun siis tunnistamme ja paljastamme antamisen myös niillä elämän alueilla, jossa se nyt on näkymättömänä, voimme tiedostaa ja osoittaa myös antamisen talouden olemassaolon. Antaminen onkin pohjana niin ”kielen merkitykselle” kuin ”elämän tarkoituksellekin”.

8. Elämänalueet äidinhoivaa ja lähimmäisenrakkautta lukuun ottamatta näyttävät siis olevan miehisen toimintatavan hallitsemia, mutta antaminen voidaan palauttaa myös näille alueille. Kun työstä maksetaan työntekijälle vähemmän kuin mikä sen arvo on, voi tuo lisäarvo merkitä lahjaa köyhiltä rikkaille. Naisten palkaton kotityö, joka on esimerkiksi USA:ssa jopa 40% BKT:stä (ja vielä enemmän monissa muissa maissa), voidaan nähdä antamisen talouden lahjana vaihtotaloudelle, ja koko vaihtotalouteen perustuvalla systeemille.

9. Äitimisen tai äidinhoivan antamiselle ja muulle palkattomalle antamiselle on pystytetty esteitä, se on tehty vaikeaksi. Uhraaminen on välttämätöntä markkinatalouden toimimiselle. Ihmisille on luotu

keinotekoisesti puutetta, kun on otettu hyötyä ja riistetty hyödykkeitä useilta harvoille (esimerkiksi luonnon hyväksikäyttö ja rikkaiden maiden harjoittama köyhien maiden hyväksikäyttö). Äidinhoivaan logiikkana ja elämisenmuotona on suhtauduttu jopa naisvihamielisesti. Nämä ihailtavat huolenpidon ja välittämisen arvot on nähty syynä alistamiseen ja naisten kärsimykseen, vaikka ne ovatkin vaihtotalouden riiston aiheuttamia. Lasta ei tule heittää pesuveiden mukana.

10. Vaihtotalouteen liittyy sen hyötyosuuden tähden esineellistämisen ja fetisismien arvot. Vaihtotaloudella on aina ollut ongelmia erottaa toisistaan se, mikä on sosiaalista ja se, mikä biologista. Vaihtotalous tulkitseekin sosiaalisesti syntyneen miehen toimintatavan biologisena. Miehet eivät ole luonnostaan väkivaltaisia

Miksi tämä on tapahtunut?

11. Maskulinisointuminen [masculation]: Koska jokainen ihminen on syntynyt riippuvaisena, on jokainen ihminen varhaisimmassa lapsuudessaan välttämättä tarvinnut jonkun antamaan yksipuolista huolenpitoa. Yhteiskunta on naisten biologiaan vedoten osoittanut tämän yksipuolisen hoivaajan roolin naisille. Varhaislapsuudessa niin pojat kuin tytötkin samaistuvat äiteihinsä, ja kokevat heidän kanssaan antamisen ja vastaanottamisen. Muutos tapahtuu, kun lapset alkavat oppia kieltä. Pojat oppivat, etteivät he kuulu samaan kategoriaan äitiensä kanssa: poikien identiteetti rakentuu vastakkaiselle kategorialle kuin heitä hoivaavien äitien identiteetti: tuo identiteetti ei ole ensisijaisesti kytketty antamiseen. Heidän identiteettinsä rakennetaan ”miehiselle” agendalle, jossa sukupuolten ominaisuudet on asetettu hierarkkisesti vastakkaisiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että pojat kasvatetaan riippumattomuuteen vastakkaisena riippuvaisuuteen yhdistetylle antamiselle ja vastaanottamiselle, kilpailulle yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden sijaan, herruudelle ja ylivalle samalla tasolla tapahtuvan kommunikation sijaan sekä stoalaiselle tyyneydelle tunteiden ilmaisun sijaan. Tämä väärin maskulinisoitunut toimintatapa on syrjäyttänyt äidinhoivan olemuksen, ja asettanut itse itsensä inhimillisen ihmisyyden normiksi. Maskuliinisen toimintatavan legitimoiva inhimillisuus heijastuu yhteiskuntamme instituutioissa, ja vaikuttaa merkittävästi tapaamme hahmottaa todellisuus.

12. Tunteet ovat tie antamiseen. Vaihtotalous on kuitenkin johtanut vaatimukseen tunteiden hallinnasta, koska tunteettomuus on välttämätöntä markkinataloudessa selviytymiseen.

13. Väkivalta on keino luoda yhteyksiä ja suhteita ihmisten vä-

lillä. Väkivallan luomat yhteydet ovat tosin negatiivisia ja hierarkkisia. Väkivalta onkin maskulinisoitunut vastine antamiselle: se korvaa antamisen useilla tasoilla aina perheväkivallasta sotaan asti.

14. Antamisen suhteet luovat yhteisyyttä, maskulinisoituneet miehet tavoittelevat kaupankäynnissä tarvittavaa riippumattomuutta. Vaihto erottelee ihmiset eri leireihin. Vaihto on ego-orientoitunutta, ja perustuu itsekeskeisyyteen. Antaminen puolestaan arvostaa toisia ihmisiä. Markkinatalous edustaa maskulinisaatiota seuraavaa tapaa antaa. Se suo perheenpäälle mahdollisuuden elättää perheen palkkatyöllä sekä omistaa ja turvata antamisen keinot, lahjojen antamisen tuottamisen. Tämä tekee jakamisen riippuvaiseksi vaihdosta, ja antajat riippuvaiseksi vaihtajista.

Mitä tehdä?

15. Palauta äidinhoivan logiikkaan perustuva ihmisyys inhimillisyyden ytimeksi, ja antaminen humaniksi tavaksi toimia. Opi näkemään, että patriarkaalinen uskontokin edustaa maskulinisoitunutta toimintatapaa. Vaikuta siihen, että naiset ovat tietoisia käytännössä toteuttamastaan antamisesta, ja edistä sitä, että antaminen sisällytetään myös miehisen identiteetin ytimeen. Äiti maa ei ole vain metafora. Luonnon todellinen toiminta on antamista, ei vaihtamista. Antaminen on enemmän tai vähemmän päämäärähakuista. Jos me suhtaudumme antamiseen yhtä avoimesti kuin äidinhoivaa saaneet lapset, me voimme tunnistaa luonnon antamisen mallin elävänä kokonaisuutena, kun taas vaihtoon perustuvassa ajattelussa luonto näyttäytyy vain kuolleena resurssina. Samalla tavalla heijastuu suhtautumisemme meihin itseemme. Vaihtoon perustuvassa ajattelussa näkökulma egoon on hyvin rajoittunut, antamisessa laajennamme näkökulmaamme myös toisten tarpeisiin Niiden jotka toimivat markkinataloudessa, tulisi rahoittaa ja käyttää aikaansa ja kykyjensä sosiaalisen muutoksen aikaansaamiseen ja antamisen paradigman edistämiseen. Muutos tapahtuisi sekä sosiaalisella, älyllisellä että henkisellä tasolla, sekä julkisessa että yksityiselämässä. Tällä he kritisoisivat vaihtotaloutta, ja loisivat toteuttamiskelpoisia antamimentalouden malleja, jotka vahvistaisivat antamisen paradigmaa.

16. Ei riitä, että ainoastaan välttelemme vaihtotaloutta ja patriarkaattia sekä niiden edustamia arvoja, vaan niistä on itse vapauduttava. Vapautuminen tapahtuu luomalla uudestaan, ja uskomalla leimallisesti naisehtoiseen kulttuuriin ja antamimentaloudelle perustuvaan ajatteluun. Tämä on erityisen tärkeää sorron ja herruuden kulttuureissa, koska siellä patriarkaatin arvot ja markkinatalous ovat erityisen

vahvoja ja haitallisia.

Ehdotuksia:

17. Huomioi kokonaisuudet ja laajimmat ulottuvuudet. Palauta ajatus antamisesta sinne mistä se on kitketty pois tai missä se on leimattu sorron oireeksi. Näe tarpeet kaikilla tasoilla - myös siellä missä ne ovat tulleet kätketyiksi muiden tarpeiden alle: tarve sosiaaliseen muutokseen, totuuden tarve, tarve kaupankäyntiin, puutteen seurauksena luodut tarpeet. Näe antaminen käytännössä tarpeina, sen sijaan että näkisit vaihdon voiton saamisena. On todettava, ettemme voi tehdä tätä muutosta yksin. Tue ja edistä paradigman eli elämäntavan mallin muutosta. Kannata ja edistä sellaista päätöksentekoa, jossa nykyisen vaihtotalouden arvojen sijaan tavoitellaan antamisen kumpuun filosofian arvoja. Toimi sopusoinnussa antamisen kanssa, mutta älä kuitenkaan unohda itseäsi. Suhtaudu kriittisesti patriarkaaliseen vaihtoon, markkinatalouteen [ja näiden pahoja puolia edustavaan] globalisaatioon.

18. Koska antamisen taloutta ei ole vielä integroitu osaksi ihmisarvoista elämää, osallistu projekteihin, jotka edistävät ja tukevat tätä antamisen paradigmaa. Näitä ovat ne projektit, jotka siis estävät ja paljastavat patriarkaatin arvot ympäristön, globalisaation, rasmin, ydinaseistuksen, militarismin ja kuolemanrangaistukseen liittyvissä kysymyksissä. Ehdota vaihtoehtona näille antamista ja sen arvoja lähtökohdana patriarkaatin ymmärtämiselle, kritiikille ja patriarkaatin purkamiselle. Näytä toteen, osoita, että patriarkaatti riistää itse itseltään. (Neuvostoliitossa Gorbatshevin aikana tapahtunut yksipuolinen aseistariisunta on esimerkkinä tästä.) Tämä muutos voi olla pysyvästi väkivallatonta ja voi edistää tietoisuutta vallan eri muodoista. (Jos on totta, että valta ei koskaan anna periksi ja luovu ilman taistelua, jota minä en muuten usko, hyväksytään taistelu moraalisesti oikeana.) Jos jokaisella miehellä ja naisella on antamisen taloudelle perustuvat arvot, olemme homo donanseja: silloin kaikki toimintamme perustuu antamiseen. Ongelmana on, että vaihdon arvot ja maskulinisoitunut toimintatapa hallitsevat tapaa millä maailmaa tulkitaan ja miten siinä toimitaan. Nyky-yhteiskunnassamme uskotaan harhaanjohtavasti ainoastaan vahvojen selviytymiseen. Tämä merkitsee sitä, että ainoa tapa selviytyä, ja auttaa myös toisia selviytymään, on herruusajattelun mukainen toiminta. Tämän ajattelun mukaan yhteiskunnassamme selviävät ainoastaan vahvat. (Näiden selviytyjien ulkopuolelle jäävät naiset sekä etnisyyden, uskonnon ja kansallisuuden perusteella ulosrajatut ryhmät.) Kuitenkin itse herruusjärjestelmä on patriarkaalisuuden

ja maskuliinisten arvojen ilmentymä. Voimme muuttaa yhdessä järjestelmää, luopumalla ja pidättäytymällä siitä. On tunnustettava ja tunnustettava patriarkaalisien järjestelmien olemassaolo, ja sen tapa vääristää todellisuutta. Voimme aloittaa kaiken uudestaan huolenpidon pohjalta. Hoivaamisen arvoja ei tarvitse keksiä, koska ne ovat jo olemassa, ja meidän on vain paljastettava niiden läsnäolo.

Toiminnan ymmärtäminen:

19. Vaihdon oikeuttamisen propagandaa ei tule uskoa. Vaihdon tasasuhtaisuus on itsestään: vaihdossa antaja odottaa saavansa laadullisesti ja määrällisesti tasasuhtaisen vastineen. Näin tasasuhtainen vaihtaminen on itsekeskeistä ja valheellista, kun taas todellinen antaminen pyrkii yli laadullisten erojen vastaamaan toisen tarpeisiin.

20. Ota esille väärät käsitykset markkinataloudessa on sekä lahjan antamisesta että markkinataloudesta itsestään. Itse asiassa essentialismin kritiikki on perustunut vaihdolle ja markkinatalouden arvoille. Taloudellisella tasolla niillä, jotka omistavat, ei ole mitään yhteistä nimittäjää, joka yhdistäisi kaikkia. Sekä vaihto että jakaminen ovat prosesseja, jotka eivät saa aikaiseksi ainoastaan hyvää. Nämä kuitenkin tuottavat inhimillisiä yksilöitä ja suhteita. Markkinatalouden vaalima malli on atomistinen, itseriittoinen ja korostaa yksilöllisyyttä, individualismia. Se kiistää yhteydentunteen merkityksen (ja kiistää että lahjat ovat myös niiden vastaanottamisen kykyä). Sillä ei ole sisintä olemusta, vaan se mikä yhdistää siinä, ei ole mitään yhteyttä, se on itseisarvo. Sitä huolimatta essentialismin kritiikki tulee vaihtamisen paradigman kontekstista.

21. Perheen ja liiketoiminnan erottaminen yksityiseen ja toisaalta julkiseen talouteen, on keskittynyt perheen sisällä tapahtumaan antamiseen ja tarpeiden tyydyttämiseen. Nimettäessä antaminen tai äitiminen vain äidin ja lasten väliseksi vuorovaikutukseksi, nähdään se alempiarvoisena ja biologisesti leimaavana naisten tehtävänä. Sen sijaan toiminta, vaihdanta markkinoilla ja omaisuuden suhteen määritellään yksilölliseksi. Mieheiseksi leimattu taloudellinen toiminta esitetään riippumattomuutena, egoismina eli itsekeskeisyytenä, kilpailuna, herruutena, pääoman kasaamisena. Tällä päättelyllä on kolme heikkoutta:

a. Altruismi on loogisesti ja psykologisesti erilaista kuin egoismi, koska (erityisesti hyvinvoinnissa) se vaikuttaa yhtä hyvin altruistiin itseensä kuin muihinkin. Itse asiassa ihmisten ja ryhmien vaihtelu on seurausta erilaisista lapsuudenkokemuksista ja siitä kuinka jokainen on saanut ja antanut huolenpitoa (esimerkiksi toisten tarjoamassa ilmaisessa ja vailla tunnustusta jääneessä toiminnassa).

b. Estetään se, ettei äitimininen eli antaminen rajoitu vain äiti-lapsi suhteeseen. Äitimininen tai äidinhoivan logiikka on osoitettavissa monilla elämänalueella: - käytännöllisesti katsottuna joka paikassa, lukuun ottamatta kuitenkaan markkinatalouden vaihtojattelua.

c. Äitimininen eli jakaminen ei ole biologinen olemus tai tila, vaan luova prosessi. Kun käsitteellistetään tila tai olemisen tilat, se ei johda samaan lopputulokseen kuin käsitteellistettäessä prosessia ja prosessin vaiheita. Käsitteellistettäessä tilaa päädytään ehkä olemukseen, kun taas prosessia eri tasoja ja vaiheita käsitteellistettäessä saadaan esille kyseisen prosessin logiikka, tai kuvaus tuon prosessin vuorovaikutuksellisesta toiminasta. Jos äitimininen on eri asteilla tapahtuva ja etenevä prosessi, paljastamme siis sitä käsitteellistettäessä äitimisen logiikan, sen sijaan että paljastaisimme naiseen rajatun ja biologisen äitimisen olemuksen.

22. Kun jakaminen vapautetaan markkinoiden ja patriarkaatin sidoksista, on tarkoituksena nähdä ihmisyyden homo donansina, antavana olemisena, ei homo sapiensina, tietämiseen rajattuna olemisena. Me olemme antavia, luovasti tarpeisiin vastaavia ja tiedostavia olentoja.

Tunnista syiden alkulähteet:

23. Markkinatalouden kiinteä ja yhtenäinen ydin perustuu vaihdolle. Vaihto on patriarkaalisen kapitalistisen yhteiskunnan olemus ja ydin, ja se vääristää suhtautumistapaamme kaikkeen. Uskonossa ja filosofiassa ollaan tekemisissä sellaisen olemisen kanssa, joka heijastaa, tai itse asiassa perustuu tämän talousorientoituneen projektion pilarille. Itse asiassa jakaminen ja vastaaminen luovat laadullisesti erilaisia yksilöitä ja arvoja (joista vaihtoarvo on vain yksi monien joukossa – se on perustunut yksittäiseen laatuun, joka kvantifioidaan määränä). Siten sekä essentialismi että essentialismin kritiikki perustuvat markkinataloudelliselle ajattelulle.

24. Vaihdon paradigma kilpailullisine arvoineen, kilpailee jakamisen paradigman kanssa. Tämä kilpailu on tehty välttämättömäksi lahjan antamisen tähden ja koska markkinat tarvitsevat ilmaislahjoja ja antia sekä sitä, että patriarkaatin miesmalli ja sen arvot määritellään ylempi-arvoisiksi. Vaihtotalouden osana, ja sopusoinnussa vaihtotalouden arvojen kanssa, jakaminen ja leimallisesti naisellinen antaminen antaa arvoa vaihtotalouden maskulinisoituneille arvoille ja toimintatavalle. Tämä tulee muuttua.

Loogisten paradoksien tärkeyden ja merkityksen huomiointi:

25. Vaihdon vaihtoehtona, jakamista ei ole konstruoitu itsereflektion ympärille. Markkinayhteiskunnassa, missä lahja ja vaihto esiinty-

vät rinnakkain, vaihto on korvannut itsereflektioprosessin ja ottanut sen paikan kokonaan. Siksi Derrida sanoo, että lahjaa ei pitäisi pitää lahjana, koska se lahjan antaja itsereflektoi ja saa palkan siitä. Lahjasta tulee vaihdon väline. Jos antamista ei tunnisteta, on myös vaikea tietoisesti sitä antaa eteenpäin. Teoreettisesta loogisesta paradoksista tulee myös käytännöllinen paradoksi: käytännössä looginen paradoksi näyttääytyy moraalisenä ongelmana. Kun antaja leimataankin ottajaksi, saajaksi, estetään havaitsemasta vaihdon epäsymmetrisyys

26. Tunnistaa, että näkemyksemme omaisuudesta tai laadusta ovat usein suhteellisia. Tiedosta, että vallankin käsite on maskulinisoitunut, sekin on oire vaihtotalouden mallista. Valta on lahjankierrättämisen näkökulmasta päinvastoin suhteisiin kytkeytyvää antamisen valtaa. Osallistuessasi lahjan antamiseen, ole tietoinen siitä, että lahjan antamisen laajentaminen muuallekin kuin äitimiseen on välttämätöntä: Ei riitä, että lahjan antamisen ajatus toteutuu vapaaehtoisuudessa, lähimmäisen rakkaudessa, yhteisöllisessä toiminnassa, vanhemmuudessa, opettamisessa ja henkisyudessa, vaan sen on näyttävä kaikilla alueilla: niin yksittäisten hallintoalojen alla kuin valtioiden välisissä suhteissakin. Tarkoituksena on saada parempi maailma kaikille.

27. Huomioi, että vaihdon paradigma yrittää olla huomioimatta antajan lukemattomilla tavoilla.

28. Arvosta alkuperäiskansojen ja luonnonkansojen kulttuurien antamisen perinnettä, jota on yritetty kieltää (potlatch seremoniat), ja opi niistä.

29. Opeta lapset hoivaamaan samalla tavoin kuin heidän äitinsäkin hoivaavat heitä. Vahvista äitejä ja molempia vanhempia (myös hetero- ja homovanhempia) uskomaan antamiseen, ja ymmärtämään sen mahdollisuus levitä yhteiskuntaan laajemmallekin. Osoita vääräksi ajatus biologisesta ei-äitivästä ylivertaisesta sukupuolesta. Rohkaise yhtäläillä poikia kuin tyttöjäkin emotionaalisuuteen, jotta he kykenevät empatiaan ja vastaamaan toisten tarpeisiin. Rohkaise jo käynnissä olevaa sukupuoliroolien tasaantumista, ja näe noissa rooleissa oleellisina antaminen.

30. Tunnista antaminen kaikilla elämän alueilla, jotta sen toteutuminen tulisi huomatuksi. Tämä sisältää sekä sisäisen että ulkoisen psykologisen antamisen; havaitsemisen kokemuksellisen tiedon vastaanottamisesta: antaminen on luonnollista, kieli ja viestintä ovat antamista, myös matematiikalla ja logiikalla on antamisen ulottuvuudet, sekä biologian ja jopa atomien tasolla tapahtuva antaminen.

31. Ajatusta antamisen taloudesta voi käyttää erilaisten naisliikkei-

den yhdistävänä tekijänä: antamisen talous voi toimia siltana erilaisia asioita ajavia naisliikkeitä. Näiden takaa voi löytää yhteisiä tavoitteita, jotka sisältyvät myös antamisen talous- ajatteluun. Näitä ovat patriarkaatin purkaminen ja antamisen arvostaminen. Antamisen talouden ajatus voi yhdistää naisliikkeitä myös muihin poliittisiin ja antamisen arvoa kannattaviin liikkeisiin.

32. Miesten (ja naisten) tulee nähdä, että maskulinisoitunut toimintatapa kapitalismina ja patriarkaattina ymmärrettynä on inhimillisen identiteettimme väärä tai ekososiaalisesti kestämaton tulkinta ja vie heidän kulttuurisen ja etnisen ihmisyytensä. On ymmärrettävä patriarkaatin psykologia. Naisten tulee luoda opetuskäytäntöjä miehille, jotka voivat vierottaa heidät maskulinisoinemisesta ja vakiinnuttaa antamisen arvo.

33. Muita antamisen ja äitimisen perustalle rakentuvia liikkeitä ovat esimerkiksi rauhan- ja ympäristöliikkeet, rasisminvastaiset liikkeet, kuolemanrangaistusta vastustavat liikkeet, väkivaltaa vastustavat liikkeet, Jumalan naiseutta sekä miehisyttä tukevat hengelliset liikkeet sekä anti-fundamentaaliset liikkeet. Taloudellinen oikeudenmukaisuus on illuusio, koska kapitalismi tarvitsee antamista toimiakseen. Näin ollen kapitalismi ei ole jokaisen ihmisen asialla. Muodosta itsellesi käsitys siitä mitä tehdä tulevaisuudessa.

34. Löydä eri kulttuureita tutkimalla erilaisia tapoja toteuttaa antamista, jotta antaminen olisi käytäntöä ja vaikuttaisi. Värvää ja pestaa apua noista kulttuureista edistämään antamisen filosofiaa. Ota selvää vaihtoehtovaluutan tai paikallisrahan käyttöön siirtymisestä. Ota selvää, kuinka vahvistaa tarpeita, järjestää hyvinvointia, kuinka käyttää teknologiaa solidaarisen hyvinvoinnin eteen. Mieti keinoja päästä ulos markkinataloudesta. Työskentele sen puolesta, että hyvinvoinnin tajutaan kuuluvan kaikille. Luo pienimuotoisia pilottiprojekteja joilla voidaan eliminoida antamisen talouden käytännön ongelmia ja joiden avulla voidaan tarjota hyviä koulutusmalleja. (Suuren luokan kokeilut kuten kommunismi sisälsivät liikaa ihmisiä ja voivat olla tuhoavia vaikutuksiltaan) Tee paikallishallinnon ja johtamisen kokeiluja. Löydä antamisen filosofiaan perustuvia ratkaisuja kapitalistisen patriarkaatin luomiin ongelmiin köyhyydestä, sairauksiin/tauteihin ja ympäröiviin tuhoon/hävityksiin. Luo kulttuureiden samanlaisuutta jossa sorto, heruuden ja hyväksikäyttö ei ole hyväksyttyä ja mahdollista. Eliminoi patriarkaallinen hierarkkisuus. Anna johtajuus vanhojen naisten neuvostoille.

Huomioitavaa:

A) Naisten (vieläpä alkuperäiskansojen naisten) on johdettava muutosta kohti antamisen taloutta vaikka kaikki ovat tärkeitä saada johtoon vaikuttamaan. Tämä on seurausta sosialisatiosta: naisille antaminen ja äitiminä on tutumpaa, koska heidät on sosiaalistettu antamiseen ja äitiminä. Miehet on puolestaan sosiaalistettu erilaisiksi: heille oleminen on tyypillisimmillään miehinen herruuden ja kilpailun agenda. Näin ollen miehet ovat siis yhtä kyvykkäitä antamiseen ja äitiminä ja noiden arvojen omaksumiseen ja tunnistamiseen, mutta heidät on sosiaalistettu niistä pois. Koska valtakulttuurimme on miehinen, näkyy sukupuolitettu sosialisatio myös siellä: instituutiomme ja taloutemme on rakennettu miehelle agendalle. Naisille on siis opetettu ja uskoteltu valhe, että miehet ovat jotakin muuta. Ja että naiset eivät ole ainoastaan riittäviä tulemaan miehiksi, mutta heidät on luotu kilpailuhenkisiksi. Odellisuudessa meidän yhteiskuntamme on rakennettu tälle sosiaaliselle valheelle, isän valheelle, ja hänen isänsä valheelle ennen häntä. Naisten on johdettava siis, koska juuri naiset, ei miehet, ovat tehneet vuosisatojen ajan antamisen työtä perheessä ja yhteiskunnassa. Jos naiset eivät olisi tuota työtä tehneet, eivät lapset ja yhteiskunta olisi selvinneet. Antamisen avulla on rauha ja hyvinvointi palautettava kaikille.

B) Patriarkaatti on yhteiskunnallinen häiriötila. Antaminen on tervehdyttävä, koska se luo tasa-arvoisia kumppanuuksia myös luonnon kanssa. (Voimme ymmärtää vapaan tahdon näiden käsitysten kautta: voimme valita vaihdon tai antamisen; molemmat ovat sosialisatiota tuotteita, mutta toinen tasapainossa luonnon kanssa, kun taas toinen lähestymistapa vääristää, dominoi ja käyttää hyväkseen sitä.) Ehkäpä sairauksia on olemassa, koska kehon ja sielun pyhyys ovat ristiriidassa vaihtoon perustuvan yhteiskunnan kanssa.

Kun siis tunnistamme ja tuomme esiin antamisen myös niillä elämän alueilla, jossa se nyt on näkymättömänä, voimme tiedostaa ja osoittaa toteen myös antamisen talouden olemassaolon ja näin vahvistaa sitä. Kaikki ne elämänalueet, joita karsitaan tänä päivänä ”rönsyinä” ovat elämisen todellinen ydin, elämän suola. Ne on syytä palauttaa, jotta saamme maun ja ravinnon takaisin ruokaan ja yhdessäoloon.

4.7. YHTEENVETO

Kuten naishistoria on osoittanut, ovat niin kommunismi kuin kapital-

ismikin miesehtoisia ideologioita, joissa nainen on aina rakenteellisesti alistetun asemassa. Kumpikaan niistä ei ole ratkaissut naisten vastualueeksi määrittyneen koti- ja hoivatyön ongelmaa, puhumattakaan naisiin kohdistuvasta väkivallasta, jolle taloudellinen riippuvaisuus on kautta historian luonut otollisen maaperän.¹⁶ Toisenlaista maailmaa ei voida rakentaa huomioimatta yksityisen ja julkisen elämän sukupuolittavan eriyttämisen poliittista luonnetta. Onkin niin, kuten olen esittänyt milloin Huolenpitotalous-verkoston, milloin muiden ryhmien edustajana Brasilian maailmanfoorumissa ja Euroopan sosiaalifoorumissa, että toisenlaista maailmaa ei voida rakentaa ilman toisenlaista arvomaailmaa, toisella tavalla sukupuolittavaa koulutusta ja kasvatusta (Kailo 2002).

Uusliberalistinen markkinafundamentalismi on Vaughanin ja hoivatalous -verkostomme mukaan mieskeskeisen ja kapitalistisen isäjohtoisen yhteiskuntakehityksen sukupuolittunut loppuhuipennus. Naisten hoivatalous ja huolenpitoetos ovat puolestaan se vaihtoehtoinen talousmalli, jonka arvojen pohjalta Vaughanin ja ryhmämme jäsenten mielestä tulisi kehittää miehisen ja ahtaan talousmallin tilalle uudenlainen, kokonaisvaltaisempi yhteiskunta- tai yhteiselosopimus ja maailmanjärjestys. Kun nykyinen uusliberalistinen maailmankuva lähtee siitä, että markkinatalous käy kaiken, myös ihmisoikeuksien yli, tulisi verkostomme näkemyksen mukaan niin taloustiede kuin finanssipolitiikkakin alistaa kollektiivisen hyvinvoinnin päämäärälle, ihmisoikeuksien ja siis myös naisten oikeuksien, perusturvan, ravinnon ja puhtaan veden saannin turvaamiselle, terveyteen ja koulutukseen liittyvien oikeuksien ja elinympäristömme tasapainon arvoille.

Vaihtoon perustuvan talouden periaatteisiin kuuluu ohjailla ja kontrolloida ilmaistenkin lahjojen liikkumista. Näin ollen sen periaatteisiin kuuluu myös luoda niukkuutta tiettyjen ihmisten keskuuteen luomalla keinotekoisia tarpeita. Niukkuuden luominen on tärkeää, sillä jos kaikilla olisi riittävästi kaikkea, markkinoita ei tarvittaisi. Markkinatalouden täytyy luoda keinotekoisista puutetta pysyäkseen toimintakykyisenä. Patriarkaalinen markkinatalous perustuu myös halpatyövoiman ja eriarvoisuuden ylläpitoon, joten sen levittämä myytti varallisuuden tihkumisesta kaikille kansalaisille on sisäisesti ristiriitainen. Niukkuus on tarpeen myös ihmissuhteiden tasolla; television pudotuspelien avulla luodaan psykologinen turvallisuus- ja solidaarisuusvaje ja kilpailuhenkinen, yksilön menestystä ihannoiva ilmapiiri. Tunnekylläisyys ja oman edun nimissä petkuttaminen ovat nousseet tänä arvojen pulaaikana lähes tavoiteltaviksi avuiksi. Naisistakin muovataan viihteesä ja

elokuviissa hyviä jätkiä miesmalliin, kyberkoviksia, terminaattoripimuja. Antamisesta, äidinhoivasta on tehty lähes yhtä suuri tabu kuin pehmoiluksi leimatusta solidaarisuudesta. Se on olevinaan vanhanaikaista!

Ihmisyyden miehiseksi leimattu mutta miehiäkin loukkaava normi tulisi toisenlaisessa maailmassa korvata sosiaalisen yhteiskunnallisen ja sukupuolineutraalin huolenpitotalouden normeilla. Onko ilman tällaista syväpsykologista murrosta mitään toivoa siitä, että lähinnä mieskasvatuksen arvoja edustava globaalitalous ja maailmanjärjestys voitaisiin korvata inhimillisemmillä ja vastuurationalisemmilla prosesseilla? Kansainvälisen naisliikkeen ehdotukset muutostoimenpiteistä ja uudenaikaisesta yhteiskuntamallista eroavat toisistaan maanosien erityistarpeiden ja -piirteiden mukaan. Yhteistä niille on kuitenkin ollut juuri maailmankuvan kovan ytimen yhdistäminen patriarkalisiin, naista alistaviin arvoihin, miehen kyseenalaiseen ”kunniaan” ja oletuksiin miesten oikeudesta naisten seksuaalisuuteen ja työhön.¹⁷

Tarvitsemme niin pitkän- kuin lyhyentähtäimen poliittista toimintaa, jolla voitaisiin lievittää globalisaation aiheuttamaa akuuttia nälänhätää, työttömyyttä, AIDS-kiisejä ja monitasoista puutetta. Niin kauan kuin kaiken inhimillisen toiminnan mittana on raha ja voitot, mitkään poliittiset rakennelmat eivät kuitenkaan ole kestäviä. Globalisaation sääntelyn tulee siis vastata niin tämän hetken akuuttiin tarpeeseen, kuin tulevien sukupolvien oikeuksiin maahan, veteen, terveyteen, hygieniaan, työhön, ja puhtaaseen luontoon.

Kuten suomalainen teos *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla* (Eräsaari et al., 1995) vihjaa, voidaan hyvinvointivaltiota esim. pohjoismaissa tarkastella toisaalta julkisen ja yksityisen leikkauskohtien kautta ja nähdä naiset uuden uljaan globaalikylämme rajanylittäjinä. Vaikka hyvinvointivaltio on julkista yksityistä, se on samalla myös politisoitua ruumiillisuutta ja yhteistä henkilökohtaista, liittyyhän ”hoivayrittäjyyden” tai ”huolenpitotalouden” kaltaisiin käsitteisiin niin yksityiseen kuin julkiseenkin yhdistettyjä sukupuolittavia miellelyhtymiä. Mutta ennen kuin tällaiset rajanylitykset voivat edustaa aitoa edistystä, on sukupuolittuneisiin ja muihin eriarvostaviin tekijöihin liittyvät globaalit valtasuhteet muutettava. Vastarinta ei silti ole vain vastustamista ja reagointia hegemoniseen maskuliinisuuteen (R.W. Connell 1995) ja patriarkatin muodonmuutoksiin; se on parhaimmillaan sille täysin vaihtoehdoisen, ennen kokemattomalla tavoin ihmistä ja luontoa kunnioittavan järjestelmän ”pehmeä”, arvoiltaan idyllinen ydin.

VIITTEET

¹ Maailman sosiaalifoorumia ei ole syytä vähätellä vaikka valtamediat ovat leimanneet sen epäasiallisesti eivätkä tiedota sen ehdotuksista ja kannanotoista kuin marginaalisesti. Heiligendammiin, jossa pidetään vuoden 2007 kesällä G8 huippukokous on niin paljon huolissaan kansalaisjärjestöaktiivisteista ja mielenosoittajista – niistä samoista ehkä, jotka suunnittelevat toisenlaista parempaa maailmaa eri puolilla sosiaalifoorumeita – että tämän saksalaisen kokoontumispaikan ympärillä tullaan rakentamaan 1,5 miljoonaa maksava muuri, pituudeltaan 13 m. ja korkeudeltaan 3 metriä. Naomi Kleinin johtometafaora – linnake kuvaa mielestäni osuvasti globalisaation suhtautumista demokratiaan, kansalaisvaikuttamiseen, muiden kuin talouseliitin näkemyksiin, toiveisiin, vaatimuksiin. Se on sotaisia ja vallankäyttöä ilmentävä metafora, symbolinen kuva sosiaalifoorumin vastaparin, maailman talousfoorumin vallankäyttäjistä ja heidän linnoittautumisestaan resurssiensa, rikkauksiensa, valtansa ja fundamentalisminsa taakse, turvaan kansalaisyhteiskunnan oikeuksilta, köyhien huudoilta, yksinhuoltajien valituksilta, väkivallan uhrien avunpyynnöiltä, syrjäytettyjen, työttömien, pienituloisten, vammaisten, kastittomien, varattomien, vanhusten, sairaiden tarpeilta. Tämä muuri on Berliinin muurin uudelleenrakentamisen symboli. Kansa ja sen johtajat eristetään jälleen uudella tavalla. Kun kansaa ei halutakaan kuunnella ja demokratiaa hyljeksitään, muurit nousevat.

² Huolimatta patriarkaatin osittain heikentyneestä asemasta, käytän termiä silloin kun se mielestäni auttaa nostamaan esiin vanhan, perinteisesti hierarkkisen ja kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän sitkeyttä muutostenkin jatkumolla. Herruusjärjestelmä puolestaan on lähinnä ekofeministien (Warren, Plumwood, Kailo) käyttämä käsite epäsymmetrisistä naisten ja miesten välisistä suhteista, joihin vaikuttavat eriarvoistavasti myös ikä, terveys, luokka, sääty, kasti, maantiede, uskonto ja monet muut sosiaaliset seikat.

³ Itselleni arkisen pyhän katoaminen tapahtui saunan kohdalla, kun pikalöylyistä ja pesemistä tuli pääasia. Olen pystynyt palauttamaan sen pyhyden elämäni ja voin sanoa nauttivani saunasta aivan uudella, paljon syvemmällä tavalla. Asuttuani yhdeksän vuotta cree-intiaanien parissa Montrealissa ja vieraillessani heidän kanssaan pohjoisilla reservaateilla, sain aivan uudenlaisen kosketuksen omaan kulttuuriini ja sen ekologisesti kestäviin syvätasoihin. Kun intiaaniystäväni pyysivät minua kertomaan oman kulttuuriini ekologisesti kestävästä maailmankuvasta ja saunan eheyttävistä rituaaleista jne., jouduin ottamaan niistä selville. Kun tulin tietoiseksi monista tavoista miten me suomalaiset olemme antaneet kolonisoida itsemme ja luopua oman kulttuurin hienosta perimästä kristinuskon luontouskontoihin kohdistamien vainojen tähden, lähdin perustamaan Suomen ekopsykologian yhdistystä Irma Heiskanen ja muiden samanhenkisten aktivistien kanssa. Toimintamme perustuu sellaisten mielenterveysharjoitusten ja tiedon esiinnostamiseen ja levittämiseen, joiden avulla voisimme edistää kestävämmän tulevaisuuden ja terveemmän ihmisyyden arvoja. Ks. Heiskanen & Kailo, 2005.

⁴ Ks. myös Vaughan 1991, 1998.

⁵ Esimerkkinä lokaalin ja globaalin naistutkimuksen rajapinnoista mainittakoon, että naisten hoivatyötä on pohdittu sosiaali politiikan ja naistutkimuksen näkökulmasta myös Suomessa (ks. esim. Anttonen 1994). Julkunen heijastaa Vaughanin ajatuksia todetessaan että ”Ihmisyksilöt [eivät synny] täydellisen riippuvuuden tilassa, eikä kukaan kasvaisi aikuiseksi poliittiseksi yksilöksi ilman toisten hoivaa” (Julkunen 1999, 17)Konservatiivisessa hyvinvointivaltiokeskustelussa ”sosiaaliriippuviksi” on leimattu sosiaalihuollon varassa elävät, ennen muuta yksinäiset äidit, vaikka yhteiskunnalliset instituutiot Yhdysvalloissa pakottavat heidät köyhyysloukkuun ... Samalla kun ideaaliset yksilöt nähdään riippumattomina, on sukupuolinen työnjako tehnyt vaimoista ja äideistä taloudellisesti riippuvaisia ja sen oikeuttamana naisten henkilökohtaisia vapauksia ja sosiaalisia oikeuksia on rajoitettu. Tämä yksityinen riippuvuus on käsitetty luonnolliseksi, joten modernit valtiot eivät ole taanneet äideille oikeutta itsenäiseen toimeentuloon, lukuun ottamatta yksinäisten äitien heikkoa sosiaaliturvaa”. (Julkunen 1999, 18.)

⁶ Julkunen kuvaa samanlaista keskustelua pohjoismaisessa naistutkimuksessa: ”Naisten velka miehille tunnustetaan kulttuurissa hyvin. Sen sijaan miesten riippuvuudesta naisista on vaiettu. Kyvyttömyys tai haluttomuus huolehtia itse omasta arjestaan ei tee miehestä epäitsenäistä eikä se rajoita miehen kansalaisen statusta ... Samalla tavalla kuin pääoma on kasautunutta vierasta työtä miesten julkinen vahvuus on kuitenkin kasautunutta vierasta rakkautta. Miehet saavat symmetristä suuremman osuuden naisten reproduktiivisesta voimasta ja huolenpidosta osakseen Jättäessään ruumiillisuuden ja inhimillisen reproduktion teorian tavoittamattomiin, yksityisyyteen, liberaali teoria käsittää vajavaisesti yhteiskunnan uusiutumisen. Julkinen unohtaa ”velkansa yksityiselle, jota ilman sitä ei olisi olemassa” (Keränen 1990, 123). Julkisen ja yksityisen dikotominen erottelu peittää niiden keskinäiset suhteet ja riippuvuudet (Ungerson 1990). Myös hyvinvointivaltion teoreettiset valtavirtakeskustelut ja empiiriset tutkimukset jättävät näkemättä, että palkkatyön jatkuvuus, taloudelliset oikeudet ja liikkuvuus rakentuvat kääntöpuolelleen: palkkottomalle työlle, epäjatkuvuudelle, riippuvuudelle, ei-lähtemiselle, paikallaan pysymiselle, kotona olemiselle” (Lewis & Ostner 1992). (Julkunen 1999, 19.)

⁷ Globalisaation myötä palkat ovat laskeneet, eivätkä yhden työntekijän tulot välttämättä riitä elämiseen. Kun omavaraisuuden ehdot ovat kaventuneet tai hävinneet, ja palkkatyö lähes ainoa vaihtoehto, kenellä on varaa jäädä kodinhengettäreiksi? Elämisen kallistuminen ja palkkatyön hinnan lasku merkitsevät monissa maissa, varsinkin Yhdysvalloissa, että harvoilla vanhemmilla on taloudellisesti mahdollista ylläpitää kotiäidin tai -isän ”perhearvoja” (Ehrenreich 2003).

⁸ Piilosukupuolisopimus ja sosialisointien mallit vaihtelevat suurestikin kulttuurista toiseen. Vaughan keskittyy lähinnä vallitsevaan länsimaiseen, eritoten amerikkalaiseen sosiaalisten suhteitten malliin psykoanalyttisen feministiteorian pohjalta.

⁹ Hilkka Pietilä kirjoitti tästä Suomessa jo 1980-luvulla sekä uudestaan 1990-luvulla (Pietilä 19997, 1999). Raija Julkunen on käsitellyt kysymystä naisten palkkatyön tutkimuksissaan (Julkunen 1992, 1994.)

¹⁰ Samanhenkisiä teorioita löytyy materialistista tai marxilaista feminisimiä edustavista kirjoituksista (kts. esim. Dalla Costa & S James sekä C Delphy teoksessa Hennessy J & Ingraham C (eds) 1997). Myös miehet asettuvat tietenkin eriarvoiseen asemaan luokka statuksensa perusteella kapitalistisessa järjestelmässä.

¹¹ Se on vallannut mieleemme siinä määrin, että näemme kielen ja kommunikaationkin ikään kuin vain vaativan aivotoiminnallisen prosessin tuotoksena. Kieltä voidaan kuitenkin tarkastella myös antamisen näkökulmasta, jolloin sen perustaksi paljastuu inhimillinen kanssakäyminen ja se näyttäytyy inhimillisenä kykynä antaa ja vastaanottaa, ei abstraktin mekaanisena aivoprosessina.

¹² Mielenkiintoinen ilmiö ovat myös suomenkielen ”antaa-verbin” negatiiviset seksualisoituneet assosiaatiot. Nainen joka ”antaa” on joko huora tai madonna riippuen siitä, miten mies määrittelee antamisen, eli kenelle ja kenen edun mukaan antaminen tapahtuu. Anteliaisuus ei ole kyseenalaistamaton hyve; kun intiaanien Potlatch-seremoniat kiellettiin Kanadassa, syyinä oli juuri, että kehkeytyvä kapitalismi ei sietänyt institutionaalista varallisuuden jakamisen politiikkaa. Se oli uhkaava kilpailija kapitalismin unilateraalille vaihdolle, riistävälle ”antamiselle.”

¹³ Ks. myös esim. Pharr 2003.

¹⁴ Wittig kirjoittaa: “Woman ...is only an imaginary formation, while ‘women’ is the product of a social relationship...we have to destroy the myth inside and outside ourselves (Wittig 1981, 50-51).

¹⁵ Esim. Midnight Sun (“Sex/Gender Systems in Native North America,” 1988) kertoo, että Pohjois-Amerikan mojave-intiaanien sukupuolijärjestelmään kuului neljä ”sukupuolta”, mies, nainen, alyha ja hwame, jotka eivät suinkaan määrittäneet länsimaisen kaksinapaisen ja hierarkkisen ydinperheideologian tai heteroseksuaalisuuden pohjalta. Alyhan ja hwamen partnerit säilyttävät oman biologisen sukupuoli-identiteettinsä, mutta alyha ja hwame ovat ”ristiini pukeutujia” eli ”cross-dressers”, jotka voivat yhdistää miehen ja naisen sukupuoliroolit.

¹⁶ Itä-Euroopan naisliikkeen edustajat ovat tuoneet näissä tapahtumissa esille tärkeätä tietoa siitä, miten ns. sosialismin jälkeisen siirtymäkauden talousuudistukset ovat vaikuttaneet näiden alueiden maiden naisten asemaan. Huolenpitotalouden ryhmässämme puhutaankin paljon uudenlaisten ”ravitsevan talouden” mallien luomisen merkityksestä.

¹⁷ Naiset huolenpitoparadigman puolesta -ryhmän nimissä haastan puolestani sen tulevaisuuden uhkakuvan, jonka Margaret Atwood kiteyttää dystopiassaan ”The

Handmaiden's Tale" Orjattaresi (1986, 1998) sanoin: "naisilta kykyjensä mukaan, miehille tarpeidensa mukaan": kaikille tarpeidensa, perusoikeuksiensa mukaan, kaikilta kykyjensä ja antamisenmahdollisuuksiensa mukaan.

⁴ Noin joka viides oli erittäin väsynyt, ja noin seitsemän prosentin työuupumus luokiteltiin vakavaksi kaikkine oireineen. Terveys 2000 –tutkimuksessa eriasteista uupumusta tavattiin 27,5 %:lla työntekijöistä. Jokin pitkäaikaissairaus oli vuonna 1990 yli 30 %:la kolmen ammattiryhmän työntekijöistä, vuonna 1997 jo yhdeksän ammattiryhmän työntekijällä. Vakinaisista kuntatyöntekijöistä 57%:lla oli vuosituhannen vaihteessa jokin lääkärin toteama pitkäaikaissairaus (Siltala 2004, 245).

5. JÄLKIRUOKA: LÄHIDEMOKRATIAN UUDET IDUT JA EKOSOSIAALISEN TULEVAISUUDEN RESEPTI

Reseptit solidaariseen hyvinvointiin perustuvat loppujen lopuksi siis ekologisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti, biologisesti ja sukupuolten eri vahvuuksien kautta kestävään tulevaisuuden arvoille. Huolenpito-, kumppanuus- tai hoivatalous on samansuuntainen arvopohja. Kestävän kehityksen määritelmä ja tulkinta painottaa ongelmalliseksi koetun ”kehitys” –käsitteen ja siihen kytkeytyvän rajallisessa maailmassa kestäättömän talouskasvun vaihtoehtona suurempaan omavaraistalouteen ja luonnon tasapainoon liittyviä arvoja ja käytäntöjä. Kestävä ekososiaalinen tulevaisuus käsittää niin taloudellisten kuin sosiaalisten, kulttuuristen sekä ekologisten ulottuvuuksien huomioimisen. *Ekologinen kestävyys* edellyttää kehityksen olevan sopusoinnussa biologisen monimuotoisuuden, luonnonvarojen tasapainoisen käytön ja jaon, riittävyyden ja uusiutumiskyvyn kanssa. On myös huomioitava kulttuurisen ja sukupuolten välisen moninaisuuden merkitys (esim. naisten ja miesten sukupuolittuneen lahjakkuus-, tieto- ja taitopotentialin tunnistaminen ja arvostaminen). Ekofeministisestä lähtökohdasta ekososiaalisen kestävyuden ei voida katsoa rakentuvan miesehtoisen ja miehisen kilpailutalouden tuotosrationalismin pohjalta; sen toteuttamiseksi tarvitaan vaihtoehtoisia talousmittareita, joilla voitaisiin huomioida esim. bruttokansantuotteen sijaan ”ravitseva bruttoluonnontuote tai hoivatuote” (Gross Nurturing Product, Feminists for a Gift Economy, Mumbai, 2004). Vallitseva talousjärjestelmä ei huomioi lainkaan naisten tekemää koti-, hoiva- ja tunnetyötä, vaikka se on kapitalistisen järjestelmän tukipilari ja uusintaa työvoiman, jota myös (ja erityisesti) miesvaltainen talous tarvitsee ”tuottavan” toimintansa perustaksi. Siksi tarvitaan uudenlaisia kollektiivisen hyvinvoinnin, ekologisten jälkijalkien ja perusoikeuksien säilymistä edistäviä indikaattoreita. Kestävään ekososiaaliseen tulevaisuuteen kuten kestävään kehitykseenkin tulisi suhtautua yhtä vakavasti kuin kansanvaltaan, vapauteen ja ihmisoikeuksiin – näiden ylläpidosta niissä pitääkin olla kyse puhtaasti taloudellisten näkökohtien lisäksi.

Naiskaupan kasvu ja naisiin kohdistuvan väkivallan lisääntyminen kertovat huolestuttavasti patriarkaaliseen omistuspoliittikkaan kytkey-

tyvän globaalin (piilo)sukupuolisopimuksen leviämisestä. Sen taustalla voidaan nähdä geopolittiset valtakuviot ja USA:n taloudellisesti-militaristinen ylivalta; toisaalta, psykologisella tasolla on tarpeen tutkia syvemmin miten esim. George Bush nuoremman ja vanhemman hyökkäyssotien taustalla vaikuttavat kunnian ja häpeän sukupuolistuneet arvot; niin Osama bin Ladenin kuin Saddam Husseinin ”kiinniottamiseen” ja kukistamiseen on liitetty miehisen kunnian motivaatiota ja poikakasvatukseen assosioituvaa oman ryhmän etujen ja taloudellisen ylivalan arvoja.¹ Eikö siis olisi korkea aika tarkastella poikien kasvattamista kyseenalaisiin, solidaarisuutta karttavaan arvomaailmaan, jossa ei tehdä tilaa riittävästi kollektiivisen hyvinvoinnin, kulttuurien välisen ”veljeyden” ja aidon keskinäisen riippuvaisuuden kulttuurille? On korkea aika purkaa häpeällinen miehisen kunnian ja naisellisen häpeän järjestelmä. On saatava kaikki patriarkaatit tiedostamaan ja hyväksymään, ettei kunnian käsitteeseen voi liittyä naissukulaisten väkivaltainen kohtelu tai kaltoinkohtelu miehisten omistusoikeuksien ja kyseenalaisen abstraktin kulttuurisen kunniajärjestelmän nimissä.

Saman arvomaailman vaikutuksista voisi tehdä tutkimuksen myös Suomen EU politiikan osalta nyt kun Suomenkin naisia ollaan leimaa-massa ”matalan-tuottavuuden” työntekijöiksi, tai kun naisalojen alasa-joa ja työntekijäoikeuksien murtamista puolustetaan alojen ”ei-tuottavalla” luonteella. Onko Suomen miesjohtajille ”kunniaakysymys” päästä EU:n korporaatiovallan ja liike-elämän etuja ajavan politiikan ”kovaan ytimeen” –jopa sen uhalla, että hyvinvointivaltion suoma turva naisten yhtäläisille oikeuksille romuttuu... ”Hyvän” ja ”Pahan” akselit muuttuvat, mutta niiden ydin on säilynyt: herruusjärjestelmiin samaistuvien nais- tai varsinkin miespoliitikkojen tarve uhota ja osoittaa militaristisin ja kaupallisin keinoin kuka osaa parhaiten turvata lähipiirinsä edut ja omaisuus. Naisten asemalla tässä kaaviossa ei ole sen suurempaa merkitystä kuin hyvinvointi- luvussa kuvaamassani kaaviossa.² Toisaalta, työttömät ovat kunniansa menettäneen naisen asemassa – median levittämät myytit heidän laiskuudestaan tai heidän syyttömyytensä irtisanomisiin eivät merkitse mitään. He kokevat nyt ryhmänä ontologista, epäoikeutettua häpeää. Tai ainakin altistuvat tälle tunteelle. Pahimmillaan se onkin keino alistaa heidät syyttämään itseään systeemin sijaan. Ja näin ehkäistään vallankumous ja takaiskujen vastaiskut.

Toisaalta, ei riitä että paljastamme kunnian ja häpeän ”sopimuksen” raadollisuuden ja tuhoavat vaikutukset sotiin ja väkivallan ylläpitoon. Tarvitaan poliittista aktivismia, kuten sitä toteutetaan nyt nimenom- aan glokaaleissa sosiaalifoorumeissa. Osallistuessani Mumbain maail-

man neljänteen sosiaalifoorumiin Intiassa, odotin kiinnostuksella kunniamurhia käsittelevää työpajaa. Se oli kuitenkin peruttu, huhujen mukaan aiheen liian suuren poliittisuuden tähden. Huhujen mukaan työpajan suunnittelijat olisivat saaneet tappouhkauksia. Jos aihetta pidetään liian tulenarkana jopa kansalaisjärjestöjen mammuttifoorumissa, jonka päämääränä on ”toisenlaisen, oikeudenmukaisemman maailman” rakentaminen, miten vaikeana asiaa pidetäänkään väkivaltakoneistoa edustavan konsensuseliitin pariissa? Egyptiläisen naisten oikeuksien puolustajan ja kirjailijan, Nawaar El Sadaawin mukaan maailmassa on tällä hetkellä kaksi supervaltaa – USA sekä maailman kansalaisyhteiskunta. Jälkimmäinen suo ainoan todellisen uhan uusliberalistiselle omistuspolitiikalle, jos vain kansalaiset nousevat todelliseen vastarintaan uutta sortojärjestelmää vastaan. Toivon pilke tämän hetken tilanteessa onkin juuri sosiaalifoorumien edustama maailmanlaajuinen ”takaiskun vastaisuus”, sitäkin enemmän, että myös miehet ovat sen sisällä lopultakin myöntäneet ja oivaltaneet seksismin, fundamentalismin, patriarkaatin ja katastrofaaliseen eriarvoisuuteen johtaneen uuden maailmanjärjestyksen yhteydet. Ne ovat saman intersektionaalisen eli toinen toisiinsa limittyvien syrjinnän ilmenemismuotojen koko skaala. Mumbain ilosanoma onkin naisliikkeen siellä aikaansaama uusi tietoisuuden taso ja Intian naisliikkeen menestyksellinen toiminta paneelien sukupuolisensitiivisyyden takaamiseksi. Kunnian ja häpeän – sukupuolisopimusta ja -järjestelmää ei ole helppo muuttaa niin Intiassa kuin muuallakaan, mutta jo pelkkä naiseen kohdistuvan väkivallan nostaminen yhdeksi sosiaalifoorumin pääteemoista oli omanlaisensa saavutus naisliikkeen historiassa.³

Miten ratkaista kysymys länsimaisten ja muun maailman naisten emansipaation asteesta? Jo se, että kysymyksen keskiössä ovat länsimaat ja koko muu moninainen maailma ”toisen” asemassa, kertoo niistä epäsymmetrisistä valtasuhteista, joka on myös oma kasvatuksellinen ja koulutuksellinen sosialisointi, lähtökohtani. Haasteena on välttää itsessään fundamentalismeja, olivatpa ne feministi-henkisiä tai patriarkaalisia: yhden ainoan totuuden harhaa. On tieteellisesti osoitettavissa kuinka paljon naisilla on oikeuksia ja valinnan vapautta eri maissa lännestä itään. Tilastojen valossa pohjoismaiset naiset ovat kiistämättä tasa-arvoisimpia, huolimatta väkivallan kulttuurin kovasta linnakkeesta. Mutta itse tilastot (YK, OECD, WTO; Maailmanpankki jne.) ja jopa ihmisoikeudet ovat osa läntisen hegemonisen mieshistorian toimintakulttuuria, jota ei voi pitää täysin arvoneutraalina. On erotettava suhteellinen ja absoluuttinen köyhyys, sillä kaikki köyhiksi

määritellyt kansat ja yksilöt eivät välttämättä ole sitä siinä mielessä kuin se ymmärretään lännessä. Omavaraisuus, riittävä elanto ja kunnolliset elinolosuhteet riittävät monille kansoille, jotka eivät ole sisäistäneet kilpailueetosta ja ikuisen kuluttamisen ja tavarankasaamisen arvoja. Palkkatyö ja urbanisoituminen, kulutusyhteiskuntaan integroituminen ja tavarankasaaminen eivät ole välttämättä tavoiteltavaa vaurautta jos vaihtoehtona on elämän laatu, laatu-aika ja ihmissuhteet, perheyhteisön koheesio. Tästäkin näkökulmasta ei ole helppoa vastata kysymykseen onko Lähi-Idän musliminainen välttämättä länsimaista naista sorrempi. Vastaus lienee että maasta ja tapauksesta riippuen hän sekä on että ei ole. Niin positiiviset kuin negatiiviset yleistyksiset ylläpitävät stereotyyppioita, eivätkä edistä kunkin kulttuurin ja yhteisön moninaisuuden ja moninaisten sukupuolijärjestelmien huomioimista. Modernin feminismin kunnia lienee tässä: kanssasisartensa turvallisen ja säällisen elämänedellytysten puolustaminen ja toimin sen eteen, että kaksinaismoraalinen kunnian ja häpeän sukupuolijärjestelmä voitaisiin romuttaa ja korvata erilaisella kunnian kulttuurilla. Joitakin vihjeitä tällaisesta yhteiskunnasta saa tutustuttaessa Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen naisten kirjoituksiin kestävästä yhteiskuntamallista:

Tässä maassa [Yhdysvalloissa] meille opetetaan että kapitalismi on järjestelmä, joka pyrkii voittojen kasaamiseen hyödyntämällä sekä työvoimaa, pääomaa että resursseja. Kapitalistien tavoitteena on käyttää mahdollisimman vähän työvoimaa, kuluttaa mahdollisimman vähän pääomaa ja resursseja jotta voitot voitaisiin maksimoida. Siispä kapitalismin metodiin kuuluu aina ottaa enemmän kuin on tarpeen. Se on siis alkuperäiskansojen näkökulmasta perustavanlaatuisella tavalla ristiriidassa luonnon tasapainon lakien kanssa. Tämän voittojen kasaamiseen tähtäävän tavoitteen tähden teollinen yhteiskunta on omistautunut kerskakulutukseen. Alkuperäiskansojen yhteisöille on sen sijaan ominaista samaistua yhteishyvän laajaan uudelleenjakoon ("conspicuous distribution"). Me pidämme tärkeänä potlatchia, poisantamisrituaalia, jolla viitataan tapahtumaan, jossa eniten kunniaa tuottaa poisantaminen kuin kasaaminen. Itse asiassa, mitä enemmän antaa pois, sitä suurempaa kunniaa saa osakseen.

(LaDuke 1997, 28)⁴

Lopuksi vielä muutamia sosiaalifoorumeissa kehiteltyjä ratkaisumalleja häiritsevän maailmankuvamme eheyttämiseksi.

RATKAISUMALLEJA

Yleisellä tasolla tiedon jakaminen, tietoisuuden lisääminen, seminaarien, paneelien järjestäminen, lehtikirjoitukset, erilaiset tietoisuuskäytännöt, temppaukset ja protestit ovat olleet esimerkiksi Attac –kansalaisjärjestön sekä laajemmin naisliikkeen keino lisätä kansalaisvaikuttamista ja kriittistä kannanottoa maailman kriittiseen tilanteeseen. On tärkeää myös levittää tietoa erityisesti kehitysmaiden naisten pariin sekä maahanmuuttajanaishenkilöille ja lähestyä heitä suoraan sillä muun muassa työttömyys on vähentänyt monien naisten kykyä seurata politiikkaa ja olla mukana vaikuttamassa politiikan sisältöihin. Keinoja taistella ylläkuvaattuja prekariaatio -ilmiöitä ja globalisaation negatiivisia sukupuolivaikutuksia vastaan on lukemattomia; ne tulee sopeuttaa kuhunkin yhteisöön, maahan, maanosaan huomioiden paikalliset erityisolot. Tässä joitain ratkaisuehdotuksia lahjatalouden näkyväksi nostamisen ja siihen palaamisen lisäksi:

- Hyvinvointimittarit uusiksi – talous palvelemaan sosiaalista eikä ensisijaisesti taloudellista hyvinvointia, tasavertaisuutta sekä vaurauden reilua jakamista.
- Kansanvallan puolesta on taisteltava uudestaan. Veroparatiisit, rahanpesu, ja muut epäreilut ja rikolliset pääoman vapaaseen liikkumiseen kytkeytyvät väärinkäytökset tulee saada kuriin. On palautettava rahamarkkinoiden säätely ottamalla käyttöön Tobinin vero tai muita kansainvälisiä verojärjestelyjä, sekä hajauttamalla keskittetyt valtarakennelmat. On myös varmistettava veropolitiikan sukupuolivaikutusten huomioiminen.
- Perustulo tai kansalaispalkka pienituloisille olisivat keino vastata tarpeeseen huomioida naisten näkymätön (ja lisääntynyt) koti- ja hoivatyö ja samalla tukea prekariaatin ja matalapalkkatyössä sinnittelevien, usein riittämättömän toimeentulon kanssa painiskelevia kansalaisia (varsinkin yksinhuoltajia ja syrjäytettyjä, työttömiä, vanhuksia, sairaita sekä opiskelijoita).
- Vaihtoehtoisten tulomuotojen kehittäminen ja erityisesti naisille suunnattu mikroluottotoiminta on tehokas tapa ehkäistä köyhyyttä, parantaa perheiden toimeentuloa ja naisten taloudellista ja sosiaalista asemaa. Naiset ovat monissa maissa

kyenneet hoitamaan miehiä paremmin lainan takaisin maksun, vaikka naisten työmäärä on miehiä suurempi.

- Tärkeintä on edistää, että tiedollisia ja taloudellisia resursseja jaetaan tasapuolisesti eri yhteisöille, jotta he voivat itse löytää alueellisesti sopivimmat keinot

Lohduttavaa kaikkien riippuvaisuutta aiheuttavien herruusjärjestelmien, keinotekoisista niukkuutta luovien ja tyytyväisyysvajetta ylläpitävien kapitalististen järjestelmien historiassa on, ettei mikään kestä ikuisesti. Vesi joka nousee, myös laskee. Ilmastonlämpeneminen on niin suuri uhka koko planeetan tulevaisuudelle, puhumattakaan kilpailukyvyistä ja talouskasvusta, että luontoaiti saattaa hyvinkin viheltää lisääntyvine myrskyineen ja tulvineen ekososiaalisesti kestävämmän kilpailutalouden pelin poikki. Yhteinen huoli ympäristön tilasta saattaa hyvinkin olla se mikä lopulta tuottaa kestävämpää ja syvempää keskinäisriippuvaisuuden kulttuuria ja yhteisöllisyyttä, kuin kaikki pakoliitokset, fuusiot ja kauppasopimukset yhteensä.

Kaikki se arvokas työ mitä maailmassa tehdään miesten välisten, miesten naiseen kohdistaman, naisten lapsiin ja vanhuksiin kohdistaman ja sotien aiheuttaman väkivallan suhteen on pinnallista ja riittämätöntä, ellei samalla pureuduta väkivallan syvimpiin syntyihin. Kuten olen tässä kirjassa tuonut esiin, epäsymmetrisiin, epäoikeudenmukaisiin, mielivaltaisesti yhtä ryhmää hyödyttäviin omistussuhteisiin perustuva kunnian ja häpeän yhteiskuntasopimus on osoittanut toimimattomuutensa. Suomalaisessakin sukupuolijärjestelmässä tästä on jäänteitä. Miehet, jotka surmaavat vaimonsa tai partnerinsa, tekevät sen useimmiten hetkellä, jolloin tämä on ilmoittanut eroavansa, jättävänsä miehen, ja mies kokee menettävänsä kasvonsa, kunniansa.

Olen realistinen, ettei pitkän historian aikana kehittynyttä kulttuurista mallia ja sukupuolten välisiä valtasuhteita muuteta yhden, tai ehkä useammankaan sukupolven aikana.⁵ Vai onko niin, ettei maailma ole vielä valmiihin rauhaan. Sotahan on tuottavinta liiketoimintaa, ja luovan tuhon talouden kieroutunut muotti. Tuhoamalla luodaan uusia työpaikkoja ja bruttokansantuote nousee kohisten uusien työtilaisuuksien myötä. Sotaan ja puolustukseen investoidaan yhä tänään miljoonamäärin enemmän kuin vanhustenhoitoon, terveydenhuoltoon, lapsiin, perheisiin, yhteiskunnan vakauden ja tasapainon pilareihin. Yhdysvalloissa satsattiin yli 300 biljoonaa Pentagoniin, ja lasten terveyteen 31 biljoonaa.

Olen pyrkinyt nostamaan näkyviin, että talouskasvun myytti peittoa totuuden taikinaan leivotusta kivistä, ja sen ylläpitämästä panssaroidun ihmisyyden mallista. Panssaroitu, autistinen, omaan napaansa tuijottava talousmalli heijastuu ulospäin muureina, valvontateknologiana ja linnakkeina. Berliinin muuri purettiin, mutta vielä vahvemmat muurit ovat nousseet toisenlaisista reilumpaa maailmaa puolustavien ja omia itsekkäitä etujaan ajavien suurvaltojen ja niiden juoksupoikien välille. Kun muureja alettiin vastustaa Seattlen mielenosoituksissa Yhdysvalloissa rauhanjärjestöjen, vihreiden, feministien, maanviljelijöiden ja lukemattomien ryhmittymien yhteisrintamana, Suomessakin leimattiin joukkoa lähes rupusakiksi, väkivaltaiseksi rettelöitsijäjengiksi. Tässä massiivisessa kansalaisjärjestöjen ja kansalaisten vastarinnassa on mukana kuitenkin kaikkea muuta kuin rettelöitsijöitä. Valtamediat ovat projisoineet, siirtäneet heihin oman väkivaltansa ja tarkoitushakuisesti leimanneet heidät niillä ominaisuuksilla, mitä vastaan ryhmät ovat protestoineet – yhden totuuden fundamentalismilla. Olen itse marssinut näiden porukoiden rinnalla niin Yhdysvaltojen Texasissa, Afrikan Bamakossa, Intian Mumbaissa, Brasilian Porto Alegressa, Ranskan Pariisissa, Suomen Oulussa ja olen seurannut tyrmistyneenä tapaa millä valtaeliitti ja mediat harhaanjohtavat kansaa näidenkin mielenosoitusten ja vaihtoehtovisioita rakentavien maailmanparantajien toimintaa. Heitä pitäisi tukea aivan kuin tulisi tukea kaikkea maailmanparannusta, reilumman globalisaation puolesta aktiivista politiikkaa. Davosin talousfoorumissa eliittitiloissa kokoontuvat talouseliitin ja korporaatiovallan edustajat eivät ole kiinnostuneita moraalista, reilusta pelistä, rauhasta vaan rahasta. Toisinajattelijat ovat uhka heidän kilpailuhenkiselle maailmankuvalleen ja ahneutta, lyhytnäköisyyttä ylläpitävälle arvomaailmalleen. Siksi se ei suostu dialogiin vaan rakentaa Heiligendammissa muurin ympärilleen.

Jo Naomi Klein on varoittanut ”linnakekapitalismista” jossa pörssieliitti rakentaa suojamuureja ja vahvistaa armeijaa sekä valvontakoneistoja estääkseen paluun pörssikapitalismia edeltäneeseen aikaan. Valtamedioiden kytkökset näihin eliittipiireihin ovat johtaneet puheeseen globaalitalouden, Kiina-ilmion ja muiden aikamme suurten muutosten ”väistämättömyydestä”. Linnakkeiden ja muurien tilalle meidän tulisi siis pystyttää vanhanajan AGORA, julkinen tila demokratialle eli julkisten asioiden hoitamiselle. Agoraa ollaan ulkoistamassa ja demokratian tilaa kaventamassa lukuisin huomaamattomin ja röyhkeämmin keinoin.⁶

VIITTEET

¹ Niin George Bushin kuin Saddam Husseinin puheissa paljastuvat samat kunnian puolustuksen syvätaosit; niin kosto kuin puolustautuminen ovat kytköksissä omien kasvojen ja oman maan ”kunnian” puolustamiseen. Mitä hirvittävimmat teot oikeutetaan abstraktilla isänmaan ”kunnian” retoriikalla. Traagisinta on kun ja jos se todella on molempien järjestämien laajojen siviilisurmien taustalla. Seuraava uutispätkä kielii samasta ilmiöstä: ”... se on arvovaltappio Putinille jos Ukraina valuu länsimaitten vaikutuspiiriin....(22.11.04 Ylen uutiset).

² Globalisaatio-aikakaudella monet vanhat kolonialistiset ja patriarkaaliset kunnian ja häpeät ulottuvuudet on herätetty uudestaan henkiin–tai ne ovat vahvistuneet oltuaan tietyissä progressiivisissa yhteiskunnissa, mm. Pohjoismaissa, pinnan alla, hyvinvointivaltioiden kilven takana. Tänään on jälleen häpeä olla työtön ja syrjäytynyt, sillä vallitsevien laajasti levitettyjen myyttien ja mielikuvien mukaan elämme ”VAPAAN” kaupanteon aikaa ja kaikkien yrittäjyyttä kannustetaan veronalennuksin ja muulaisin ”työttömyyttä” alentavin keinoin. Tulospalkkaus ja johtaminen ovat samassa linjassa, sillä ne perustuvat uusliberalistiseen oletukseen yksilöitten yhtäläisistä vaikutus- ja menestymismahdollisuuksista ”vapailta” yrittämisen markkinoilla. Kuten kunnian ja häpeän järjestelmät, ne perustuvat epäsymmetristen valtasuhteiden piilottamiseen ”vapauden” ja ”demokratian” propagandan ja retoriikan alle. Jos jokainen on oman onnensa seppä, eikä huomioida ryhmien rakenteellista eriarvoisuutta edistäviä ja lisääviä tekijöitä, on yksilön ja ryhmänkin oma häpeä syrjäytyä. Näin oikeutetaan pääomien keräämisellä ja keskittämällä turvattu ylivalta ja pakkovalta, ja pahimmillaan kielletään vähäosaisempien ryhmien ”kunnia” ja oikeudet työhön, luonnon antimisiin, puhtaaseen veteen ja luomusiemeniin, terveyteen ja elämän perusehtoihin.

³ Ks. esim. Ceni–Kurdisches Frauenbüro für Frieden e.V. (2003) Pour un Nouveau Contrat Social -kirjasta esimerkkinä kurdinaisten organisoitumisesta ja yrityksistä korvata vanhat kunnian ja häpeän sukupuolisopimukset uudella, tasavertaisuuteen perustuvalla yhteiskuntasopimuksella. Kirjanen oli esillä mm. Naisten oikeuksien seminaarissa, joka pidettiin Pariisissa Euroopan sosiaalifoorumin edellä marraskuussa 2003.

⁴ Oma käännökseni englanninkielisestä alkuperäisestä tekstistä.

⁵ Kuvaavaa on, ettei aiheesta kirjoittamaani artikkelia lopulta hyväksytty UNESCON rauhan teemaa käsittelevään julkaisuun, vaikka artikkeli oli jo työstetty kustantajan ehdoilla, ja palkkakin jo maksettu. Johdosta löytyi henkilö, joka ei sallinut kunnian ja häpeän piilosukupuolijärjestelmän patologisen luonteen paljastamista. Artikkelit löytyi nettisivuiltani, ja kukin voi näin itse arvioida, ovatko teesini, joita en suuntaa yhtään yksittäistä maata vastaan perustelemattomia(www.kaarinakailo.net).

⁶ Esimerkiksi Oulussa on yhä vähemmän julkista tilaa, missä voisi mainostaa

tapahtumia ja Suomessa on joissakin kunnissa väläytetty jopa vaalimainoksien pystyttämisen muuttamista maksulliseksi. Yleisradion radio-ohjelmaan kutsuilla kansanedustajaehdokkailta yritettiin rahastaa 220 euroa tilaisuuden kulujen kattamiseksi (helmikuun alku, Nuoris...). Onneksi Yle osasi vielä demokratian nimissä kieltäytyä tällaisesta järjestelystä. Kaikessa toiminnassa on nyt kuitenkin rahastamisen maku ja yritys, onpa ehdotettu jopa hautausmaiden ja puistojen muuttamista maksullisiksi.

6. SANASTO

*Markkinatalousfundamentalismi*¹

Viittaa vapaa kauppa –politiikkaan, joka perustuu uskomukselle, että vain uusliberalistinen sääntelystä vapautettu, pääoman vapaaseen liikkuvuuteen perustuva talousoppi on oikea ja tavoiteltava. Kuten uskonnollinen fanatismi tai fundamentalismi, se on liberalistisen talousopin äärimuoto, joka ei huomioi talousmallin ekososiaalisia ja ympäristöön tai ihmisoikeuksiin liittyviä ulottuvuuksia ja vaikutuksia. Fundamentalismi käsite viittaa minkä tahansa opin tai ideologian, myös talousopin jyrkkyyteen, sen edustaman suunnan ”vääjäämättömyyden” ja ”luonnollisuuden” harhoihin.

Patriarkaatti

Sosiaalinen, perheeseen kytkeytyvä, ideologinen ja poliittinen järjestelmä, jossa miehet määräävät naisten roolin sen sisällä käyttäen joko väkivoimaa, suoranaista painostusta tai turvautuen rituaaleihin, lakeihin, kieleen, tapoihin, etikettiin, kasvatukseen ja työnjakopolitiikkaan. Tässä isäjohtoisessa sukupuolijärjestelmässä naisella on alistainen asema. Se ei välttämättä merkitse ettei naisella ole mitään valtaa tai sitä, etteikö jollain naisilla olisi jonkunlaista valtaa. (Ks. Esim. Rich A (1977) *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Experience*” Kemp, S & Squires, J (ed.) *Feminisms*. Oxford Up: Oxford). Sillä viitataan sosiaaliseen systeemiin, missä miehet nähdään ja arvostetaan sekä perheen ja instituutioiden johtajiksi ja naiset on määritelty suhteessa miehiin, kun miehet on määritelty subjekteiksi omine oikeuksineen.

Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sukupuolinäkökulman keskeisen merkityksen huomioon ottamista. Käytännössä sillä viitataan kykyyn tunnistaa miesten ja naisten erilaisuus sekä erot esimerkiksi viestintätavoissa, taloudellis-poliittisen vallan ja oikeuden suhteen. Se tarkoittaa kykyä kuunnella ja havainnoida miesten ja naisten erilaisuutta eri tilanteissa. (Horelli ja Saari, 2002, em. s. 54)

Sukupuolisokeus ja sukupuolineutraalisuus

Sukupuolisensitiivisyyden vastakohta on sukupuolisokeus, jossa sukupuolten välisiä eroja ei tunnisteta eikä tunnusteta. Sukupuolineutraalissa toiminnassa sukupuolten väliset erot myönnetään, mutta niiden merkitys kielletään. Kummankin lähestymistavan normina on mies. Sukupuolineutraalius on tyyppillistä esim. pohjoismaisessa kulttuurissa, jossa vallitsee kuvitelma jo toteutuneesta ja täydestä sukupuolten välisestä tasa-arvosta. (Horelli ja Saari, em. (2002), s. 62)

Seksismi

Seksismi on naisia syrjivä ideologia ja käytäntö, jonka mukaan miesten ajatellaan olevan synnynnäisesti parempia ja sopivampia tiettyihin sosiaalisiin rooleihin tai aseisiin johtuen heidän miehisyydestään, kun taas naisten katsotaan ”luonnollisesti” sopivan heidän ”naisellisuuttaan” vastaaviin, usein alempiarvoisiin aseisiin ja rooleihin. Vaikka suurin osa miesten ja naisten käyttäytymiseroista ovat sosiaalisesti opittuja – ei siis biologisia – monet ovat omaksuneet näkemykset oleteutuista naisten ja miesten synnynnäisistä käyttäytymiseroista. Seksismin ideologia muistuttaa monin tavoin rasismien ideologiaa. Molempien eriarvoistavia prosesseja ja ilmenemismuotoja on pyritty kautta historian oikeuttamaan vetoamalla esim. ”biologiseen determinismiin” tai eroihin, vaikka itse asiassa on ollut kyse patriarkaalisen tieteen, kirkon ja kasvatusinstituutioiden valtapolitiikasta ja mielenkolonisaatiosta.

Segregaatio

Sukupuolen mukaisella segregaatiolla tarkoitetaan työmarkkinoiden eriytymistä sukupuolten mukaan, siten, että naiset ja miehet keskityvät erilaisiin ja eritasoisiin toimiin ja ammatteihin. Naisten ja miesten asema työelämässä on yleisesti erilainen. Naiset ovat yliedustettuina työelämän alemmilla tasoilla ja miehet vastaavasti johtopaikoilla. (Horelli L ja Saari M (2002) em. s. 64) Myös työmarkkinat ovat jakautuneet sukupuolen mukaan. Suuri enemmistö naisista työskentelee palvelualoilla. Miesten työmaisia ovat teollisuus ja rakentaminen. Sekä naiset että miehet valitsevat useimmiten ammatin, jossa toinen sukupuoli on pienenä vähemmistönä. Vain viidennes palkansaajistamme toimii tasa-ammateissa. Mielikuvat johtajista miehinä ja sihtereistä naisina eivät ole tuulesta temmattuja. Joidenkin ammattien

sukupuolijakautuma on kuitenkin muuttunut varsin lyhyessä ajassa. Esimerkiksi lääkärinkunta on kovaa vauhtia naisistunut (Petäjaniemi 1998, 30.)

Tasa-arvo

Tasa-arvo on oikeudenmukaisuuden ohella merkittävin yhteiskuntapoliittinen tavoite myös tämän päivän Suomessa. Tasa-arvoon vedotaan esimerkiksi koulutuspolitiikassa, aluepolitiikassa, sosiaalipolitiikassa ja työelämän kehittämisessä. Käsite tasa-arvo tuo useimilla ensimmäisenä mieleen naisten ja miesten tasa-arvon, mutta siinä on myös vahva sosiaalinen ulottuvuus. Köyhyys, syrjäytyminen ja työttömyys nähdään ongelmina juuri tasa-arvon kannalta. Monissa muissa maissa nousevat myös etniset kysymykset keskeisiksi tasa-arvokysymyksiksi (Petäjaniemi 1998, 8). Naisten ja miesten tasa-arvoa ei Pohjoismaissa ole tulkittu samanlaisuudeksi. Naisten asemaa parannettaessa on painotettu, että naisten tulee saada toimia työelämässä omilla ehdoillaan, ei miesten ehdoilla. (Petäjaniemi 1998, 11) Laajassa mielessä tasa-arvo koskee sukupolvien, sukupuolten, maan eri alueitten välistä, kielellistä ja sosiaalista tasa-arvoa (16)

Laadullinen tasa-arvo merkitsee sitä, että naisten ja miesten tiedot, taidot, kokemukset ja arvostukset saavat yhtä suuren painoarvon yhteiskunnassa. Ei siis ole kysymys siitä, että naiset integroitaisiin esimerkiksi työelämään, jossa he toimisivat puhtaasti miesten ehdoin, vaan siitä, että naisilla ja miehillä on mahdollisuus omilla ehdoilla osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa, työelämässä ja perhepiirissä (Petäjaniemi 1998, 18.) (Ks. tarkemmin Tarkki J & T Petäjaniemi (1998) Tasa-arvo. Puheenvuoroja, saavutuksia ja haasteita. Atena, Jyväskylä).

Prekariaatti

Prekarisaatio tiivistää työnantajien, pääomatahojen ja maailman talouseliitin vaivihkaa toteuttaman vallankumouksen prosessit ja vaikutukset; työntekijöiden neuvotteluaseman, palkka- ja työehtojen heikennykset niin hyvinvointivaltioissa kuin kehitysmaissa. Se tiivistää sääntelystä vapautetun globaalitalouden vaikutukset maailman haavoittuneimpien ryhmien elämään. Heissä on ennen kaikkea nuoria, ja erityisesti synnytyksikäisiä naisia, jotka prekarisaation erityiskas-

tina ovat unohtuneet viimeaikaisissa prekariaatti- keskusteluissa. Hari Holkeri on ehdottanut prekariaatin tilalle Turun Sanomissa (9.5.) «löyhälistöä». Hän ei ilmeisesti ota vakavasti sitä tosiasiaa, että kautta maailman työnantajien (tai -ostajien) ja yleisemmin talouseliitin vallan keskittyminen ja yksipuolinen sanelupolitiikka on luonut uudenlaisen köyhälistön—myös työssäkäyvien prekaarien luokan.

Prekariaatti—synnytyksikäisten naisten kasti

Naisliike on yrittänyt nostaa esiin naisten aseman uhat ja haasteet. Attacin naisteemaryhmä, femAttac järjesti prekariaatti- aiheisen feminaarin Suomen sosiaalifoorumissa jo vuonna 2003. Naisten prekarisäätiötä ei olla medioissa kuitenkaan analysoitu kovinkaan laajasti osana rakennemuutoksia, olipa kyse kunta- ja palvelurakennehankkeesta tai naisten äänioikeuden juhluvuoden arvioista koskien naisten asemaa. Vaikka joka kolmas suomalainen nainen sinnittelee pätäkätöissä «rangastuksena» siitä, että hän «tuottaa ja uusintaa uuden työvoiman», ja näin aiheuttaa menoja työvoiman ostajille, naisprekariaatin ongelmia ollaan pahentamassa.

Rakennesopeuttaminen

Rakennesopeuttamisen ydinsisältö osoittaa mihin niin Suomessa kuin kehitysmaissa toteutettavaksi kaavailut kunta- ja rakennemuutokset tähtäävät: valtion kulujen leikkaamiseen, tukijärjestelmien alasajoon, valtionyhtiöiden yksityistämiseen, valmistautumiseen palveludirektiiviin tuotteistamalla kaikki palvelut, viennin lisäämiseen, tuottavuuden, tehokkuuden ja tulosten maksimoimiseen. Nämä ovat kaikki strategioita, jotka asetetaan työntekijöiden hyvinvoinnin edelle ja joita luonnehtii kilpailu ja pääoman hallitsevuus työvoiman - ennen kaikkea prekariaatin - kustannuksella. Julkisen sektorin suurimmat leikkaukset kohdistuvat terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Naiset kärsivät näistä leikkauksista sekä työntekijöinä että asiakkaina eniten, sillä vastuu perheen lasten koulutuksesta ja terveydestä lankeaa tavallisesti äidille. Ne ovat myös edellytys naisten mahdollisuuksille yhdistää perhe ja työ. Palkkatyön alasajo sekä elinkustannusten ja palvelumaksujen nousu vaikuttaa pahimmin naisiin, sillä he ovat kautta maailman köyhistä köyhimpiä. Kun julkisen sektorin pitkä ja kapea leipätyö ollaan ulkoistamassa, myös naisten omaksi riskiyrityksyydeksi, on syytä nos-

LÄHTEET

- Acker J (1998) *the future of 'gender and organizations': Connections and boundaries*. Gender, work and organization, 5(4):195-206.
- Ackerman F (2000) *The political economy of inequality*. Tufts University, Global Development and Environment Institute, Washington, D.C. Island Press.
- Acsady J (1999) *Urges and obstacles: Changes for feminism in Eastern Europe*. Women's Studies International Forum, 22(4): 405-409.
- Adler LA (2001) *Gender, labour and globalization: The case of the temporary help service industry*. DAI-A, 61(10): 4154.
- Afshar H & Barrientos S (eds) (1999) *Women, globalization and fragmentation in the developing world*. Macmillan Press, London.
- Aikio J (2003) *Laturitehdas lähtee Lapista Kiinaan*. Helsingin Sanomat, E1, 23.11.2003.
- Airaksinen J (2003) *Maailmankauppaa kaikille*. Like, Helsinki.
- Allen T, Heinonen V & Pantzar M (1992) *Isä tuo rahat kotiin ja äiti tublaa ne – retki suomalaisen talouspolitiikan retoriikkaan*. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 88(4): 528-534.
- Altman D (2001) *A global sexual politics?* Dialogue, 20(2): 34-39.
- Antrobus P (2000) *Transformational leadership: Advancing the agenda for gender justice*. Gender and Development, 8(3): 50-56.
- Anttonen A, Henriksson L & Nätkin R (toim) (1994) *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.
- Armstrong (Okanagan) J (1995) *International covenants. A new world order?* Indigenous Women Address the World. Our Future - Our Responsibility. UN 4th World Conference on Women, Beijing. 66-68.
- Arto J (2000) *Kaikki pelissä. Edunvalvonta rajattomassa maailmassa*. Kunta-alan ammattiliitto KTV, Öhrling, Tampere.
- Atwood M (1998) *Orjattaresi*. Tammi, Helsinki.
- Balakrishnan R (2002) *The hidden assembly line: Gender dynamics of subcontracted work in a global economy*. Kumarian Press, Bloomfield.

- Barlow TE (et al.) (2001) *Roundtable: 'Globalization, postsocialism and the people's republic of China*. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 26(4): 1273-1291.
- Barndt D (1990) *Fruits of injustice: Women in the post-NAFTA food system*. Canadian Woman Studies, 21(4).
- Batra R (1994) *The myth of free trade: The poisoning of America*. Simon & Schuster, New York.
- Bauman Z (1998) *Globalization. The human consequences*. POITY and Blackwell, Oxford.
- Beck U (1999) *Mitä globalisaatio on?* Vastapaino, Tampere.
- Belen B (et.al.) (toim) (1997/1998) *OY EUROOPPA AB*. Pystykorvakirjat, Helsinki.
- Bender DE & Greenwald RA (2003) *Sweatshop USA: The American Sweatshop in historical and global perspective*. Routledge, New York.
- Beneria L (1999) *Globalization, gender and the Davos Man*. Feminist Economics, 5(3): xx.
- Beneria L (2001) *Shifting the risk: New employment patterns, informalization and women's work*. International Journal of Politics, Culture and Society, 15(1): 27-53.
- Black SE, Brainerd E & National Bureau of Economic Research (2002) *Importing inequality? The impact of globalization on gender discrimination*. National Bureau of Economic Research, Cambridge
- Blackmore J (1999) *Localization/globalization and the mid-wife state: strategic dilemmas for state feminists in education*. Journal of Educational Policy, 14: 33-54.
- Blair-Loy M & Jacobs JA (2003) *Globalization, work hour and the care deficit among stockbrokers*. Gender and Society, (Special Issue: Global Perspectives on Gender and Carework), 17(2): 230-249.
- Bourdieu P (1998) *Acts of resistance. Against the tyranny of the market*. The New Press, New York.
- Bradley H (1999) *Gender and power in the workplace: Analyzing the impact of economic change*. Macmillan, Basingstoke.
- Brecher J & Costello T (1998) *Global village or global pillage*. South End Press, Cambridge.
- Broadhead LA (2002) *The gender dimension to the search for global justice*. Canadian Woman Studies, 21/22(4/1): 179-182.
- Brock-Utne B & Garbo G (eds) (1999) *Globalization – on whose terms?* Institute for Educational Research, Report 5, University of Oslo, Oslo.
- Brooks A, MacKinnon A, Laufer J & Fielden SL (eds) (2001) *Gender and the*

restructured university: Changing management and culture in higher education. Society for Research into Higher Education and Open University, Philadelphia.

Brownhill LS, Kaara WM & Turner TE (1997) *Gender relations and sustainable development: Rural women's resistance to structural adjustment in Kenya.* Canadian Woman Studies, 17(2): 40-44.

Brunila A (2006) "Kipeitäkään päätöksiä ei ole varaa siirtää." *Helsingin sanomat.* 14.11.2006

Cahiers de la Femme. 20(3).

Canadian Woman Studies 17.2 (Spring): 22-27.

Caplan, P, L Cosgrove, 2004) 2eds. *The Bias in Psychiatric Diagnosis.* New York: Barnes & Noble, 2004.

Carpenter E (1894) *Woman and her place in free society.* The Labour Society, Printers and Publishers, Manchester.

Castells M & Himanen P (2002) *The information society and the welfare state. The Finnish model.* Oxford University Press, Oxford.

Cavanagh J (et al.) (2002) *Alternatives to economic globalization. A better world is possible.* A Report of the International Forum on Globalization. Berrett-Koehler Publishers, Inc., San Francisco.

Celiberti L & Vargas V (2002) *Feminists at the forum. Your mouth is fundamental against fundamentalisms.* Articulacion Feminista MARCOSUR, Montevideo, Uruguay. 11-25.

Challenges for Feminism in a globalized world: World Social Forum, Porto Alegre 2002. Quito: ALAI, 2002.

Chinkin C (2000) *Gender and globalization: A century in retrospect.* UN Chronicle, 37(2): 69-70.

Chossudovsky M (2003) *The globalization of poverty.* Global Outlook Tm. Ont. Canada.

Clinell B (2001) *Attac: ruohonjuuritason kapina markkinavoimia vastaan.* Like, Helsinki.

Cohen M, Laurell R, Swenarchuk M & Vosko L (2002) *Globalisation. Some implications and strategies for woman.* Canadian Woman Studies. Women, Globalization and International Trade, 21/22(4/1): 6-14.

Conference on Women, Beijing World Bank (1995) *Advanced gender equality: From concept to action.* United Nations Fourth Conference on Women, Beijing.

Connell RW (1995) *Masculinities.* University of California Press, Berkeley & Los Angeles.

- Cooke M (2001) *War, Gender and military studies*. NWSA Journal, 13(3): 181.
- Corpuz VT (2002) *Key issues for thinking about globalization from a gender perspective*. In: CHALLENGES for Feminism in a Globalization World: World Social Forum, Porto Alegre 2002. Quito: ALAI. xxx.
- Cotidiano M (2002) *Your mouth is fundamental against fundamentalisms*. Articulacion Feminista MARCOSUR, Montevideo, Uruguay.
- Cvetkovich A & Douglas K (eds) (1997) *Articulating the global and the local*. Globalization and Cultural Studies. Boulder, Colorado, Westview Press.
- Dalla C M & James S (1997) *Women and the subversion of the community*. In: Hennesy R & Ingraham C (eds) *Materialist feminism. A reader in class, difference and women's lives*. Routledge, New York. 33-40.
- Day S (2000) *The indivisibility of women's human rights*. Canadian Woman Studies/les Cahiers de la Femme. 20(3),
- de Wolff A (2000) *The face of globalization: Women working poor in Canada*. Canadian Women Studies/ les cahiers de la femme, 20(3): 54-59.
- Declaration of the International indigenous women's forum* (2000) *Indigenous Affairs*, 3(July/August/September).
- Delphy C (1997) *For a materialist feminism*. In: Hennesy R & Ingraham C (eds) *Materialist feminism. A Reader in class, difference and women's lives*. Routledge, New York. 59-65.
- Deregulation and women's labour: The need for structural change in the corporation-oriented, gender-role defined society* (1999) *Women in Action*, 99(2): 19-21.
- Dewan R (1999) *Gender implications of the 'new' economic policy: A conceptual overview*. *Women's Studies International Forum*, 22(4): 425-429.
- Dijaba Z (1997) *Globalization: The last sky*. *The European Journal of Development Research*, 9(1).
- Djuric-Kuzmanovic T (2002) *Transition, privatisation and gender in Serbia - impact on labour market*. In: Dokmanovic M (ed) *Transition. Privatisation and women*. Subotica, Women's Centre for Democracy and Human Rights, Belgrade. 163-169.
- Dokmanovic M (ed) (2002) *Transition. Privatisation and women*. Subotica, Women's Centre for Democracy and Human Rights, Belgrade.
- Douglas M (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, 1996 [1966].
- Doumato EA & Pripstein Posusney M (eds) (2003) *Women and globalization in the Arab Middle East: Gender, economy and society*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.
- Ehrenreich B (2003) *Nälkäpalkalla*. WSOY, Helsinki.

- Einhorn B & Yeo EJ (1995) *Women and market societies: Crisis and opportunity*. Edward Elgar, Aldershot, UK.
- Eisenstein Z (1998) *Global obscenities. Patriarchy, capitalism and the lure of cyberfantasy*. New York UP, New York.
- Enloe CH (1989) *Bananas, beaches and bases: Making feminist sense out of international politics*. Pandora, London.
- Eräsaari L (2002) *Julkisen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Eräsaari L (2006) *New public management on julkisen sektorin vääryyksien isä*. Teoksessa: Helne T & Laatu M (toim) *Vääryyskirja*. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. 87-103.
- Eräsaari L, Julkunen R & Silius H (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino, Tampere.
- European Journal of Women's Studies. (2001) 8(4): 511-513.
- Evans T (2001) *The politics of human rights. A global perspective*. Pluto Press, London & Sterling, Virginia.
- Fall Y (1999) *Africa: Gender, globalization and resistance*. Dakar: AAWORD.
- Faludi S (1994/1992) *Takaisku. Julistamaton sota naisia vastaan*. Kääntöpiiri.
- Feldman S (1996) *Women, work and gender relations in developing countries: A global perspective*. Gender and Society, 13(1).
- Femattac (2006) *Naisten työt. Globalitalouden vaikutus Suomessa ja kehitysmaissa*. Esite, Attac.
- Folbre N (2001) *The invisible heart. Economics and family values*. The New Press, New York.
- Freeman C (2001) *Rethinking the gender of globalization*. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 26(4): 1007-1037.
- Gains by women reversed in economic downturn* (1999) UN Chronicle, 36(1): 71.
- Ganem A & Pereira de Melo H (2002) *Market: Rational myth and anti-utopia*. Your mouth is fundamental against fundamentalisms. Articulacion Feminista MARCOSUR, Montevideo, Uruguay. 29-39.
- Ganguly-Scrase R (2003) *Paradoxes of globalisation, liberalization, and gender equality*. The worldviews of the lower middle class in West Bengal, India. Gender & Society, 17(4): 544-566.
- Geelink Annette (2005) *Conference report: Gender and globalization: Processes of social and economic restructuring*.
- Giddens A (1987) *The nation-state and violence*. University of California Press,

Berkeley.

Gillborn D & Mirza HS (2000) *Educational inequality. Mapping race, class and gender. A synthesis of research evidence*. Office for Standards in Education. Alexandra House, London.

Globalization and social change in the 21st Century. International Sociology, 18 (3): 453-461.

'Globalization' and the 'Third Way': A feminist response (2002) *Feminist Review*, (70).

Godbout J T (1998) *The world of the gift*. McGill-Queen's University Press, XXX.

Golding P (1996) *World wide wedge: Divisions and contradictions in the global information infrastructure*. *Monthly Review*, 48(3): 82.

Goldsmith R (2002) *Free trades and women. Women, work and the environment*. *Women & Environments International*, 54/55: 36.

Goldsmith R (2002) *Free trade, fair trade and women*. *Women and Environments International Magazine*. Toronto. 15.

Grahn J (1982) *From sacred blood to the curse and beyond*. In: Spretnak C (ed) *The politics of women's spirituality: Essays on the rise of spiritual power within the feminist movement*. Anchor, New York. 265-280.

Gurvich I, Roussakova M, Pyshkina T & Yakovleva A (2003) *The problem of prostitution where the minors are involved in Saint-Petersburg and North-West region of Russia*. In: Yukina I, Saarinen A & Kudriashova E (eds) *Women's strategies and politics in transition. Dialogue across the East-West divide*. Publishing centre of the Pomor State University, Arkhangelsk. 119-133.

Guttal S (2000) *Women and globalization – some key issues*. *Voices of Thai Women*, 19.

Gvozdeva G & Gvozdeva E (2002) *Women's path in the transitional economy of Russia: From unpaid work to business*. *Canadian Women Studies/ les cahiers de la femme*, (21/22)4: 121-123.

Hakkarainen O, Toikka M & Walgren T (toim) (2000) *Unelmia maailmasta, tarinoita suomalaisen kehityksmaaliikkeen juurilta*. Like, Helsinki.

Hakovirta H (2003) *Ongelmakeskeinen globalismi. Kansainvälisten subteiden tutkimuksen uusi suunta*. Digipaino, Turku.

Hale A (1995) *World trade is a women's issue*. *Women Working Worldwide*, Briefing Paper, Manchester.

Hale A (1996) *The deregulated global economy: Women workers and strategies of resistance*. *Gender and Development*, 4(3): 8-15.

Heikkilä M (2003) *Tietoyhteiskunnalle väännetään sääntöjä. YK:n huippukokous Genevessä yrittää niskalenkkiä aikamme uudesta ilmiöstä*. *Kaleva*, 7.12.2003.

- Heinonen J (1999) *Hyvinvointimalli murroksessa. Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot*. Kustannusyhtiö TA tieto Oy, Helsinki.
- Heikkinen V (2003) *Kielijuttu: Naisrauhan nimeen*. Turun Sanomat, 22.6.2003.
- Heinonen J (2006) *Kunta on suomalaisen hyvinvointimallin kulmakivi*. Kuntapamfletti. TA-tieto Oy, Helsinki.
- Heinonen V (1992) *Suomen Efta-vapaakaupparatkaisu ja siitä käyty asiantuntijakeskustelu talouspoliittisena retoriikkana*. Lisensiaattityö, kansantalous. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Heiskala R & Luhtakallio E (2006) *Johdanto*. Teoksessa: Heiskala R & Luhtakallio E (toim) *Uusi-jako: miten suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.
- Heiskanen, Jukka & Mäntylä, Jorma (toim.) 2003. *MarxIT. Informaatiokapitalismin kriittistä tarkastelua*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Heiskanen R & Luhtakallio E (toim) (2006) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.
- Heiskanen I & Kailo K (2006) *Ekopsykologia ja perinnetieto. Polkuja eheyteen*. Greenspot, Helsinki.
- Helne T & Laatu M (toim) (2006) *Vääryyskirja*. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Hennesy R & Ingraham C (1997) *Materialist feminism. A reader in class, difference and women's lives*. Routledge, New York.
- Hines C (2000) *Lokalisatio. Vaihtoehto vapaakaupan ylilyönneille*. Like, Helsinki.
- Hirdman Y (1990) *The gender system: Theoretical reflections on the social subordination of women*. *Maktutredningen*, Uppsala. ä oikea teos?
- Holli AM (1995) *Tasa-arvosta ja troijan hevosta. Feministinen käsitteekritiikki ja suomalaisen tasa-arvopolitiikan käytännöt*. *Naistutkimus/Kvinnoforskning*, (3): 14-32.
- Hundker N (2001) *Bangladesh – impact of structural adjustment policies on women*. Background Paper for Saprin. Second National Forum, Dhaka 2001, www.saprin.org.
- Hunt P (1997) *Social Rights are Women's rights*. EGMWESR/1997/EP3. November, xxx.
- Huttu K (2003) *Tulva-lehti* 3:3.
- Härkönen K (2004) *Kunniallisen naisen taakka*. Like, Helsinki.
- Jaggar AM (2002) *A Feminist critique of the alleged Southern Debt*. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy*, 17(4).

- Jukurainen P (2000) *Rauhan ja raudan rajoilla*. Rauhan ja konfliktin tutkimuskeskus. Tutkimuksia no. 90.
- Julkunen R (1992) *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen R (1994) *Esipube: Suomalainen takaisku?* Teoksessa: Faludi S (toim) Taka-isku. Julistamaton sota naisia vastaan. Suom. Kylmänen M & Mattila TM. Kääntöpiiri, Helsinki.
- Julkunen R (1994) *Suomalainen sukupuolimalli 1960-luku käänteenä*. Teoksessa: Anttonen A, Henriksson L & Näkin R (toim) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere
- Julkunen R (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen R (2004) *Suunnanmuutoksen moraalitalous*. Teoksessa: Kauppinen I (toim) Moraalitalous. Vastapaino, Tampere. 235-253.
- Junka, T. (2005) Tiedonantaja, AY-liite, lokakuu.
- Jäntti M, Saari J & Vartiainen J (2006) Growth and Equality in Finland. United Nations University, World Institute for Development Economics Research, Helsinki.
- Kailo K (1998) *Kosmovisioner, monokultur och globalisering*. Radar. Åländsk tidskrift för samhälle och Kultur. Special Issue on the Earth ("jorden"). 36-46.
- Kailo K (2000a) *Monoculture, gender and nationalism: Kalevala as a tool of acculturation*. In: Räsänen R & Sunnari V (eds) Ethical challenges for teacher education and teaching. Special focus on gender and multicultural issues. Acta Univ. Oul. 13-37.
- Kailo K (2000b) *Holistic well-being, technology and globalization*. Teoksessa: Lämsä A (toim) The threats to ecological balance. Oulun Ammattikorkeakoulun julkaisuja, Holistic Well-Being, s. 75-91.
- Kailo K (2000c) *Monokulttuurista moni-naisuuteen. Pohjoinen etnisyys ja seksistentialismi*. Naistutkimus/Kvinnoforskning, 3: 62-69.
- Kailo K (2000d) *Teknologiaa ja tietoa! Missä on ihminen ja hänen yhteytensä luontoon?* Oulun Ympäristöpäivät 2000. Moderni Maaseutu. 62-67.
- Kailo K (2002a) *Globalisaatio ja ekofeminismi*. Teoksessa: Meriläinen R (toim) Naiset ja globalisaatio. Vihreät Naiset. Saatavana <http://www.rauhanpuolustajat.fi/globalisaatio/index.html>.
- Kailo K (2002b) *Violence vs. women, nature and democracy – alternatives to the politics of arctic othering*. Taking Wing, Conference on Gender Equality and Women in the Arctic, Saariselkä, Inari. Seminar report.
- Kailo K (2003) *Honor, shame, culture and violence. From the hidden gender contract towards ecosocial sustainability and intercultural peace*. Unesco Conference on

Intercultural Education. Jyväskylä, 15-18 June, 2003. Conference Proceedings.

Kailo K (2004a) *Sexual violence, monoacculturation and the mechanisms of patriarchal violence*. Workshop on Sexual Abuse and the Heteropatriarchal Culture of Violence. Women's Worlds Congress, Uganda. July 21-27. Conference Proceedings.

Kailo K (2004b) *Gift and give back economies. Cultural sensitivity and gender awareness as social capital in the North*. 2nd Northern Research Forum Open Meeting, Northern Veche, Veliky Novgorod, Northwest Russia, Sept. 19th-22nd. Conference Proceedings.

Kailo K (2004c) (ed) *The gift gaze. Women and Bears. Transgressing back to nature as culture*. Ont. Inanna Press, Scarboro.

Kailo K (2004d) *Desde el discurso viril a los concursos fértiles: el ecofeminismo y las mujeres nórdicas*. (From the virile dis-course to fertile concourses. Globalization, ecofeminism and northern women) *Mujeres y Ecología: Historia, Pensamiento, Sociedad*. Cavana ML, Puleo A & Segura C (cords), Madrid: Asociación Cultural Al-Mudayna. Colección LAYA. 129-153.

Kailo K (2004e) *Vaihtotalouden ja hoivaeetoksen rajapinnoilla. Globalisaation sukupuolivaikutukset ja naisliikkeen vastarinta*. Teoksessa: Kailo K, Sunnari V & Vuori H (toim) *Tasa-arvon haasteita lokaalin ja globaalien rajapinnoilla*. Northern Gender Studies, ESR/EU. Oulu University Press, 2004. 163-185.

Kailo K (2004f) *Globalisaatio heikentää naisten asemaa*. Kaleva, 12.4.2004, alakerta.

Kailo K (2004g) *Sosiaalifoorumit ja kansainvälinen naisliike*. Teoksessa: Kailo K, Sunnari V & Vuori H (toim) *Tasa-arvon haasteita lokaalin ja globaalien rajapinnoilla*. Northern Gender Studies, ESR/EU. Oulu University Press, 2004. 211-221.

Kailo K (2004h) *Globalisation revisited. Ecospiritual movements reviving the gift imaginary*. In: Search of a humanised globalisation. The contribution of spirituality based movements. Asia-Europe Foundation. Nanzan University, Japan 27-29.4.04.

Kailo K (2004i) *Honor related violence and/or shameful femicides within patriarchal sex/gender systems* (Aware II. Increasing Teacher Trainees' Awareness of Sexualized and Gendered Violence—International Training Course on Sexualized and Gendered Violence, 2004, Oulu University: <http://wwwedu oulu.fi/aware>).

Kailo K (2005a) *Naiset globalisaation ja hellan välissä*. Kansan Tahto.

Kailo K (2005b) *Naiset ja globaalitalous. Kuin herran kukkarossa?* Kansan Uutiset, kesäkuu.

Kailo K (2007) *Miehen kunnia ja naisen häpeä sukupuolisena väkivaltana. Sukupuolisen väkivallan politiikka Suomessa*. Teoksessa: Näre S & Ronkainen S (toim) Rovaniemi, Lapin Yliopisto. tulossa.

Kailo K (2005d) *Globalisaation ja hellan välissä – naiset ja prekariaatti*. Voima-lehti, 2.

Kailo K (2005e) *Globalisaation sukupuolivaikutukset ja prekarisaatio. Kohti Punaista*

planeettaa. Teoksessa: Syvärinen K & Kaakkuriniemi T (toim) Työ, demokratia ja globalisaatio-hankkeen loppuraportti. KSL, Helsinki. 55-65.

Kailo K (2005f) *Kuin herran kukkarossa. Naiset ja globalisaatio*. Globalisaatio, työ ja demokratia hankkeen esite. Vasemmistoliiton Thinktank -hanke. Heinäkuu 2005.

Kailo K (2005g) *Kenelle äänioikeus Suomi Oy:ssä?* Rauhantervehdys, 25.2.2005, 2.

Kailo K (2005h) *Solidarity and globalism revisited. The gift imaginary and new models of the human*. In: Khudori D (ed) Rethinking solidarity in global society. The challenge of globalisation for social and solidarity movements. A preliminary approach. Kompas, Jakarta.

Kailo K (2005i) *Ekososaalinen kestävä tulevaisuus ja kyberekofeminismi – Naisnäkökulmia segregaatioon purkuun globalisaation kontekstissa*. Teoksessa: Teräs L, Sunnari V & Kailo K (toim) Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregaatioon. Oulun yliopisto, Rannikon laatupaino Oy, Raahel. 177-209.

Kailo K (2006) *Alustus 4.12.2006*. Hyvinvointi -iltamat tapahtuma (HYVA ry:n ulostulo ja hyvinvointivaltion teesien naulaamisen yhteydessä kaupungintalon eteen). Kirkkotorin Koulutuskeskus, Oulu.

Kailo K, Sunnari V & Vuori H (toim) (2004) *Tasa-arvon haasteita lokaalin ja globaalien rajoilla*. Northern Gender Studies. ESR/EU. Oulu University Press.

Kalimo R & Hakanen J (1998) *Työuupumus tutkimusten valossa*. Koulutusaineisto. Työterveyslaitos, Helsinki.

Kantola A (2006) *Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot*. Teoksessa: Heiskala R & Luhtakallio E (toim) Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Gaudeamus, Helsinki.

Kantola A (et al.) (1999) *Maailmantila ja Suomi*. Gaudeamus, Helsinki.

Kauhanen E (2000) *Idän ja lännen eri arvot. Voiko individualisti ymmärtää kollektiivista kulttuuria?* Tiede 5.

Kelles-Viitanen A & Singh AM (eds) (1987) *Hands: Women in home-based production*. Sage, London.

Kiljunen K (2002) *Globalisaatio – mitä se on?* Teoksessa: Meriläinen R (toim) Mikä Attac? WSOY, Vantaa.

Kinnarinen, T (2006) Saaliseläimestä seuraeläimeksi. Tiede 4. 26-27.

Klein N (2001) *No space, no choice, no jobs. No logo*. Flamingo, London.

Klein N (2002) *Fences and windows. Dispatches from the front lines of the globalization debate*. Flamingo, London.

Koivunen A (2003) *Performative histories, foundational fictions: gender and sexuality in Niskavuori films*. Finnish Literature Society, Helsinki.

- Koivunen A (2003): *Performative Framings, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niskavuori Films (1938-1984)*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: SKS.
- Koivunen, H (1995): *Madonna ja huora*. Helsinki: Otava.
- Korppi-Tommola, A (2001): *Tahdolla ja tunteella tasa-arvoa. Naisjärjestöjen keskusliitto 1911-2001*. Jyväskylän: Gummerus.
- Korten DC (1998) *Maa ilma yhtiöiden vallassa. Saalistustaloudesta ekologiseen vallankumoukseen*. Suom. Nortola T. Like, Helsinki.
- Korten DC (2006) *The Great turning. From Empire to Earth Community*. Kumarian Press, San Francisco.
- Kouzmin A, Korac-Kakabadse N & Korac-Kakabadse A (1999) *Globalization and information technology: Vanishing social contracts, the 'pink collar' workforce and public policy challenges*. *Women in Management Review*, 14(6): 230 – 252.
- Kumppani/2 , (2000).
- Kuusipalo J ((1993) *Valtiokansalaisuudesta valtiofeminismiin. Tutkielma naisten järjestäytymisestä ja naispoliittista strategioista Suomen valtiollisessa politiikassa*. Valtioopin lisensiaatintutkimus, Tampereen yliopisto.
- LaDuke W (1997) *Voices from white earth: Gaa-waabaabiganikaag*. In: Hannum H (ed with an Introduction and Comments by Jack Todd N) *People, land and community*. Yale University Press, New Haven and London. 22-38.
- Lakeman L (2000) *Why law and order cannot end violence against women and why the development of women's (social, economic, political and civil) rights might*. *Canadian Woman Studies/cahiers de la femme*. Women 2000. Eradicating Poverty and Violence in the 21st Century, 20(3): 24-34.
- Leon I & Ruiz MC & ALAI Women's Program (ed) (2002) *Challenges for feminism in a globalized world*. World Social Forum, Porto Alegre 2002. Trans. Jitsuya N & Dubois S. Papers presented at the Seminar: Global, Diverse and Plural Feminisms, org. by ALAI and NOVIB, Feb. 2. Quito, Ecuador.
- Leon I & Mtetwa P (eds) (2003) *Globalization: GLBT alternatives*. Trans. Jitsuya N & Dubois S. Quito, Ecuador.
- Liehu H (2000) *Vasen oikea, vasen oikea. Uuden maailmankauden kynnyksellä*. Sphinx Oy, Helsinki.
- Lindström UB (2003) *Naiset avain kestävään kehitykseen*. Kaleva, alakerta, 24.8.2003.
- Luttwak E (1998) *Turbocapitalism. Winners and losers in the global economy*. Weidenfeld & Nicolson, London.
- Lynch K (1996) *The limits of liberalism for the promotion of equality in education*. In:

- Befring E (ed) *Teacher education for equality*. Lobo Grafisk, Oslo. 20-41.
- Mackay T (2002) Meriläinen R (toim) (2000) *Naiset ja globalisaatio*. Vihreät Naiset. Saatavana <http://www.globalisaatio.net/naiset>.
- Man G (2002) *Globalization and the erosion of the welfare state: Effects on Chinese immigrant women*. Canadian Woman Studies, 21(4).
- Mander J (et al) (1996) *The case against the global economy*. Sierra Club Books, San Francisco.
- Martin H P and Harald S (1997) *Global trap. An attack on democracy and prosperity*. Saint Martin Press Inc, .
- Mazzarella MT (2000) *Gender and power in the workplace: Analyzing the impact of economic change*. Gender and Society, 14(3): 484-485.
- Mc FJ (2002) *Call centres in New Brunswick: Maquiladoras of the north?* Canadian Women Studies/ les cahiers de la femme, 21/22(4/1): 64-73.
- McGowan LA (1998) *Bailouts for bankers, burdens for women—50 years is enough factsheet*. www.50years.org.
- Melkas T (2001) *Tasa-arvoarometri 2001*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tasa-arvojulkaisu 2001:9. Edita, Helsinki.
- Mellor M (2002) *Ecofeminist economics. Women work and the environment*. Women & Environments International, 54/55: 7-10.
- Meriläinen R (toim) (2000) *Naiset ja globalisaatio*. Vihreät Naiset. Saatavana <http://www.globalisaatio.net/naiset>.
- Meriläinen R (2002) *Mikä attac?* Kansalaisia avustava ja valuutansiirtoveroa kannattava yhdistys. WSOY, Vantaa.
- Midnight S (1988) *Sex/gender systems in native North America. Living the spirit. A gay American Indian anthology*. Comp. W Roscoe, St. Martin's Press, New York.
- Miedzian M (1991) *Boys will be boys. Breaking the link between masculinity and violence*. Doubleday, New York.
- Mies M (1986) *Patriarchy and the accumulation on a world scale. Women in the international division of labour*. Zed Books Ltd, London.
- Mies M & Shiva V (1993) *Ecofeminism*. Zed Books, London.
- Miles A (1996) *Integrative feminisms: Building global visions, 1960s-1990s*. Routledge, New York and London.
- Miles A (2000) *Local activisms, global feminisms and the struggle against globalization*. Canadian Woman Studies/les Cahiers de la Femme, 20(3).

Misra J (2000) *Gender and the world-system: Engaging the feminist literature on Development*. In: Hall TD (ed) *A world-systems reader: New perspectives on gender, urbanism, cultures, indigenous peoples and ecology*. Landham, MD, Rowman and Littlefield. 105-130.

Nader R (et al.) (1993) *The case against "free trade": GATT, NAFTA and the Globalization of Corporate Power*. Earth Island Press, San Francisco.

Naiset ja miehet Suomessa (1994) SVT Elinolot 1994:2. Tilastokeskus, Helsinki.

Naumanen P (2002) *Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön*. Painosalama, Turku.

Neuberger H & Fraser N (1993) *Economic policy analysis: A rights-based approach*. Aldersot, Avebury.

Ngan-Ling CE (2003) *Gender matters: Studying globalization and social change in the 21st century*. International Sociology, 18(3): 443-461.

NIGD (Network institute for global democratization). NIGD Discussion paper, Helsinki. Saatavana <http://www.nigd.org>.

Nikkanen H (et al.) (2003) *Talouden globalisaatio ja naiset*. Maan ystävät, Helsinki.

Nisula L & Sehm-Patomäki K (2003) *Maailman sosiaalifoorumi – toisenlaisen maailman puolesta*. NIGD (Network institute for global democratization). NIGD Discussion paper, Helsinki. Saatavana <http://www.nigd.org>.

Notes from Nowhere (2003) *We are Everywhere. The Irresistible Rise of Global Anticapitalism*. Foreword by Klein N. Verso, London.

Nurmi R (2003) *Trafficking and organised mobile prostitution as a micro-level criminal activity*. In: Yukina I, Saarinen A & Kudriashova E (eds) *Women's strategies and politics in transition. Dialogue across the East-West Divide*. Publishing centre of the Pomor State University, Arkhangelsk. 133-161.

Nurmi R & Helander R (2003) *Väkivalta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta Suomessa*. Stakes, Helsinki.

Nyysönen J (2003) *Kokopäivätyön löytäminen yhä vaikeampaa. Naisten lisääntynyt osa-aikaisuus on tasa-arvo-ongelma*. Kaleva, 29.8.2003.

Näre S (1995) *Sukupuolikulttuuri valintojen tiellä: Valinpitämättömyyden vai välittämisen kulttuuriin?* Teoksessa: Krank L (toim) *Vastavoima taka-iskulle. Vihreät naiset ry*. Kyrrii Oy, Helsinki.

Palola E & Särkelä R (toim) (2006) *Hyvinvointi United – FC Sisämarkkinat: Reilu peli*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Pearson R (2000) *Moving the goalposts: Gender and globalisation in the twenty-first century*. Gender and Development, 8(1):10-28.

- Pekingin julistus ja toimintaohjelma* (1996) YK:n neljäs maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi. Edita, Helsinki.
- Pekkarinen J (1993) *Tuottava ja tuottamaton työ. Kuka elättää ketä?* Hyvinvointikatsaus, 2: 19-21.
- Penttinen E (2004) *Corporeal globalization. Narratives of subjectivity and otherness in the sexcapes of globalization.* University of Tampere. Tapri, Tampere.
- Pettman JJ (1999) *Globalisation and the gendered politics of citizenship.* In: Yuval-Davis M & Werbner P (eds) *Women, citizenship and difference.* Zed Books, London and New York. 42-65.
- Petäjäniemi T (1998) *Naisten ja miesten tasa-arvo – yhteinen etu.* Teoksessa: Tarkki J & Petäjäniemi T (toim) *Tasa-arvo. Saavutuksia ja haasteita.* Atena kustannus, WSOY, Juva. 9-74.
- Pharr S (2002) *It's God will. Your mouth is fundamental against fundamentalisms.* Articulacion Feminista MARCOSUR, Montevideo, Uruguay. 69-73.
- Pietilä H (1993) *Silmät auki Eurooppaan. Tietoa ja pohdiskelua Euroopan yhdentymisestä.* 2. uusittu painos. Kääntöpiiri, Nurmiprint Oy, Nurmijärvi.
- Pietilä H (2004) *Naisten oikeudet eivät voi olla kaupan. Vapaa kauppa ja ihmisoikeudet - mahdoton yhtälö?* Kailo K (2004e) *Vaihtotalouden ja hoivaetoksen rajapinnoilla. Globalisaation sukupuoli-vaikutukset ja naisliikkeen vastarinta.* Teoksessa: Kailo K, Sunnari V & Vuori H (toim) *Tasa-arvon haasteita lokaalin ja globaalien rajapinnoilla.* Northern Gender Studies, ESR/EU. Oulu University Press, 2004. 163-185.
- Pietilä H (1997) *The triangle of the human economy: Household-cultivation/industrial production in ecological economics,* 20. 113-127.
- Pietilä H (1998) *Violence against women – an obstacle to peace.* Four Conferences – A New Vision. Report 1997. In EuroPRO-Fem. CD-Rom. June 1998, European Profeminist Men's Network. City & Shelter, Brussels.
- Pietilä H (1999) *Engendering the global agenda. A success story of women and the United Nations.* INSTRAW occasional paper series.
- Pietilä H & Vickers J (1990) *Making women matter. The role of United Nations.* Zed Books, London.
- Pikkala S (2003) *Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon.* Indikaattorihankkeen taustaraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:12. Saatavissa <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/995/index.htm>.
- Pikkala S (2002) <http://www.tasa-arvotietopankki.fi/taulukot.html>.
- Pitkänen R (2003) *Minne katosi kultamuna? Suomen teollisuuden voitot ja niiden*

käyttö vuosina 1990-luvulla. osoitteella <http://www.prodemokratia.net/tutkimukset/>.

Plumwood V (1993) *Feminism and the mastery of nature*. Beacon, Boston.

Popper CR (1986) *Utopia and violence*. World Affairs, 149(1): 3-9.

Pyle JL & Ward KB (2003) *Recasting our understanding of gender and work during global restructuring*. International Sociology, 18(3): 461-491.

Reardon BA (1997) *Tolerance – the threshold of peace*. Unesco, Paris.

Review in YES! A Journal of Positive Futures. Summer 2006. www.yesmagazine.org/greatturning

Rich A (1986) *Compulsory heterosexuality and lesbian existence*. Signs, 5: 631-60.

Rikkilä L & Sehm Patomäki K (2002) *From a global market place to political spaces the north south dialogue continues*. NIGD Working Paper 1, Hakapaino, Helsinki.

Ritzer G (2002) *McDonaldization. The reader*. Thousand Oaks, Pine Forge Press, London.

Robertson S, Bonal X & Dale R (2002) *GATS and the education service industry*.

Roesch, Sally. 1999. *The Loss of Memory*. Iroquois Women. Montreal.

Ruminska-Zimny E (2002) *Gender, privatisation and structural adjustment in transition countries – trends and issues in the UNECE region*. Transition. Privatisation and women. Subotica, Women's Centre for Democracy and Human Rights, Belgrade. 17-23.

Runte R (2001) *Re-educating humankind: globalizing the curriculum and teaching international ethics for the new century*. Higher Education in Europe, XXVI(1): 39-46.

Sandrasagra MJ (2000) *Development: Globalization heightening gender inequalities*. Interpress Service.

Sangera J (1999) *In the belly of the beast: Sex trade, prostitution and globalization*. Reproductions, (2) april.

Sarmela M (2000) *Jäähyväisluento, 6.4.2000*. Suomen Antropologi 2.

Sassen S (2000) *Women's burden: Counter-geographies of globalization and the feminization of survival*. Journal of International Affairs, 53(2):503-24.

Scaperlanda A (1990) *Could Marshal or Veblen embrace economic justice for all?* Review of Social Economy, 48(2): 110-123.

Sex, lies and international trade (2002) International Trade and Gender Inequality: A gender Analysis of the Trade Agreements between the European Union and Latin America: The Case of Mexico and the MERSOSUR. Unifem, Gem, Wide Europe.

Shekhar C (2001) *Democracy versus globalization*. In: Rikkilä L & Sehm Patomäki K

- (eds) Democracy and globalization. Promoting a north-south dialogue. Hakapaino, Helsinki.
- Shiva V (1993) *Monocultures of the mind: perspectives on biodiversity and biotechnology*. Zed Books, London.
- Shiva V (1997) *Biopiracy. The plunder of nature and knowledge*. South End Press, Boston.
- Shiva V (1997) *Economic globalization, ecological feminism and sustainable development*. Canadian Woman Studies, 17(2): 22-27.
- Shiva V (2002) *Women, globalization and international trade*. Canadian Woman Studies. 21/22(4/1): 15-17.
- Shiva V (2003) *Another world is possible: popular alternatives to globalisation at the World Social Forum*. William FF & Ponniah T (eds) Fernwood, Nova Scotia.
- Sillanaukee, P (2005) *Vilku* 1.
- Sillanpää S (2003) *Kiinassa latureita kootaan 30 sentin tuntipalkalla*. Helsingin Sanomat, E2, 23.11.2003.
- Siltala J (2004) *Viihdyt työpaikalla - tai itket ja viihdyt. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Otava, Helsinki.
- Sinnemäki A & Vuori K (1996) *Pekingin teemoista tekoihin*. Yhteenveto YK:n IV:n naisia koskevan maailmankonferenssin toimintaohjelmasta annetuista lausunnoista. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvon työraportteja 1/1996.
- Skutnabb-Kangas T (1999) *The globalization of language rights*. In: Brock-Utne B & Garbo G (eds) *Globalization- on whose terms*. University of Oslo. Institute for Educational research. Report no. 5, 168-198.
- Soros G (1999) *Kansainvälisen kapitalismin kriisi: avoin yhteiskunta uhattuna*. Tammi, Helsinki.
- Stark-Arola L (1998) *Gender and folklore: perspectives on Finnish and Karelian culture*. Finnish Literature Society, Helsinki. Sunnari V (1997) *Gendered structures and processes in primary teacher education – challenge for gender-sensitive pedagogy*. Northern Gender Studies 4, Universities of Oulu and Lapland. University Press, Oulu.
- Sunnari V (1998) *Ligt och ulikt. Kjønnnsdimensjonen i pedagogisk tenkning og praksis*. HiO-rapport 1998/2. Høgskolen I Oslo. 137-155.
- Sunnari V (2004) *Uusliberalististen arvojen varaan rakennettu globalisaatio syventää pohjoisen naisen epätasa-arvoa*. Kailo K, Sunnari V & Vuori H (toim) Tasa-arvon haasteita lokaalin ja globaalin rajoilla. Northern Gender Studies. ESR/EU. Oulu University Press.

- Sunnari V & Kuorikoski N (2002) *Education in the North*. Arctic University, BCS 100: The Circumpolar World, Virtual learning module 13.
- Sunnari V & Kuorikoski N (2007) *Peruskoulutus globalisaation puristuksessa*. Teoksessa: Horttanainen E & Salo R (toim) *Kunnat ja globalisaatio*. Kuntatalon paino, Helsinki. 126-136.
- Suranovic S (1997) *Why economists should study fairness?* Challenge, 40(5): 109-124.
- Tarkki J & Petäjaniemi T (toim) (1998) *Tasa-arvo. Saavutuksia ja haasteita*. Atena kustannus, WSOY, Juva.
- Tasa-arvo* (1999) Tasa-arvo Suomessa. Tasa-arvotoimisto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvo julkaisu 1999:2. Kirjapaino Snellman, Helsinki.
- Tasa-arvon vuositutkat* (1999) Tasa-arvotoimisto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvoesitteitä 1999:1. Kirjapaino Snellman, Helsinki.
- Tasa-arvo valtaviirataan* (1999) Sukupuolten tasa-arvon tila vuosittuuhannen kynnyksellä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Työryhmämuistioita 1999:3.
- Tasa-arvon työraportteja 1/1996.
- The ecologist* (2000) Globalising poverty. The World Bank, IMF and WTO - their policies exposed. September.
- Tikly L (2001) *Globalisation and education in the postcolonial world: towards a conceptual framework*. Comparative Education, 37(2): 151 – 171.
- Toimitusjohtaja (2003) Toimitusjohtajan suora lainaus S. Sillanpään artikkelissa: Kiinassa latureita kootaan 30 sentin tuntipalkalla. Helsingin Sanomat, E2, 23.11.2003.
- Tsikata D (2000) *Effects of structural adjustment on women and the poor*. Third World Network, www.twinside.org.sg.
- Tuomioja E (2004) *Democratizing globalisation and globalising democracy*. Terra Viva. The Independent Newsletter of the World Social Forum 17.1.04, 16-21(1).
- Tuori S & Silius H (2002) *Women's employment, women's studies and equal opportunities 1945-2001*. Griffin G (ed) Reports from nine European Countries. EC, University of Hull. 69-100.
- UNESCO (2003) *Gender and education for all. The leap to equality*. EFA Global Monitoring Report. Graphoprint, Paris.
- UNIFEM (1999) *Violence against women around the world* [Lainattu 15.1.2004]. Saatavana
- United Nations Division for the Advancement of Women. *World survey on the role of women in development: Globalization, gender and work*. New York: United Nations.

- Vaaka vaaterissa. Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2006.* Tilastokeskus 2007, 19–20.)
- Valtavirtaan (1999) Tasa-arvo valtavirtaan. Sukupuolten tasa-arvon tila vuosituuhannen kynnysellä. Loppuraportti Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 5.2.1997 – 28.2.1999. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Työryhmämuistioita 1999:3. Edita, Helsinki.
- Vaughan G (1991) *The gift economy. Feminist theory.* (I.6) May/June.
- Vaughan G (1997) *For-giving. A feminist criticism of exchange.* Plainview Press, Texas.
- Vaughan G (1998) *Jacob Wrestles with the angel – exchange and giftgiving the struggle between two paradigms – and why it matters.* Ego & Essence, summer: 24–42.
- Vaughan G (2002) *36 steps toward a gift economy.* Austin, Texas.
- Vimukt S (2002) A Bulletin of Shikshantar Andolan. Learning to Challenge the Global Economy, (10)3.
- Vinding D (ed) (1998) *Indigenous women: The rights to a voice.* Copenhagen: IWGIA.
- Väyrynen R (1999) *Globalisaatio – katala juoni ja kaikkien onni.* Helsingin Sanomat, C2, 10.06.1999.
- Väyrynen R (2001) *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet.* Gaudeamus, Tampere.
- Walby S (2000) *Gender, globalization and democracy.* Gender and Development, 8(1): 20–28.
- Walkerline V (2003) *Reclassifying upward mobility: Femininity and the neo-liberal subject.* Gender and Education, 15(3): 237–248.
- Waterman P (2003) *First reflections on the 3rd World Social Forum.* Porto Alegre, Brazil.
- Wichterich C (2002) *Globalisoitu nainen. Raportteja epätasa-arvon tulevaisuudesta.* Like, Helsinki.
- WIDE Bulletin (1997) *Trade traps & gender gaps: Women, unveiling the market.* November.
- WIDE Bulletin (1998) *Women's economic and social rights.* February.
- Wikipedia (2007) *Naisrauha.* Saatavissa www.wikipedia.fi. [Luettu 26.1.2007]
- Williams W L (1986) *The spirit and the flesh. Sexual diversity in American Indian Culture.* Beacon Press, Boston.
- Wittig M (1991) *The straight mind.* Harvester, Wheatsheaf, London.
- Women@Work against Violence (1999) *Voices in cyberspace.* United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), New York.
- Woods Z (1995) *IMF and World Bank structural adjustment programs and their effects on women.* Youth Sourcebook on Sustainable Development, IISD, Winnipeg.

World Watch (2000) *Matters of scale: After a few years of globalization*. Regular fact sheet in World Watch (July/August): 40.

Zunz, O, Schoppa LJ & Hiwatari N (2002) *Social contracts under stress: The middle class of America, Europe and Japan at the turn of the century*. Russell Sage Foundation, New York.

Ås B (1999) *Globalization as the feminization of poverty. What, whom and how do we teach?* In: Brock-Utne B & Garbo G (eds) *Globalization – on whose terms?* Institute for Educational Research, University of Oslo. Report 5.

INTERNET-SIVUT:

<http://www.hyvinvointivaltio.fi>

<http://www.wto.org>

<http://www.unifem.undp.org/campaign/violence/mediafac.htm> 1.3.1999.

<http://www.worldsocialforum.org>

<http://www.awid.org>

Tärkeitä lisädokumentteja:

Taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.

Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/1991.

Netissä: www.ykliitto.fi/iotieto/talous.htm

Naisten syrjinnän kaikkien muotojen poistamista koskeva yleissopimus.

Ulkoasiainministeriön julkaisuja 25/1992.

Netissä: www.ykliitto.fi/iotieto/naiset.htm

Pekingin julistus ja toimintaohjelma. YK:n neljäs maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi, Peking 1995. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 6/1996.

Netissä: <http://global.finland.fi/julkaisut/taustat/peking>

Hilkka Pietilä: Naiset ja YK, vuosikymmenien menestystarina

Ulkoasiainministeriö 2001.

Netissä: http://global.finland.fi/julkaisut/taustat/naiset_YK.htm

Hilkka Pietilä: Engendering the Global Agenda. The Story of Women and the United Nations.

UN Nongovernmental Liaison Service, Geneva 2002.

Web: <http://www.unsystem.org/ngls/documents/publications.en/develop.dossier/index.htm>